

Életjel

1967—1972

Szerkesztő bizottság:

DÉR ZOLTÁN, GYOLLAJ MIHÁLY (felelős szerkesztő), KOLOZSI TIBOR,
LÉVAY ENDRE, PALUSEK BÉLA, URBÁN JÁNOS

A kötéstervezés SZILÁGYI GÁBOR munkája

A rajzokat

íj. LÉVAY ENDRE, PETRIK PÁL és SZILÁGYI GÁBOR
készítette

Sajtó alá rendezte:

DÉVAVÁRI ZOLTÁN és LÉVAY ENDRE

STYLIANOS

ÉNEK POLYAK, ÖNTÉLLI MÉRLEK JAVÁRA KÖZÖSSÉGI TUDÓT,
LEVÉL ÉNEKE, PANNÓNIA BELA, ÚJRAJÁRTÓ

A SZABADKAI MUNKÁSEGYETEM KIADÁSA

A SZABADKA

1919. ÉNEKE, PANNÓNIA BELA, ÚJRAJÁRTÓ

1919

A SZABADKAI MUNKÁSEGYETEM KIADÁSA
PANNÓNIA GRAFIKAI MŰINTÉZET NYOMÁSA — SZABADKA

SZÓ ÉS SZEREP

*A szabadkai irodalmi színpadnak,
a 15 éves Életjelnek s barátainak, szeretettel*

*Se függöny, se festék, se jelmez —
Itt a megmutatkozás fegyvelmez!
Írót a hunyorgó szembenézés:
tegnap felelt, de már más a kérdés.
Közönség? Hisz összes vágya az volt:
valaki rányitja még az ajtót . . .
Hagyják! Adják vissza őt a versnek,
a hattyúszárnyú, jó révületnek.
Szemét a rivalda fénye bántja,
elég a gyertya parányi lángja.
De azok ott már szívében ülnek,
halálig velük sem menekülhet,
s ha egyszer majd két szemét lefogják,
ez siratja, e maroknyi ország.
Ha álma volt szép, javát ez adta,
ez a kenyérszagú, hű Szabadka.
. . . Se függöny, se festék, se jelmez —
elég a vérző hang a versnek.
Hang, mely úgy hörren át a torkon,
s ha nem lesik, felét se mondom,
magamba fojtom, mert az asztal
s a négy fal megcsal, míg vigasztal.
Nem langy pepecselés az írás:
lehet hit, hűség, életre hívás!*

FEHÉR Ferenc

ÖT ÉV SZÁMADÁSA

Jó, ha egy város, egy táj szellemi élete a mozgásnak és a változásnak minél több formájában jelen van. Nem a csúcokban él, nem csupán az intézetek, tanszékek gyakorlati munkájának minden időben hasznos érlelő ereje és nemcsak az entellektüelek »belső monológja«, vagy kisebb körre leszűkített kielési formája és egzisztenciája is, hanem sokkal szélesebb területeken nyilatkozik meg és arra tart, minduntalan arra törekszik, hogy a társadalom minden rétegét átjárja: megtermékenyítse. Kétségtelen, hogy ehhez mindig újabb és újabb érintkezési felületekre van szükség, mert a már rég hagyományossá vált szokványos közlési forma semmilyen pódiumról sem tudja áttörni a szakbarbárság egyre keményebbé váló falait, s ez utóbbi, bár a technika által mechanizált élet fejlettebb szintjein is, épp a szellemi élet cselekvő követelményeitől s ebben a társas együttéléstől vonja el az embert, akár a tévé, akár a rádió készüléke előtt mint néző, mint hallgató passzív befogadó lehet, de ahhoz, hogy azt a környezetet, amelyben él, intenzív szellemi élettel töltsse be, sem ma, sem holnap nem lesz elegendő a befelé élés, mert hatóköre négy fal között marad és csak a szakmabeliek gondja, öröme és öröme lesz.

Az a törekvés, amely a szabadkai ÉLETJEL irodalmi élőújság immár tizenöt éves tevékenységét jellemzi, legfőképpen a szellemi élet kiterebélyesítésére irányul. Ha munkáját közelebbről igyekszünk megvizsgálni, akkor itt nem egy irodalmi körről, nem egyesületesdiről, s nem alkalmi vagy ünnepi rendezvényekről van szó, hanem a közös ténykedés újabb tartalmakkal feltöltött megnyilatkozásában olyan törekvésről, amely minden lehető megjelenési formáját arra használja fel, hogy az irodalmi és általában a művészeti élet inyencei mellett — és velük együtt — mindig újabb rétegeket mozdítson meg, hívjon fel a pódiumra, szólaltasson meg a nézőtérben, a kiállítási csarnokban, fölnyissa a magánkönyvtárak ismeretlen értékeit rejtőlegő szekrényeit, bepillantson a gyümölcsöztethető élményeket őrző emlékeibe s mai mindennapi életébe.

Felmerülhet a kérdés: mire való mindez? Hiszen van sajtónk, van rádiónk, van tévénk, van könyvkiadóházunk, vannak folyóirataink, művelődési és művészeti testületeink, csúcsintézeteink, amelyek a maguk területén — ma már fejlettebb fokon — megoldják a kulturális élet feladatait. Sőt így bármilyen alkotás, kezdeményezés, kísérletezés — a nyomtatott betű útján és a hanghullámokon át, a színpadokról és a hangversenytermek emelvényeiről — messzebbre eljut, sokkal több ember értesülhet róla, befogadhatja, élvezheti, és ha így viszonylik a nyomtatott szöveghez,

vagy az elhangzottakhoz, akkor szellemiekben gazdagodik és — ha adott-sága van hozzá — gazdagíthatja környezetét is.

Ez így is van, helyesebben: így is történhetik. De ha még soha nem is mondta ki: másik száz és száz ember, ifjú és leány szeretne a nagy szellemi körforgásnak olyan résztvevője lenni, aki maga is ad. Megszó-lal. Ilyen, vagy olyan képességeivel hozzájárul a közös vállalkozáshoz, mint amikor fölfele törekedve egy tornyot — nem elefántcsonttornyot — közösen akarnak építeni. Volt erre már példa a népek történetében, s a nagy léptek indításához nem mindig a metropolisok adták meg az alap-hangot: inkább átvették és a már intézményesített felső fokon hasznosítot-ták. Ebbe a hasznosításba beleérttem azt is, hogy a kezdeményezők sok-szor bizony buktatókkal is járó vergődésén tanul és igen leleményesen gazdagodhat az ember. Am a dolgokat még ez is előbbre viszi, még ak-kor is, ha ezt a fölényes okvetetlenkedést aktivistáink munkaszeretetének megőrzése érdekében minőséget sürgető és követelő »kritikának« ne-vezzük.

Öt év — vagy akár tizenöt esztendő — munkájából nem éppen cél-ravezető dolog — hogy szellemi erkölcsről ne is beszéljünk! — egy-egy igen körmönfontan kiválasztott idézetet hajánál fogva előcibálni és az ellentmondások összevisszaságában lekicsinylő hangon kimondani: »Ezek vagyatok ti!«

Akár így, akár a nem mindig gyümölcsöztethető akadémuskodások nélkül hangzik el ez a tömondat: Szabadka szellemi élete adva van. Olyan-nak, amilyen. Régi ipara, keménykötésű proletariátusa, izomszakasztó mun-kát követelő homokvidéke, nehéz zsíros földje az iskolák városára rop-pant erővel nyomja rá bélyegét. De sajátos ez a bélyeg: olyan, mint a táj és embere, a város pedig olyan, mint mindezeknek több száz éves ötvöze-te. Verete kemény, nem lehet egykönnyen letörölni, és belevéső-dött a szívekbe is. A szabadkaiak szeretik ezt a sajátos architektúrájú várost, azt a légkört, amely utcáit, házait, ligeteit betölti; Szabadka szereti a fiait, és büszke a fiaira, akik akár itt alkotnak, akár az ország más váro-saiba, akár a nagyvilágba vitték el hírét.

Valahogy innen kellene megközelíteni azt a kérdést: mit jelent a fennebb említett törekvés a városnak (és nemcsak ennek a városnak!), és az egymást követő vállalkozások miként akarják gyümölcsöztetni azokat az adottságokat, amelyek itt az élet minden megnyilvánulásában terméke-nyítő erővel jelen vannak.

Az ÉLETJEL az elmúlt öt esztendő alatt százhárom számot jelentetett meg: annyit, mint az előző tíz év alatt. A csömör helyett az ugrásszerű fejlődést kivételesen jelentőséggel szemlélteti, hogy a pódiumain fellépett előadók száma több mint 1500, s ezeknek nyolcvan százaléka fiatal, olyan tizenéves, aki nyelvbottlás nélkül, teljes átéléssel tud elmondani egy ver-set, novellát. Ezt hallhattuk nem egy esten, nem egy jubileumi rendez-vényen, amikor a mi előadóink ex abrupto sokkal tökéletesebb előadást tartottak az általuk soha le nem becsült, hanem mindig nagyra becsült hallgatóság előtt a várostól kezdve egészen a legtávolabbi tanyasorig.

Igaz, egy számadás szigorú tárgyilagosságot követel. Még akkor is, ha önmagunkról van szó. Mi nem alkudhatunk! Ebben a sokszor névtelen-nül végzett áldozatos, de gazdagon, összkomfortosan, klubfotótosan nem

honorált munkában számtalan volt az elvétel. Amikor nem úgy sikerült egy-egy nagyobb buzgalommal és nem elég előkészülettel megvalósított vállalkozás, ahogy szerettük volna. Amikor a munkahelyén dolgozó ember nem tudott teljesen felkészülni arra, hogy a közönség előtt az est, a rendezvény, az előadás követelményének minden szempontját teljesen kielégítve azt adja, amit adnia kellett volna. Száz előadás több mint 30 000 hallgató előtt — igaz! — több, mint amennyire örönből futotta. Se sziv, se ideg nem bírta már minden esetben elérni az általunk egyre fokozottabban megkövetelt szintet. Mert ez a szint műhelyünk törvénye már, s itt a beszélt nyelv is olyan becsben áll, mint az írott szöveg: sőt! — nálunk az előbbi hivatása az, hogy az utóbbit a leggondosabban és a lehető legcsiszoltabb eszközökkel életre keltse.

A könyv szolgálata az ilyen sokféle területre kiterjedő munkában premier planban áll. A könyv nem kereskedelmi közvetítéssel, hanem az író és olvasó találkozója útján kerül el oda, ahová egy bolt polcáról talán soha nem juthatna el. Ki tudja, hányféle elágazása van a könyv útjának? Sokat fölfedeztek már, de még újabb ilyen utak feltárára várnak. — Közülük nem egy már fel is tárult, mert az ÉLETJEL minden rendezvényét felhasználta arra, hogy az élőszó nyomán a nyomtatott betű is eljusson az olvasó asztalára. Így az elmúlt öt év alatt több mint 2000 kötet került le az imént említett polcokról; sok olyan mű, melynek mindmáig nem kielégítő a keletje, nem kis mértékben azért, mert könyvbírálatunk éppen a túlbuzgó s esztétikai felkészültséget titogató »belezéssel« sok esetben azt érte el, hogy az olvasót elriasztotta a könyvtől, s ezáltal az erőltetett purifikálás örve alatt nem sok szolgálatot tett a vajdasági irodalom népszerűsítésének, még ha szándékában a minőségi forradalom fokozásának, élesítésének szükségességére hivatkozik is.

Ezekhez még annyit: a szabadkai estéken mégis és mindig új olvasók születtek, s nem egy vajdasági írónk merített innen új erőt és hitet ahhoz, hogy legyűrje magában a fel-feltörő csüggedést és ismét kezébe vegye a tollat.

Az ÉLETJEL rendezvényeit, vállalkozásait, kezdeményezéseit kísérő igen vegyes és igen különböző értékű visszhangok után nem érdemtelen most itt nyomon követni ennek a szellemi mozgalomnak az útját: hogyha

már öt esztendő alatt ugyanannyi nagy műsort rendezett, mint az előző tíz év alatt, mit adott még hozzá, hogy a különböző válságok átvészelésével meg tudta őrizni közönségét, s nem kis elismerést érdemlő előadói gárdáját — közülük nem egy komoly díj birtokosa, maga a szerkesztőség pedig Októberi-díjat kapott — fel tudta fokozni ezer fölé? Mi kölcsönözhet ehhez külön erőt? A nehéz körülmények között nem egyszer, egy kőkemény pogácsával és egy lötyty kis itallal a kézben — amikor a mindig többet követelő szellemi munkában megéhezik a kétszer annyi étket váró fiatal szervezet —, vért, szívet, lelket újra felpezsdítő hévvel a költőt hívja segítségül:

»Tartsd magad,
Sors, Élet és Idő szabad
S ki várni érez, várni tud.

Várni tud,
Kinek ön-énje nem hazug
S nem hord össze hetet s havat.

Tartsd magad,
Mert most az a leggazdagabb,
Ki várni érez, várni tud.«

Egy színház repertoárját összeállítani nagy körültekintést, lelkiismeretes mérlegelést s az adott erők képességeihez viszonyítva még több belső kapcsolatot, együttélést követel a közönséggel. Ma még többet, mint tegnap, mert tágulnak, kibomlanak a régi műfajok, a földgolyó minden teátrumában új színházi jelenítési forma villantja meg körvonalait, s olyan erők és eszközök érvényesítését követeli, amelyekre Püramosz és Thiszbe szerelmi játékának betanításakor még senki nem gondolt... De akár a zeneművészek, akár a költők, akár a képzőművészek vagy táncművészek közlési, jelenítési formáinak előkészítésére emlékeztetünk, számtalan új műhelygond lép meg bennünket, s ennek az egésznek az állandó — időnként lanyhuló, vagy lendületesen felerősödő — körforgása az, amelynek akár prológusában, vagy epilógusában és ugyanakkor visszhangjában olyan, most jelentkező jegyek élnek, amelyek nem halhatnak el egy hírlapi jelentés, egy rádióközlemény pár percig tartó vagy legfőbb egynapos életével. Tartós rögzítést követelnek, mert jelentésük állandó is lehet, és akkor lehet állandó, ha van, aki állandósítja őket. Vagy legalábbis állandósításukra törekszenek, hogy ezek a jegyek életünk fejlődésével lépést tartva holnap újabb és még szélesebb érvényű jegyeket szüljenek.

Az ÉLETJEL esztendőről esztendőre sokrétűbb szolgálata abban van, hogy irodalmi élőújtságának számaiban a szellemi élet folyamatosságának olyan tükörképe legyen, amely az eddig felölelt területekkel egyesíti a még fel nem ölelt területeket. A kiválasztott anyag korszerű feldolgozásában célja az, hogy tartósabbá tegye az élményt, a gyorsuló idővel párhuzamosan gyümölcsözőtől az új ismeretanyagot, amely már egy népi közönség élő kulturális értékének számít, de jelenvalóságának hatóereje még mindig nem érte el lakóterületelink peremét.

Ha az elmúlt esztendő alatt elhangzott számok, előadások vagy népeink történelmének nagy napjait idéző rendezvények tematikai megkomponálását nézzük, akkor az egyik plakátról, a másik műsorfüzetből, vagy akár egy szerény kis meghívóból is kiderül, hogy ez a törekvés majdnem mindenikben jelen van. Jelen van a városban, jelen van Szabadka hatósugarában, amely már rég áttörte ezeket a patinás falakat, eljutott a földhajlatok között lapuló bácskai helységekig, s híre túllépte a tartomány, az ország határait is... És mi a legfőbb jellemzője, ami minden szenttelen tudomásulvételt felülmúl s darabjaira töri az úton-útfélen hallható s egyben ítéletet is jelentő mondatot: »Napirendre térni fölöttel!«? Nem hagyja elcsitulni a történések nyomán támadt hangulatot; újra felfüti, egészen meghökkenítő szenírozásban megint és megint felidézi az alkotó munka értékeit, hogy el ne feledjék. Nagyon téves lenne erre azt felelni: »puszta rajongás az egész«, vagy »más vízébe nézve narcizmus«, vagy egészen felülről: »kisvárosi vasárnap délutánok« hangulata csupán. Nem! Ez egy más nézőpont és a mértékegység is más. Azt már régóta tudjuk, hogy nem mérünk egyforma mértékkel (és lehet, hogy ez jó is?!), mert lelkialkatunkat nem lehet elvonatkoztatni városképünktől és attól a nem amalgám, hanem valóban testvériesen egységes légkörtől, amely majd minden zugát betölti. Ennélfogva hozzáállásunk is más. Cselekvő, és nem csupán igényesen elemző és értékrendeket teremtő.

Mi az tehát, ami új, minden eddigi közlési formától elütő, ami még — igaz — ma is kikristályosodóban van, de amit magával hozott az ÉLETJEL?

Előbb azt kell apró részleteiben megvizsgálnunk, hogy mi ennek a törekvésnek a lényege. Nem pince- vagy padlásszínház, mert az már programjában is exkluzivitást jelent. Nem irodalmi önképzőkör, mert az így is, úgy is a diáknak, az egyetemi hallgatónak (részben a tananyag külön feldolgozásában) az intézeten belüli élete. És nem a szó nemesebb értelmében vett műkedvelés, amelyben a nép játékos kedve nyilatkozik

meg a maga tiszta, természetes hangján, ha ezt az amatőr vagy nem amatőr rendezők oktató szándéka nem teszi mesterkéltté. Az előbbieknél a »nem«-mel való felsorolása leértékelést, korszerűtlenítést egy pillanatig sem jelenthet, csupán segítséget ahhoz, hogy egy mindjobban kiszélesedő társadalmi közösségben az előbbieken túl és ezekkel együtt — és nem nélkülük — új szellemi kapcsolatok jöjjenek létre, amelyekben minden résztvevő egy közös nagy műnek létrehozatalában alkotó lehet. Ez nem új játéktípus, hanem kollektív alkotói munka, amelyből úgy épülhet ki kulturális életünk mai méretű épülete, mint amikor a régi kis klubházak, színikörök vagy szektás páholyok helyett száz, vagy ezer, vagy ezerötszáz ember (idős és fiatal) a maga erejével, képességeivel, eszközeivel, adottságaival olyan szellemi épülettömböt épít, később: szellemi épülettömböket épít, amelyekbe — közönségével együtt — minden terve, szándéka s dolgos napjaink szabad óráit szépítő képzeletvilága belefér.

Amikor egy-egy plakát kitergetésével az ÉLETJEL estjeinek emlékei újra szárnyra kelnek, minden név, minden cím akár egy fejezet is lehetne, mert olyan széles íveléssel fogja át az időt, akár múltunkról, akár jelenünkről van szó, vagy egy merészebb előrehajlással a jövő körvonalait tapogatjuk. Ha mindezt egységnek érezzük a szó, a dallam, a versritmus, a fény vibrálásában, akkor, de csak akkor lehet teljes az elmúlt öt esztendő mozaikjaiból összerakható kép.

Amikor az első évtized peremére értünk, TÍZ ÉV ÉJSZAKÁI-t ünnepeltük. A hétköznapi munkák után voltaképpen ez volt ennek a munkának — vagy ahogy nevezzük: irodalmi élőújságnak — első ünnepe. Neves hazai és külföldi művészek vállalkoztak arra, hogy közreműködésükkel külön hangsúlyt adjanak annak, hogy mindaz, ami az ÉLETJEL pódiumán a közönség elé kerül, többet jelent, mint egy kisvárosi irodalmi kör tagjainak időnkénti jelentkezése. Több, mert lényege a közvetítő szerepe. Nem menedzser, mert önmaga is a szellemi élet művelője, és nem rendező- vagy hangversenyiroda, mert rendezvényeit a saját műhelyében a maga erejéből komponálja meg, és ez az erő — mint ahogy a jubileumi esten is hallottuk — nem egyszer elérte a meghívott neves művészek szintjét.

AZ ÁRNYÉK ZARÁNDOKA című est emlékezés Csáth Géza, a modern magyar irodalom előtutárja halálának ötvenedik évfordulójára. Nem könnyű telmérni egy olyan jubileumi rendezvényt, amelynek voltaképpen irodalomtörténeti jelentősége van; igen, egy írónak, zenekritikusnak is, ha művei korszakalkotóak, vagy ha csupán csak egy új, eljövendő korszak mezsgyéjét jelölik meg, lehet reneszánsza. És ennek kiindulópontja éppen szülővárosa, Szabadka, ahol ma már mellszobra is áll, utcát neveztek el róla és szülőházának falán a késői utókor zászlóhajtásaként emléktábla áll.

Az Életjeinek a városhoz, Vajdasághoz, a jugoszláv égaljhoz fűződő hűségét mi sem igazolja meggyőzőbben, mint az, hogy Irodalmunk, szellemi, művészeti életünk művészeinek alkotásait, nemcsak a múltó pillanatnak szóló teljesítményeiket, az év minden napjában ugyanolyan féltő és egyengető szándékú figyelemmel kísérték, mint maga az alkotó. A figyeli szerepének imperatívusa így vált olyan elcsillíthatatlan szükség-

szerűséggé, hogy amink van, arról beszélni kell, amit tudásként megszereltünk magunknak, azt tovább kell adni azoknak, akik közvetítő nélkül nem juthatnak hozzá. Amivel gazdagodtunk, azzal másokat is gazdagítanunk kell, hogy mindig és minél többen legyünk, akik életünknek ezt az adottságát is élvezhetik.

A vajdasági irodalom sokáig árva sorsban élt. Vajdaságiak írták a táj szeretetétől áthatva egymásnak, vagy a megértő jóindulattal melléjük álló olvasókhöz, akik közül nem tudom hányan vágták fel és olvasták el (végig?!) az ajándékba kapott, vagy olcsó pénzért megvásárolt könyvet. Általános fejlődésünknek hála, hogy ez a keserű korszak már a múlté. Hiszen erős könyvkiadóházunk van, napról napra gazdagabb sajtónk, rádiónk, televíziónk, irodalmunk nem lehet többé árva. És nem is az. De az olvasóval való közvetlen kapcsolat még mindig ránk vár; és ránk vár az az este, amikor valahol a tartományban, vagy valahol az országban egy idős ember vagy egy fiatal teremtés a műsor elhangzása után megragadja az író kezét, s azt mondja: »... maga az?!... Mennyit olvastam!... Olyan jó, hogy megismertem!«

A szerzői estek, amelyeket az ÉLETJEL szinte makacs kitartással rendez itt is, ott is, olyan maradandó élményt keltenek a hallgatókban, amely egyetlen estén nem röppent el, tovább gyűrűzött, elhagyva az előadóterem falait, s bejárta a rövidke utcákat, az apró kis házakat, ahol arról beszélgetnek: »... találkoztunk az írónkkal, aki a mi életünkről ír!«

Az író első élményből fakadó vallomását is érdemes lenne pár sorban rögzíteni a szerzői est után, mert a találkozás és annak utóhangja csak így egyesülhet mintegy megszemélyesítve a történések kortanúját. Az élet és a művészet egysége szólt meg Gál László, Szirmai Károly, Herczeg János, Kopeczky László, Fehér Ferenc, Tolnai Ottó, Ács Károly szerzői estjén egymástól eltérő műfajokban, más és más hangon. A költészetből, a szépprózából és a kísérő számokból kicsengett az igazmondás, amit a valóság és a vízió, az ég és a föld között lebegni érez az ember. Az elmondottakból kiéreztek azt is, hogy irodalmunk míveseit milyen eltéphetetlen szálak fűzik Szabadkához, ahol úgy érzi magát a poéta, a prózairodoló, a zenész, a festő s velük együtt a színművész, a szavalóművész, az ifjú előadóművész, mintha száz és száz szívtől fellűtött »... melegben papírszeleteként emelkedne« tájunk fölé, de úgy, hogy tőle el ne szakadjon, mert művészete és — tudjuk — időálló értékű emberi vonásai benne és vele együtt élnek.

Műveljük dolgainkat, itthon közös erővel, és hogy minél jobban táguljon ez a kör s fokozódjon munkánk termékenyítő ereje, együttműködésre kész segítőköt is hívtunk műhelyünkbe. Innen elszármazott hazánkfiait és vendégként felkért művészeket, akik — ott, ahol élnek — már a szellemi élet szélesebb vérkeringésébe kapcsolták be törekvéseinket. Ennek kezdeti lépéseit az ÉLETJEL programja már eleve magában hordta, amikor közös irodalmi életünk gazdagításának és kiterelvényezésének szándékával a velünk együttélő testvérnépek szellemi élete felé fordult. Minden értesülés és minden együttes fellépés — akár Illyés Gyula szava — figyelemztetésként hatott: »Az a... költő, aki környezete problémáit nem veszi tudomásul, légüres térben él«. A szerb, a horvát, a macedón költők, írók, előadóművészek útkeresése, témaválasztása rokon: azonos a

gondunk, az örömünk, a bajunk. A művész, bármely nyelven beszél is, azt mondja el, ami itt minden hallgatónál egyformán lényt derít az arcra, vagy komor redőket von a homlokra. Egy és oszthatatlan ez a mi életünk, amit — bárhol is — a közös termelőmunka éppúgy kifejez, mint a tollforgató, a képzőművész, a táncmester, a zeneművész alkotása.

Ady versben kiáltotta ki ezt az akkor még nem teljesült vágyat:

*»Ezer zsibbadt vágyból mért nem lesz
Végül egy erős akarat?
Hiszen magyar, oláh, szláv bánat
Mindigre egy bánat marad.*

*Hiszen gyalázatunk, keservünk
Már ezer év óta rokon.
Mért nem találkozunk süvöltve
Az eszme-barikádokon?»*

A szellemnek tolyóink mentén s hegyeink hajlataiban sok hídverője van. Már ez is a váteszi előrelátás beteljesedését bizonyítja. Csuka Zoltán József Attila-díjas író és műfordító, a Jugoszláv Zászlórend aranykoszorús érdemredjének büszke birtokosa életének fél évszázadát áldozta arra, hogy a jugoszláv irodalom remekelt a magyar nyelvterületen is közkinccsé tegye. Amikor nálunk járt, és pódiumunkon elhangzott szerzői estje, valamennyien találkoztunk »az eszme-barikádokon«, olyan közvetlen közelségben és együttlélegzéssel, mint a jugoszláv, a magyar, a román, a csehszlovák és minden testvérnép munkása az esztergapadnál, a bányában, a földeken és a vizeken.

Az egymás megértésének szolgálatát vállalta Dudás Kálmán költő és műfordító is, aki a szerb és a horvát költészetből és szépprózából nemes veretű átültetéseket adott, s így újabb szálakkal kötötte össze az anyanyelvekre széttépett világot. De egyéni költészetéből is az egyesülés hite árad, amely a Szabadkán elhangzott dallamos verseiből is kicsengett.

A hazalátogatók közül Somogyi Pál proletár költő azokról az évekről vallott, amikor eszmélni kezdtünk, a bizonyítás és a tagadás mezsgyéjéről indulva bizonygattuk — ellentétben azokkal, akik kétségbe vonták — a jugoszláviai magyar irodalom létezését. A másik, hosszú idő után hazatérő: Fekete Lajos. Költészetének hangja sohasem volt harsogó, mégis elég erős volt ahhoz, hogy eljusson azokhoz, akik szeretik és értékelni tudják a gondolati szépet.

Aki az előadóművészet szolgálatába szegődik, eszközeinek csiszolásával mindig a magasabb szintek felé tör. Ennek örvendeztetően szép példáját adta Horváth Emma »Nem mondhatom el senkinek« című négy-nyelvű önálló előadóstje: az örök poézis kivételes átélési lehetőségét nyújtotta azzal, hogy magyar, szerb, francia, angol költők verseit szavalta eredetiben és műfordításban. Ez a kettősség valami olyan új utat tapogatótt, amelyen egyszer mindenki követni fogja őt.

A föllele törekvő mindig a fölötte levő szírtén állótól veszi a példát, hogy követhesse őt. Azoknak, akik a magaslatok felé tartanak, ez a vágyuk. Berek Kati budapesti művésznő a versmondás legszélesebb skáláját »játszotta« el nálunk. A transznak abba a fázisába sodródott, amikor a vers zúgása, hullámváza már nemcsak hangjában, hanem testének minden porcikájában rezeg: tekintete megigéző, karja vonagló, csípője ringó, lába remegő, amikor az emelvényen áll Arccal a tengernek, s már nem is tudjuk, csak érezzük, hogy mi is Nagy László költészetének »tengere« előtt állunk, hullámverten s mind mélyebbre, mélyebbre merülve Berek Kati szembogarába. Ez volt az a pillanat, ami az ember emlékezetében soha nem mosódhat el, sőt még jobban belevésődik Mensáros László monológjaival, amelyek úgy zúgtak végig a nézőtér felett, mint az élet zsongása.

Am »a szellemi élet több mint literátorkodás«, mert a fejlődés többet követel tőle. A képzőművészet, a zene éppúgy szerves része, mint a hagyományok ápolása, a már majdnem feledésbe merült emlékek megőrzése, s népünk olyan kiemelkedő alakjainak ébresztése, akik emberöltőkkel ezelőtt olyan köveket raktak le előttünk, amelyeken — ha rájuk lelünk — ma is biztosan járunk.

A fejlődésünkben új korszakot megjelölő művésztelpekkel és a Képzőművészeti Találkozóval a tartós kapcsolat régebbi keletű. A kölcsönös segítség a haladó évekkel együtt erősödött és kitágította azt a kört, amelyben létrejött a művészetek társítása. A kiállítási csarnok a maga klaszszikus kereteitől felszabadulva ugyancsak pódiummá alakult át: a festmények, szoborművek, rajzok mondanivalójának birtokba vételét szavallatok, dalok, zeneszámok összehatása segítette elő. Nem egy tárlat hangulata emelkedett fel így arra a magaslatra, ahol már tisztább a befogadás, a képzőművész üzenetének felismerésével benne élhet, egyénileg biztosabb tájékozódásra találhat az ember a kép légkörében.

A képzőművészeti kultúrát a kiállítások anyagának néma szemlélete csak részben fejlesztheti. Ezen az úton jutottak tovább a művésztelpek, a Képzőművészeti Találkozó, az ÉLETJEL biztató új távlatok felé. A tragikus sorsú (a távozásával ért veszteséget még ma sem tudjuk felmérni) Vinkler Imre emlékestje — ugyanakkor, amikor zászlóhajtás volt a festőművész és a rendkívüli képességű képzőművészeti pedagógus előtt —

maradandóságot követelő megnyilatkozása volt itt ennek a hármasságé. Balázs G. Árpád Bolyongó palettája egy olyan nyugtalan lelki és gazdag képzeletvilágú alkotóművész útjára vitt el bennünket, aki már a húszas évek elején az avantgardisták merész formabontásával törte fel a leüggönyözött régi műtermek csendjét és az andalító idillikus hangulatok helyett Belgrád sikátorainak romos, vergődő életét mutatta fel. Baranyi Károly az Ikarosz szárnyán emelkedett a szürke hétköznapok fölé. Alakjai és finom ujjai nyomán beszédessé vált nagy vagy kicsi szoborművel, díszítőelemei ismét és újra meggyőztek bennünket arról, hogy művészetében az ember, a technika és az architektúra különös varázsú egységben egyesül. Baranyiné Markov Zlata kerámiai egy lírai lelkialkat lágy vonásait villantják fel. Egy női lélek viszonyulása az anyaghoz s rezonálása a téma nyomán kelt belső hullámverésekre sajátos képzeletvilágot teremt: olyan poétikusan rezgőt és lebegőt, mint amilyen hangon elmondja Farkas Béla nyugvópontot soha nem lelt életét.

A zene jelen volt minden este, mint a leghűségesebb kísérő. Ez mit sem von le felmérhetetlen egyéni értékeiből, sőt fokozza, mert a művészetek társulása az elmúlt egy emberöltő alatt nem egy új műfajt szült már s a dallamok útja olyan, mint a pillangós növények magvaié: a széllel útra kelnek, és soha nem tudni, melyik fa, bokor vagy kőszirt tövében eresztenek gyökeret, hogy új színekkel gazdagítsák az általuk benépesített flórát. Az ÉLETJEL száz estjén több mint száz zenészsám, vagy dal hangzott el, s nem egy olyan rendezvényen is, amely zenekultúránk fejlesztésének szolgálatában állt. Itt is, akár a képzőművészetben, a nyelvhez kötöttség nem jelenthetett korlátokat: a velünk együttélő testvérmépek s tőlünk távolabb élő nemzetek alkotásai egybefonódtak s mindenki számára érthető »nyelven« szóltak a közönséghez. A zeneiskola, a Pro musica, a Lányi Ernő Művelődési Egyesület énekkara, a Harmonikabarátok Köre, az Ifjú Zenebarátok Egyesülete mind szerves részei voltak ennek a majd

mindenütt jelenlévő szellemi tevékenységnek, hogy terjedését térben és időben is tovább vigyék. Nem egy zenei est — mint a Kodály-émlékest — mellett olyan szerzői estekre és kivételes hangversenyekre is sor került, amelyeken a fellépő zeneművészek és együttesek híre városunk falain már rég túljutott. Megyeri Lajos zeneszerző és harmonikaművész úgy indult, mint aki »süvöltve« akar feljutni a »barikádokra«: indulása forradalom volt a zeneiskolában, s zenerajongását azóta már Európában és a tengerentúlon is ismerik. Molcer Mátvás zeneszerző és zongoraművész egy új nemzedék hangját hozta magával: még a földön jár, de művei mármár az űrhajók útjait követik, kifejezve azokat az álmokat és víziókat, amelyek tagadva vagy bevallva ma már nemcsak a költészetben, a festészetben és a zenében élnek, hanem az emberek sejtelmeiben is. A Pro musica kórusművészete új ajándék magasabb fokon: elvisz bennünket a madrigáltól a spirituáléig olyan légies területekre, amelyeken az instrumentális muzsika aligha követheti. Varga Péter, zenei életünk lelkes művelője — mint Kovács Kornél bácsi hű utódja — a karének fejlesztésének új, merészebb útjára lépett, s nem egy hangversenyével a neves úttörők közé emelkedett abban a körben, ahonnan mindig és újra fiatal tehetségek indulnak el a magasabb pódiumok felé.

Ma a népdal, a népmese reneszánszát éljük, nemcsak az ősi kontinensen, hanem az egész földgolyón. Kimeríthetelen kincs áll a feldolgozók rendelkezésére, s ugyanannyi a közvetítő művészek számára is. Sokat veszített, aki még nem pillantott be ebbe a csodálatos kincseskamrába, mert ettől szíve, lelke lett volna gazdagabb. Körünkben Jancsó Adrienne budapesti művésznő Földédesanyám című önálló előadóestje elevenítette fel a tragikus és tréfás balladákat, a rab- és bujdosóénekeket, a ráolvasásokat és babonákat és a több mint fél évezredes siratóénekeket. Mágikus erővel ragadta magával a közönséget: hangja, boszorkányos játéka pillanatok alatt átívelte az időt olyan erővel, hogy a már rég letűnt múlt minden rezdülésével a mában élt. Illyés Kinga marosvásárhelyi művésznő a csángók világát hozta el hozzánk. Dalai úgy hullámszóttak, mintha a Kárpátok hegyei között egy bolyongó leány énekelte volna olyan fájdalmas elnyújtással, mintha a hegyek falairól többszörösen visszaverődtek volna. Balladáiból ki tudja mióta elporladt hegyi emberek élete elevenedett fel, Tamási Aron, Kós Károly hőseinek elődjai, akiknek nyomait már csak a népdalokban és népmesékben találhatjuk meg, de élnek, mert Illyés Kinga — mint élő szobor — újraélte őket.

AZ ÉLETJEL szellemi élete öt éven át olyan széles mederben hömpölygött tovább, hogy ezt a nagy horderejű munkát a Csáth Géza Művészetbaráti Kör segítségével nélkül nem lehetett volna megvalósítani. Az élőújság fiatal tagjai ezzel a kollektív munkával azonosultak: életük egy részévé vált, és soraikból olyan előadók emelkedtek ki, akik az irodalom közvetítésében már csaknem elérték a hivatásosok szintjét. Az önképzőkör vonalán indultak, de olyan szívós munkával, hogy a maguk erejéből fölkapaszkodtak a »nagykorúság« lépcsőjére, s innen már lehetőségük nyílt arra is, hogy minimúsorokat, önálló előadóesteket, színdarabokat adjanak elő, vendéglírókat hívnak meg és a maguk körében megrendezték a fiatal tollforgatók vetélkedőjét. A visszhang nem is maradt el, mert munkásságukra Szabadkán és az országhatáron kívül is felfigyeltek. Vendégszerepeltek a várost övező helyiségekben, Szivácon, ahol Szenteleky

Kornél hamvai nyugszanak, Balassagyarmaton, az Irodalmi Színpadi Napok pódiumán, és mindenütt azzal a szent törekvéssel, hogy az ember itt is, ott is, a művészet eszközeivel is az egy és oszthatatlan békéért emelje fel a szavát...

Az új kezdeményezések másik értékes megnyilvánulása a már több esztendeje működő Irodalmi (Kísérleti) Színpad. Fiatal színészek és színházbarátok kezdeményezéséből alakult meg ez a kis »padlásszínház«, amely ma már felér egy kis stúdióval, hiszen a »kezdőknek« is alkalmat nyújt arra, hogy a »főhős« szerepében kipróbálják színészi képességeiket. Barácius Zoltán, Sebestyén Tibor és Vajda Tibor rendezésében — majd minden alkalommal táblás ház előtt — olyan előadásokat láttunk a gyermekszínház színpadán, amelyeket (épp merész vállalkozásuknál fogva) kivételes teljesítménynek mondhatunk. Sokszor úgy tetszett, hogy önmaguknak játszanak, saját belső kielésük kedvére, de amikor a függöny le-gördült, a nézőben a látottak nyomán az élmény hatása felfokozódott, mintegy örömteli elcsodálkozással azon, hogy így is lehet játszani, és hirt adni a modern európai és amerikai színműirodalomról.

Az ÉLETJEL műhelye már nem is tudom, hány »üzemrészlegben« és hány »műszakban« dolgozik. Korszerűségének és elvitathatatlanul szükséges jelenlétének jól megérlelt bizonyossága ez. Ha még ehhez hozzáad-juk, hogy Irodalmi életünk eddig még ismeretlen írásai mindaddig csak töredékesen voltak hozzáférhetőek, amíg ezeknek az Irodalomtörténeti szempontból is értékes munkáknak tervszerű összegyűjtése meg nem kez-dődött, akkor hatványozottan jelentős az ÉLETJEL MINIATŰRÖK szerkesz-tőségének munkája. A témérdek kutatás és adatgyűjtés után eddig 22 lüzete jelent meg, s mindegyik olyan hézagpótló munkát jelent, amely sok Irodalomtörténész és Irodalomkutató számára nyújt értékes segítséget.

Egy szabadkai Irodalmi folyóirat kiadásának a gondolata is ebben a műhelyben született meg. Ma már az ÜZENET viszi tovább azt, ami más-fél évtizeden át a szabadkai íróasztalfiókokban csak kéziratként hevert, az ÉLETJEL viszont tovább viszi feladatainak minden súlyát, mert szellemi életünk fejlődése a maga sokrétűségében a haladó idővel együtt min-dennap többet vár és többet követel.

S z a b a d k a, 1972. október végén.

L é v a y Endre

AZ ÉLETJEL VISSZHANGJA

IRODALMI ESTÉK

ÚJ ÉLETJEL

Valamit tenni kellene, hogy irodalmi életünk kimozduljon a hallgatás pókhálós csöndjéből!

Eszteendőket hozta össze Subotica írói körét, fiatalokat, idősebbeket egyaránt. A kísérletezésnek ki tudja hányféle formájával találkoztunk már az irodalmi vitaestéktől kezdve a »művészi törzsasztalig«, de még a laza vagy föllazított »társasági« formák sem voltak elég vonzóak ahhoz, hogy ezekben a kezdeményezésekbe valami »életjelt« leheljenek.

Most — pár hónapja tán — megszületett az irodalmi élőűjság gondolata, amelynek az a lényege, hogy föltépi a régi, megavasodott és szürkességüknél fogva unalmassá vált kereteket, elevebb színpontok fölcillantásával mozgalmassabbá és változatosabbá teszi az előadó pódiumot, amely a líra és a próza mechanikus helycseréivel már-már monotonná vált.

A Városi Könyvtár rokonszenves olvasótermében találkoztunk az irodalmi élőűjság első számával. És első találkozásnak már az is jobb ígéret volt minden előbbinél, hogy megtelt a terem — és nem az úgynevezett »széplelkekkel« telt meg, hanem túlnyomórészt fiatalokkal, akik szomjas érdeklődéssel hallgatták a bevezetőként elhangzott szolid programadást és az utána következő igazán leleményesen összeválogatott számokat, amelyek nemcsak az irodalmi, hanem kulturális és művészeti életünk minden műhelyébe — akárha csak egy pillanatra is — bepillantást nyújtottak...

A kezdés biztató, az új hang új életjel, — érthető hát, hogy fokozottabb érdeklődéssel várjuk a további jelentkezéseket annak a bizalomnak az előlegezésével, hogy ez a kezdeményezés valóban életet lehel irodalmi és kultúréletünkbe.

(x.)

(7 Nap, 1958. november 2.)

HÁROM GYERTYAFÉNY MÖGÖTT

Este hét óra.

A zenede ódon épületének kapualja sötétben árad az utca felé. Kövezett udvarán árnyak suhannak át, hogy aztán a meredek csigalépcsőkön óvatosan tapogatózva haladjanak felfelé.

Aramzavar.

Az árnyak szaporodnak, sutgó csoportok alakulnak és várják, hogy kigyulladjon a fény. Ajtók csikordulnak, az árnyak beljebb merészkednek a koncertterem széksorai közé. A mennyezeten égők pislákolnak, de csak any-

AZ Eletjel előadása gyertyafény mellett

nyira, mint szunnyadó, erejét vesztett parazsak: fényt nem adnak. Senki sem beszél hangosan, mintha féltő volna, hogy a hangos szó elűzi azokat a kis parazsakat is odafentről.

Valaki fellök egy széket — úgy hangzik, mint pisztolydörrenés. Mindenki odafigyel, a tettes meglapul a sor végén.

Várakozás. Feszült, kissé ideges várakozás.

A pódium környékén ajtó nyílik és valaki égő gyertyaszállal kezében belép. Az égő gyertya felemelkedik és egy asztalon megpihen.

Végre életjel!

Egy zongora sötét sziluettje bontakozik ki a háttérben... a lassan megtelező széksorok között morajlás fut át, de nem hangos, csak olyan távolinak tűnő, elvesző, halk...

Aztán még egy gyertyaszál imbolyog az asztalig. A zongora mögött ezüstös orgonasípok csillanak fel, sejtelmes ünnepélyességgel. A hosszú terem két oldalán szigorú szoborképmásokon rajzolódik fel a fények és árnyak kifejező játéka.

Újabb érkezők foglalják el helyüket, a beszélgetők már hangosabbak, szabadabbak lettek. És végre itt a harmadik gyertya, az utolsó. A harmadik gyertya már világosságot, igazi világosságot hozott a dobogóra. Bejött a szerkesztő bizottság és az előadó is elfoglalta helyét.

Azt hiszem, hogy a humoristák ezekben a percekben kaján mosollyal hegyezték ceruzáikat: »Kultúra gyertyafénynél«.

A mennyezetten bánatosan humorogtak a körték — de a három gyertya vidáman sercegett és a Szó a dobogóról lágyan hatolt a terem homályos zugaiba.

Életjel.

En nem tudom, hogy is volt ez, de ezen az estén, mindjárt ott az elején, elfelejttem mosolyogni a különös, korunkhoz nem illő világításon, mert az Életjel második számán el kellett gondolkoznom. Nem számít és nem fontos, hogy néhány perc múlva kigyulladt a villany, észre sem vettem a termet elárasztó fényt, — mert valahogy nekem elég világosságot hozott a sötét zongora előtt lepergő műsor, — és a termet csaknem betöltő szépszámú, főleg fiatal hallgatóság.

Igy együttesen, egymásnak adva át a szép szó varázsát, a ritmus csen-
gését, a gondolat értékét, az igazi muzsika felemelő mélységét.

Életjel.

Valóban életjel. És több annál. Egy szépre, jóra, emberségre vágyó tár-
sadalom jeladása, a nyújtani és befogadni akarók együttműködésének bátor,
hasznos kiállása.

Nem tudok nevetni a gyertyafényeken!

Dicsérni kell az életrehívókat és a közreműködőket: a szerkesztő bizott-
ságot, a jó szervezést, az előadót, aki ünnep előtt emberekről emlékezett, a
kritikusról, aki elmondta véleményét a színházi bemutatóról, a fiatal esztétát,
aki szuperlatívuszokban értekezett, a színház művészeit, akik életre keltették
a verseket. Köszönet az írónak, aki mesélt, a humoristának, hogy jót kacag-
hattunk, zongoraművésznőinknek az okos szavakért és a felcsendülő akktor-
dokat, fiatal lelkes diákoknak szavalataikért. Dicséret a méltatóknak és
bírálóknak is.

Talán sok is volt a jóból ezen az estén. Talán rövidebb műsor is meg-
tette volna — és egészen biztos, hogy a hallgatóság nem mindig értett egyet
az elhangzottakkal. De ami elhangzott, az kultúra volt, amit előadtak, az
érték volt, szép emberi, becsületes, — tehát igaz volt.

Azt mondják, hogy a gyertyafény a vidéki élet jellegzetessége. Igen,
talán az is.

De ezen az estén más volt az igazság. Ezen az estén a három gyertya-
fény mögött egy felfelé ívelő kultúrélet gazdag és napfényes panorámája bon-
takozott ki.

Gajdos Tibor

(7 Nap, 1958. november 29.)

A SZÉP SZÓ VARÁZSA

— Az Életjel száz száma —

Még csaknem fél év választ el bennünket a megjelenésének tizedik év-
fordulóját ünneplő Életjel októberi, jubiláris estjéről, mégis már most szól-
nunk kell az irodalmi élőújásáról. Mégpedig nemcsak azért, mert úgy illik,
hogy időnként beszámoljunk egy-egy sikeresebb előadásáról. Sokkal nyomó-
sabb oka van ennek, sokkal jelentősebb esemény készíttet bennünket erre. Hi-
szen egy folyóirat életében is mérföldkövet jelent a századik szám megjele-
nése, — hát hogyan jelentene azt egy ezernyi szervezési nehézséggel küzdő,
a közönség megtartásáért és meghódításáért hónapról hónapra harcoló, húsz-
harminc, olykor még több szereplő idejét összehangoló, szeszélyét áthidaló
élőújás életében!

Szép szimbólum, hogy az Életjelnek éppen az ünnepi esztendőben jelent
meg a századik és első kétnyelvű száma jelképezvén kilenc év erőfeszítéseit
és útkereséseit. Mert a szabadkai írók egy csoportjának kezdeményezésére
1958 októberében létrehozott élőújás szerkesztősége már az első számtól kezd-
ve arra törekedett, hogy az irodalmat és a művészetek minden ágát sajtószerű
formában népszerűsítse, a tartalmi és formai egység mellett vonzóvá, sőt
látványossá is tegye, mert a televízió által elkényeztetett közönség egyre ke-
vésbé éri be a versek csokorba fűzésével, a prózai írások pusztá fölölvasásá-
val. Lépést kellett hát tartania az idővel, az emberek igényeivel, s az érze-
lemkeltésnek újabb formáival becsalogatni őket a zeneiskola vagy a színház
termébe. Hogy ez sikerült neki, az nem csupán a szerkesztők leleményessé-
géről, ötletgazdagságáról és kitartó munkájáról tanúskodik, hanem mindenek-
előtt az Életjel létjogosultságáról, arról, hogy Szabadkán igenis szükség van
egy olyan, a szokványos közlési formáktól lényegesen elütő, sok lehetőséget
magában rejtő, az irodalmat és a társzművészeteket egyaránt ápoló élőújásra,
amely közvetíteni tudja az ország és a nagyvilág szellemi értékeit.

Márpedig az Eletjel száz számával bebizonyította, hogy nemcsak hívatott, hanem képes is erre. Képes volt kilenc éven át, nem egyszer meglehetősen szűkös anyagi körülményei ellenére, hónapról hónapra megjelenni, a tartomány csaknem minden jelentős íróját, muzsikust, képzőművészt, színészt vendégül látni, meghívni azokat, akik az ország más részében vagy Magyarországon élnek, de szoros szálak fűzik ehhez a vidékhez, és ki tudná megmondani, hány száz, hány ezer szereplőt fölépíttetni. S mindezt mindenki díjtalanul, lelkesedésből tette! Bár kevés hasonló példa lehet erre, nem csupán ez az Eletjel egyedüli sajátossága, s nem is ez teszi egyedülálló kezdeményezéssé az országban, de talán egész Közép-Európában, hanem az, ahogyan szerepét — kötetlen formájával — betölti, és exkluzív, háromszáz-négyszáz főnyi közönsége mellett szélesebb körben ápolja, terjeszti a szépirodalmat és a művészeteket.

Eppen ezért van és ezért lesz varázsuk a pódiumáról elhangzó szép szavaknak.

(7 Nap, 1967. május 5.)

EGYEDÜLÁLLÓ MUNKAFORMA

A Szabadkai Népszínház zsúfolásig megtelt nagytermében ma este bensőségesen megünnepezték az Eletjel irodalmi élőlűjság megjelenésének tizedik évfordulóját. A magyar nyelven megjelenő élőlűjság egyedülálló nemcsak Jugoszláviában, hanem Közép-Európában is. Több mint nyolcszáz néző melegen ünnepelte a Szabadkai Népszínház és az Újvidéki Rádió művészeit, Besenyei Ferencet, a budapesti Nemzeti Színház művészt és Rátonyi Róbertet, a népszerű magyar komikust.

Bárkányi Pál, a Szocialista Szövetség községi bizottságának az elnöke és Bolto Milanković, a községi képviselő-testület alelnöke az élőlűjság együttesének diplomát, szerkesztőségének pedig ötezer új dináros pénzjutalmat adott át.

Az Eletjelnek eddig 104 száma jelent meg. Az irodalmi élőlűjság igen népszerű a szabadkai irodalom- és művészetbarátok körében. Egy-egy előadását átlagban négyszázan nézik meg, de voltak olyan rendezvényei is, amelyen több mint kétezren vettek részt. Az elmúlt évtizedben több mint ezer hazai és külföldi író, muzsikus, szín- és képzőművész lépett fölgingyen.

(Tanjug, 1967. november 17.)

... ELŐTTÜNK AZ ÁLMOK VÉGTELENJE ...

Egy izléses kiállítású könyv van a kezemben. Nem regény, nem verseskötet és nem tudományos mű. Inkább afféle iskolai értesítő, mely az év végén beszámol az iskola munkásságáról és a tanulók előmeneteléről: ezek és ezek a tanulók szorgalmasan munkálkodtak, felsőbb osztályba léphetnek. Csakhogy itt most nem a tanulókról van szó, hanem magáról az iskoláról. Az iskoláról, mely alkalmat és lehetőséget ad a tanulóknak, hogy gyakorolhassák magukat az élet tudományaiban, s amely alkalmat ad a gyakornokságnak, hogy zavartalanul élvezhesse az iskola keretében folyó munka gyümölcseit.

Mindez azonban túlságosan is szimbolikus, s éppen ezért talán nagyképű is. Így azután talán semmiképpen sem illik ahhoz a szerény keretek között indult, de azért nem mindennapi irodalmi mozgalomhoz, amely immár tizedik, jubileumi esztendejébe lépve, egy kicsit a végzett munkáról szóló beszámolóként, egy kicsit további feladatok ünnepélyes vállalásaként letette ezt a könyvet a szabadkai olvasók asztalára, amelynek csupán egyetlen szó ékeskedik a címlapján, ez hogy: Eletjel.

Most kilenc esztendeje, 1958. október 28-án jelent meg az első száma ennek az azóta nagy utat megtett irodalmi élőlűjságnak, és pedig a Városi Könyvtár nem valami tágas földiszintű olvasótermében. De hát a mozgalom

KÉT ELISMERÉS

Oklevél

Életjel Színpad -nak
/ Subotica /

A 6. IRODALMI SZÍNPADI NAPOKON NYÚJTOTT
MŰVÉSZI TELJESÍTMÉNYÉÉRT

Párdyfy Zoltán
előadó

Bocsi János
rendező Előadó

Balassagyarmat, 1970. november 5-8.

megindítói nem is reménykedtek abban, hogy egyetlen nekilendüléssel meghódítják az egész várost, és zsúfolt házat varázsolnak a színpadra, azaz a pódiumra lépő néhány vállalkozó szellemű és a nagyközönséggel közelebbi kapcsolatot kereső író elé. Szerények voltak az igények, de dicséretes a kezdeményezés. Mint Urbán János mondotta akkor, az első szám bevezetőjében, az írók, újságírók kis csoportját az az elképzelés vezette, hogy a közvetítő, a tájékoztató és az útmutató szerepét vállalják magukra az Életjel útján az irodalom, a művészetek és a közművelődés területén.

Az akkori szerény indulás még nem sejtette, hogy az Életjel idővel Szabadka egyik kulturális nevezettségévé fejlődik, olyan állandó közönséget nevelve magának, amely számbelileg is túlelmelkedik a kulturális megmozdulások megszokott keretein, de elsősorban mégiscsak azzal irányítja magára — és közvetve természetesen az Életjelre — a figyelmet, hogy valósággal hozzáno ehhez a nyomdafesték nélküli irodalmi és művészeti újsághoz, szinte szerves részévé válik, és mindvégig együtt halad vele az egyre terebélyesedő, egyre sokoldalúbbá váló, lelkes munka további izesítésében.

Mert hát az Életjel tervezett szerény közvetítő szerepe csakhamar egyre inkább kibővült, és szemmel láthatóan színesedett. Az Életjel ugyanis — bár irodalmi és publicisztikai előújságnak indult — nem maradt meg e szűkebb keretek között, hanem egyre inkább kiterjesztette munkáját a művészetek más területére is. És itt nem csupán arról volt szó, hogy az Életjel pódiumán kezdetről fogva helyet kapott a zene, a leghivatottabb szabadkai művészek tolmácsolásában, nem is csupán arról, hogy — mintegy a szellemi nyomdász-munka kivitelezésére vállalkozva — az írókkal, újságírókkal együtt serénykedtek az előújság egy-egy számának a közönség elé vetilében a színház legjobb színészei is —, hanem még inkább arról, hogy az előújság nem csupán mellékesen színesítette műsorát zeneszámokkal, nem csupán a színesebb kivitel érdekében fordult segítségért a színészekhez, és nem csupán véletlenül engedte szóhoz jutni műsoraiban a képzőművészetet és a képzőművészeket is, hanem valóságos propagálójává lett a művészet minden egyes ágának, irodalomnak, zenének, képzőművészetnek, színháznak egyaránt.

És a munkának ez a sokoldalúsága nem is csupán ebben nyilvánult meg, hanem például egyebek között abban is, hogy az Életjel — bár a szabadkai írók előújságaként indult — egyáltalán nem igyekezett elzárkózni Szabadka szűkebb keretei közé, hanem kinyitotta a kapukat minden jugoszláviai magyar író előtt, úgyhogy szinte nem is volt olyan száma, amelyben ne szerepeltetett volna valakit más városból is, sőt továbbment még ennél is, és a népek és nemzetiségek közötti testvériség szellemében bemutatott számos más nemzetiségű író és művész is a szabadkai közönségnek, az utóbbi időben pedig már egyes magyarországi írók és művészek meghívásával hozzájárult a két szomszédos ország kulturális kapcsolatainak elmélyítéséhez is.

Ez az egyik dolog. A másik szintén a munkaterület kiterjesztésére vonatkozó egészséges felfogást tanúsítja. Meg kell ugyanis állapítani, hogy az Életjel nem csupán szélességben igyekezett kiterjeszteni ismertető, közvetítő és útmutató munkásságát, hanem mélységben is, azaz magyarán nem csupán az élő irodalom és művészet népszerűsítésére törekedett, hanem igyekezett felhívni a figyelmet a múlt értékeire és eredményeire is. Így került sor például a Kosztolányi-émlékszáma, a Csáth Géza-émlékszáma, a Lányi-émlékszáma, a Szentelky-émlékszáma, sőt — hogy ezen a téren is túlmutasson a nemzetiségi elszigetelődésen — a Njegoéről vagy Vuk Karadžićról való megemlékezésre is.

Arról már szinte fölösleges is talán beszélni, hogy milyen jelentékeny munkát végzett az Életjel a jugoszláviai magyar irodalom népszerűsítése érdekében. És itt nem csupán a neves jugoszláviai magyar írók rendszeres meghívására és vendégül látására gondolunk, hanem például az Életjel egyes számai alkalmával megrendezett kisebb könyvkiállításokra és könyvvásárookra is, amikor a jelen levő írók dedikálták könyveiket a könyvvásárlók számára, és talán még inkább arra a vetélkedő-sorozatára, amelynek során az Életjel szervezésében a szabadkai középiskolák vállalkozó szellemű tanulói áttanulmányozták szinte az egész eddigi jugoszláviai magyar irodalmat.

Minderre emlékeztet most ez az izléses kiállítású könyv, visszatekintvén az eddigi több mint száz előújságszáma, az ezeken a számokon fellépő több

mint ezer előadóra, a műsorokra és a visszhangra, amit az Életjel keltett. Mondom, egy kicsit olyan, mint valami iskolai értesítő, amely azonban nem is annyira az egyének, a tanulók előmeneteléről ad hírt, hanem inkább az egész intézményre vonatkoztatva olvashatjuk ki belőle a megállapítást: jó munkát végzett. Kíváncsian várjuk a folytatást.

Mert hát a tizedik esztendő korántsem végállomást jelent ennek az élőújságnak az életében, inkább csak további kiindulópontot. S ezért írta Gál László is az Életjel könyvébe írt versében:

*Tíz év, véges idő még: ennyi van mögöttünk;
de előttünk az álmok végtelene...*

Kolozsi Tibor

(7 Nap, 1967. november 17.)

TÍZÉVES A SZABADKAI IRODALMI ÉLŐÚJSÁG

Fennállásának, tevékenységének tízéves évfordulójához érkezett el az Életjel, a Szabadkán »megjelenő« irodalmi élőújság.

1958. október 28-án tartották az első élőszámot. Nem érdektelen felidézni Urbán János bevezetőjének néhány mondatát:

»A szerkesztőség azzal a tudattal kezdte meg munkáját, hogy a közvetítő, a tájékoztató és az útmutató szerepét vállalja magára. Közvetít a leírt irodalmi mű és az olvasók között, tájékoztat az időszerű irodalmi mű és az olvasók között, tájékoztat az időszerű irodalmi eseményekről, a színházi életéről, filmről, a képzőművészetről, a zenei életéről. Az élőújság hallgatósága megismerkedhet a hazai és külföldi írók alkotásaival, vitáirásokat hallhat, bepillantást nyerhet az irodalmi és a művészet számottevő eseményeibe. Ha ezt a két szerepét betölti, akkor útmutató szerepének is eleget tehet«.

Ez volt az Életjel célja, programja, amelyre a tízéves évforduló pillanatában büszkén emlékezhetnek a fáradhatatlan szervezők és a lelkes, számos közönség, mindenki. Mert mindenki, Szabadkán és az egész Vajdaságban, akinek csak némi köze is volt az Életjelhez, büszke lehet a tíz esztendő alatt megjelent 104 számra, amelyekben több mint ezer előadó találkozott több mint huszonegyezer hallgatóval. Impozáns mérleg.

Az indulásakor pódmunkán szánt élőújság úgy adott hírt a szellemi életnek minden mozzanatáról, hogy felleptette a jugoszláviai magyar irodalom számos képviselőjét, és kegyelettel emlékezett a holtakra, felidézve az itt élő írók emlékét, lefújta műveikről a feledés mindent belepő bácskai porát. Az Életjel 104. számának vendégei közt találjuk a vajdasági színjátszás minden tagját és számos magyarországi művészt, valamint a különféle vetélkedőkön sikert próbáló diákokat, műkedvelőket. Festők, zenészek, előadóművészek, múlt és jelen talált hajlékra az Életjel szerkesztőségénél és közönségénél.

Néhány név az ezerből: Oláh Sándor, Ferenczi Ibi, Majtényi Mihály, Gál László, Herceg János, Bori Imre, a külföldiek közül Psota Irén, Töröcsik Mari, Keres Emil, Sütő Irén, Rátonyi Róbert, Horváth Tivadar, Neményi Lili, Ungvári Tamás.

Néhány emlékezetes szám: Csáth Géza-, Lányi Ernő-, Kosztolányi-, Ábrahám Pál-, Szenteleky-, Veljko Petrović-emlékszám. Az Életjel századik számának vendégei: Csuka Zoltán és Gustav Krklec.

A tízéves évfordulót a 105. számmal ünnepelték, 17-én, pénteken este a Népszínház zsúfolásig megtelt színháztermében. Az est vendége Bessenyey Ferenc kétszeres Kossuth-díjas és Rátonyi Róbert Vajszai-díjas, közreműködtek még a szabadkai színészek. Ez alkalommal töredékes ösbemutatót tartottak Csáth Géza *Horváték* című 55 évvel ezelőtt írt és eddig még soha elő nem adott drámájából. A Csáth-művet őszre Budapesten is színre viszi az Életjel.

Az Életjelt a jubileum alkalmából Szabadka város Októberi-díjával tüntették ki.

Megérdemelte, erről tanúskodik a 104 szám és az évforduló alkalmából megjelent gazdag évkönyv.

Gerold László

(Magyar Szó, 1967. november 19.)

1967. november 17-én,
pénteken
19.30 órakor

a Népszínház
nagytermében

TÍZ ÉV ÉJSZAKÁI

Az előújság jubileumi estje

Vendégeink:

Bessenyei Ferenc

a budapesti Nemzeti Színház
kétszeres Munkácsy-díjas, érdemes művésze

Rátonyi Róbert

a budapesti Fővárosi Operett Színház
kétszeres Jászai-díjas, érdemes művésze

Rátonyi Hajnalka a népszínház művésze

Biró Attila a budapesti Fővárosi Operett Színház karnagyja

Hazai művészeink:

Apró Ernő, Árok Ferenc, Barácius Zoltán, Bata Ferenc, Bordás Lajos, R. Fazekas Piri, Fejes György, Heck Paula, Karna Margit, Kunyi Mihály, Kvizimodo Braun István, Majoros Katica, Pataki László, G. Petz Marika, Sövegcsa Eta, Szilágyi László és Verseghi József

Műsorok:

Monológok, jelenetek, zene és dalszövegek, kabaré- és revüszövegek, tréfák, paródiák, részletek Abraham Pál és Eisemann Mihály operettjeiből

Forgatókönyv: **Lévay Endre**

Zongorán kísér: **Vadné Dorman Manci**

Ügyelő: **Kunyi Mihály**

Rendező: **Pataki László**

Díszlettervező: **Petrik Pál**

Szűz: **Eibenszütz Rózsi**

Narrátor: **Dévavári Zoltán**

Jegyek elővételben a színház pénztáránaiban kaphatók minden nap 10-től 12.30 és 17-től 19.30 óráig.

SOKOLDALŰSÁG VAGY MEGALKUVÁS

1958. október 28-án rendezték meg az Életjelnek, a szabadkai irodalmi-művészeti élőlűjságnak első számát és az elmúlt pénteken, a Népszinház nagytermében, telt ház fogadtatásában jubilált a megirigylend  életkort, t z  vet meg rt  l lűjs g.

A szerény keretek között, de sokoldalú feladatvállalással induló Eletjel első rendezvényén hangzott el: »El  szóval kívánunk olvasótábort toborozni az irodalomnak, népesebb közönséget a t rlatoknak. A tömegesebb hangversenyrendezv nyek és színházi előadások előmozdítása mellett komolyan r  akarunk világítani a filmművészet értékes alkotásaira, és értékelések által azokra a silány, semmitmondó, anyagi érdeket szolgáló filmekre, amelyek félrevezetnek, k rosan hatnak...«

Megmozdul s volt ez a kultúra egész frontj ra kiterjedően.  spedig a felismeréstől sarkallva, hogy a több évtizedes vajdasági »kult r latlans gt l« egyedül csak  gy szabadulhatunk, ha újra izzó par zss  hevítjük e vidék kevéske és ráadásul már-már elfelejtett pozitív kulturális hagyományaiból mindazt, ami egyrészét megszabadít bennünket a mögöttünk tátongó művelődési, irodalmi, művészeti »gyökértelenség«, »hontalanság« csüggesztő képzetétől, m sr sz t derekas munkát vállal az  l  kult r ep tkez s k t összetartó célkitűzésének megvalos t s ban. A művészetet közvetíteni a művészet felé, s a közönséget megnyerni a művészetnek! A ponord  l nk, dinamikus közvetítőként épült meg:  l lűjs g formájában, amely a könyv vagy a hangjegyf zet magába zárt vil g t is  jra eszt , eleven szembes t ss  oldja fel, amelyben előadóművész és színész, felolvasó és tolmács, szerző, költő fordul a közönség felé. Az Eletjel szerkesztősége az  l  sz  var zs ba és hatalmába vetette minden hitét, s t z év távlatából elmondhatjuk, hogy ebben nem tévesztett célt.

Vagy az elért eredmények jogos ünneplése áraiban — semmiképpen sem ünneprontó sz nd kkel — megjegyyezhetn nk, hogy talán t l széles fronton indult az Eletjel.  s ha megindokoln nk egy ilyen ellenvetést, csalóka ellentmond soss ggal érvelhetnénk csupán: Igen, ilyen tartos sikert csakis egy soksik , sokszínű és ezáltal elkerülhetetlenül megalkuv sos, sokféle igényt kielégítő irodalom- és művészetpártoló mozgalommal teremthettek a szabadkaiak.

Nos, mint ismeretes, sokan  gy is  t lik meg az Eletjel tevek ny-s g t, ezzel magyarázzák és marasztalják el sikerét, vitális belegy kerez s t Szabadka  s Vajdaság kult relet be. Holott egyszer már be kellene látnunk, hogy kult rsz zatnak nem lesz foganatja olyan sz sz kr l, amely valóságunk f l  épül. Magyarán mondvá, nincs sil nyebb fegyvert runk annál, mint amikor a nyilvánvaló tehetetlenség álláspontjáról kispolgári, megalkuvó k z ns gvad sz  stb. megbélyegzéssel óhajtjuk kisebbíteni önzetlen szervezők, kult rmunk sok erőfeszítését, akik minden felróható h ba ellenére, gyökeret vert állandó irodalmi és művészeti,  l , hatékony, az érdeklődők százainak és ezreinek sorait szapor t  trib nt érleltek meg az Eletjel előadásai során.

Mert ha figyelembe vesszük, hogy az  jvid ke  sszesereg  magyar értelmiségi erejéből  veken át egy új színvonalas irodalmi folyo irat megjelenet s n kívül (ez és a fiatalok érdeme) semmi egyébre sem futotta azontúl, ami már adv  volt — a szabadkai irodalmi k zvelem nyt és e k zvelem ny kialak t oinak, tov bbhordoz oinak, toborz oinak áldozatos munkáját csak elismerés  lletheti. Az elismerés nem  lleti az Eletjel szerkesztőségét mindazért is, amit elmulasztott, amit másképpen tehetett volna, amit másképpen csinálhatna. Az  l  sz  var zs a kétségkívül maga köré gyűjtött egy szép számú spontán közönséget, amelyért nem kell házhoz menni, hogy az előadás csúfosan meg ne bukjon. De talán a t meges t st az Eletjel kivitelezői, megalapítói sem egészén  gy k pzelt k el. Talán változékonyabb közönségre gondoltak  k is — valóban az irodalom, képzőművészet, zene és film kedvelőinek

tömegesítésére, s e művészetek vajdasági elfelejtett hagyományainak eleve-
nebb átadására, tudatosítására kultúrközvéleményünkben.

Összegezzük röviden: az Életjel elvitathatatlan érdeme és eredménye,
hogy állandó közönséget toborzott az irodalomnak és művészetnek Szabadkán,
ami sajnos nem könnyebb, hanem mind nehezebb, ami egyre hiábavalóbb erő-
feszítésnek tűnik kultúránk porondjain. További sikerként pedig a szélesebb,
átfogóbb tömegesítést kívánjuk az Életjelnek, amely nem véletlenül mert és
tudott ilyen lenni szándékaiban, célkitűzéseiben és eredményeiben éppen Sza-
badkán.

Vlaovics József
(Dolgozók, 1967. november 24.)

JUBILÁL AZ ÉLETJEL

Az ország egyetlen magyar nyelvű irodalmi-művészeti élőújsága, a
Szabadkán megjelenő Életjel, ez év novemberében ünnepelte első száma meg-
jelenésének tizedik évfordulóját. Az egy évtizedes odaadó munka elismerése-
ként a községi szkupstina Októberi-díjjal tüntette ki az Életjel szerkesztőségét.

Amikor 1958. október 28-án a Városi Könyvtár földszinti olvasótermé-
ben megjelent az Életjel első száma, talán senki sem gondolta, hogy idővel
kulturális életünk egyik legjelentősebb, legsokeoldalúbb szószólója lesz. Egy
hónappal utána, november 17-én a második szám már a zeneiskola hangver-
senytermében jelent meg, s ez lett az élőújság állandó megjelenési színhelye.
Nagyobb előadások esetén, előadásait gyakran tartotta a Népkörben, vagy a
Népszínház kis-, illetve nagytermében. Sőt a Városi Kiállítási Csarnokban és
mozitermekben is volt már előadása.

Az Életjel sokat tett a művészet valamennyi ágának népszerűsítésében.
Műsorán egymás mellett szerepel a próza és a költészet, a zene, a színművé-
szet, a képzőművészet. Egyaránt propagálta a vajdasági, a jugoszláv és világ-
irodalmat. Szabadkai és vajdasági íróink mellett olyan kimagasló irodalmárok
is közreműködtek az Életjel kiadásában, mint Csuka Zoltán, Gustav Krklec,
Ungvári Tamás és mások. A műkedvelők és a Népszínház, valamint a volt
Dramaj Stúdió színművészei mellett Töröcsik Mari, Keres Emil, Psota Irén,
Bessenyei Ferenc és más kiemelkedő előadóművész is emelte estjeinek magas
művészi színvonalát.

Külön kell szólnunk az Életjel irodalmi és zenei fejtörőiről. Az irodalmi
fejtörők a fiatalság ezreit mozgatták meg. Kosztolányi-emlékszáma értékes
gyöngyszem volt a nagy költői hagyaték feltárásában.

Az Életjel irodalmi-művészeti életünk fontos tényezőjévé vált, s eddigi
munkája eredményes folytatásához további sikereket kívánunk.

Dormán László
(Képes Ifjúság, 1967. november 25.)

TÍZÉVES AZ ÉLETJEL

Tízszentéves jubileumát ünnepelte az Életjel, a szabadkai írók, költők,
újságírók, képzőművészek élőújsága. Az élőújság hallgatósága ez alatt az idő
alatt megismerkedhetett hazai és külföldi írók alkotásaival, különböző vita-
frásokkal, az irodalom és művészet eseményeivel. Jól sikerült szerzői és
kabaréestek követték egymást, előadóestet tartott többek között Lányi Sarolta,
Neményi Lili, Sütő Irén és Rátonyi Róbert. Emlékszámmal adóztak Csáth
Gézának és Kosztolányi Dezsőnek, bemutattak fiatal írókat, színészeket, fes-
tőket; irodalmi vetélkedőket és zenei fejtörőket rendeztek.

(Esti Hírlap, 1967. december 18.)

A jubileumi est közönsége

SIKERES ÉVFOLYAMZÁRÁS

A szabadkai irodalmi élőlűjságnak még egy évfolyama sem volt olyan gazdag és változatos, mint az idei, a tizedik. Méltónak is kellett bizonyulnia az ország, de minden bizonnyal Közép-Európa egyetlen ilyen jellegű újságjának jubileumához. Nem csupán az előadók számának növekedéséről szólunk, hanem arról is, hogy az *Életjel* az idén tíz rendezés és hat rendkívül számot jelentetett meg, s hogy a nézők száma megközelítette az ötezetet, míg az előző években rendszerint csak tíz-tizenkét előadást rendezett a mintegy három-ezer irodalombarát számára. Az elmúlt évben a rendezvények műsora igényesebb és a kivitelezés színvonalasabb volt.

Ehhez — természetesen — sokban hozzájárultak a budapesti írók és művészek, akik közül Csuka Zoltán, a jugoszláv népek irodalmának leghivatottabb fordítója, Keres Emil, a Thália Színház igazgatója és élművésze, Töröcsik Mari, az egyik legnépszerűbb magyar filmszínész, Bessenyei Ferenc, a Nemzeti Színház kétszeres Kossuth-díjas, érdemes művésze és Rátónyi Róbert, a Fővárosi Operettszínház kétszeres Jászai-díjas, érdemes művésze lépett föl az élőlűjság pódiumán.

Legutóbb, december második felében Básti Lajos, a Nemzeti Színház Kossuth-díjas kiváló művésze és felesége, Zolnay Zsuzsa, ugyancsak a Nemzeti Színház művésznője látogattak el Szabadkára, és az *Életjel* vendégeként Topolyára és Zentára, hogy az élőlűjság ez évi utolsó előadásán színvonalas műsorukkal felejtethetetlen estet szerezzenek a közönségnek.

Andrássy Lajos, Fenákel Judit, Mocsár Gábor, Papp Lajos és Simal Mihály szegedi író, Gustav Krklec neves horvát, France Filipič szlovén, Giacomo Scotti jugoszláviai olasz és Jan Stache pozsonyi költő, valamint Draško Redžep kritikus is — a vajdasági magyar írókkal és művészekkel együtt — jelentős mértékben tette változatosabbá az élőlűjság műsorát.

Az eddiginél jelentősebb sikerrel zárta tehát az *Életjel* ezt az évet, és megjelentethette a tízéves tevékenységéről sokoldalúan beszámoló izléses emlékkönyvét.

A jól végzett munka megünneplése volt a tízéves évforduló alkalmából megtartott jubileumi előadás. A színház zsűfólásig megtelt nagytermében Bárkányi Pál, a Szocialista Szövetség községi választmányának elnöke és Bolto Milanković, a községi szkupstina alelnöke a jubiláló élőlűjság szerkesztőjének átnyújtotta az Októberi-díjat és a vele járó félmillió dináros pénzjutalmat, majd a kitüntetett *Életjel*nek további jó munkát kívánt az irodalom, a művészet és a kultúra terjesztése terén.

Hogy az élőlűjság ezentúl is eleget fog tenni feladatának, arra az eddigi 108 nagysikerű szám és csaknem harmincezer néző a legjobb biztosíték.

(Magyar Képes Újság, 1968. január 1.)

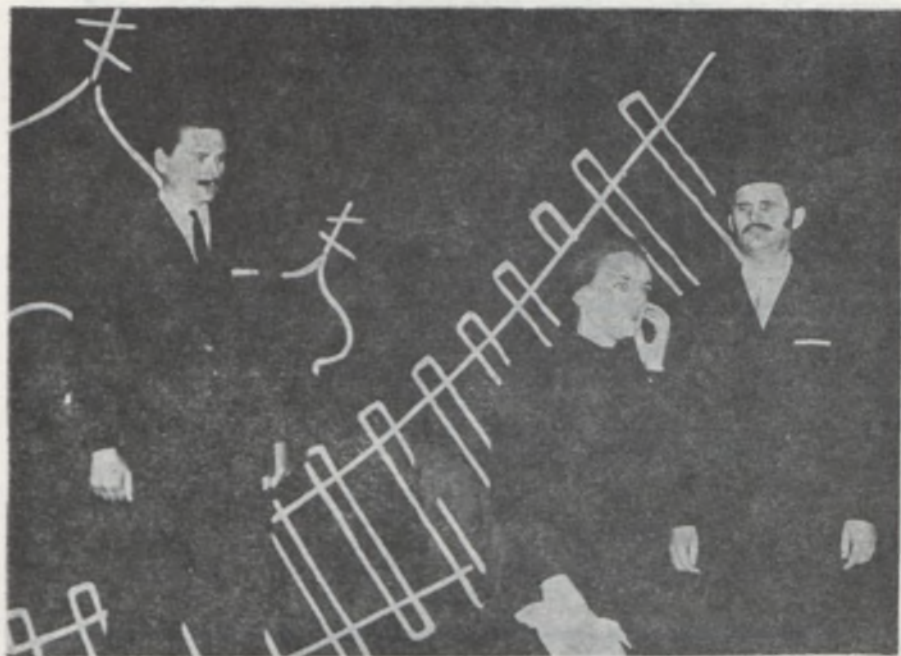
SZÍNVONALASSÁG ÉS VÁLTOZATOSSÁG

Még egy sikeres évfolyamot zárt le irodalmi élőlűjságunk. Sőt: a tizedik, jubiláris évad volt valamennyi közül a legsikeresebb számára, hiszen az előbbi években még egyszer sem jelentetett meg tizenhat (tíz rendezés és hat rendkívül) számot, s még egy évben sem volt csaknem ötezet látogatója (tíz-tizenkét előadását legfőljebb háromezren nézték meg).

De nem csupán ezek a számok jelzik az *Életjel* múlt évi sikeres munkáját. Még inkább az, hogy műsora még az eddigieknél is változatosabb, igényesebb, színvonalasabb volt, úgyhogy teljes mértékben kielégíthette a legigényesebb irodalom- és művészbárátok izlését is.

Erthető is ez, hiszen — a hazai írók és művészek mellett — több kiváló magyarországi író és művész is föllépett pódiumán. Így például Csuka Zoltán, Andrássy Lajos, Mocsár Gábor, Fenákel Judit, Papp Lajos és Simal Mihály író és költő, valamint Keres Emil, Töröcsik Mari, Bessenyei Ferenc, Rátónyi Róbert, legutóbb pedig Básti Lajos és Zolnay Zsuzsa neves budapesti színészek és színésznők.

(7 Nap, 1968. január 1.)

A jubileumi esten Kosztoldnyi Edes Annája is műsoron volt

IRODALMI SZALON SZABADKÁN

Egy szellemi mozgalom csak akkor tudja tartósan fönntartani az irodalom- és művészetbarátok érdeklődését, ha az, amit műértő közönségének nyújt, nemcsak színvonalas, hanem újszerű is. Az eredeti elképzelések jelentik minden olyan kezdeményezés élesztő kovászát, amely nem csupán egy estére igyekszik nézőket, hallgatókat toborozni, hanem egyre szélesebb síkon ápolni, terjeszteni az irodalmi, a zenei, a színházi és képzőművészeti műveltséget.

Szabadka — és nemcsak Szabadka — egyik, ha nem legéletrevalóbb kulturális megnyilvánulása immár egy évtizede az Életjel. Száztíz számával, a rendelkezésére álló erővel igyekezett kielégíteni azoknak az igényeit, akik havonta egyszer-kétszer eljöttek megnézni, meghallgatni előadásait. Szép sikereket ért el ezen a téren, jelentősebb eredményeket, mint ahogyan azt kezdeményezői az induláskor remélték, szépszámu közönséget sikerült toboroznia, de mindez fejlődésének csak első szakaszát jelenti. Mert ahhoz, hogy a város falain belül egy nemesebb kultúra melegágya legyen, több kell ennél: az, hogy teljes mértékben éljen a lehetőségekkel, és hiánytalanul kielégítse a szellemi igényt.

A tizenegyedik évfolyam — minden jel szerint — új fejezet kezdetét jelenti majd az irodalmi élőlűjság fejlődésében. Nem csupán azért, mert tíz év után végre termet kap a művelődési otthonná átváltozó városházán, hanem elsősorban azért, mert megnyitja végre Vajdaságban, de talán az országban is az első irodalmi szalont, ahol műpártoló barátai szervezett és rögtönzött összejöveteleken megbeszélnek majd az irodalmi és a művészeti élettel kapcsolatos kérdéseket; mert megindítja füzeteit, hogy közkinccsé tegye a maga szellemtörténeti területének értékeit, és föl hívja a figyelmet egy-egy kallódó műre, elfelejtett szerzőre; mert — rendes számai mellett — kötetlenebb formájú rendkívüli számokban számol be a kulturális élet időszerű eseményeiről, és rendszeresen megjelenő évkönyvében összegezi majd egy év munkáját.

Mindez valószínűleg nemcsak az eddiginél nagyobb visszhangot vált majd ki a város műpártolói körében, és hozzájárul ahhoz, hogy ne apadjon el a rendezvényei iránti érdeklődés, hanem ugyanakkor nagyobb tekintélyt is szerez neki, és új távlatot nyit fejlődése előtt.

(7 Nap, 1968. január 26.)

ÉLETJEL — AZ OLVASÓ FELE

Kétely és száz más érzés még mindig zsibbaszt, amikor leírom ezt a mondatot: a szabadkai Életjel bebizonyította, hogy föl-fölvillanó jelzéseivel életrevaló. Sok-sok különböző, magasröptű és eredetiséget kereső elgondolással létrehozott kísérlet mellett — és után — még mindig ez az egyetlen vállalkozás, mely nálunk közönséget vonz, előadótermében több a hallgató, mint az előadó, s a közös lelkesedés meleg érzése hatja át a tapsot. A műsor után nem keserű szájjal, hanem rokonszenvet jelző szívverésekkel tér haza az ember, s ezeket a dobbanásokat sokáig még utána is érzi.

Beszél róla, akivel csak találkozik...

(Magyar Képes Újság, 1968. március 15.)

ZENGETT, HÖMPÖLYGÖTT A VERS, ZÜGOTT A TAPS

Élménygazdag estét nyújtott a verskedvelő közönségnek az Életjel irodalmi élőújság szerkesztősége. Szabadkán, a kultúra színházának dísztermében Berek Katalin, kétszeres Jászai Mari-díjas budapesti művész nő felejtethetetlenül szép szaválásával kápráztatta el a zsűfólásig megtelt nézőtér közönségét.

Déavári Zoltán köszöntötte és mutatta be a közönségnek a művésznőt, ami után nagy figyelem közepette szaválta el Berek Katalin művésznő Nagy László *Rege a tűzről és jácinról* című poémáját. Buda Ferenc, Csoóri Sándor és Szécsi Margit verseinek tartalma elevenedett meg gazdag színskálájú szavalatokban. A jelenkori magyar költészet gyönyörű verseinek kiváló tolmácsolója Berek Katalin. Az előadás befejező részében Nagy László *Megnyegző* című versének hömpölygő, megdöbbenően leleplező, hanghordozásban állandóan lázongó, szorongó, indulatoktól fűtött cselekményképek sorozatának lenyűgöző hatása nagyszerűen és meggyőzően jutott érvényre a versmondásban.

A másfél órás szaválás közben és a befejezéskor a közönség hosszan tartó és végül is szünni nem akaró tapsal fejezte ki háláját a művésznő kiváló előadásáért. Berek Katalin a közönség tapsát újabb veramondással, Illyés Gyula mókás versével köszönte meg a közönségnek. Az előadás felejtethetetlen élmény marad az Életjel közönségének.

(Magyar Szó, 1968. március 30.)

A KÖLTÉSZET MŰVÉSZE ÉS RAJONGÓI

Lassan benépesül a régi szabadkai városháza (művelődésünk színházának) díszterme, tanácssterme, és a régi nagy viták, tanácskozások, döntések színhelyét — mint egy történelmi helycserevel — a szecessziós falak között szelidebben és békésebben a művészet foglalja el.

A nagy jubileumi hangverseny után most a költészet kapott helyet ezen a pódiumon az Életjel irodalomhú rendezésében. Nem volt itt sem díszlet, sem színes fényezőző játéka, semmi segédeszköz, csak maga a pódium, melynek közepéből szoborra magasodott és ötvöződött valóban maradandó és felejthetetlen hangszíneivel Berek Katalin, a budapesti Nemzeti Színház díjakkal elhalmozott jeles művésznője.

Négy költőt szavalt: négy fiatal költő versét, kik közül az Ő megjelenése előtt hallgatóságunk keveset ismert. Szinte hihetetlenül merész művészi vállalkozás volt Nagy László két fél-fél órás, drámai hangvételű versét, a *Regét* és *Menyegzőt* szavalni; nem szavalni, hanem élni, nem is élni, hanem átszenvedni, mint valamikor századokkal vagy tán évezredekkel ezelőtt a »sirató asszonyok«, akiket igazában, Colosseumokban vagy sziklákon soha nem hallottunk, csak a költők sejtettek valami csodálatos mélységű erőt róluk.

Berek Katalin szavalatában voltak ilyen prométheuszi pillanatok, végtelennek tűnő pillanatok, melyek a művészet kimondhatatlan erejével izzó lávaként egyetlen pillanattá sűrítik a múlt Időt s fölsejdtik benne, hogy a történelem is így egyetlen pillanattá zsugorítható, hogy örök figyelmeztetésül szoborrá válják a »jókul és gonoszokul egyaránt vergődő« emberek előtt.

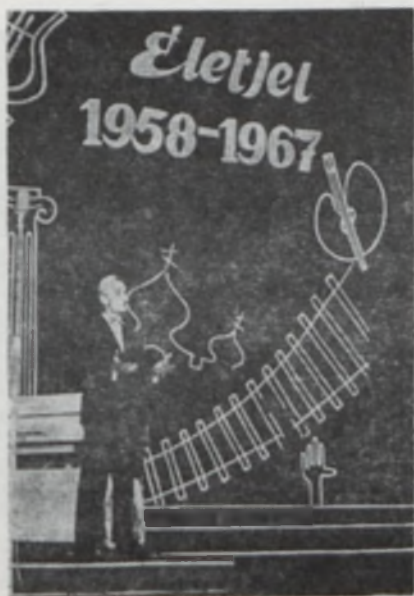
(7 Nap, 1968. április 5.)

HITVALLÁS A PÓDIUMON

Egy érzékeny egyéniségű művésznő tett pár nappal ezelőtt hitvallást az Életjel pódiumán. Berek Katalin, a budapesti Nemzeti Színház többszörös Jászai-díjas tagja mondta el a városháza dísztermét zsúfolásig megtöltő közönségnek ars poéticáját. Kultúrált, ezer árnyalatú hangon vallott kortársairól, szólaltatta meg Buda Ferenc, Csoóri Sándor, Nagy László és Szécsi Margit költészetét. Csodáltuk fizikai és szellemei teljesítményét, hiszen másfél órán át szakadatlanul zuhogtak a szavak, amelyek nemcsak gondolatokat ébresztettek bennünk, hanem meg is döbentettek. Különösen Nagy László félórás verse: a *Rege a tűzről és jácintról* és a *Menyegző*.

Nem véletlenül állt éppen ez a két hatalmas mű előadójestjének központjában.

— Műsoromat a Nagy László költészete iránt érzett csodálatom és rajongásom szülte — mondja a rokonszenves művésznő. — Persze, sokan vannak még, akiknek a művészete közeláll hozzám. Mindegyiket egyformán szeretem, mint az anya gyermekeit. Egy műsorba azonban nem fér bele két olyan óriás, mint amilyen Nagy László és Juhász Ferenc. Ezért műsoromat

Szilágyi László Ady-verssel, Patáki László és Karna Margit pedig Cséhi-drámarészlettel járult hozzá az est sikeréhez

a *Rege* és a *Menyegző* köré építettem föl. Rokon hangú verseket kerestem, hogy általuk elmondjam véleményemet a világról, amelyről szenvedélyes közlendőim vannak. Meggyőződésem, hogy az egyre bonyolultabb életről, a gondolkozó, tudatos emberről csakis olyan hangon lehet szólni, ahogyan a műsoron szereplő költők szólnak. Hiszem, hogy az általános emberi érvényű dolgokról, az életről, a halálról, a küzdelemről, a szerelemről, a fáradtságról, a közönről, a barátságról és a hazaszeretetről csakis »újjászületett szavakkal« lehet vallani.

Berek Katalin elkalauzolt bennünket ebbe a rendkívül gazdag, sokak számára még ismeretlen nyelvi birodalomba. Olyan otthonosan, ahogyan csak a kivételes tehetségűek teszik. Egymaga állva a pódiumon, egy személyben volt szerző, színész és rendező: alkotóvá vált, aki egy életre elkötelezte magát a jelen magyar irodalmának, aki a legnemesebb küldetésnek a mai magyar írók és költők művészi tolmácsolását tartja. S akit — szabadkai látogatása óta — újabb izgalmas föladat tart feszültségben: önálló est keretében megszólaltatni a jugoszláviai magyar költészetet.

— Jövőre erre is sor kerül — ígérte búcsúzásul a kiváló művésznő, aki felejthetetlen estet szerzett a város versbarátainak, aki a magvas, magas feszültségű szellemiség szolgálatában járt nálunk s jön el ismét hozzánk.

(*Magyar Szó*, 1968. április 9.)

FELEJTHETETLEN ELŐADÓEST AZ ÉLETJEL RENDEZÉSÉBEN

Bármennyire is a műfaji változatosság jellemezte tíz éven át a szabadkai irodalmi élőűjságot, több mint száztíz száma közül mindeddig még egyet sem szentelt kizárólag a költészetnek. Jóllehet alig volt rendezvénye, amelyen ne mondtak volna verseket, egyetlenegy estet sem rendezett még kizárólag a versbarátok számára.

Ezt a mulasztását pótolandó hívta meg most a szerkesztősége Berek Katalint, a kiváló budapesti színésznőt, a mai magyar irodalom egyik legkíválóbb tolmácsolóját, hogy az *Életjel* közönségét megismertesse négy jeles fiatal költő — Buda Ferenc, Csóóri Sándor, Nagy László és Szécsi Margit — műveivel.

Sok emlékezetes estet szerzett az elmúlt egy évtized során az élőűjság lelkes közönségének, de kevés műsora jelentett olyan felejthetetlen élményt, mint a március végén a városháza zsúfolt dísztermében megtartott előadást. Mert a Nemzeti Színház kétszeres Jászai Mari-díjas művésznője olyan érzéketesen szavalt, ahogyan az *Életjel* pódiumán még senki sem. Különösen Nagy László két »harmincperces« versével, a *Rege a tűzről és jácintról* és a *Menyegző* című költeményével vívta ki a közönség csodálatát. Szünni nem akaró tapssal jutalmazta is több száz versbarát műsora végén a rendkívül rokon-szenves művésznőt, aki annyi nagyszerű film- és tévéalakítás után most a legnehezebb műfajjal is meghódította a szabadkaiakat.

(*Magyar Képes Újság*, 1968. május 1.)

IGÉRETES KEZDET

Az *Életjel* színekörének bemutatkozása

Irodalmi élőűjságunk szerkesztő bizottságának régi törekvése, hogy egy előadása alkalmával az érzelemkeltésnek minél változatosabb formált alkalmazza. Érthető is ez, hiszen az elmúlt egy évtized alatt, amióta az *Életjel* megjelenik, igényesebbé vált a közönség, s ma már nem lehet csupán egy írás fölolvásával lekötöni az irodalombarátok figyelmét. Ezért találkoztunk már évekket ezelőtt az élőűjság előadásain a műfajkapcsolásokkal: a zene, a vers, az ének és a tánc egy magasabb rendű dramaturgiai egységével, mert ez a kifejezési mód nemcsak látványosabb, hanem meggyőzőbb is, és megmozgatja azokat is, akik a társzművészeteket kedvelik, és csak nagy

ritkán mentek el, vagy egyáltalán nem voltak kíváncsiak az Életjel kizárólag irodalmi rendezvényeire.

Ennek a fölismerése szülte az irodalmi színpad megalakításának gondolatát. Létrehozásán régóta fáradozik az élőújság szerkesztősége, de elgondolását mindeddig nem tudta megvalósítani, mert a színészek részéről nem nyilvánult meg kellő érdeklődés iránta. Fáradozása végül is sikerrel járt: tizenegynéhány lelkes és tehetséges középiskolás diákból és főiskolai hallgatóból megalakult az Életjel színeköre, s ez lehetővé teszi számára, hogy pódiumán még változatosabb műsort mutasson be a jövőben, s ezzel jelentős mértékben kibővítsen sokak által exkluzívnak tartott közönségének körét.

Mert a csoport múlt keddi — a Symposium-esten való — bemutatkozása sikeres volt: Alentijev Irén, Danyi Magdolna, Hajnal Zita, Oláh Mihály, Szabó Katalin és Szabó Zsolt — Sebestyén Tibor modern, ötletes és szuggesztív rendezői elképzelése nyomán — igen hatásosan adta elő színpadi kép formájában Tolnai Ottó *Che Guevara* című versét, és a műkedvelői átlag színvonalnál lényegesen többet nyújtott Danyi Magdolna és Oláh Mihály Guelminó Sándor *A világ halt meg körülöttem* című színdarabjának egy részletében.

Az ígéretes kezdet után fokozott érdeklődéssel várjuk a csoport többi tagjának a föllépését.

(7 Nap, 1968. április 30.)

FIATAL TEHETSÉGEK BEMUTAKOZÁSA

Egy-két hónappal ezelőtt sajátos színnel gazdagodott Szabadka kulturális élete: megalakult az Életjel színjátszó csoportja. Régóta érezhető annak szükségessége, hogy az élőújság előadásai gondolatilag és dramaturgiailag egységesebb fölépítésűek legyenek. A szüntelen formakeresés közepette született meg annak a gondolata, hogy meg kellene alakítani színjátszó csoportját, amely idővel — az újszerű rendezési elképzelések megvalósulásának eredményeként — létrehozná az irodalmi színpadot, amely aztán az érzelem-

Budapesti vendégeink az ünnepi esten:
Bessenyei Ferenc, Rátonyi Róbert és leánya, Hajnalka

keltésnek még több lehetőségével élne, és az egyes műfajok összekapcsolásával, magasabb rendű dramaturgiai egységével újabb híveket szerezne a szép szónak.

Ezt a célt szolgálja az élőújság színjátszó csoportjának a megalakítása. A tehetséges fiatalok egy része már nagy sikerrel bemutatkozott az Életjel Symposium-estjén.

(Magyar Szó, 1968. május 22.)

VERS- ÉS PRÓZAMONDÓK DICSERETE

A vers- és prózamondásnak nemigen vannak hagyományai mifelénk. A műsoros és emlékesteken ugyan el-ehmondanak egy-két verset, de az előadók, nem egyszer még a színészek is, rendszerint csak olvassák, akárcsak a prózai írásokat. Elgondolkodtató, hogy egész Vajdaságban még a hivatásos művészek között sincs egyetlenegy magyar pódiumszínész, sőt még olyan sincs, aki rendszeresen szavalna verseket, mondana novellákat, elbeszéléseket a közönségnek.

Ezért minden dicséretet megérdemel az a húszegynéhány lelkes közép- és főiskolai tanuló, aki pár hónappal ezelőtt megalakította az Életjel színjátszó csoportját, és elsődleges feladatának a vers- és prózamondás ápolását tekintti. Bemutatkozásuk a fölfedezés erejével hatott: közülük nem egy olyan szépen, olyan árnyaltan, olyan szuggesztíven tolmácsolja a költői és írói művet, ahogyan nagyon-nagyon kevesen szűkebb hazánkban. Érzékeltetni tudják a szövegben rejlő szépséget, a sorok között meghúzódo gondolatokat, mert olyan kiváló előadó oktatta őket, mint amilyen Horváth Emma tanárnő, aki részlemeire bontja a verset, prózát, s a legközvetlenebb kapcsolatot tudja megteremtetni a közönséggel. De a csoport másik vezetője, Sebestyén Tibor, a színház fiatal tagja is példamutató lelkesedéssel fáradozik azon, hogy minél több fiatalal megszerettesse az előadói munkát.

Jelentős eseménynek voltunk az elmúlt hetekben szem- és fültanúi: új minőségű színház van kialakulóban Szabadkán! Ebben a színházban nincsenek kulisszák, nincs maszk és kosztüm, nincsenek reflektorok, nincsen ri-valda, csak a puszta pódium van, ahol a tehetséges fiatalok húsz-harminc perces verseket és prózai szövegeket mondanak sűgő nélkül. Az élőújság történetében most került először sor arra, hogy pódiumán nem olvassák, hanem ténytében mondják a művet; eddig csak egy-két művész tette ezt. Így aztán művészileg erőteljesebb, de ugyanakkor intümebb is egy-egy alkotás tolmácsolása, mert a közönség együtt él és érez az előadóval, a szerzővel.

Új fejezet kezdődik ezzel az Életjel sikereiben eddig is bővelkedő történetében. Erről győződünk meg a *Ha megengedik, bemutatkozunk...* című előadásán és évadzáró számán, amelyen a vers- és prózamondás olyan magas színvonalú volt, amilyen csak akkor, amikor külföldi előadóművész szerepel az élőújság pódiumán. Ez a most befejeződött szezon legjelentősebb és legtöbbet ígérő eredménye.

(7 Nap, 1968. június 7.)

KÉT KÖLTŐ ÚJRA ITTHON

Új irodalmi életünk kibontakozásának napjaiban, éppen azért, mert több gondot kell fordítani a mára, érdemes néha visszapillantani a tőlünk távolodó évekre is, amelyek lassan elviszik az emlékeket, s a helyükön támadt űrt a feledés tölti be. A mi műhelyünkben ez a legnagyobb veszteség, mert az idő résein értékek hullanak ki, pedig éppen akkor, amikor már igényesebb, magasabb szintű szellemi élet van beérőben, robusztus épületéhez minden műre, minden beépíthető épületanyagra szükségünk van. És azokra is, akik ott voltak az alapkövek lerakói között, akik ennek a tájnak szellemét és történelmének, mindennapjainak töredékeit keverték habarcsba, ha már a mi szegénységünkben freskóra, domborműre, a sírfőiratokon kívül más kőbe vésett szavakra nem tellett.

Hát most keressük, hogy mi maradt még ki a gyűjtők munkájából, mert az ilyen szolgálathoz elszegődők egyben megszállottak is s hiszik, hogy az oly sok évtizeden át mindig és mindig befejezetlenül maradt »szellem-épület« nem marad torzó, nem lesz magányosok és baglyok menedékhelye, hanem egyre jobban megközelíti azt a hozzávetőlegesen teljes képet, amelyről nemcsak a hagyományőrök, hanem a buzdítók, a termékenyítők tekintete találkozik a később érkezők őket kereső tekintetével.

Az Életjel ott kutat, ahol ezek a gyökerek rejlenek, ott, ahonnan kihajtottak, s ha fájuk el is került innen, lenn a mélyben maradt egy élő gyökér, amely jelzi, hogy itt cseperedett föl, itt sütött rá először a Nap és itt érintette először emberi kéz. Azt mondják a természettudósok, hogy a pillangós növények magvai a szelek szárnyán olyan különös utakat írnak le a légben, hogy végül is visszatérnek oda, ahonnan fölroppentek... Lehet, hogy az alkotó művészekkel is így van...

Két vajdasági költő látogatott el hozzánk: újra itthon köszönthetjük őket. A találkozás — mivel évtizedeket hidal át — ünnep is és alkalom, hogy irodalmunk fiatalabb művelői, pártolói megismerkedjenek két poétával, akiket (ha ma nem is itt élnek) vajdasági alkotókként tartunk számon, hisz költészetük íze, színe, zamata, a szavak mélyébe ágyazott jelentése oly ismerős, mert a mi életünk hangját véljük kicsengení.

Fekete Lajos, talán mint a pillangós növények magva, szilágysági szülőföldjéről úgy került ide, a Vajdaságba, ahol ifjúságának legszebb éveit töltötte s honnan mánt költő elindult. A halk poéták közé tartozik, aki tán soha életében nem írt le harsogó hangú verset; minden költeménye egy-egy emberi vallomás. Az őszinte szóból érzik a teljes megnyilatkozás, olyan híven, ahogy a félkezével fölkapott marék földben benne érezzük a világot. Nemcsak egy marék föld köti őt ide, Bánáthoz, ahol édesanyja hamvai nyugosznak, hanem az élet ezernyi kis mozzanata, mely itt villant föl először és még ma is csillog »őszikéiben«.

Dudás Kálmán Kishegyes szülőtte s nem véletlen, hogy az ő költészetében is találkozunk Egy marék földdel. Ennek a párhuzamnak a külső tükrözésen kívül mély emberi jelentése van. A harmincas években bátor,

G. Petz Marika, Heck Paula és Versegi József
Abrahám- és Eisemann-melódiákkal idézték föl a bácskai származású
zenezsűk emlékét

egyéni új hanggal jelentkezett, s úgyszólván minden sorából kiérződött a földhöz való hív ragaszkodása. Formaművészete nem cél, hanem eszköz, hogy élet-érzéseit rögzítse, elmondja, tovább adja, mint megannyi belülről jött üzenetet. Strófaiban a poeta lelkialkzata találkozik a rajongóéval, s így válnak nemes veretűvé sejtelméi és szerelmei. A »pogány szép szerelem« embert, földet és eget átölelő szerelem s egyben nosztalgia is, mert a kishegyesi szülőház csöndje álmaiban is, ébrenlétében is mindig s újra visszatér.

Az est visszhangja a pódiumon elhangzott szónál tovább él: a költő és az olvasó találkozásában meglelt közös szellemvilág gondolatébresztő és érzéseket keltő erői hatnak, termékenyítenek az irodalom művesél és hívei között, és lehetőségeink is gazdagodnak majd, ha ezek az erők a rögtönzés felszínét elhagyva arra a magaslatra emelkednek, ahonnan már tisztábban lehet látni és befogadni a művészetek jelenségvilágát.

Lévay Endre

(7 Nap, 1968. június 7.)

AZ IRODALMI ÉLET MOZGATÓJA

Az Életjel az elmúlt egy évtized alatt élénk tevékenységet fejtett ki, színesebbé, gazdagabbá tette Szabadka kulturális életét, de a jövőben még inkább a város irodalmi és művészeti életének középpontja és mozgatója lesz.

Lényegesen megkönnyíti számára a munkát, hogy egy héttel ezelőtt végre otthont kapott, beköltözött a városháza úgynevezett zöld tanácstermébe, megnyithatta műhelyét, ahol a mintegy száz lelkes, tehetséges fiatal próbálhat, készülhet az előadásokra, ahol esténként összejönnek a város irodalom- és művészetbarátai, hogy elbeszélgessenek, beszámoljanak egymásnak munkáikról, és rövid, félórás műsor keretében megismertessék az érdeklődőket legújabb műveikkel.

Az élőlűjság fiataljai az idén tovább bővítik tevékenységüket. Mindekelőtt az említett irodalmi műhelyben — vagy ha úgy tetszik, klubban, szalonban — hetente egyszer-kétszer rövid előadásokat tartanak: a költők fölolvassák legújabb versüket, a prózáírók novellájukat, elbeszélésüket, tanulmányukat, a muzikusok előadnak egy-két szerzeményt, az énekesek elénekelnek egy-két dalt. Előadásaikra — mint ahogyan a hét többi napján is — szeretettel várnak mindenkit.

A fiatalok magukra vállalták, hogy — a parkosítási igazgatóság szakemberének az irányításával — rendbe hozzák és gondozzák a Szabadkán eltemetett írók és művészek sírját, hogy ezáltal is ápolják emléküket, és leróják kegyeletüket irántuk.

Minőségi fejlődést jelent majd az élőlűjság történetében az Életjel Miniatűrök című sorozat megindítása. Az izléses füzetek mindegyike érdeklődésre tarthat számot, mivel Vajdaság, de elsősorban Szabadka irodalmi és szellemi múltjával kapcsolatos dokumentumokat és összefoglalókat közölnek majd bennük.

(7 Nap, 1968. szeptember 27.)

KÖLTÉSZET NÉGY NYELVEN

Nem egyszer hallottuk már a legnevesebb esztéták nyilatkozataiból és olvastuk a véleménykutatások után készített jelentésekből is, hogy a verset művészi előadás nyomán mélyebben átéli a befogadó, mintha csupán csak olvassa és a költemény igazi muzsikájának minden apró rezdülését a legfontosabb sejtetéseiiben is nem érzi. A verset nemcsak hallani kell, hanem érezni is — és viszont: a verset nemcsak elmondani kell, hanem átélni is.

Az Életjel legutóbbi estjén számunkra ez volt az egyik igen jelentős élmény. Horváth Emma önálló estjén — amikor csaknem az egész pódiumot és csaknem az egész estén át — egymaga töltötte be, a költészet különböző skálákon végigfutó hangjainak olyan visszaverődésével találkoztunk, amelyhez a pusztá visszhanghoz még egy vele rezgő lélek társult. Ez a vers igazi tolmácsolása az elérhető vagy elérhetetlen mélységek felett. Mert másként hangzik a szó, mint pusztá jelentése, és sokkal többet jelez, mint amennyi a verssorok egybecsengésekor olykor játékosan, olykor egészen tragikusan felszínre kerül. Mivel ezen az estén a poézisnak ez a rendkívül sokrétűsége hullámzott a nézőtér felett, a hallgatóságban — kiben miként visszhangra találva — és a pódiumról az állandó transzban élő közvetítőben, az est igazi művészi élménye a legnagyobb számok előadásában nem maradhatott el.

A másik jelentős élmény, amelyet külön fel kell jegyeznünk: ezen az estén a költészet négy nyelven szólt hozzánk. Magyar, szerbhorvát, francia és angol nyelven. Így első ízben nyílt alkalmunk arra, hogy Apollinaire, Verlaine, Joyce, Đura Jakić és Vasko Popa költeményeit eredetiben és műfordításban is halljuk. Kétségtelen, hogy ez a vállalkozás itt nálunk kísérlet és mint kísérletnek is igen merész és elismerésre méltó művészi vállalkozás. A vers műfordításban való visszacsengése olykor csodálatosan megközelítheti az eredetit. Vannak költők — mint például épp ezen a pódiumon Gustav Krklec mondotta —, akiknek a műve műfordításban szebben zengett, mint eredetiben. Szerbhorvát, francia és angol költő most nem szólt az elhangzott verseinek eredetiben és műfordításban való bemutatásáról, de úgy érezzük, hogy e szép és nőiesen kecses költői ajándékról csak meleg hangon szólhatott volna, mert így még közelebb kerülhettünk egymáshoz.

Itt mindig közvetlen közelségbe kerül a zene a költészetrel: hang- és színhatásokban egészítik ki egymást. Ezért az elhangzott forró tapsnál sokkal több elismerés jár elsősorban Horváth Emmának s vele együtt Péicsné Tóth Bernadettának, aki Molcer Mátyás zongoraművész kíséretével az egész esthez simuló feledhetetlen hegedűszámokat játszott el nekünk.

(Újvidéki Rádió, 1968. október 30.)

Berek Katalin költőkortársairól, Dudás Kálmán ars poeticájáról vallott

KETTŐS ÜNNEP

színhelye volt hétfőn este a zeneiskola hangversenyterme: tíz évvel ezelőtt ezen a napon jelent meg az Életjel első száma, az élőíjság legújabb rendezvényeként pedig *négynyelvű* önálló előadóestet hallgathatott meg a szép számú közönség. Mindkettő szerény ünnep volt a művészetbarátok számára, még ha az előbbiről csak az élőíjság szerkesztője emlékezett meg néhány szóval, hiszen a jubileumot már a tizedik évfolyam végén megünnepelték. De ünnep volt és emlékezés, az egy évtizedes, eredményekben olyannyira gazdag munka összegezése, a mintegy ezer előadó fáradozásának elismerése és a harmincezer néző iránti hála.

Szép szimbólum, hogy éppen ezen az estén hangzottak el a magyar, a jugoszláv és a világirodalom néhány kiváló képviselőjének a versei négy nyelven és egy olyan előadónak a tolmácsolásában, aki ezen a pódiumon mutatkozott be először a nagyközönségnek. Ezúttal még bensőségesebb találkozás volt ez Horváth Emmával, az érzékeny egyéniségű tanárnővel, aki az utóbbi egy-két évben valóságos szavalóiskolát teremtett a városban, s aki igen otthonosan mozog a költészet sajátos nyelvi birodalmában és gondolatvilágában. Másfél órán át egyedül volt a színpadon és egymaga, minden segítség nélkül megpróbált egységes hangulatot, az elemekként egymásba fűződő költeményekből sajátos légkört teremteni. Vállalkozásának, teljesítményének sikeréről mi sem tanúskodik jobban, mint az, hogy az élő szó varázsa magával ragadta a csaknem másfél száz versbarátot, a hatás nem hogy nem lankadt, hanem egyre fokozódott, s a szerbhorvát, angol és francia nyelvű művek tolmácsolásában érte el csúcspontját. A záróakkord valóban emlékezetes marad, mert meggyőzően érzékeltette mind az előadó, mind az élőíjság törekvéseit.

Üttörő vállalkozás volt ez, s olyan osztatlan siker, amelynek még nagyobb földatvállalásra kell ösztökélnie az előadót is, az Életjel szerkesztőit is.

(7 Nap, 1968. november 1.)

SZEGEDI ELŐADÓ AZ ÉLETJELBEN

Az immár tizenkettedik évfolyamába lépő Életjel című szabadkai irodalmi élőíjság pódiumán — Mensáros László nagysikerű önálló előadóestetje után — hétfőn este szegedi előadó szerepelt: dr. Péter László kandidátus, a Somogyi Könyvtár tudományos főmunkatársa *Népköltészet és irodalom* címmel tartott előadást. A szabadkai zeneiskola nagytermének szépszámú közönsége előtt Móríc Zsigmond, Móra Ferenc, Ady Endre műveiből, Homérosz Illászából, Kálmán Lajos gyűjtéséből és szegedi népdalokból vett gazdag szemelvényanyagon mutatta be a népköltészet és irodalom közös motívumainak örökös vándorlását, a magasművészet és mélykultúra kölcsönhatását az emberiség évezredes művelődéstörténetében.

Különös érdeklődést váltott ki Ady és a népköltészet kapcsolatának újszerű megvilágítása, Homérosz eposzából vett részletnek, az Erős Jánosról szóló magyar népmesének és a fél évszázada halott nagy költő *A mesebeli város* című versének rendkívül tanulságos összefüggésbe állítása.

Az igényes és tanulságos előadást a szabadkai tanítóképző magyar tagozatának tehetséges szavalói és színjátszói tették színesebbé.

(Délmagyarország, 1969. január 15.)

AZ ÉLETJEL A TELEVÍZIÓN

A Jugoszláv Televízió hétfő délutáni magyar nyelvű műsorát teljes egészében az Életjelnak szentelte. A tizenöt perces adás során a nézők betekínthettek a szabadkai irodalmi élőíjság műhelyébe, a kamerával együtt ellátogathattak néhány rendezvényre, meghallgathatták Horváth Emma szavaltát, Kol-

Költő és festő körünkben: Gál László és Balázs G. Árpád

lár Ilona monológját és Molcer Máttyás zongoraszerzeményét. Urbán János felelős szerkesztő az indulásról, Dévavári Zoltán szerkesztő a kibontakozásról, Lévay Endre, a szerkesztő bizottság tagja pedig a miniatúrfüzetekről beszélt. A műgonddal és ízléssel összeállított műsort Vajda Tibor rendezte.

(7 Nap, 1969. január 24.)

TAVASZI ODVÖZLET

„EnekeljeteK füttyös vidámsággal könnyedén-kötetlenül, rubato,“ Pákolitz István versének e kezdő sorai, mellyel a koncert kezdődött, moztóul kívánok kritikái beszámolóink elé.

A zeneiskola női kamarakórusa Egető Gabriella vezetésével a hétfő esti hangversenyen, melyet az Életjel rendezett, lelkes, vidám, örömteli énekkésziségről tett tanúságot. A fiatal és rendkívül kiegyensúlyozott hangokból álló kórus tiszta, üde intonációjával maradandó élményt nyújtott. A műveket eredeti nyelvükön énekeltek, ez nem kis teljesítmény, ha még hozzátesszük, hogy a műsor igen változatos volt. Palestrinától a modern hazai szerzőkig felölelte a zeneirodalom e sajátos területét. A műsoron Palestrina, Lasso, Monteverdi, Bach, Schumann, Brahms, Kodály, Molcer és Konjović művei szerepeltek. A műsor változatossága mellett szól még nem utolsósorban az est másik résztvevő csoportja, az orvosi középiskola szavalóinak sikeres közreműködése. A verseket Horváth Emma tanította be dicséretes műgonddal és odaadással. Minden kórusmű előtt egy vers hangzott el, ami a zene tartalmára vagy a zeneszerzőre utalt. Ily módon a szavalatok szerves egészet alkottak a zeneszámokkal. Ötletes és dicséretre méltó elgondolás az ilyen fajta gyakorlat, amit a jövőben is szorgalmazni kellene.

De térjünk vissza a hangverseny méltatásához. A kórus sikeres szerepléséhez nagyban hozzájárult kiegyenlített, erőteljes hangvétele. A sejtelmesen

megszólaltatott lány piánók és az orgonát sejtető tömör alaphangok zengése. Zamatosan szólaltatták meg Kodály és Konjović kórusműveit. Nem szabad említés nélkül hagyunk azt sem, hogy a kórusművek egytől egyig a capella-éneklés útján csendültek fel, mely az igényesség újabb bizonyítéka.

Nem lenne teljes a beszámoló, ha a hangverseny egy gyöngye pontjára nem mutatnánk rá. A műsor minden változatossága mellett is hiányoltuk Bartóknak legalább egyetlen kisebb kórusművét. Hiszen Bartók Béla nagy kortársa és barátja, Kodály Zoltán mellett Palestrina óta a legnagyobb mestere a kórusművészetnek.

A közönség forró elismeréssel fogadta a kitűnő rendezvényt — hála az Eletjelnek, hogy lehetővé tette —, és ünnepelésben részesítette a kórust, a szavalatokat és nem utolsósorban a karnagyot, Égető Gabriellát.

Molcer Máttyás
(Magyar Szó, 1969. március 26.)

FIATAL KÖLTŐK KÖZÖTT

Tavaly — az első lépések után — a kezdeményezők még nem tudták felmérni, hogy az Eletjel irodalmi élőújság új vállalkozása, a műhely milyen visszhangra talál. Az elgondolás az volt, hogy a fiatal tollforgatók, irodalombarátok számára egy olyan meghitt helyet biztosítsanak, ahol esténként összejöhettek, megvitathatják közös dolgaikat és hetente a saját írásaikból összeállított miniműsört rendezhetnek.

A műhely múlt év szeptemberében nyitotta meg kapuit, és pár hónap alatt az állandó tagok száma több mint kétszázra emelkedett. A már rendszeressé vált napi találkozók mellett 23 előadást rendeztek mintegy kétszáz szereplővel és ezeket a műsoros esteket csaknem ezerötszázan hallgatták végig.

Ez a pár mondat bevezetőként hangzott el a napokban megtartott irodalmi vetélkedőn, amikor tizenhét ifjú költő és hat prózaíró mutatkozott be a népes hallgatóság előtt. Egy kicsit olyan volt ez az egész est, mint a „... fiatal életek indulója»; ha az elhangzott munkák témáját figyeltük, szembetűnő volt, hogy majd mindenik a mai fiatalok törekvéseit, vágyait tárta elénk. Eszményképet keresnek maguknak — egy kicsit egyedül. Keresik az új, kibontakozó élet még meg nem lett harmóniáját s azt a szabadságot, amely pályájuk teljes kibontakozásához vezethet. Visszhangként, belső indításra el kell mondanunk: ezen az estén meglepően érett versekkel, szépróza munkákkal találkozottunk, merész hang zengett a sorokban s külön értékük, hogy gondosan kicsiszolt előadásukban is őszinte, igaz hang érvényesült s belőle tán egy pillanatra se csapott ki a szalmaláng üres melege.

Elismerés és egyben buzdítás is az irodalmi élőújság szerkesztőségének az a határozata, hogy értékcsökkentő könyomás helyett a Miniatűrök sorozatának egyik őszi könyvecskéjében a tehetséges fiatal költők verseit juttatja el az olvasóhoz, és ezzel már lehetőséget is nyújt a diákok és ifjúmunkások soraiból jelentkező poéták számára, hogy még az indulás éveiben — jöllehet csak miniatűrben —, de könyv formájában, nyomtatott szöveggel jelenthessék meg költeményeiket és a nyomdafestékből visszatükröződő szavaik láttán több időt igénylően és még hívebben forduljanak az irodalom felé.

(7 Nap, 1969. május 23.)

AZ ÉLETJEL ÉLETE

Kevés olyan kulturális intézmény van, amelynek munkája iránt állandóan nagy érdeklődés nyilvánul meg, de még kevesebb az olyan, amely állandóan gazdagítja tevékenységét és egyre több ember érdeklődését kelti föl.

Ezek közé a ritka intézmények közé tartozik a szabadkai írók és művészek irodalmi élőlítségja, az *Életjel*, amely immár több mint egy évtizede, hónapról hónapra megjelenik az irodalom- és művészetbarátok számára, akiknek a száma egyre növekszik.

Az *Életjel* tevékenysége nemcsak abból áll, hogy tíz rendes és öt rendkívüli előadást tart, amelyeknek a műsorán a magyar, jugoszláv és a világ-irodalom, továbbá a jugoszláviai magyar írók és költők művei, valamint a zeneirodalom gyöngyszemei szerepelnek, hanem kiterjed mindazokra a munkaforgalmakra, amelyek alkalmasak arra, hogy az élőlízt és a betűt közelebb vigyék azokhoz, akikhez szól.

Mólcer Mátyás zongoraművész szerzői estjén

AZ ÍRÓK MINIMŰSORA

Emiatt a múlt év szeptemberében megnyitotta irodalmi szalonját, amely hamarosan a szabadkai írók és művészek találkozóhelye lett. Itt minden szerdán miniműsorokat rendeznek, s jóformán minden este élénk vita folyik a művelődési élet legidősebb kérdéseiről. Impozáns adat, hogy eddig harminc ilyen műsor volt, s ezeken több mint kétszáz fiatal, tehetséges szavaló, író, költő és muzsikusz lépett föl mintegy ezeröttszáz néző előtt. Nagy érdeklődés nyilvánult meg a legfiatalabb, leendő írók versenye iránt, amelynek záróelőadását a napokban tartották meg. A verseny minőségét legjobban az bizonyítja, hogy a döntőbe jóval több munka — tizenhét vers és hat novella — került, mint amennyire a szervezők számítottak.

Az *Életjel* néhány hónappal ezelőtt megindította miniatűrsorozatát, amelyben Vajdaság, de elsősorban Szabadka kulturális életével kapcsolatos tanulmányok jelennek meg. Eddig négy füzet jelent meg; igen nagy érdeklődést váltottak ki, mert kevésbé ismert anyagot publikáltak. A tervek szerint az idén további hét kötet hagyja majd el a sajtót. Ezek mind ugyancsak nagymértékben hozzájárulnak a város és a tartomány kulturális értékeinek megismertetéséhez, s lefektetik a legszakibb bácskai város rendszeres magyar nyelvű könyvkiadásának az alapjait.

KISÉRLETI SZÍNPAD

Számos más akció mellett — ilyen például az, hogy leplezzék le Kosztolányi Dezső és Csáth Géza, a két szabadkai születésű neves író mellszobrát, nyissák meg az Oláh Sándor Galériát, mert a kiváló festőművész hat évtizeden át ennek a városnak az utcáit és embereit örökítette meg vásznain, létesítsenek a városi múzeumban irodalmi osztályt — az élőújság két hónappal ezelőtt létrehozta Kísérleti Színpadát. Ez az együttes eddig három bemutatót tartott több mint 1200 néző előtt.

A harmadik előadás keretében a Népszínház fiatal tagjai Tennessee Williams *Üvegfigurák* című művét adták elő ezen a színpadon, amelyen a jövő idényben irodalmunk és a világirodalom legismertebb avantgarde darabjai elevenednek majd meg. A kritikusok egyöntetű megállapítása szerint ez az előadás volt a legsikeresebb a közül a 132 rendezvény közül, amelyet az *Életjel* megjelenésének tizenegy éve alatt tartott. Nem csoda hát, hogy az élőújságot vendégszereplésre hívták Topolyára, Zrenjaninba, Zentára, Csantavérre, Bajmokra és más helységekre. Ez újabb ösztönzést adott a legfiatalabb szabadkai együttesnek, hogy még nagyobb lelkesedéssel dolgozzék, és jelentős mértékben hozzájáruljon a jugoszláviai magyar színjátszás fejlődéséhez.

(*Dnevnik*, 1969. június 8).

A MOZGALMASABB IRODALMI ÉLET ÚTJÁN

A már hosszú évek óta fennálló és eredményesen tevékenykedő szabadkai irodalmi élőújság, az *Életjel* munkájában az utóbbi egy év folyamán igen jelentős változások következtek be. Az elmúlt évben a Kultúra Székházában megnyitotta a fiatalok irodalmi klubját, s miután maga köré gyűjtötte, még sikeresebb munkára serkentette a fiatal szabadkai tollforgatók nagy részét. Ezzel párhuzamosan megszervezte egy miniatűr könyvsorozat kiadását, s újra megvetette alapjait a rendszeres magyar nyelvű szabadkai könyvkiadásnak. Ugyanakkor az *Életjel* keretében létrejött a város Kísérleti Színpada, amely máris több érdekes bemutatóval és sok érdekes tervvel örvendeztette meg a színházkedvelő nagyközönséget.

Bátran állíthatjuk tehát, hogy az *Életjel* tevékenysége az utóbbi időben tetemesen kibővült, sokoldalúbbá vált, s az irodalmi-művészeti élet olyan területeire is kiterjedt, amelyeket eddig méltatlanul elhanyagoltak Észak-Bácska e nagyvárosában.

(*Dolgozók*, 1969. augusztus 15.)

MEGYERI LAJOS SZERZŐI ESTJE

Az *Életjel* irodalmi élőújság szerkesztőinek egyik lényeges, igen rokon-szenves törekvése a fiatal tollforgatók, muzsikuskok, előadók és képzőművészek bemutatása, műveik népszerűsítése.

Októberben Megyeri Lajos fiatal zeneszerző és tanár önálló estjére került sor a vajdasági mai művészgenerációt bemutató sorozat keretében.

Néhány évvel ezelőtt a filharmonia mutatta be Megyeri zenekari diplomamunkáját, rádióban, különböző rendezvényeken elszórtan szerepeltek kisebb alkalmi darabjai, leginkább azonban ügyes — harmonikaegyüttesekre átfírt — hangszerelei révén ismerte meg eddig Megyerit a zenekedvelő közönség. Az *Életjel* rendezésében megtartott szerzői esten már hiteles, átfogó képet kapott a hallgató Megyeri munkásságáról. Hét zongoramű, két kis harmonikaegyüttesre készült darab, egy vonóskvartett-tétel és egy harmonikára írt miniatürsorozat bemutatása reális betekintést nyújtott a fiatal komponista műhelytitkaiba.

Megyeri izzig-vérig mai modern zeneszerző, nem sorolható kifejezetten egyik szélsőséges új irányzathoz sem. Minden műve egyéni érzésvilágának spontán megnyilatkozása, egy érzékeny gondolkodó fiatalember hangulatainak kivételése. Nem idegenkedik a lírai ellágyulástól, olykor tüzes fortékkal, éré-

lyes fokozásokkal ad hangot szenvedélyeinek. Legerősebb oldala azonban a közvetlen kedélyes terefere, scherzói és egyéb gyors tételei üde, friss humorral telítettek. Senkit sem utánoz Megyeri, mégis olykor Sosztákovics szellemes fordulatait juttatja eszünkbe egy-egy meglepő dallamvonala vagy frapáns technikás figurafüzére. Kedveli a magyaros motívumokat, ezeket is ötletesen alkalmazza és variálja. Harmonikaegyüttesre komponált két darabjában hangulatkeltő színhatásokat hallottunk, még tömörebb hangzás, a technikai és akusztikai lehetőségek gazdagabb kihasználása és több kötőszövet alkalmazása imponálóbbá, folyamatosabbá tenné az érdekes darabokat.

A közreműködők, Milkó Cora és Bordás Lajos zongoraművészekkel az élen, színvonalas előadással, lelkes felkészüléssel szereztek híveket Megyeri szerzeményeinek. Milkó Cora pompás zongorázása jól kidomborította a szonatina klasszikus formaszervezetét. Bordás Lajos finom billentése hű képet festett a szerző variálókészségéről. Megyeri Lajos olyan műveket tartott fenn magának, amelyekben férfias marcatói érvényesültek. Molnár-Lutz Irén figyelmet keltő muzikalitását, Szárics Piroska az *Adagio* paszteliszíneit mutatta meg. Missuray Erzsébet eleven humorral és jól megalapozott technikával festette a *Scherzo* játékosságát, Rákics Éva precíz harmonikajátékkal ideálisan illusztrálta a gyerekek számára készült 12 miniatűr programdarab mondanivalóját. A vonósnyeges-tételt négy törekvő diák: Horváth Károly, Zlata Kulešević, Lakatos Ferenc és Lengyel Gábor adta elő. Bambach Róbert konferálta és ismertette az előadott számokat.

Megyeri hangulatos, színes szerzeményeinek megismerése és azok sikerének visszhangja nyomán fel szeretném hívni a vajdasági filmesek figyelmét, következő filmjeik forgatása előtt okvetlen forduljanak Megyeri Lajoshoz és a másik szabadkai fiatal szerzőhöz, Molcer Mátyáshoz aláfestő és illusztrációként alkalmazandó zene ügyében. Nem fogják megbánni.

S. Révai Gabriella
(7 Nap, 1969. október 31.)

Megyeri Lajos és tanítványai a harmonikát a nagy hangszerek rangjára emelték

TÖBB VOLT SZOKVÁNYOS MŰKEDVELŐI PRODUKCIÓNÁL

Forró siker színhelye volt pár nappal ezelőtt a Gyermekszínház nagyterme: a közönség nemegyszer nyíltzsinai tapssal hálálta meg a Csáth Géza Művészetbaráti Kör nemrég alakult színjátszó együttesének igyekezetét, hogy minél gördülékenyebb előadással elevenítse meg V. Lippay Etelka szabadkai szerző *Tündérborjú* című új darabjának alakjait. Az ősbemutató jóval több volt szokványos műkedvelői produkciónál. Nemcsak azért, mert jó ütemben peregetek a kétórás darab jelenetei, nyelvbotlás jóformán nem is volt, hanem azért is, mert a szereplők — amellet, hogy jól tudták szövegüket — jó alakítókézségről is bizonyosságot tettek.

A siker oroszlánrésze azonban Vujkov Géza rendezőnek köszönhető, aki gondos, a legkisebb részletekre is kiterjedő munkával elérte, hogy az együttes játéka felülemelkedett a színjátszó csoportok színvonalán. Ezt a napjainkban lejátszódó cselekmény ügyes írói feldolgozása, a szellemes szöveg, a jól időzített poének sokasága, egyszóval a jól fölépített fabula is megkönnyítette számára. A telt nézőtér nem is maradt hálátlan: percekig tartó tapssal jutalmazta a szerző, a rendező és a tíz szereplő fáradozását.

(Magyar Szó, 1970. február 21.)

FELEJHETETLEN HANGVERSENY

Szombaton este kicsinek bizonyult a zeneiskola nagyterme, mert csaknem háromszázan voltak kíváncsiak az Életjel februári számára, a Pro musica kórus *Madrigáltól a spirituáléig* című hangversenyére. Az alig egy évvel ezelőtt megalakult együttes ezúttal is tanúbizonyosságát adta kivételes képességeinek: az elmúlt századok kiváló szerzőinek műveit éppen olyan szépen és hatásosan adta elő, mint a modern zeneirodalom kiemelkedő képviselőinek alkotásait.

Nem kétséges, hogy a lelkes tagokból, a muzsika igazi szerelmeselből álló kamarakórus — Égető Gabriella tanárnő hozzáértő vezetésével — méltóképpen képviseli majd városunkat Eszék, Zombor és Szabadka kulturális találkozáján.

(Magyar Szó, 1970. március 4.)

MADRIGÁLTÓL A SPIRITUÁLÉIG

A műsor már az első pillantásra ígéretes volt. Arra azonban nem gondoltunk volna, hogy az alig egy éve alakult Pro musica kamarakórus egy ilyen széles ívű, változatos műsort nagyszerű produkciókkal teszi még élvezetesebbé.

A kamarakórus Égető Gabriella vezetésével már eddig is számos sikert vallhat magáénak. Egyre fokozottabb támogatásban részesülnek. Az Életjel dicséretes lépése, hogy lehetővé tette február 28-i fellépésüket, habár véleményem szerint más fórumnak kellett volna ezt a valóban kiváló együttest pódiumra juttatni.

Talán első helyen azt kellene megemlíteni, hogy a kórus nagy része jól képzett muzsikusokból áll, akik mint hangszeres szólísták is kiváló teljesítményt nyújtottak. Ez a körülmény egyúttal a Pro musica kamarakórust a professzionalista együttesek kategóriájába sorolja. Hangvétélük erőteljes, de helyenként még kiegyenlítettlen — ezt a hiányosságukat szorgalmas gyakorlással bizonyára kiküszöbölik. Égető Gabriella jól összefogta az együttest, de igazi érdeme a kórus betanítása volt, amely a rendkívül igényes műsort derekasan megoldotta. Különösen sikeres volt a *Gastoldi Vezosette nimfe belle* című kórusművének előadása, amelyben az együttes jól összehangolt, virtuóz kórus benyomását keltette. Bach *Korálja* monumentálisan hatott. Orff *Catulli carmina* című művének részletében a rusztikus, profán hangvétél talán egy

kissé túlzott volt. Az est legjobb száma Kodály Esti dala volt. Égető Gabriella keze alatt a meghitt, pasztorális hangulat maradéktalanul érvényesült.

A közönség mind a kórust és a karnagyot, Égető Gabriellát, mind a műsor keretében fellépő kórustagok hangszeres szólószámaikat lelkes ünnepelésben részesítette.

Égető Gabriella a jelentős zenei eseménynek minden szempontból méltó szervezője és vezetője volt. Szombat esti hangversenyével feledhetetlen művészi élményben részesített bennünket.

Molcer Máttyás

(7 Nap, 1970. március 6.)

Dalkultúránk művészi művelője: a Pro musica kamarakórus

AZ ÉVEK LÉPCSŐZETÉN

Emlékezés Ferenczi Ibi színművésznőre

Úgy szólítjuk, mintha itt lenne velünk.

Úgy beszélünk róla, mintha hallaná, amit mondunk.

A tavaszi égboltról föllibbent a felhőfüggöny, és megkezdődött a természet nagy színjátéka.

A díszletre még emlékszel. Kislány korodban is ilyen volt. Színházati játszottatok. A Tisza-parti vadgesztenyefákra, a hárserdőre, a ligeti tölgyekre, a puha színű fűzesekre leragyogott a nap. Feledhetetlen környezet és háttér.

A biztató enyhe szél neszezése, a madárcsicsergés, az áradó zsongás, zümmögés, csobbanás, az ébredő élet csodálatos szimfóniája a kísérőzene. Az akkordok hullámai betöltik a Tisza mentét, és mintha valami sejtelmes üzenetből tudnák, hogy nem mehetsz már vissza szülővárosodba, Zentára, eljönnek hozzád ide, Szabadkára... a Bajai úti sírkertbe.

A tavasz érkezésével az idén is megkezdődött az élet milliommarcu játéka. Az elébünk tárulkozó jelenetek hatására pergő képvonulatok világában élünk.

A múltó évek lépcsőzetén haladva mindig időzavarban vagyunk, de most megállunk az újraéledő természet titkai között, és keresünk valakit. Keressük, várjuk a természet díszlete és az élet hangversenye között az igéző varázsló mozdulatát. Felidézzük a tudatra és érelemre ható, aprólékosan, pontosan felépített és kidolgozott játék stílusát. Figyeljük hanghordozását, hogy érezzük a színműró, a költő lelkének szavakba komponált rezdülését, csendülését.

A képsorozat színváltozataiba sötét tónus vegyül. Rádöbbenünk: ne végezzünk az egyedülálló önvallomásának idézésével szertartásokat. Maradjunk meg a művészno emberi és művészi magatartásának tiszteletben tartásánál.

Jó volna ebben a számontartásban olyan egyszerűen igaznak lenni, mint amilyen Ferenczi Ibi volt, amikor a színpadon szerepében élt, és a közönség mosolygott, vagy amikor a nézőknek könnye csordult.

Itt élt közöttünk. Teljes értékű művészetét elsősorban városunknak adta. Itt maradni Szabadkán, helyt állni a művészetben és hivatásteljesítésben, minden közízlésen túljutni a céltudatos művészetig, önvédelem és védekezés-vállalás az értékek, tehetségek megsemmisítése ellen. A tények örökösként tudjuk, az előadásokra, alakításaira teljes szenvedélyt, lelkesedést, életének részét áldozta. Megfelekedni minden önérdéről, öncélúságról csak olyan tiszta művész képes, mint Ferenczi Ibi volt. Magánéletének minden örömet, fájdalmát tékozló erővel áldozta fel művészi alakításaiban.

Környezetének szeretete, a sorsvállalás azokkal, akikkel dolgozott, a mindennapi színházi, művészi feladatok megvalósítása után hozta el közénk, minden közízléséhez, munkatársaihoz. Ott volt az irodalmi élőbűjság első számának megjelenésekor. Bardem: Fóutca című filmnovelláját olvasta fel. Számos, feledhetetlen szereplése után az Életjel harmadik évfordulójának küszöbén még elszavalta Conrad Aika: Kenyér és muzsika című versét.

Tíz éve. Akkor is tavasz volt. Az akkori melegebb, szebb tavaszhoz, az elszomorító napokhoz a mostani felhőfüggöny föllebentése után a színjátékhoz mint csöndes számontartásunk szegődött: a közönség emlékező szeretete, hűsége.

Urbán János
(Magyar Szó, 1970. április 9.)

SOMOGYI PÁL SZERZŐI ESTJE SZABADKÁN

A szomszédos jugoszláviai Vajdaság kulturális életének egyik friss eseménye, hogy e hét elején Szabadkán megrendezték a kaposvári Somogyi Pál író szerzői estjét.

A helybéli »irodalmi élőbűjság«, az Életjel meghívására látogatott el a veterán kommunista író Szabadkára, ahol ifjúkorában egy évtizeden át élt és munkálkodott, s ahol az első vajdasági magyar proletárváltók sorában tartják ma is számon.

A bensőséges hangulatú est során Bori Imre, Herceg János, Laták István és Bellyei László egy-egy írása mutatta be Somogyi Pál sajátosságait, s több vers, karcolat, regényrészlet, elbeszélés nyújtott betekintést a szerző életművébe. Az írásokat felolvasó és a verseket szavaló helybéli színművészek és a Csáth Géza Művészetbaráti Kör tagjai mellett Somogyi Pál személyesen is hozzájárult a meghitt légkör kialakításához: egykorú élményeiről és az életútjáról mondott tájékoztatót a zeneiskola hangversenytermét megtöltő, az írók melegen ünneplő közönségnek.

A szerzői est alkalmából a Szabadkán megjelenő 7 Nap című hetilap két oldalán részleteket adott közre az író készülő önéletrajzi regényéből, s közölte Somogyi Pál fényképét is. A Vajdaság magyar nyelvű napilapja, a Magyar Szó a többi között így méltatta cikkében a szerző tevékenységét: »Költészete sajátos színfoltja irodalmunknak, a vajdasági munkásmozgalom törekvéseinek művészi dokumentuma.«

A Vér és vas címmel rendezett szerzői est sikere alkalmából jókívánásainkat fejezzük ki Somogyi Pálnak.

(Somogyi Néplap, 1970. október 11.)

AVARZÜGÁSKOR

Mindannyian szerettük, becsültük. Az olvasó, a kolléga, az ismerős, a jó barát egyaránt... Még ma is itt érezzük hangulatát körünkben, habár egy éve múlt, hogy eltávozott az élők sorából. Hogy ez valóban így van, bizonyítja az Életjel hétfőn este megtartott rendezvénye, amely Muhi János újságírói-írói, de elsősorban emberi szeretettel átszótt munkásságát méltatta.

Minden írásában, karcolatában ott érződik a homoki ember szívdobbanása, öröme, bánata és végtelen bizalma, de egyben óvatossága is a természet erőivel szemben. Újságírói munkássága áll legközelebb az emberekhez, hiszen nap nap után írta érdekes cikkeit, méghozzá olyan nyelven, amit »mindenki megért.«

Muhi János emlékét írásain és a hozzá írt szépirodalmi leveleken, búcsúbeszédeken át Garay Béla, Gönci Sára, Horváth Emma, Kakas József, Lévy Endre, Molcer Mátyás, Nagy Mária, Szabó István, Vujkov Géza, Burkus Valéria és Dévavári Zoltán elevenítették fel. Gönci Sára, Majtényi Mihály, Lévy Endre és Urbán János írása, valamint Kakas József és Molcer Mátyás verse sokban hozzájárult ahhoz, hogy teljesebb képet kapjon a közönség Muhi Jánosról, a publicistáról.

N.

(Magyar Szó, 1970. november 25.)

A PROLETÁRKÖLTŐ ÉBRESZTÉSE

Nem szokványos irodalmi est volt január közepén a Szabadkai Népszínház kamaratermében: az Életjel ez évi első rendezvényén Laták István alakját és művészetét idézték halálának egyéves évfordulóján. Annak a költőnek a munkásságát, aki minden idegszálával a forradalomért és a forradalmi igazságért harcolt, aki — amint az az emlékesten többször is elhangzott — a forradalmi szellemmel áthatott mozgalomért, a forradalmi tüzet árasztó irodalomért élt. A proletárköltőt, aki új színekkel gazdagította haladó költészetünknek azt a fejezetét, amelyet Somogyi Pál nyitott meg a húszas években.

Egy gazdag, tizenhárom kötetes életmű elevenedett meg a színház színpadán kiváló művészek tolmácsolásában, s Laták István tisztelői élő üzenetként és őszinte vallomásként fogtak föl minden egyes szót, annak a világnak az üzenetként, amelyben a Jaszibara, a szabadkai szegénynegyedek és síkatorok ihletett írója élt, és amelynek izzó vallomásait és kesernyés ízét számmunkra megörökítette.

Az emlékestet a tőle megszokott igényességgel Pataki László rendezte. Konferákt dr. Steinfeld Sándor.

(Magyar Képes Újság, 1971. február 1.)

SIKERES VOLT A KODÁLY-EST A ZENEISKOLÁBAN

Az Életjel idei második száma bizonyára helyet kap Szabadka zene-történetében. Tizenöt évre visszamenőleg nem tartottak ilyen tömeges és színvonalas kórushangversenyt, mint a napokban. Kodály Zoltán művészete különös vonzóerővel bírt: az est keretében több mint 300 előadó vonult fel a zeneiskola hangversenydobogójára. A közönség, amely zsúfolásig megtöltötte a zeneiskola hangversenytermét, lelkes tapsal jutalmazta a kórusokat, az est szólistáit és a karnagyokat.

Az esten — Bordás Lajos (zongora) és Koczó Lovik Katalin (gordonka) mellett — fölépített a zeneiskola kamarakórusa Sándor Géza, a tanítóképző kórusa Balogh Janka, az Ifjúsági Kórus Pinkava Iván, a zeneiskola női kara és a Pro musica kamarakórus Egető Gabriella, a gimnázium kórusa Cvitkó Ferenc és a Lányi Ernő Művelődési Egyesület dalárdája Varga Péter vezetésével.

Kodály remekművei mellett Webrös Sándor *Magyar etüdök* című versciklusából Apró Erzsébet, Dukai Teréz, Gergely Anna, Nagy Marika, Szilágyi Angelina, Tallós Zsuzsa és Tomek Béla, az Eletjel Csáth Géza Művészetbaráti Körének szavalói adtak elő verseket.

A minden szempontból rendkívül sikeres estet Égető Gabriella rendezte.

Mol.

(*Magyar Szó*, 1971. március 3.)

A SZELLEMI SZÉTTAGOLTSÁG ELLEN

Két nagyszerű előadást rendezett az elmúlt hónapban a szabadkai irodalmi élőújság, az Eletjel. Először Irodalmi Színpadának együttese lépett föl a zeneiskola nagytermében és *Népek hazája, nagyvilág!* címmel kiváló költőknek, íróknak és művészeknek azokat a műveit tolmácsolta, amelyek a népek testvéri együttélését szorgalmazzák. A színpadi körkép a nemzeti önteltség, a türelmetlenség és a szellemi széttagoaltság elleni tiltakozás jegyében fogant és a népek egyenjogúsága mellett tett hitet verssel, prózával, zene-számokkal. A nagyszámú közönség számára tartós élményt jelentett a színvonalas műsor.

Évtizedek óta nem gyűlt össze annyi ember a zeneiskolában, mint az Eletjel másik, február utolsó napján megtartott rendezvényén, a Kodály Zoltán-émlékhangversenyen. Nemcsak a terem telt meg zsúfolásig: a színpadon nem kevesebben, mint háromszázan léptek föl, mivel a város valamennyi kórusa közreműködött a kiváló zeneszerző halálának évfordulóján megrendezett koncerten, amelyen a mester tizenegy művét szólaltatta meg a zeneiskola, a tanítóképző, a gimnázium és a Lányi Ernő Művelődési Egyesület dalárdája, az Ifjúsági Kórus, a zeneiskola női kara és a Pro musica énekkar, valamint Bordás Lajos zongoraművész és Koczó Katalin gondonka-művész.

(*Magyar Képes Újság*, 1971. április 1.)

A balladák és népdalok ősi üzenetét hozta el hozzánk Faragó Laura és Jancsó Adrienne

HÁROMNYELVŰ ELŐADÓEST

Ritka élmény volt, s talán Vajdaságban is egyedülálló teljesítményt nyújtott csütörtökön Horváth Emma, az *Őzbőr* című magyar, angol és francia nyelvű szavalóestjén. Művészi teljesítménye sokáig emlékezetes marad azok számára, akik eljöttek, hogy meghallgassák, hogyan adja elő legkedvesebb verseit és monológjait, hogy megismerkedjenek vagy újra élvezzék sokoldalú jellemábrázoló képességét. Egy-egy versmondását kitörő tapsal jutalmazta a lelkes közönség. A ritkaságszámba menő vállalkozás maradéktalanul sikerült, Horváth Emma sok szép, kellemes percet szerzett harmadik önálló estjével a vers- és prózamondás kedvelőinek.

(*Magyar Szó*, 1971. május 29.)

NAGY SIKERT ARATOTT JANCSÓ ADRIENNE

Szabadkán csütörtökön este Jancsó Adrienne budapesti érdemes művész önálló előadóestet tartott *Földédesanyám* címmel. Fellépett Faragó Laura, a Magyar Televízió *Röpülj páva* népdalversenyének győztese is. Jancsó Adrienne, a budapesti Irodalmi Színpad tagja a *Földédesanyám* című műsorral a magyar népköltészetet több oldaláról mutatta be nagy sikerrel. Újabb és klasszikusnak nevezett archaikus stílusú balladák, balladás dalok, betyárdalok és vígballadák szerepeltek a műsorban, köztük olyanok, amelyeket a közönség aligha ismert. Nagy tetszéssel fogadta a közönség a friss, még közzé nem tett gyűjtéseket, mondókákat, ráolvasásokat, a középkor egyházi formuláit, az ősi pogány elemekkel keveredő népi imádságokat. Több halottsirató ének is felhangzott a művész előadásában. Faragó Laura a csángó-magyar népdalok legősibb változataiból énekelte néhányat.

A zeneiskola hangversenytermét zsúfolásig megtöltő közönség szűnni nem akaró tapsal jutalmazott minden számot.

(*Magyar Szó*, 1971. június 12.)

KETTŐS SIKER

A szabadkai zeneiskola hangversenytermében *Életjel-est* volt az *Üzenet* című új szabadkai irodalmi folyóirat tiszteletére. Az élőlítség Molcer Mátyás fiatal tehetséges zenepedagógus és zeneszerző számára kettős sikert hozott. A közönség meleg tapsal üdvözölte Molcert, a kitűnő zenepedagógust, de nem kevésbé az alkotóművészt, aki az utóbbi időben mind többet hallat magáról.

Az előadás keretében a zeneiskola vonószekara Mirko Molnar vezényletével ősbemutatót tartott. Molcer legújabb műve, a *Concertino zongorára, ústdobokra és vonószekarra* fontos állomása a szerző alkotó zenei pályafutásának.

Az egytétéles versenymű sajátos zenei formát elevenít meg: az alkotást bevezető expozíció után nem az alkotótól megszokott klasszikus kadenciális részlet következik, hanem egy váratlan élményt nyújtó, lassú iramú rubato-tétel. Az egész mű hangulatában magyaros, de nem a hagyományos liszti vagy brahmsi profanisztikus megfogalmazásban, hanem egy újszerű életvidám populáris szellemben.

A *Concertino* közönség tételle nyújtja a fő zenei élményt, a zongora magára hagyottsága, amely az ember egyedüllétét hivatott szimbolizálni. Egy modernisztikus Brecht-szerű elidegenülési folyamatnak vagyunk fültanúi, a szebb felé törekvés tragikus monológja ez a tétel, s egyben a mű legsikerültebb fejezete.

A zenei bemutató végén felhangzó harsány taps azonban nemcsak a kiváló élményt nyújtó zeneműnek és alkotójának szolt. A közönség melegen ünnepelte a valóban nagy feladatra vállalkozó tízéves Farkas Editet, Molcer

egyik legtehetségesebb kis tanítványát, akitől zenepedagógiai szakkörökben a legnagyobb elismerés hangján beszélnek. Farkas Edit mindössze egy éve tanul a lelkiismeretes mester, Molcer Mátyás irányításával, s jelenlegi művészi teljesítménye, a *Concertino* zongoraszólójának interpretációja, igazolja a hozzáfűzött reményeket. Külön nyomatékkal kell szólnunk a kis művészpalánta ötletes improvizációról, annál inkább, mert a molceri alkotások kadenciális részletei ugyancsak próbára teszik az előadók technikai tudását és rögtönzési találékonyságát. Ugy érezzük, Farkas Edit mindkét követelményben jól helyt tudott állni.

Igazságtalanság lenne elhallgatni, hogy Farkas Edit maga is foglalkozik zeneszerzéssel (már a tavalyi tanévben több szerzeményét sikerrel előadta a zeneiskola házi hangversenyein). Bátor vagyok remélni, hogy a jövőben több ízben alkalmunk lesz találkozni a kis művésznővel a hangversenydobogón.

Ez az ősbemutató, páratlan művészi igényességén túlmenően sokban hozzájárult Szabadka és a vajdasági zenei kultúra hagyományainak ápolásához.

Bede Béla

(Magyar Szó, 1971. október 5.)

ZENEI ŐSBEMUTATÓ AZ ÉLETJEL MŰSORÁBAN

Az Üzenet című irodalmi, művészeti, társadalomtudományi folyóirat munkatársainak felvonultatásával megszervezett Életjel-számnak érdekes zenetörténeti szerep jutott. Az igen érdekes és tartalmas számok közé beékelődött Molcer Mátyásnak, a fiatal szabadkai zeneszerzőnek legújabb alkotása, a *Concertino zongorára, üstdobokra és vonószerekarra*. A versenymű ősbemutatóját a zeneiskola hangversenytermének zsűfólásig megtelt közönsége meleg tapssal jutalmazta.

A közelmúltban bemutatott *II. zongoraversenye* után — minden túlzás nélkül állíthatjuk — a tehetséges alkotó sikert sikerre halmoz. Irodalmi téren elért sorozatos sikerei után sokan azt hitték, hogy elpártolt a zeneművészeti alkotástól. A múltkori sikere utáni újabb versenymű előadásával azonban hitet tett zeneművészeti elkötelezettsége mellett is.

A versenymű egytételű szerkezeti megoldása többféle hangulati és tartalmi elemet sűrít magába. Az expozíció utáni részlet kidolgozásakor Molcer újszerű stílusmegoldásokra törekedett: nem a nála már szinte hagyományos, rögtönzésre alkalmas kadenciális fejezet következik, hanem egy méltóságteljes, szinte a szféráig röpítő, igen hatásos rubato-tétel. A vonós hangszerek sajátos hanghatása, az űrutazás hangulatát keltő konkrét zenei dallam magával ragadta a hallgatókat. Egy bizonyos magyaros hangulati pára kel életre, azonban nem kodályi vagy bartóki megfogalmazásban, sem a liszti vagy brahmsi profanisztikus hagyományokat ápolva, hanem valami újszerű vitális szellemben.

A zongora magára hagyottságát központi tételként elhelyezett középe rész nyújtja a fő zenei élményt. Egy valamiféle Brecht-szerű elidegenülési folyamatnak lehetünk fültanúi; a tökéletes áhítása, az antimetafizikai világmegváltás fennkölt monológja ez a tétel: kétséget kizáróan az alkotás leg-sikerültebb fejezete.

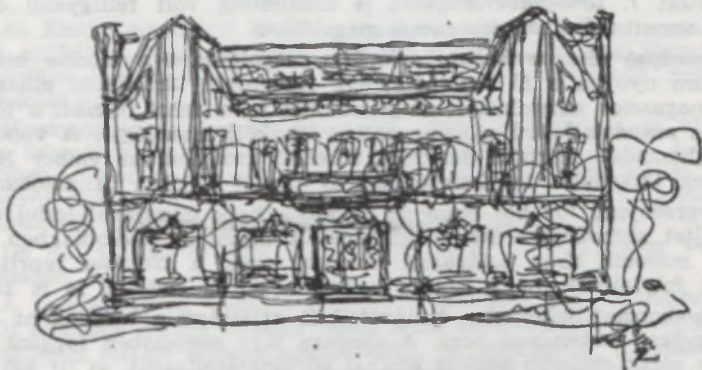
A zenei bemutató végén felhangzó tapsvihár egyben a pedagógus Molcernak is szólt. A zongoraszólót előadó — mindössze tízéves — Farkas Editet legalább olyan ünneplésben részesítette a hálás közönség, mint a szerzőt. A kis Edit játéktechnikája, magabiztos fellépési modora arra is ráhazudt, hogy mindössze egy év óta tanul zongorázni. Teljesítménye Molcer zenepedagógiai képességeit dicséri. Különösen azoknál a fejezeteknél éreztük tökéletesnek játékát, ahol improvizációs kadenciákat játszott: ott, ahol a kották

szigorú szabályain túl önálló ötletkészletéből csalta ki a varázslatos hangokat. Farkas Edit maga is foglalkozik zeneszerzéssel, a tavalyi tanév folyamán több szerzeményét megtapsolták a zeneiskola házi hangversenyein.

Az ősbemutató művészi igényessége jogossá teszi a megállapítást: Molcer műve komoly hozzájárulás szűkebb hazánk zenei hagyományainak ápolásához.

Bede Béla

(7 Nap, 1971. október 8.)

A ZENEI FIGYELEM HITÉVEL

Korunk művészeti alkotásaira rányomja bélyegét a formakeresés; a tartalom és a forma összeütközésének antitézise jellemzi a legújabb kor zenei alkotóinak ars poeticáját. Ebben a művészeti miliőben szinte jólesik, ha olyan műalkotást ismerünk meg, amelyben a tartalom és a forma annyira művészi igénnyel egészíti ki egymást, mint Molcer Mátyás legújabb alkotásában, a *Concertino zongorára, ütődobokra és vonószekarra* című művében, amelynek ősbemutatója az *Életjel Üzenet-estjén* volt. A formailag teljes, zárt versenymű erényei már első halláskor felismerhetők, s a partitúra tüzetes áttanulmányozása egyértelmű tanúbizonyságot nyújt afelől, hogy jelentős művészi értékei vannak.

Mindenekelőtt üde, szinte juvenilis hangvétele ragadta magával a hallgatót. Közvetlen hangulati élményt nyújtott a változatos, hol kissé szomorúság, hol viszont ábrándosan mosolygó partitúra megszólaltatása. Az egységes zeneművét — a szubtil lírai hangvétele mellett — a jóízű párosuló szellemesség is átszövi. Helyenként a közelmúltban sikerrel előadott *II. zongoraverseny* hangulata áradt felénk: ebben az alkotásban is egy bizonyos fajta brechti elidegenülési folyamatnak lehettünk fültanúi. Az alapos mesterségbeli tudás azonban a műnek ezeknél a részeinél is kellő fegyelemre készítette a szerzőt.

A nyersanyag sajátos molceri alakot öltött: a vonósok által megszólaltatott *Allegretto cantabile* lágy, szenzibilis, mondhatni törekeny, magyaros hangvételű melódiái az ütődobok határozott, erőteljes ritmikájú második témájához vezetnek, majd a zenekarnak polifonikus ihletésű harmadik témájával le is zárul az expozíció.

Nem hallgathatjuk el a belktatott zongoraszóló hatáskeltő szerepét. A második téma ritmikus, határozott motívumaival kapcsolódik a versenyműbe, hogy azután a brahmsi koncepciók szellemében egyenrangú partnerként közreműködjön a zenekarral. Az ilyen megoldású »in media res« alkotói technika,

hisszük, Molcer poétikai jártasságára vezethető vissza, ugyanis a zongoraszóló jelentkezése után azonnal a technikai feladatokat igénylő földolgozási rész, az úgynevezett Durchführung következik, amelyet egy széles skálájú zongorakadencia követ, mintegy tág teret hagyva az előadóművész rögtönzési képességeinek, hajlamainak.

A zongorakadenciába majdnem teljesen észrevétlenül beleolvad egy rubatoszerű, lassú, méltóságteljes tétel, amelyhez hasonló formatani tételre nemigen emlékszünk. Ez az újítás azonban nem fenegyerekeskedés — amire, sajnos, korunk alkotásaiban igen sok példa van —, hanem egy kiforrott, szabályszerű, művészi igényeket nem nélkülöző mozzanat; ugyanis Molcer nagy sikert aratott I. zongoraversenyénél is alkalmunk volt felfigyelni erre az eufonikus vonatkozásaiban szerencsés megoldásra.

A középső rész, a Rubato szférikus megoldása s a tételbe beékelődő zongoraszám nyújtja a fő zenei élményt. Az ember társadalmi elhagyatottságának magasztos hangulatbeli megformálása ez a zenei fejezet: a tökéletes áhítása, az antimetafizikai világmegváltás fennkölt monológja. A vonósok ad libitum glissandói egyfajta félelmet ébresztő zsongást, az ember lélektani ürességének, társadalmi helykeresésének az érzetét keltik a hallgatóban.

A versenymű további része az üstdobok halk morájával indul a zeneelmélet által szabványyszerűen meghatározott útján. A továbbiakban felélednek a második téma határozott ritmusai, majd a szokásos reprim-komplexummal folytatódik, hogy azután a versenymű a codával le is záruljon.

A kiskoncert jellegzetes hangvételi sajátsága a helyenként felbukkanó magyaros motívumok sora. A zongora lágy szellemében foggant recitativója egy kicsit szűkebb hazánk etnikai körülhatároltságát, az itt élő népekkel vállalt sorsközösségünket kelti életre a zene hangján. A magányosság érzetét idéző zongoraszóló a tömeges, de néma hangszeregyvelegben, a kis népek tragikummal telt sorsát érzékelteti. A sorsvállalás elhalkuló himnusza ez a fejezet.

Varga Péter szerzői estjén

Végül megállapíthatjuk, hogy a szerző — bár kiválóan ismeri a szólóhangszert — nem alkalmaz bravúros megoldásokat, sem csillogó futamokat, amelyek a standard zongoraversenyek sajátosságai. Mértéktartása mindenképpen javára válik.

Bede Béla
(Üzenet, 1971. 4.)

VARGA PÉTER MUNKÁSSÁGÁNAK HUSZONÖT ÉVES JUBILEUMA

Az Eletjel november 15-én megtartott rendezvényén a zeneiskola nagyszabású zsűfoglalásig megtöltött közönség szeretettel köszöntötte Varga Pétert, a nagy tudású és tapasztalatú zeneművészt, aki munkásságának huszonöt éves évfordulóját ünnepelte.

Huszonöt év a zene szolgálatában nem kevés, ha ez az időszak java része a felszabadulás utáni nehéz és sokszor válságos, útkereső éveket is felöleli. Varga Péter az új vajdasági korszerű zeneoktatásért vívott harc egyik zászlóvivője volt kezdettől fogva, és fáradozásának megannyi nyoma fellelhető zenekultúránk majdnem valamennyi területén.

De hát vizsgáljuk meg közelebbről, miből is állt Varga Péter úttörő munkássága.

A zenepedagógus Varga a bejáratlan területek megművelésére vállalkozott. Új alapokra kellett fektetni egész zenei nevelésünket. A vajdasági többszámú zenei folklor különös problémákat, de ugyanakkor inspirációt is adott a munkához. A népzene alapuló zenei nevelés már zenetörténeti tényként lebeghetett Varga lelki szemei előtt, hiszen Kodály Zoltán a magyar nemzeti zenekultúrát a népi muzsika felkutatásának és közvetlen gyakorlati elsajátításának alapjaira helyezte. Tehát ebből a lelkesítő kodályi példából kellett Varga nemes és nehéz küzdelmének kiindulnia, amely végül is a mai eredményekhez vezetett. Az eredmények ismereteseek: a mindjobban gyarapodó énekkarok sokasága, az amatőrizmus feléledése kisebb helységeinkben is, a zenepedagógiai munkák sokasága stb. Már ez a vázlatos felsorolás is tiszteletet ébreszt, de nem szabad megfeledkeznünk Varga Péterről, a reprodukív művészről, aki immár huszonöt éves állandó szereplője hangversenytermeinknek. Mint kóruskarmester számtalan nagy jelentőségű hangversenyt rendezett és vezényelt végig mind hazánkban, mind külföldön. Már 1946-ban a tanítóképző kórusának karnagya, majd a zeneiskolában folytat oktatói és karnagyi munkát. 1957-ben új fejezet kezdődik karmesteri munkájában: az iparosdalárda, a mostani Lányi Ernő Művelődési Egyesület karnagya lesz. A tanítóképző gyakorlóiskolájának gyermekénekkarát és zenekarát is ő irányítja. Kiemelkedő karmesteri szereplései közé tartozik a Csantavér fennállásának 500. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi hangverseny, amelyen Szülőfalumnak című kantátáját vezényli, majd a Lányi Ernő egyesület fennállásának 70. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi hangverseny, valamint a pártunk 50. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi hangversenyek és akadémiák.

Varga Péter mintegy tíz zenepedagógiai könyvet írt Szűcs Budai József kartársával. Az Újvidéki Rádióiskola munkatársaként állandó résztvevője zenei nevelésünk irányításának. Sajnos ezúttal nem taglalhatjuk bővebben a tankönyvekben lefektetett módszertani elveket, mert írásunk terjedelme korlátozott. Az Üzenet folyóiratban azonban hamarosan napvilágot lát egy nagyobb tanulmány Varga zenei munkásságáról. A jubileum kapcsán most csak az Eletjel rendezvényén bemutatott zenei művek ősbemutatójára térnénk ki röviden.

A Búboskemence című kórusmű Fehér Ferenc versére íródott. Érdekes az az eszmei kapocs, amely Fehér Ferencet és Vargát összeköti. Ha lehetséges lenne egy alkotói transzpozíció, nagyon érdekes, sőt megdöbbentő hasonlóságokat fedeznénk fel a két művész kifejezési eszközeiben, eszmei és erkölcsi mondanivalójában. Varga művében tisztelte a fehérí szöveg elsőlegességét,

de ugyanekkor elmélyítette, értelmese és a saját egyéni érzelmein keresztül még jobban emberközelségbe hozta az amúgy is közérthető vers szövegét. Tehát a szöveg és a zene szerencsés kiegészítésével állunk szemben Varga művében.

Itt említjük meg, hogy dicséretes az énekkaroknak az az igyekezete, hogy egy-egy ősbemutatót is műsorukra tűztek Varga jubileumi hangversenyén. Így a tanítóképző rádióiskolás csoportjának előadásában hallhattuk a *Dongó* című kórusművet, Pinkava Iván karnagy és az I. G. Kovadić Általános Iskola énekkara megismertetett bennünket a *Szélifű* és az *Ibolya* című kórusművekkel. Megfigyeltük, hogy Varga zeneszerzői munkásságát áthatja a pedagógus törekvése. Minden bizonnyal ez lehet magyarázata annak, hogy műveinek zöme a gyermekzene birodalmába tartozik. Ezzel a megállapításunkkal visszakanyarodtunk a pedagógus Varga tevékenységéhez és befejezésül talán nem érdektelen megemlíteni, hogy nevelőmunkájáért megkapta az Ezüstkoszorús Munka-érdemrendet. Kifüntetéseinek felsorolása nem könnyű feladat, hiszen Szabadka város Októberi-díja mellett számtalan elismerő oklevél, diploma, kitüntetés stb. bizonyítja fáradhatatlan művészi tevékenységét.

Molcer Máttyás

(7 Nap, 1971. november 19.)

A DAL TESZI BOLDOGGÁ AZ EMBERT

Szabadkai kulturális rendezvényeken még sohasem látott nagy tömeg töltötte meg zsúfolásig a zeneiskola hangversenytermét azon az Életjel rendezte jubileumi ünnepségen, amelyen Varga Péter karmesteri munkásságának 25. évfordulójáról emlékeztek meg.

Az óriási érdeklődést az magyarázza, hogy akinek az elmúlt huszonöt év alatt valami köze is volt Szabadka zenei életéhez, az ilyen vagy olyan módon Varga Péterrel is kapcsolatba került. Az ünnepségen jelen voltak az egykori tanítványok, kollégák, a zenével szakmailag foglalkozók éppen úgy, mint a zenebarátok. Bátran állíthatjuk tehát, hogy a közönség teljes létszámmal képviselte Szabadka zenepártoló társadalmát.

Varga Péter zenepedagógiai, karmesteri, alkotói és előadóművészi munkásságát méltatni rövid újságcikkben ünneprontásnak hatna. A mintegy háromórás műsor nem tudott képet nyújtani a művészi opusról a teljesség igényével. Csupán szerény, de kiváló ötletességgel összeválogatott izesítő volt a műsor abból a sokoldalú tevékenységből, amely Varga Péter fáradhatatlan szorgalmát dicséri.

Kisiskolások zenekara és énekkara mosolyt és könnyeket csalt a teremben ülők szemébe, néhány ifjúsági énekkar szerepeltetése igazolta, hogy a lelkes pedagógiai munka gyümölcseként sok száz fiatal vált a zene és az éneklés varázslatos világának örök elkötelezettjévé, a felnőtt énekkarok bemutatkozása ékes bizonyítékul szolgál arra a kifogyhatatlan energiára, amellyel az ünnepelt az elmúlt negyed évszázad alatt olyan szeretettel és meggyőződéssel hirdette: a dal teszi boldoggá az emberiséget, nem a fegyvercsörtetés.

Az estnek zenetörténeti jelentőséget kölcsönzött Varga Péter két új kóruszámának, a *Dongónak* és az *Ibolyának* az ősbemutatója, valamint még egy ősbemutató, a nagykorusra írt monumentális zenemű, a *Búboskemence*. Ezekben az alkotásokban is hű maradt Varga Péter kórusműalkotói koncepcióhoz: a népdalok hangulatának, szellemének művészi szintre emelése s bizonyos atonalitás a fő jellemzője e nagyszabású kórusműnek.

A jubiláló művész eddigi fáradozásával, lelkes zenei tevékenységével joggal kiérdemelte volna, hogy nagyobb helyiségben, a Népszínházban vagy legalább a Nép kör nagytermében rendezzék meg ezt az átlagos művészi színvonalat felülmúló jubileumi hangversenyt.

Bede Béla

(Magyar Szó, 1971. november 20.)

AZ ÖNKERESÉS UTÁN

Elvezetés minimúsort hallottunk a minap az Életjel szervezésében. Sziráczy Katalin és Losonc Gyula szavaloestje csak azok számára volt meglepetés, akik őket eddig egyéb irodalmi estek műsoraiban még nem látták, hallották.

Akik ismerik őket előbből, azok csak a lámpaláztól vagy esetleges hársányságtól féltették a két fiataalt. Sokan talán attól is tartottak, nem futja energiájukból a harminc-negyven perces állandó művészi közlésre.

A néhány nyelvbotlásón és egyetlen »fönnakadáson« kívül azonban az előadás nemcsak simán futott, hanem egyes produkcióival élvezetessé is vált. Gondolok itt elsősorban Tóth Árpád *Gesztenyefapagodájára*, amelyet Sziráczy Katalin és Juhász Gyula *Anna örök* című versére, amelyet Losonc Gyula mondott.

A közönség méltán élvezte a műsor végére hagyott vidám verseket (Tóth Árpád *A holdkóros apród története* és Csokonai Vitéz Mihály *Szerelmeddel a csikóbőrös kulacshoz*), melyeket Losonc Gyula mutatott be mértéktartással, ötletesen.

Most már csak a folytatást várjuk tőlük és mindazoktól a fiataloktól, akik itt, a vajdasági ég alatt kedvesnek és fontosnak érzik a versmondást.

(7 Nap, 1971. november 26.)

ÖVIG A FÖLDBE ÁSVA

Irodalmi és művészeti folyóirataink közt, úgy látszik, az élőlítség formában »megjelenő« Életjel az, amely a legkitartóbban, legsokoldalúbban követi nyomon régi és mai művészeink életútját, alkotómunkában felmutatott eredményeit. Babits Mihály, Branislav Nušić, Csáth Géza, Csuka Zoltán, Füst Milán, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Gustav Krklec, Laták István, Szenteleky Kornél bemutatása, illetve a Symposium-nemzedék képviselőinek fellépése után — hogy csak néhány nevet említsünk — így került sor Fehér Ferenc műveinek a bemutatására is.

A szabadkai zeneiskola nagytermében március 28-án megtartott irodalmi est (szavalatokból, megzenésített versekből, naplójegyzetekből és méltatásokból álló) műsorát Horváth Emma válogatta össze és rendezte; az alkalmat pedig a költőnek az Életjel Miniatűrök c. könyvsorozatában (19. kötetként) most megjelent *Szabadkai diákéveim* című önéletrajzi vállomása szolgáltatta.

A hangulatos, jól pergő irodalmi est Fehér Ferencnek úgyszólván egész eddigi opusát felelte. A matematikai és nyelvi tagozatú gimnázium, valamint az egészségügyi középiskola növendékei által tolmácsolott versek a vajdasági tájhoz és emberhez való hűséget éppúgy igazolták, mint az egyetemes világképhez való szoros kötődést, illetve a szépség- és jóságideálnak a már majd negyedszázada tartó keresését.

A versmondók népes taborából — szuggesztív előadásmódjával — különösképp Póka Éva, Takács Györgyi, Tapolcsányi Angéla, Tallós Zsuzsa, Nagy Marika és Kókény Gizella, valamint a szavalkórus tűnt ki.

A tanítóképző női karának előadásában bemutatott *Apám citerája* (amelyet a *Büboskemence* c. verssel együtt Varga Péter zenésített meg) szintén külön színt kölcsönzött az estnek, akárcsak a szerző fellépése és a rendező Horváth Emma felolvasása.

Összegezve: az est mind színvonalával, mind látogatottságával kiérdemelte a mintegy százötven részvevő tapsát és figyelmét. A *Hazavazérós csillogok helyett* azonban találhatóbb lett volna az *Övig földbe ásva* címet adni a műsornak, mivel a kiválasztott versek, prózarészletek egyaránt arról tanús-

kodnak, hogy Fehér — a vajdasági égalj fia és szerelmese — nem a csillagok magasából, hanem mindig testközelből, »övig a földbe ásva« figyel és szűri át lelkén, tudatán a velünk, a körülöttünk történeteket. Ennek a művészi és emberi magatartásnak szép példája legújabb, Szentelekyről írt költeménye is, amit a szabadkai közönség hallott először.

(szi)

(Magyar Szó, 1972. március 30.)

EGYEDÜL A SZÍNPADON

A parányi színpad közepén csak egy szék, semmi több. A reflektorok fényébe besurran a törékeny alkatú, égő szemű erdélyi rímhírnök. Leszegi, majd hirtelen felcsapja fejét, mintha azt sugallná: »Tudom, a világ harcot folytat az egyén ellen, itt ököllel kell kiverni a bizonyosságot, hogy a művészet, pontosabban az előadóművészet, ha a legtisztább forrásból fakad, sokat mondhat el számunkra életről, halálról, világról — nekünk, akik ma a színházi mikrokozmoszt képviseljük. Itt már alig vagyunk egynéhányan, víz nélkül maradt hajótöröttek.«

Illyés Kinga forrást fakaszt, Illyés Kinga dacol. Nem szolgálja egyetlen pillanatig sem a legalantasabb nyárspolgári ízlést, kitalált színészi alkátára egy teljesen eredeti műsort, s azt csupán belső dekorációval kiszínezve, gyengéden árnyékolva, féltőn vigyázva minden szóra, sóhajra, elhozta hozzánk...

Milyen egyszerű is a színpadi megjelenítés, amikor a színész nem lengeti körül közölnivalóját »modern« művészi homályossággal, dobokkal és fényes ruhákkal, nem töltje meg műsorát nagybetűs sorokkal a bestseller-listáról, nem kapkod bukdácsolva a megmagyarázhatatlan felé. Kódosító trükkök nélkül igyekszik a maga és a közönség számára megkaparintani a titkot: a színpad, a színház fenséges egyszerűségét.

Az emberben csak a magány munkálkodása eredményezhetett, szülhetett ilyen őszinte, döbbenetes sikolyokat, félmozdulatokat, indulatokat, gyengédséget, félelmet és bátorságot. Illyés Kinga elmélyült képzelőerővel, akár egy ügyes építőmester, ajánlotta fel a nézőtérnek műsorát, s a versek hőm-

Somogyi Pál egy emberöltő után
újra körünkben

A székely föld költészetét éltük át
Illyés Kinga estjén

pölyögtek, akár a sűrű víz a csendes folyamban, hogy azután a hullámok elemi erővel gátakat törjenek szét. A kéz megindul, de megpihen a csípőn, a szem egyet rebben, azután illanva a világból a pillák lecsukódnak.

A csend sikolya. A sikoly csendje.

Feneketlen keserv árad az erdélyi magyar költők verseiből. Az intellektuális értelmzéssel és pontossággal előadott költemények nyomán kibomlott előttünk egy világ, életének fájdalmas gyönyöre. Kínlódó dallam lett helyenként a versből, s a versből elnyújtott, ürbe küldött hangos sóhaj. Hívebben nem is lehetett tiszteletben tartani és elmondani Kányádi Sándor, Farkas Árpád és a többiek művészi elszántságról árulkodó verseit.

Az esetet lehet jelölni népinek, népszerűnek, világosnak, feszültnek, izgalmasnak, közérthetőnek, érdekesnek — ahogy tetszik. Mi, akik közel állunk a színházhoz, tudjuk, képesek vagyunk felmérni, tiszteletben tartani az ilyen ritka tüneményt. Illyés Kinga sokat tett a művészet roskatag állapotának megmentéséért, mert minden színész, akinek igénye menthetetlenül alacsony, annak színházi élménye üres, semmitmondó, az ostobaság kerítőjévé süllyed.

Illyés Kinga egy járható útra mutatott.

(Magyar Szó, 1972. június 13.)

HITVALLÁS A VILÁGRÓL

Valahányszor önálló előadást van Szabadkán, az emberben önkéntelenül is fölmerül a kérdés: miért ápolja csupán az Életjel ezt a műfajt? Nem arra gondolunk, hogy csak az élőjság rendez városunkban egyszemélyes színházat, hiszen ez — jellegénél fogva — föladatai közé tartozik, hanem arra, hogy ilyen műsorral — a külföldi művészek mellett — eddig kizárólag a Csáth Géza Kör tagjai léptek közönség elé. Horváth Emma tanárnő úttörő munkát végzett ezen a téren: az első volt, aki két órán át egymaga tolmácsolta a pódiumon a költők, írók szavát. Példáját csakhamar tanítványai is követték, de egyelőre még csak a miniműsorok keretében, ami — diákokról lévén szó — érthető is. De hol vannak a színészek? A fiatalok, idősebbek egyaránt. Mert az önálló alkotó munkának ez a formája — az általános meggyőződéssel ellentétben — nem kizárólag öngazolási lehetőség azok számára, akik még nem kaptak vagy csak nagy ritkán kapnak nagyobb szerepet. Jóval több annál: lehetővé teszi, hogy az előadó megteremtse a maga színházat, a gondolat színházat, amelyben díszlet és kosztüm nélkül kíméletlen küzdelmet vív önmagával, hogy minél meggyőzőbben fölszínre hozza a szöveg mélyén rejlő szépséget. Keserves, önpusztító harc újraforgalmazni, újraértelmezni a szerző mondanivalóját, s annál önemésztöbb, minél jobban azonosul a művész vele.

Ismételten megbizonyosodhattunk erről szombaton este a gyermekszínház nagytermében, ahol már anny szép élményt szerzett számunkra az Életjel. Mert Illyés Kinga *Fagyöngy* című népballada-összeállítása több, sokkal több volt hangulatos műsornál: hitvallás a világról, amelyben élünk, közös gondjainkról, s az életről, amelynek üzenetét a fiatal marosvásárhelyi művész nő elhozta hozzánk. A számunkra többnyire ismeretlen erdélyi magyar költők verseit nem az esetlegesség fűzte egybe, hanem egy érzékelhető, jól kitapintható gondolat: a sorsvállalás szükségessége, s az a kérdés, hogyan ragaszkodhat az ember a szülőföldjéhez a messzi távolban is úgy, hogy ugyanakkor egyetemes is legyen. »Ezeket a verseket a szülőföld történelme hozta létre — amint azt a művész nő mondta —, de nem rekednek meg a szülőföld határainál, egyetemessé tágulnak. Mint ahogyan Bartóknál nincs semmilyen ellentmondás abban, hogy a népzene egybeolvassa az emberiségről tudott gondolatait anyagával. Egy fának vannak gyökerei és van koronája. Csak gyökérrel, vagy csak koronával nem fa a fa.«

Ezt tudatosította bennünk Illyés Kinga az irodalom és a népköltészet iránti alázattal, fegyelmezett versmondással, okos értelmezéssel, indulatos, feszültséggel teli és elhalkuló, lírai hangon, vergődve és oldottan, ökonómikus szünetekkel és csodálatos szépségű ezeréves népdalokkal, ősi siratókkal. S mert ismeretlen szépségeket ébresztett bennünk, osztatlan sikert aratott és tartós élményt nyújtott.

(é. m.)

(7 Nap, 1972. június 16.)

LEVÉL SZINHÁZRÓL, ÖNTUDATRÓL, FELELŐSSÉGRŐL

Kezdeném talán Illyés Kingával, a messzi Erdélyből jött rímharsonással. Azt hiszem, ebben az évadban a szabadkai Életjel és az újbudéki Ifjúsági Tribün kötötte meg a legjobb »boltot«, amikor színpadot biztosítottak a rokonszenves, művészi elszántságú, elkötelezett romániai magyar színésznőnek. Illyés Kinga *Fagyöngy* című műsorából csak úgy sugárzott a művészi hatóerő. Brecht a színésznő láttán bizonyára így kiáltott volna fel: »Ebből is tanulhattok!«

Illyés Kinga megismertetett bennünket a mai erdélyi magyar költészettel, régi csángó népdalokat és balladákat adott elő. Tegyük azonnal hozzá, hogy a színésznő rendkívül kemény küzdelmet vívott a színpadon önmagával és a lazulásra mindig kész közönséggel. Tetszett, hogy nem szavalta a verset, nem mondta fel a rímeket leckeszerűen. Az ember, a szék és a vers — ez volt, ennyi volt a színpadon. Illyés Kinga levetett magáról minden pózt, ami mesterségéről árulkodik. Éneke az életből csordult, szakadt, jajdult. Azon kaptunk magunkat, hogy elvitt bennünket egy sohasem látott vidékre, a születés szépségéhez, az egyszerűségbe. (...)

Barácius Zoltán

(Üzenet, 1972. 8—9.)

AZ ÉLETJEL 200. SZÁMA

Kisebb ünnepség színhelye lesz hétfőn, szeptember 18-án este a Szabadkai Munkásegyletem nagyterme: itt jelenik meg ugyanis a háromnapos nyári szünet után az Életjel legközelebbi, első őszi száma. Az ideányitító előadás az élőújság sorrendben kétszázadik rendezvénye. Jelentős mérföldkő ez történetében, hiszen városunkban — és nemcsak városunkban — kevés olyan intézmény van, amely másfél évtized alatt annyit tett az irodalmi műveltség terjesztése érdekében, mint az Életjel, az ország egyetlen ilyen jellegű élőújságja. Sok felejthetetlen élmény részesévé váltunk általa, sok gondolatébresztő, cselekvésre ösztönző produkciót láttunk színpadán. Nagyszámú előadógárdája másfél évtizede egyedül a szavak erejével igyekszik meghódítani közönségét, kiérdemelni az irodalombarátok rokonszenvét. Kétszáz est jelzi ezt a törekvést és számtalan forró siker bizonyítja ennek a közép-európai viszonylatban is egyedülálló, sajátos formának a létjogosultságát. Nem utolsósorban pedig az, hogy az évek múltával nemhogy csökkent volna az érdeklődés rendezvényei iránt, de egyre fokozódott. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy az utóbbi öt évben kereken száz előadást rendezett, vagyis ugyanannyit, mint megjelenésének első tíz évében.

Növeli az est jelentőségét, hogy azt az élőújság saját otthonában, a munkásegyletem nemrég főképült, tágas, korszerű nagytermében rendezi meg. Első ízben tart ebben a szép, 350 embert befogadó teremben előadást. Ezentúl majd gyakrabban lépnek föl előadói az új épületrészben levő, nagyon jó akusztikájú amfiteátrumban.

(7 Nap, 1972. szeptember 15.)

ÉRTELMEZŐ ELŐADÁS

Tegnap este zsűfólásig megtelt a munkásegyletem amfiteátruma az Élet-jubiláris, 200. előadásán. Bebizonyosodott, hogy a fiatalok igénylik a kulturális rendezvényeket, és van erejük, akaratuk, kedvük a rendezvények megvalósítására is. Az est rendezője, Sebestyén Tibor, nem kis feladatot tűzött ki a színjátszó csoport elé, amikor Kassák Lajos verseinek néhány remekét és dadaista-szürrealista poémáját választotta ki bemutatásra. A színjátszó csoport majd minden tagja értelmező előadásra törekedett, s ez különösen jól érvényesült a műsor elején előadott költemények tolmácsolásában. Csakis ezzel a módszerrel sikerült megközelíteniük *A ló meghal, a madarak kirepülnek* című poémát is, amely a műsor fénypontját jelentette. E »hosszú ének« Kassák önéletrajzi vallomása az 1919-es forradalom leverését követő emigrációs évekről. Az országokon át vezető vándorút színei, hangulatai, a felbukkanó alakok képei egymásra vetítődnek a költő csapongó képzeletében és emlékezetében.

Az előadók közül Pribilla Valériának sikerült a legmeggyőzőbben tolmácsolnia e telített képek hangulatát és mondanivalóját. A poéma leghosszabb részét is végig lendületesen, versmondó-technikájának csillogtatásával mutatta be. Bajza Viktória kellemes alt hangjával tűnt ki a szavalókórusból. Nagyobb önfegyelméssel még sikeresebb teljesítményt nyújthatna. Több másik jó szavaló versmondása elsikkadt, mert vagy túl halkán beszéltek, vagy elnyelték a szavakat.

A képvetítés jó rendezői elgondolásnak bizonyult, de a hirtelen változó tájak nem voltak mindig funkcionálisak. Torok Sándor festményei viszont kítűnő hangulati elemként illeszkedtek a műsorba.

Mindent összegezve, elmondhatjuk tehát, hogy elsősorban magát a vállalkozást dicsérhetjük, és reméljük, hogy némi segítséggel ez a tehetséges színjátszó csoport még sikeresebb előadói estekkel is megajándékozhatja a szabadkai közönséget.

Gubás Ágota

(Szabadkai Rádió, 1972. szeptember 19.)

A »kenyérszagú, hú Szabadka« hú fia: Fehér Ferenc

GYÖNGYKAGYLÓ

1958. október 28-án a Szabadkai Városi Könyvtár földszinti olvasótermében »jelent meg« először az *Életjel*, a szabadkai irodalmi élőlűjság. A közvetítés a leírt irodalmi mű és az olvasó között azóta tart. Hétfőn este kisebb ünnepség színhelye volt a Szabadkai Munkásegyletem nagyterme: az *Életjel* 200. rendezvényére került sor.

Az *Életjel* tényleges jelentősége túlnötte a szabadkai színpadokat, előadóterméket, habár ez a gyakorlatban számos nehézségbe ütközik. Mégis, érdemes megjegyezni, hogy az elmúlt öt esztendőben az *Életjel* 100 rendezvényt lépett közönség elé. Térhódítása a művészi megnyilatkozások terén szembetűnőbb, mint valaha. A közéleti elkötelezettség az elmúlt esztendők alatt jól szolgálta a közönséget, telt házakban szól a hazai és külföldi íróknak, előadó-művészeknek a taps. A talaj egyre termékenyebb, a kapcsolat a nézővel egyre szorosabb, s örömmel nyugtázzhatjuk azt is, hogy az élőlűjság fennállásának 15. esztendejében otthonra talált: a munkásegyletem nagyterme minden tekintetben megfelelő pódium (kitűnő az akusztika, 350 néző számára van hely) az irodalom műveseinek, akik — reméljük — továbbra is sikeresen tájékoztatnak bennünket a legújabb eseményekről, a szellemi élet megannyi megmozdulásáról.

(*Magyar Szó*, 1972. szeptember 21.)

EGYSÉGES ELŐADÓI STÍLUS

Az *Életjel* nemrégi, jubiláris, kétszázadik estje után tegnap este ismét egy költészeti összeállítást láthattunk, így hát önkéntelenül adódik az összehasonlítás. Első benyomásként rögtön megállapíthatjuk, hogy összehatásában, jobban mondva megvalósításában a tegnapi Acs Károly-est sikeresebb volt az előző, Kassákot bemutató összeállításnál. Itt elsősorban a rendezői elképzelések precíz megvalósítására, a tiszta, érthető szavalatokra utalunk, ami elősegítette a gördülékeny, egységes előadásmódot. Épp az egységes előadói stílus miatt azonban a szavalatokban nem bontakozott ki a versek egyéni megközelítése, tolmácsolása. Ez alól csak Losonc Gyula szaválása képezett kivételt, különösen a *Mint vizet pohár* című költemény előadásában. Rajta kívül kiemelhetjük a szavalkórus produkcióját, összehangoltságát, ami új lehetőségek kiaknázására is biztat. Épp ennek kapcsán vetődik fel a gondolat: talán megvalósítható lenne, hogy városunk szavalói és színjátszó fiataljai egységbe tömörüljenek. Az eddigi fellépésekből megállapíthatjuk, hogy a középiskolások körében már-már egy szavalkóiskola van kibontakozóban, és ha ezek az erők, ahelyett, hogy szétforgácsolódnának, egymást segítve egyesülnek, bizonyára egy megizmosodott előadói gárda alakulna ki. És a közös munka nemcsak a versmondók számára lenne hasznos, hanem a rendezők is bátrabban építhetnének a biztosabb alapra. Az *Életjel* irodalmi élőlűjság legutóbbi számai után ez az elképzelés látszik a legtöbbet ígérő lehetőségnek.

(*Szabadkai Rádió*, 1972. október 3.)

KÖZELGŐ JUBILEUM

Október 28-án újabb évfolyamába lép az *Életjel* irodalmi élőlűjság, s ebből az alkalomból szerény keretek között megemlékeznek az immár másfél évtizede tartó, kilombosodott kulturális tevékenység legfőbb állomásairól. Az első szám 1958. október 28-án a Városi Könyvtár földszinti olvasótermében jelent meg. Visszaemlékezve a nemrégi jubiláris, 200. és az ezt követő est színhelyére — a munkásegyletem zsúfolásig megtelt amfiteátrumára és a zenéiskola nagytermére — örömmel állapíthatjuk meg, hogy kialakult az élőlűjság közönségtábor, megfelelő helyiséghez, pódiumhoz jutottak a lelkes fiatalok.

Az Életjelnek épp ez az egyik legfőbb eredménye: előadókát, fáradhatatlan szervezőket, rendezőket, közönséget gyűjtött maga köré. Ennek nyomán kapunk mostanában havonta többször is életjelt irodalmunkról, kulturális életünkéről.

Néhány számadat is beszédesen érzékeltetheti a folytonosan növekvő aktivitást. Az első évkönyv tartalomjegyzéke arról tudósít, hogy tíz alatt 104-szer léptek közönség elé az Életjel előadócsoportjai. Az újabb öt év munkáját felölelő évkönyv — amelyet az évforduló alkalmából terveznek kiadni — csaknem ugyanennyi fellépésről ad majd dokumentációt, képeket, karikatúrákat, tartalomjegyzékeket. Együttal közölni fogja az öt év alatt megjelent számokra vonatkozó kritikákat, jegyzeteket is.

Ebben az időszakban mintegy 2000 szereplő tolmácsolta az írók, költők, zeneszerzők üzenetét csaknem 40 000 nézőnek. Sok sikeres szerzői est hozta olvasójához közelebb az írók. Különösen emlékezetes volt a találkozás Herceg Jánossal és Fehér Ferencsel. De nemcsak a hazai művészeket ismerhettük meg közelebbről, számos külföldi írók, költők, színészt is vendégül látott az Életjel. Somogyi Pál kaposvári író fellépése elsősorban azért volt jelentős, mert benne Laták István elődjét köszönhettük. A Kodály Zoltán-emlékesten több mint 300 előadó vett részt. Méltóképpen idézték fel Farkas Béla festőművész emlékét is halálának harmincadik évfordulóján. Élményszerű volt a *Népek hazája, nagyvilág!* című összeállítás is, amely világirodalmi művekből adott válogatást, a nacionalizmus elleni harc oélfjait szolgálva.

A hagyományos irodalmi estek és minimúsorok mellett az élőlújság több más megmozdulást is kezdeményezett. 1968-ban megalakította az Irodalmi Színpadot. A bemutatókon számos sikert arattak, mint például Tennessee Williams *Úvegfigurák* című drámájának színrevitelével. A kitűnően tolmácsolt művek sorába tartozik Peter Hendke *Közönséggyalázás* című antidramája is. Déry Tibor *Talpsimogatójának* előadásával Újvidéken díjat nyert az együttes. Tavalyelőtt részt vettek a Balassagyarmati Irodalmi Színpadi Napokon és a nemzetközi szemléről plakettel és oklevéllel tértek haza.

Ugyancsak 1968-ban történt a másik jelentős kezdeményezés: az Életjel *Miniatúrók* című könyvsorozat megindítása. Nemrég már a 22. könyvecske került ki a nyomdából. Ez a monográfia — Toncs Gusztáv élete és munkássága — egyben a sorozat eddigi legvastkosabb füzeté, 13 fényképpel illusztrálva.

Az Életjel indítványára 1969. szeptember 11-én leleplezték Csáth Géza szabadkai író szobrát, és megalakították az író nevét viselő művészetbaráti kört. Az elhunyt írók iránti kegyelet megnyilvánulása az a szép gesztus is, hogy rendszeresen gondozzák a Szabadkán eltemetett művészek sírjait.

Végezetül említsük meg még azt is ebben a kis összefoglalóban, hogy Szabadka irodalmi folyóirata, az Üzenet is részint az Életjel kezdeményezésére indult meg.

A közelgő évforduló alkalmából érdemes tehát további előrehaladást, még sok-sok sikert kívánni az Életjel irodalmi élőlújság sokrétű tevékenységéhez.

Gubás Ágota
(Szabadkai Rádió, 1972. október 7.)

IRODALMI (KÍSÉRLETI) SZÍNPAD

EGY ELHANYAGOLT MŰFAJ ÚJJÁSZÜLETÉSE?

Hosszú évek után ismét ösbemutató volt Szabadkán. Ezúttal azonban nem a színház kedveskedett ezzel a csemegével a művészetbarátoknak, hanem az Életjel, amely több mint egy évtizedes fejlődése során első ízben mutatta be hazai szerző igényesebb színpadi művét először.

Kvazimodo Braun István két, az élőlűjság pódiumának követelményeihez alkalmazott egyfelvonásosát láttuk. Az Életjel jó szolgálatot tett az irodalomnak, hogy a hatvanadik születésnapját ünneplő, Októberi-díjas szerzővel színpadra alkalmazta *A sofőr és az igazságszolgáltatás* című, be nem mutatott hangjátékát, és megirattatta vele a hatvanéves tudós és a húszéves egyetemista lány tragikus szerelmének történetét, a *Királyvizet*, mert mindkét alkotás méltó a sokak szerint legjelentősebb vajdasági magyar színpadi íróhoz.

Erdekes kísérlet volt ez az előadás mind a szerző, mind az élőlűjság számára. Az előbbi számára azért, mert eddig csak hosszabb lélegzetű drámai alkotásokkal lépett a közönség elé, s nem árt fölmérnie erejét tömörebb, sűrítettebb műfajban is, az utóbbi számára pedig azért, mert a kiegyensúlyozott előadás jó alkalom volt arra, hogy fölmérje, milyen érdeklődés nyilvánulhatna meg a régóta sürgetett kísérleti színpad munkája iránt. Az áhítatos figyelem, amellyel a nézők kísérték a húsz-húsz perces darabot, arról tanúskodik, hogy végső ideje, hogy megérlelődjön a gondolat, és az élőlűjság körül tömörült művészek és színjátszók rendszeresen műveljék, ápolják a színpadi irodalomnak ezt az ágát is. Annál is inkább, mivel ezáltal csak még változatosabbá válhatnak az Életjel előadásai, és az élőlűjság pódiumán még gyakrabban találkozhatnánk eredeti, friss elképzelésekkel. De hát ez már nem csupán a lelkesedéstől és a jóindulattól függ, hanem sokban az anyagiaktól is.

Pedig — és erről hétfő este is meggyőződhattünk — vannak a városban tehetséges írók és művészek, akik ezt az elgondolást meg is tudnák valószínűsíteni. Nem arra gondolunk, hogy Pataki László ezúttal is gondos rendezői munkát nyújtott, és igen szuggesztíven elevenítette meg az idős professzor alakját, hiszen azt már megszoktuk tőle, hogy akár mint rendező, akár mint színész kiváló teljesítményt nyújt, hanem arra, hogy Barácius Zoltán, aki először mutatkozott be mint rendező, olyan meggyőző légkört teremtett a színpadon, hogy az már valóságos fölfedezésszámba ment. Fáradságos munkájában lelkes és tehetséges munkatársakra talált Árok Ferencben, Apró Ernőben, Nagy Istvánban, Szél Péterben, Salamon Sándorban és Kasza Évában, aki a másik egyfelvonásos női szerepét is árnyaltan és hatásosan játszotta el.

Az Életjel hétfő esti előadásának sikere ismét időszerűvé tette az évekkel ezelőtti fölvetett gondolatot: ideje volna egy avantgarde ifjúsági színpad létrehozásával olyan műsorokat is szorgalmazni, amelyek eddig hiányoztak az irodalmi élőlűjság pódiumáról.

(7 Nap, 1968. december 6.)

A KÍSÉRLETEZÉS JEGYÉBEN

A szabadkai művészetbarátok régi vágya valósult meg ezekben a napokban: az Életjel megalakította Kísérleti Színpadát. A színpad megalakításának gondolata már több mint tíz évvel ezelőtt fölmerült, akkor, amikor megjelent az irodalmi élőlűjság első száma, mert a szerkesztőség hamarosan rájött arra, hogy igen különböző annak a pár száz főnyi közönségnek az ízlése és irodalmi műveltsége, amely rendszeresen eljár az Életjel előadásaira, az irodalmi színpad viszont igen hatásos eszköznek ígérkezett ahhoz, hogy az ízlésbeli adottságokat jó értelemben befolyásolja és növelje azoknak a számát, akik havonta egyszer-kétszer összejönnek és verseket, prózai írásokat és zeneszámokat hallgatnak. Ennek ellenére csak tízévi szívós munka árán sikerült létrehozni azt az együttest, amely elsődleges főladatának a magyar, a délszláv és a világirodalom modern hangszerelésű, avantgarde darabjainak a bemutatását tekinti.

A Kísérleti Színpad sajátos színfoltot jelent majd a város amúgy is változatos kulturális életében, mert nem kétséges, hogy a fiatal művészeknek — a Népszínház és a színjátszó és szavalócsoporthoz tagjainak — a tehetsége és lelkesedése olyan produkciókat fog kiérlelni, amelyek a fölfedezés erejével hatnak majd a legigényesebb művészetbarátokra is. Nem a külsőséges hatáskeltésre gondolunk itt elsősorban, hanem azokra az újszerű elgondolásokra, amelyeknek a megvalósítása sajátos, minőségi fejlődést jelent majd az élőlűjság történetében, és hamarosan mindenkit meggyőz az anyagi támogatás nélkül létrejött, egyelőre havonta két előadást adó színpad életrevalóságáról. Hiszen műsorán kiváló művek szerepelnek. Azonkívül több érdekes színpadi körképet is látunk majd, többek között Füst Milán és Babits Mihály műveiből, és néhány önálló előadást műsorát is megtekinthetjük. Persze a jugoszláviai magyar szerzők alkotásai is meglevenednek majd a színpadon, mert az élőlűjság szerkesztősége mindig is irodalmunk népszerűsítését tekintette elsődleges főladatának.

(7 Nap, 1969. január 17.)

KÍSÉRLET ÉS MEGVALÓSULÁS

Amiről tíz éve beszélgetnek, amit sürgetnek, amire égető szüksége volt a városnak — végre megalakult. Csendben, nagy szavak nélkül elkezdte működését az Életjel irodalmi-kísérleti színpada. A havonta kétszer megjelenő élőlűjság számain kívül egy konkrét művészeti ág művelői lépnek esztendő szintén havonta kétszer — a közönség elé. Kortünet a világban — hazánkban is —, hogy fiatalok csoportjai egy-egy dohos pince homályából, vagy egy miniszínpad deszkáiról hallgatják szavukat, a maguk bizonytalan útkeresésével, elmondják véleményüket a világról, a békéről, szerelemről, hogy azután előadásról előadásra felfedezzék önálló művészi egyéniségüket.

Az Életjel köré gyűlt fiatalokat a kollektív lelkesedés fűti, tudják, hogy a kollektív játék mindig nagyobb hatást vált ki a nézőtérén. A Szabadkai Népszínház, bár hatalmas erőfeszítéseket tesz, anyagiak hiányában képtelen tisztán irodalmi igényű repertoárral közönség elé lépni. A megalkuvás, a műsor tarkasága elkerülhetetlen. Aki ért a színházhoz, jóindulattal viseltetik iránta, s megérti, hogy Török Rezsőre épp annyira szükség van, mint Bertolt Brechtre.

A színház néha olcsó sikerre ihlet írókat és színészt egyaránt, de a színpad elárulja, hogy mi a kacat, mi az idejétmúlt. A színész szeret dolgozni, úgy, hogy elérve egy bizonyos színvonalat, sikerre vigye az író szavait, de hozzáadja személyes báját, rutinját és tehetségét. Ezért érthető, hogy akkor elégedett sorsával, ha ünneplik, és a tapsokat hálásan köszöni meg. De van olyan színész is, aki a kudarcot is hajlandó vállalni, csak azért, hogy felülkerekedjen a hagyományos színpadi formákon, s aki kísérletezve szeret dolgozni. Izzgatja a művek új hangszerelése, szeretné kitapogatni az alkotás idegrendszerét, olyan előadást szeretne készíteni, amely kizárólag a modern szín-

játszás kedvelőinek szól. Tágra nyílt szemek színházára gondol, és közben azt a hálátlan feladatot is vállalja, amely egy-egy ismeretlen mű bemutatásával jár. A kísérletező színész érett és éretlen műveket akar színpadra vinni. Így kívánja szolgálni a színházat, a közönséget meg a drámairodalmat. Ez a több irányú elkötelezettség jelenti a kísérletezés, a vállalkozás minden szépségét és minden veszélyét.

Az Életjel köré csoportosult fiatal szabadkai színészek jelenleg első bemutatójukra készülnek. Azt várják ettől a régóta időszerű vállalkozástól, hogy titkos terveiket, vágyaikat válthatják majd így valóra, noha tudják, hogy az első akadály még nem serkenti csúcsteljesítményre őket, mert James Cain *A postás mindig kétszer csenget* című műve csak előhírnöke a további merészebb produkcióknak. De mindenesetre úgy érzik, hogy ebben a műben nagy lehetőségek rejlenek. A szereplők — Kasza Éva, Bada Irén, Arok Ferenc, Salamon Sándor, Nagy István, Apró Ernő és Pataki Zoltán — már javában keresik a korszerűbb kifejezési formákat, hogy azután február második felében, az első bemutató után még bátrabban vágjanak neki a vállalt, minden szempontból szükséges úttörő munkának.

Barácius Zoltán
(Magyar Szó, 1969. január 22.)

ÚJ SZÍNHÁZ SZÜLETIK

Az Életjel, a szabadkai írók és művészek előújságja immár több mint egy évtizede fáradozik azon, hogy a város falain belül kiérleljen egy komoly szellemi igényű közönséget. Ezt a művészi célt különféle módon és különböző eszközökkel igyekeznek elérni. Változatos munkaformája ezekben a napokban újabb — az eddigieknél semmivel sem kevésbé hatásos — formával gyarapszik: megnyílik Kísérleti Színpada, hogy ezentúl — remélhetőleg havonta kétszer — a magyar, a jugoszláv és a világirodalom legjelentősebb avantgarde darabjaival és újszerű műsorok összeállításával ne csak a szakmai közönség körében, hanem jóval szélesebb rétegben terjessze az irodalmi műveltséget.

A város — és hisszük: nemcsak Szabadka — kulturális életében sajátos színfoltot jelentő új színház műsora igen változatosnak és színvonalasnak ígérkezik.

(7 Nap, 1969. február 21.)

A MŰVÉSZET IRÁNTI HŰSÉG

A szabadkai írók irodalmi előújságja, az Életjel nem fogy ki az új, biztatóan bátor kezdeményezésekből, hogy a művészi életben újabb és hevesebb vérkeringést teremtsen, s így is megcáfolja mindazokat, akik szellemi életünk elszürkülését és elsekélyesedését emlegetik a magasabb szférákból erőltetetten lehajolva, ami nekik sem így, sem úgy nem áll jól.

A miniatűrök megjelentetése után most megnyitja kapuit az Életjel Kísérleti Színpada.

Ami másutt csak terv, itt nálunk már valóság.

Fiatal színművészek nem pénzért, hanem a művészet iránt érzett hűségből s e hűség által fűtött lelkesedésből vállalkoztak arra, hogy egyébként is igen áldozatos munkájuk mellett a szabad idő lemondásával, vagy a szabad idő ilyen kiélésével új utakat törjenek színházi művészetünk terén. A modern dráma, a ma még keveseknek szóló bizarr színpadi játék, a groteszk komédia inkább taszító, mint vonzó világába viszik el magukkal a nézőt: abba a játékba vonzanak be bennünket, amelyből az emberi lény mint a társadalmi körülmények összessége lép eléünk, s akarva, nem akarva magunk is részeseivé leszünk ennek a játéknak. Igen, mindez a klasszikus »egységes cselekmény helyett töredékeket, a jellem helyén intellektuális parabolát kínál: vagyis a beleézés helyett megérezést.«

Nem egy ilyen kísérleti színpad működik ma szerte a világban, de nem késtünk el vele, hogy nálunk most nyílik meg, mert ez az új művészeti vállalkozás az európai pince- és padlásszínházakban is most van kialakulóban.

Aki híve az ilyen vállalkozásnak, már előre is dörzsöli a kezét, s szinte fokozott érdeklődéssel várja: az ábrázoló művészet hangszereit mit tárnak majd elénk James Cain *A postás mindig kétszer csenget* című bűnügyi történetéből legfiatalabb színművészeink.

(Szabadkai Rádió, 1969. február 23.)

TERMÉKENYÍTŐ PÉLDA

Tegnap este új színház született Szabadkán: kéthónapi előkészületek után bemutatkozott a közönségnek az Eletjel Kísérleti Színpada. A Népszínház magyar társulatának fiatal tagjaiból álló együttes minden bizonnyal sajátos színfoltot jelent majd a város szellemi életében, mivel nem kisebb föladataira vállalkozott, mint színre hozni a magyar, a jugoszláv és a világirodalom avantgarde képviselőinek legjelentősebb alkotásait. Új utakon igyekszik haladni, hogy a modern dráma korszerű eszközeivel egy eddig kevéssé ismert világot tárjon föl a nézők előtt, s munkásságával termékenyítően hasson színművészetünk fejlődésére. A fiatal művészeknek és az élőújság keretén belül megalakult színjátszó és szavalócsoporthoz újszerűen hamarosan bemutatkozó tagjainak a vállalkozása több mint dicséretre méltó: ösztönző példa, hiszen anyagi ellenszolgáltatás nélkül végzik áldozatos munkájukat. Nem csoda hát, hogy a siker nem maradt el. Nemcsak azért, mert James Cain *A postás mindig kétszer csenget* című bűnügyi történetének lebilincselően izgalmas cselekménye, hanem azért is, mert az előadás — újszerű rendezői koncepcióival és legfiatalabb színművészeink élményt nyújtó játékaival — új lehetőségeket tárt föl.

(7 Nap, 1969. február 28.)

KIÉRLELT ELŐADÁS

Forró siker színhelye volt csütörtökön este a gyermekszínház nagyterme: a közönség szünni nem akaró tapssal köszöntötte a fiatal színészeket, akik — Barácius Zoltán rendező szakavatott irányításával — a vártnál jóval többet nyújtottak az Eletjel Kísérleti Színpadának nyitódarabjában. Csakhamar a függöny felgördülése után kialakult a kölcsönhatás a zsúfolásig megtelt nézőter és a világot jelentő deszkák között, amelyeken egy mélyen emberi dráma bontakozott ki. Az izzó, olykor pattanásig feszült légkört lírai, intim jelenetek oldották föl, ahogyan — James Cain a *Postás mindig kétszer csenget* című bűnügyi történet írójának jóvoltából — megelevenedett előttünk az amerikai fiatalok élete. Nem sablon-, nem kliséfigurák mozogtak előttünk, hanem hús-vér emberek, akik se nem jobbak, se nem rosszabbak másoknál, akik önfeledten szeretnének élni és örülni, de akik a gyilkosságtól sem riadnak vissza, csakhogy beteljesedjék boldogságuk.

A nemrég alakult együttes kiérlelt előadással lepte meg az élőújság közönségét. A siker oroszlánrésze Barácius Zoltán nevéhez fűződik, aki sok-sok ötlettel, gazdag fantáziával vitte színpadra a világsiker aratott regény változatát. Hogy lebilincselően izgalmas játékot varázsolt elénk, az sokban annak köszönhető, hogy a szereplők egyenrangú munkatársai voltak. Valamennyien ismételtelen tanúságot tettek arról, hogy több mint ígéretes tehetségek. Mégis külön meg kell emlékeznünk Árok Ferenc játékaról, aki a vagány Frank Chambers szerepében színészi pályafutásának minden bizonnyal nagy teljesítményét nyújtotta. Méltó partnere volt a kiegyensúlyozott, nyugodt életre és szerelemre vágyó Corát megszemélyesítő Kasza Éva. A többiek — Szél Péter, Bada Irén, Apró Ernő, Salamon Sándor, Nagy István és Pataki Zoltán — is egyéni életet élő alakokat hoztak elénk.

A Kísérleti Színpad idénnyitó darabja városunk szellemi életének komoly eseménye volt.

(Magyar Szó, 1969. március 1.)

ÚJ SZÍNHÁZ SZABADKÁN

Az Életjel irodalmi élőújság, amely a szabadkai magyar írókat és művészeket tömöríti maga köré, már több mint egy évtizede szorgalmasan és kitartóan azon fáradozik, hogy anyagi és kifejező lehetőségein belül nagyobb intellektuális igényű közönséget neveljen s annak igényeit kielégítse. Hogy ezt a szándékát megvalósítsa, a lehető legváltozatosabb formákat alkalmazta. Múlt csütörtökön bemutatkozott a szabadkai közönségnek Kísérleti Színpada, hogy ezentúl — lehetőleg havonta kétszer — ne csak a színházi szakemberek, hanem a nagyközönség számára is előadja a hazai és a világirodalom egy-egy jelentősebb művét.

Ez a műsorpolitika frisseséget jelent Szabadka és környéke színházi életében. Elegendő megnéznünk azoknak a szerzőknek a nevét, akiknek a műveit a Kísérleti Színpad be szeretné mutatni, hogy meggyőződjünk erről.

Az együttes, amely a Gyermekszínházban talált otthonra, elsőnek James Cain *A postás mindig kétszer csenget* című nagyszerű bűnügyi regényének színpadi változatát mutatta be. A Népszínház magyar társulatának fiatal tagjai adták elő Barácius Zoltán rendezésében.

A zsúfolt nézőtér, a kiváló játék és az ügyes rendezés alapján joggal mondhatjuk, hogy igen sikeresnek bizonyult az Életjel új vállalkozása.

(Szabadkai Rádió, szerbhorvát műsor, 1969. március 2.)

Kísérleti Színpadunk első formabontó előadása James Cain drámája volt

A POSTÁS MINDIG KÉTSZER CSENGET

Barácius Zoltán rendezte és a Szabadkai Népszínház hét tagja: Apró Ernő, Árok Ferenc, Bada Irén, Kasza Éva, Nagy István, Salmon Sándor, Szél Péter és Pataki Zoltán játszott az Életjel Kísérleti Színpadának megnyitó előadásában.

A csütörtök esti bemutató, az indulás biztató volt, és több tekintetben is igazán lelkesítő. Először is: a gyermekszínház terme zsúfolásig megtelt, főleg diákok, középiskolások ültek a széksorokban, akik nemcsak a jelenetek és az előadás végén tapsoltak. Előadás közben, egy-egy jól sikerült párbeszéd, jól eljátszott jelenet után is fel-felcsattant a spontán, lelkes taps.

Másodszor lelkesítő volt azért, mert a fiatal gárda, a színészek és a rendező igazán megérdemelte az elismerést. Szívvel-lélekkel játszottak, látszott, itt most csak egy dolog vezérli őket: a színjátszás iránti szeretet.

Valóban elgondolkasztató, s egyszerre megtapsolni való, hogy az amúgy is rosszul fizetett és nagyon is elfoglalt együttes fiatal tagjai újabb feladatot vállaltak magukra: az Életjel színpadán minden anyagi ellenszolgáltatás nélkül, szeretetből és lelkesedésből izelítőt adnak a modern drámairodalom, az avantgarde dráma terméséből.

Sartre, Tennessee Williams, Arthur Miller, Beckett után ugyan már jelentkeztek újabbak, tény azonban, hogy színjátszásunk még az említett, már klasszikusszámba menő modern írók drámáival is adós. Ezt próbálja törleszteni az Életjel színpada. Roppant nagy feladat. Minden támogatást megérdemelve. S reméljük, aki tehetné, de nem támogatja, legalább gáncsolni nem fogja.

A társulat első bemutatója James Cain *A postás mindig kétszer csenget* című krimi drámája. Az amerikai ifjúság életét mutatja be, a könnyebb darabok közé tartozik. Érdekes, izgalmas, pergő cselekményű játék, közönségszórakoztató, így értelmezte a rendező is, s fogásaival sikerült gyorsan utat találnia a közönséghez.

Lehet, hogy technikai vagy más szempontból több kifogást is emelhetnénk az előadással szemben. Bizonyosan voltak hibák, ez azonban most mind mellékes. Mindennél fontosabb, hogy végre elindult egy fiatal színészcsoporthoz, hogy realizáljon egy nagyon szép elgondolást. Végre: lelkesedéssel, szívvel. Mindegy, hogy pincében vagy kapualjban...

(bn)

(Magyar Szó, 1969. március 3.)

EGY KÍSÉRLET ÍGÉRETEI

Azok előtt, akik Szabadka szellemi, művészi életének különböző megnyilatkozásait: kísérleteit, eredményeit, kudarcait és vergődéseit őszinte együttérzéstől áthatott figyelemmel kísérték — nemcsak »kívülről«, mint aki egy recenzióhoz szükséges adatgyűjtés erejéig néha-néha bepillant e körökbe, s utána nagyképpően csatogtatja tolla ostorát —, pár esztendeje ismert dolog már, hogy a szabadkai írók irodalmi élőkörének műhelyében a Kísérleti Színpad is születőben volt. De csak »születőben volt«, mert az a kevéske kis eszköz is hiányzott hozzá, amelyen kibérelnek egy termet, megveszik a masztixot, és kifizetik a világosító munkabérét.

Most, hogy az eredményes vállalkozás és a nagyon szigorú takarékoskosság után az erők összefogásával végre kinyílt a lehetőség kapuja: megszületett Szabadkán a fiatalok nem pince-, nem padlás-, hanem az e kettő között valahol helyet foglaló színháza, mert állandó, szabad pódiuma nincsen. Fiatal színészek és lelkes művészbarátok összefogásának eredménye ez, igenis azoké, akik tudnak »a művészi munka eredményeinek örülni«, s éppen ezért sokkal több elismerést érdemelnek, mint amennyi a megnyitó darab előadását követte. Mert itt a színművészet önzetlen műveit fogtak össze, nem tíz- vagy húsz ezer dináros fellépti díjért, hanem csak azért, hogy az úttörők minden áldozatod vállaló elszánásával az ábrázoló művészet új formanyelvét kutassák, a színpadi játék új lehetőségeit keressék, s ebben a kutatásban, keresésben meglegeljenek azt a hangot, mely nem egy új irodalmi alkotásban vibrál, csak a közvetítőnek felszínre kell hozni, hogy eljusson a befogadó szívéig.

A választás ezúttal James Cain *A postás mindig kétszer csenget* című bűnügyi történetére esett. Nem véletlen, hisz a darab az amerikai fiatalok szinte az embertelenséggel határos torz életét mutatja be egy nyomorult ital-

boltban, amely mellett úgy fut el az autót, mint valami végtelen ismeretlenség. Barácius Zoltán, az igazán tehetséges színész, ezúttal mint rendező tett bizonyosságot arról, hogy képzeletvilága és alakokat mozgató ereje sok megrendítő mélységet és ismeretlenséget tud felszínre hozni az emberi lélekből. Ha csak egy pillanatra is, ha szakadozottan, töredékekben is, de felcsillantak ezek a rendkívül értékes csillámok Kasza Éva vadóc szemvillogásában, Árok Ferenc hontalan csavargójában, Szél Péter mohó s mindenre éhes kocsmárosában, és Bada Irén brodwayi bűbajos figurájában, aki szerint a puma és a férfi egyaránt az ágyba való. De nem lett volna teljes az érzéseknek ez a bűnös zürzavara, ha Nagy István, Salamon Sándor, Apró Ernő és az egyre többet sejtető Pataki Zoltán maradék nélkül nem olvadnak bele ebbe a különös, az idősebbek számára inkább bizarr színpadi játékba.

Az előadás nem volt hibátlan; a színpadi effektusok még igen távol vannak attól, hogy elhíthessék velünk a történet hátterét, s elénk varázsolják a cselekmény láthatatlan fordulatait, de legfiatalabb színészeink részéről ez a vállalkozás valóban nyitányok minősíthető és sokkal többet ígér, mint amennyit a »műkedvelést« emlegetők »a megértés« és »a mindent elnézés« fanyar mosolyával akarnak elhíthetni velünk.

Lévay Endre
(7 Nap, 1969. március 7.)

SZABADKA MOZGOLÓDIK

— újságolta látható buzgalommal a minap egyik odavalósi barátom. Az utóbbi hónapokban valóban egynemely jelét figyelhettük meg a mozgalmassabb kultúréletnek.

Az Életjel irodalmi élőújság több mint tízévi működése után az őszel újabb közönségfóditásra indult. Megindította úgynevezett miniműsorát, amelynek kevés számú, de állandó látogatói — mintegy előműhelyt alkotva — hidat alkotnak a szélesebb és tömegesebb közönség felé. (...)

Mielőtt áttérnénk az egyik legújabb kultúresemény, az Életjel szerkesztésében működő Kísérleti Színpad méltatására, ha mindjárt csak pár szóban is, összegezzük véleményünket az elmondottakról: Ismerjük be, nagyjából a holtpontról való kilendülésnek, az indulás akarásának, a felfrissülésnek első rezdüléseit éreztük ki a kísérletekből és elgondolásokból, míg a Népszínház magyar együttesének és a Népkör színjátszó csoportjának minőségre törekvő munkája máris eredménynek számít. A továbbjutás azonban a meglévő erők rohamképességétől, nem utolsósorban pedig a fiatal tehetségek szóhoz jutásától függ majd. Mindenki tudja, hogy a frisset, az új minőséget régi módszerekkel és megkövesedett erőnléttel, a tehetségek (de főleg a tehetetlenek) régi csatarendjével nem valósíthatja meg senki, sehol. Észrevételünket bátran vonatkoztathatjuk a város új kultúrlétesítményére, az Életjel Kísérleti Színpadára is.

A bemutatkozó előadást, James Cain *A postás mindig kétszer csenget* című nemzetközi sikerű darabjának színre vitelét, Barácius Zoltán rendezésében és a Népszínház magyar együttese fiatal tagjainak — Apró Ernő, Árok Ferenc, Bada Irén, Kasza Éva, Nagy István, Salamon Sándor és Szél Péter — tolmácsolásában egy nagyszerű lehetőség, az eddiginél jóval élénkebb színházi élet nyitányaként néztük és hallgattuk végig.

A színészek szavai mögött ott csengett — legalább az én fülemben — az egyedüli fontos és döntő követelmény, a megújulás egyetlen záloga, végcélja és értelme: a minőség. Erre kell törekedni és minden más — a jogosan óhajtott nagyobb közönségsiker, a modernség, továbbá az igényesebb fellépés természetes, megtermékenyítő léggömbje — ebből következik majd. A minőség tudatos igényéből és tehetséggel párosult akarásából.

Talán ez volt az indíték, az ösztönzés, hogy a puszta programon és terveken túl, amelyekről az Életjel szerkesztőjével, Dévavárrai Zoltánnal váltottunk néhány röke szót, a színészek lelkesedése felől érdeklődünk elsősorban. Kasza Éva, Bada Irén, Árok Ferenc, Szél Péter és közöttük a legfiatalabb

Pataki Zoltán mintha csak összebeszéltek volna, annyira egyet mondtak. Mindannyian lelkesednek az új lehetőségekért, amelyeket majd többek között Dürrenmatt, Beckett, Tennessee Williams és mások darabjai nyújtanak a számukra. Nemkevésbé lelkesít és serkenti őket a fiatal együttesben uralkodó munkalétkör, a színpad közös szeretete és a szabad feljáró a pódiumra, amelyen minden, magában tehetséget érző fiatal felléphet, felzárkózhat hozzájuk. Jelentős továbbá a kollektív alkotói gyakorlat, amelynek első jelentős eseménye és figyelemre méltó eredménye *A postás mindig kétszer csenget* című darab múlt heti bemutatója a gyermekszínház nagytermében.

Vlaovics József
(*Dolgozók*, 1969. március 7.)

AZ EGYÉNISÉGEMET KERESSEM

Lelkesedés és közönségsiker, ezzel jellemezhetném a szabadkai Életjel keretében megalakult Kísérleti Színpad bemutató előadását. Maga a darab és a színészi teljesítmények (egy-két kivétellel) nem múlták fölül a megszokott szintet, a krónikus hiányosságok itt is megmutatkoztak; Barácius Zoltán, a rendező, néhány merészebb elgondolásán, vajdasági viszonylatban talán szokatlan megoldásán, valamint Árok Ferenc felszabadult és a gárdából messze kimagasló alakításán kívül nem sok feljegyezni valót találtak a krónikások James Cain *A postás mindig kétszer csenget* szabadkai bemutatóján. Ellenben két tényező — bár nem közvetlenül művészeti, illetve esztétikai, de igen lényeges — mégis felizgatta a kedélyeket, és szinte kierőszakolta a jelenlevők figyelmét: az együttes lelkes odaadása és a fiatalokkal zsúfolt nézőtér. Ha valamiért, hát akkor épp ezért tartom szükségesnek bővebben foglalkozni az Életjel új kezdeményezésével, a Kísérleti Színpaddal.

Az Irodalmi Színpad egyre népesebb műpártoló közönsége

Nemcsak egy új színpad megnyitóját, hanem az új, fiatalosan merész és előrefutó törekvések térhódításának kezdő stádiumát is jelentette a február 27-i bemutató. A Népszínház mostoha körülményei nem kedveznek a merész elképzelések megvalósításának, az egyetlen hivatásos jugoszláviai magyar együttes kívül rekedt az egészséges légkörön: az objektív és a szubjektív tényezők kibogozhatatlan szövevénye, hínárja fojtogatja a társulatot, amelyben úgyszólván minden a kényszer jegyében történik. A követelményekhez való feltétlen alkalmazkodás a legfőbb oka annak, hogy színjátszásunk meg is rekedt jóval az átlagos színházi élet szintje alatt. Ott topog és stagnál, az eltépedés és begyöpesedés állandó veszélyével fenyegetve a még ambíciókkal rendelkező, szélesebb látókörre vágó, igényesebb színészeket is. Nem csoda tehát, ha a fiatalok, akik tagadni akarják a belenyugvást és a tétlenséget, de akiknek eddig semmilyen lehetőségük sem volt szándékaik és törekvéseik megvalósítására, kapva kaptak az Életjel által felkínált alkalmon, és megalakították a saját amatőrszínházukat. A terv nem csekélyebb, mint egy avantgarde színpad kialakítása Szabadkán. De hadd szóljanak ők maguk, a Kísérleti Színpad szervezői és színészei szándékaikról és arról, mi válhatta ki a lelkes, odaadó amatőrtvékenységet a hivatásos, »befutott« színészekből.

Először is Dévavári Zoltánt, az Életjel szerkesztőjét kérem fel egy rövid nyilatkozatra.

— Talán azzal kezdeném — mondja Dévavári —, hogy az elmúlt fél év alatt több minden történt és valósult meg az Életjelben, mint az előző tíz év folyamán. Megalakítottuk az Irodalmi Műhelyt, amely fiatal, kibontakozó tehetségeket szerepeltet, minden szerdán minimúsorokat rendezünk, s ezeket több mint száz fiatal látogatja rendszeresen, noha a tévé és a mozi nagy konkurrenciát jelent. Ezenkívül megindítottuk irodalmi fűzetsorozatunkat; a szabadkai kulturális emlékek védelmének intézményesítése most van folyamatban, s tízéves próbálkozások után végre megalakítottuk a Kísérleti Színpadot.

— Hangsúlyozom, hogy a Kísérleti Színpad gondolata nem új keletű, és nincs összefüggésben az újvidéki kezdeményezésekkel. Csupán arról van szó, hogy eddig nem találtunk megfelelő embert, aki vezette volna a munkát. Most Barácius Zoltán vállalta a vezetést, és a csoport egy hónap alatt összehozta a darabot. Ez igen figyelemre méltó körülmény, mert nem szabad elfelednünk, hogy minden anyagi ellenszolgáltatás nélkül dolgoznak, ugyanakkor jelentős kötelezettségeik vannak a Népszínházzal szemben. A jövőben mégis hajlandó jóformán minden hivatásos színész közreműködni és fellépni a Kísérleti Színpadon. Minden főként azzal magyarázható, hogy kötetlenül érvényesíthetik elképzeléseiket és művészi egyéniségüket.

— A vállalkozás sajnos egyelőre még sok nehézségbe ütközik. Az illetékes fórumoknak mindenképpen illene tudomásul venniük a Kísérleti Színpad létezését és támogatniuk a kezdeményezést. Egy-egy darab előadása 800 új dinárba kerül, s mivel nincs külön erre a célra kapott dotációnk, ezt az összeget az Életjel előadásainak 1200 dináros pénzalapjából választjuk le. Mindössze 5000 dinárral pedig csodákat lehetne csinálni. Annál is inkább, mert avantgarde műsorokkal akarunk fellépni.

— Természetesen nem támaszkodunk teljes egészében a Népszínház gárdájára, az új tehetségek kiválasztódására is számítunk, s itt elsősorban a műkedvelő középiskolásokra gondolok. Ez igen fontos tényező az utánpótlás nevelésének szempontjából, hisz nincs színészképző stúdióink — fejezte be Dévavári.

— Amikor fölvetődött a Kísérleti Színpad létrehozásának gondolata — fordult felém Árok Ferenc —, sokat vitatkoztunk azon, milyen is legyen. A ma este bemutatott darab még nem teljes mértékben felel meg elképzeléseinknek, de arra jó, hogy felhívjuk az emberek figyelmét létezésünkre. Végső célunk egy avantgarde színház kialakítása; a modern színjátszást akarjuk meghonosítani, és reméljük, hogy ebben hamarosan segítségre lelünk.

— Ami engem mint színészt illet, idegen tőlem a szórakoztatás elve. Nem tudok csak azért játszani, hogy szórakoztassak, és örüljek az olcsó hatásvadászó poénok meg a laps nyavalygások sikerének. Szeretnék megszabadulni minden fölösleges gesztustól, mimikától, szövegtől és poéntól, csak

a lényegre törekedni és csak a lényegét adni, egyszerű, de letisztult, határozott és szuggesztív formában. A közönség esetleges meg nem értésétől nem félek, mert hiszem, hogy itt is létezik egy igényes közönség, amely élvezni tudja az avantgarde színpadot. A Népszínház piac (s ezért senkit nem hibáztatok), tehát nem elégítheti ki ennek a közönségnek az izlését, és különben sem vallhatjuk azt az elvet, hogy alkalmazkodnunk kell az uralkodó vagy uralkodónak vélt közízléshez. Ezért a Kísérleti Színpadon kell kezdeni valamit, hisz itt nem köthetnek bennünket egzisztenciális anyagi érdekek.

— Mondtam már, hogy ez a darab nem az, amit szeretnénk, de számomra így is kedves és jelentős, mert ez volt életem első szabadabb, önálló alakítása. Nagy megnyugvás lenne számomra, ha egyszer elérhetném és érezhetném, hogy megtaláltam az egyéniséget. Mindannyiunkat ez vonz leginkább; eddig többnyire meg voltunk kötve, le voltunk szorítva, Barácius viszont baráti munkatársunk; ilyennek képzelem el az egészséges színész—rendező viszonyt. Persze ennek és az előbb mondottaknak is fontos feltétele a tanulás.

— Különben ez a munka nagy megterhelést jelent számomra, hisz a Kísérleti Színpadra rámegy az a kis szabad időm is; mégis szeretettel vállalom. Valamennyien lelkesedéssel dolgozunk, megvan a közös célunk, és ez pótol minden anyagi ellenszolgáltatást.

Végezetül Barácius Zoltánt kérem meg, hogy nyilatkozzon, miért vállalkozott a vezetésre.

— Úgy éreztük, hogy napjainkban a művészet mindinkább az anyagiakon keresztül szűrődik le, és így nem tudja gyümölcsozttetni az alkotómunkát. Az intellektuális színész számára (és itt nem a jól értesült és a világ eseményeiről tájékozott, hanem a gondolkodó színészre gondolok) nem lehet az anyagi érdek az egyedüli cél. Ennek bizonyítéka a ma esti bemutató, amelyen a csoport lelkesedésből és odaadásból jelesre vizsgázott.

— Furcsa, szokatlan, de igaz, hogy a próbákról egyszer se hiányzott senki, de még csak el sem késett. Meg kell jegyeznem, hogy mi magunk csináltunk mindent: a diszletezéstől az ügyelésig.

— Ez csak a kezdet. Nem állunk meg elképzelt utunkon, mert sokkal nagyobb feladatokat szeretnénk megvalósítani. Igaz, elköteleztük magunkat, de az Életjel közönsége ezt meg is érdemli.

— Örülök, hogy fiatalokkal dolgozhatom, és hogy sikerült baráti légkört teremteni. Szerintem a rendező csak úgy tud eredményt elérni, ha a színészeket nem tekinti alárendeltjeinek. Ezt sikerült megvalósítanunk, csakugyan munkatársak voltunk, a színészek ugyanakkor betartották az utasításokat is.

— Hiszem, hogy a színházakban már régen idejét múlta a primadonna-rendszer. Szerintem a színészek is munkások.

— Számomra a darab csak keret, nyersanyag, amit a rendezőnek át kell dolgoznia. Ha csupán a leírt szöveghez tartja magát, akkor nincs értelme a rendezésnek.

Ennyit jegyeztem le, de ezután még sokáig beszélgettünk, érveltünk, soroltuk a lehetőségeket, és latolgattuk, mit hogyan lehet megvalósítani. Az éjszakába nyúló beszélgetés meggyőzött arról, hogy valóban szívügyük, amit csinálnak; otthonosak és felszabadultak, tele vannak mohó tettvágygal és akarással. Ezek a fiatalok megérezték, milyen eltorzulás fenyegeti őket, hevesen tiltakoznak ellene, kiutat, menekülést keresnek. Törekvésük és igyekezetük dicséretet érdemel még akkor is, ha terveik a bemutató előadásból ítélve talán túl merésznek tűnnek. Mindenesetre nagy előnyük és bizalmat keltő jellemvonásuk az odaadás, az ügyért való lelkesedés, amely felszabadítja és maradéktalanul fel is használja energiájukat. Kívánjunk nekik sok sikert, és szurkoljunk velük együtt, hogy sikerüljön a vajdasági avantgarde színház megteremtése.

Podolszki József

(Képes Ifjúság, 1969. március 26.)

Életjel

Rendkívüli (136.) sz.

Kísérleti Színpad

II. évf. 5. (8.)

Tennessee Williams

Üvegfigurák

Színmű 2 részben

Történi az USA-ban, Saint Louisban

Fordította: Bányai Gyza és Rácz Jenő

Rendező:

Barácius Zoltán

Szereposztás:

Amanda	Süveges Eta
Laura	Nasza Éva
Tom	Árok Ferenc
Jim	Barácius Zoltán

Az előadás 1969. szeptember 22-én, hétfőn 19 órakor kezdődik a Gyermekszínház nagytermében

Jegyek elővételben a Népszínház, az előadás napján pedig a Gyermekszínház pénztáránál kaphatók 1 és 2 ülésre áron
Az Életjel művészetiértéki társulat tagjai 50 százalékos kedvezményben részesülnek

A LELKESEDÉS DIADALA

Hat órakor még a gyermekszínház soron következő bemutatójának díszletei álltak a színpadon. Gyors és ügyes munka várt az Életjel színjátszóira: le kellett bontaniuk a díszleteket és helyettük felépíteniük a Kísérleti Színpad fél nyolckor kezdődő bemutató előadásának — Tennessee Williams: *Üvegfigurák* — színpadképét, a gyermekszínház parányi játéktérére odavarázsolni az amerikai Dél egy letűnőben levő, nincstelenséggel küszködő polgári házának hiteles légkörét. A lelkesedés ezúttal is diadalmaskodott.

Az *Üvegfigurák* szereplői: a múlt illúziójában élő, kibírhatatlan természetű anya, a cipőraktári tisztviselőként dolgozó, kaland, esemény után vágyó, önmagában írói tehetséget érző fiú, a nyomorék, üvegfigurákat gyűjtő lány, akire a vénlányok szomorú sorsa vár és a vacsorára hívott vendég, akiben az anya a lánya megmentőjét látja. A férjjelölt azonban már elkötelezte magát, a fiú, Tom pedig küzdve a fojtogató családi légkörrel és a nincstelenséggel meg a kaland, a szerencsepróbálás csillogó ábrándjával, apja nyomdokain indul: elmenekül, megszökik. Hogy mi marad, azt az író már nem mondja el, de könnyű kitalálni: az anya és a lány lassú, fájdalmas — mert emberekről van szó — haláltusája, nyomorgása, a téboly képét előrevetítő vegetálása.

Tennessee Williamsnek ez az első sikert hozó műve — noha hiányzik belőle az a nyers bizarrság és azok a morbid alakok, akik későbbi drámáiban sorra megtalálhatók — megmutatta, hogy milyen nagyszerűen tudja vezetni a párbeszédet, szinte folyóknak tollából a replikák, alakjait a lélekelemzés legszigorúbb próbáit is kiálló szabályok szerint építi fel, reális szituációkat tud teremteni — amelyek mögött a társadalom képe is kirajzolódik —, és izzó, érdeklődésre kényszerítő atmoszférát tud varázsolni a színpadra. Ezzel magyarázható, hogy az amerikai filmekből ismert, erősen szentimentális utolsó jelenetét kivéve, 25 év sem tudta kikezdeni az *Üvegfigurák* értékeit és ezért oly különösen nagy feladat ezt a művet színpadra állítani, megjeleníteni.

Az Életjel színjátszóinak — a Népszínház színészeinek — színházi szertete és hivatásrajongása, akarása legyőzte mind a technikai és anyagi, mind pedig az egyéb természetű akadályokat: vérbeli színházi előadást látott a Gyermekszínház kicsiny és szegényes nézőterén összegyűlt közönség. Barácius Zoltánnak kettős szerepe volt, de rendezését és játékát is azonos jelzőkkel illelhetnénk: egyszerű, ésszerű, lényegretörő, korszerű volt. Főleg az említett jelenet beállításán, a csöpögősen érzelmes színek tompításában (a földre ültette a nyomorék lányt és a vendégfiút, s így gyermekien naivvá, reálisá próbálta »átírni« a szentimentalizmust) és Jim szövegmondásán éreztük ezt a törekvést. Az anyát Süveges Eta alakította, aki már évek óta nem kapott ilyen jelentős szerepet a Népszínházban. Bizonyítania kellett, még hozzá egy olyan szerepben, amely minden lehetőséget megad, de túljátszásra, tehát bukásra is csábít. Alkat, hangszín és játéktípus szempontjából szerencsés volt Süveges Eta és szerepének találkozása. Amandája az előadás nagy részében hiteles, sokszor pedig igen szuggesztív, sőt találóan remekbeszabott volt. Árok Ferenc soha eddig ilyen kigyensúlyozott alakítást nem nyújtott még, mint ezúttal Tom szerepében. Kasza Evának jutott a leghálátlanabb szerep, a nyomorék, szentimentális figura életre keltése. Feladatával nagyjából sikeresen birkózott meg.

Gerold László
(Magyar Szó, 1969. május 22.)

AZ ÁLOM ORSZÁGÚTJAIN

Forró siker színhelye volt hétfőn este a Szabadkai Gyermekszínház nagyterme: amikor a testileg-lelkileg rokkant Laura, az *Üvegfigurák* hősnője elfújta a gyertyát, és a piros bársonyfűgöny legördült, fölcsendült a vas-taps, és hosszú percekén át zúgott, úgy, ahogyan csak nagy ritkán az elmúlt csaknem negyedszázad alatt a Népszínház nézőterén. Mert a Kísérleti Színpad Tennessee Williams-premierje már nemcsak ígéret volt, mint az első bemutató, hanem az Életjel eddigi 132 rendezvénye közül a legérettebb, színészileg, rendezőileg a legkiérleltebb előadás.

Csak a köszönet és az elismerés hangján szólhatunk arról, hogy huszonöt év után hozzánk is eljutottak és magyarul is megszólaltak az *Üvegfigurák*, »az elszorult szívű, illúziótlan és nagyhangú nemzedék« amerikai képviselőjének alakjai: Amanda, a gyermekeiért nemcsak aggódó, hanem minden áldozatra is képes anya, aki még maskarába is hajlandó fölöltözni, csak-hogy fölvilantsa nyomorék leánya előtt a remény halvány sugarát; az álomvilágban élő, álomjáró Laura, aki béna lábával úgy jár az álom országútjain — messzire révedő szemmel és zibbadt, de azért érzékeny aggyal —, mint aki nem erre a világra született: »az illúziókat gyártó« Tom, aki apjától örökölt csavargóosztónét a filmek mámorító varázsával és az alkohol bőbító és érzéketlenítő hatásával igyekszik elnyomni; és Jim, aki nappal a raktárban dolgozik, este pedig szónokolni tanul, hogy fokozza önbizalmát, és kitörjön a hétköznapi szürkeségéből, mert ugyanúgy nincs megelégedve sorsával, mint azok, akikkel együtt egy sokszínű tablót alkot.

Ők négyen elevenedtek meg hétfőn este a gyermekszínház színpadán, és ragadták magukkal a közönséget, amely csakhamar át is adta magát a játék varázsának. Ezt annál könnyebben megtehetette, mert — a szereplők élménynyújtó játéka mellett — ezúttal nem bántották a szemet és nem sértették a fület technikái fogyatékoságok, mint az időnyitító előadáson, pedig a lelkes együttesnek ez alkalommal is számos nehézséggel kellett megküzdenie. Barácius Zoltán rendező azonban szakavatottságával leküzdötte őket, és rendkívül szuggesztíven érzékeltette az akarat- és önbizalomhiány tragikusságát. Ez volt a harmadik rendezése ezen a pódiumon és egyben a legjobb. Olyan érzékletes játékot teremtett, hogy a közönség az első percekől kezdve lélegzetfajtva figyelte a nem mozgalmass, de annál feszültebb légkörű történetet. Nem kétséges, hogy alig pár hónapos rendezői pályafutásának olyan jelentős állomása ez, amelyre mindig szívesen fog visszagondolni, s olyan teljesítménye, amelyet nehéz lesz felülmúlnia.

Hogy erre sor került, azt sokban a nagyon jó szereposztásnak, annak köszönhető, hogy a szereplőkben kiváló munkatársakra talált. Süveges Eta a visszafajtott indulatoktól a kitörő örömgig az érzelmek legszélesebb skáláján játszott, ahogyan törekeny alkatával életre keltette a lánya boldogsága után sóvárgó anya alakját. Játéka több mint emlékezetes; élmény volt, amelyről évek múltán is úgy fognak beszélni, mint élete másik nagy alakításáról, az *Anna Fank* címszerepéről. Barácius Zoltán színészként is kifogástalan volt: szövegmondásában egyetlenegy disszonáns hang, mozgásában egyetlenegy fölösleges mozdulat sem volt, amint becsületes őszinteséggel kegyetlemül megöli a »földön élő angyal« reményét. Kasza Éva kevés szóval is sokat tudott mondani: a sántaságában önmagával és a környezetével egyaránt meghasonlott ember vergődését, viaskodását megrázó erővel érzékeltette. Árok Ferenc kerestetlen eszközökkel, mégis hitelesen elevenítette meg a cinikus és más élet után vágyódó, a cipősdobozok fedelére verseket író raktári tisztviselő alakját. Négyük kiforrt alakítása és a következetes rendezői munka az utóbbi évek egyik legmegrázóbb, tartós élményévé avatta a Kísérleti Színpad legújabb bemutatóját.

Déavári Zoltán
(7 Nap, 1969. május 23.)

KÍSÉRLETEZÉS — KITAPOSOTT ÖSVÉNYEN

Szabadka legfiatalabb színi együttesének, az Életjel Kísérleti Színpadának tagjai, akik nagyrészt a Népszínház magyar együttesének soraiból kerülnek ki, alig két hónap leforgása alatt immár a harmadik rendezvényükkel léptek a közönség elé.

Minden esetleges félreértés elkerülése végett, mindjárt előjáróban meg kell állapítanunk, hogy ez az előadás jóval sikeresebbnek bizonyult, mint az együttes bemutatkozó előadása. A teljesítmény, amit a közönségnek nyújtottak, egy hivatásos gárdának is a becsületére vált volna.

Sikerükhöz természetesen a szerencsés darabválasztás is hozzájárult, hiszen Tennessee Williams *Üvegfigurák* című, filmszerűen pergő ritmusú

lélektani drámája kiváló színészi alakításokra ad alkalmat, tehát a színpadi követelményeket is jobban kielégíti, s irodalmi szempontból is hasonlíthatatlanul igényesebb alkotás, mint az első alkalommal előadott színpadi feldolgozás, James Cain *A postás mindig kétszer csenget* című bűnügyi drámája, amely csupán változata az eredeti regénynek.

Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy az előadás sikere mégsem csupán ennek köszönhető. A rendezés és a színészi játék is érettebb és egységesebb, kifejezőbb és megkapóbb volt, mint a bemutatkozó előadáson.

Barácius Zoltán legfőbb érdeme, hogy rendezésében és játékában is a közlés meghittségét, a mondanivaló belső feszültségét helyezte előtérbe, és tudatosan kerülte a harsogó színeket, az emberi tragédiák felnagyítását, miáltal egy igazi kamaraelőadást hozott létre, amely méltán kelt érdeklődést a színművészet igazi barátainak körében.

Elismeréssel kell szólnunk Süveges Eta, Kasza Éva és Árok Ferenc alakításáról is. Annak ellenére, hogy egyéneként voltak kisebb-nagyobb fogyatékoságaik, jól egybehangolt összjátékukkal mégis olyan légkört teremtettek a színpadon, amely minden tekintetben elősegítette az írói szándék érvényesülését, az amerikai társadalmi élet árnyoldalainak megismerését.

Anélkül, hogy kisebbiteni akarnánk az elért siker és az önkéntes alapon együtt dolgozó színészek mindenképpen megbecsülést érdemlő erőfeszítéseinek jelentőségét, egy-két megfontolandó kérdést mégis fel kell vetnünk az előadással, illetve az együttes egész eddigi ténykedésével kapcsolatban. Elgondolkoztató például, hogy az együttes, amely — ha elnevezése alapján ítélnünk — hivatalosan a kísérletezést tekinti legfőbb célkitűzésének, ismételtelen egy olyan sikerszámot iktatott műsorába, mint amilyen az *Üvegfigurák*.

Márpedig eszerint az új utak keresése, a merész úttörés eddig nem tartozott az Életjel Kísérleti Színpadának kimutatható erényei közé, s ez olyan ellentmondás, ami végül is a megszokás, az egyhangúság és a célnélküliség homályát boríthatja az egész kezdeményezésre, amelytől az igazi színházkedvelők, és főként a fiatalok — akik meglepően nagy érdeklődést tanúsítanak az együttes munkája iránt — oly sokat várnak.

Érthetetlen az is, hogy ez az együttes, amely mindenképpen elismerést érdemlően nemes, társadalmi szempontból is hasznos feladatokat tűzött maga

Az *Ebédidő* szerelmespárja:
Bada Irén és Nagy István

Az *Üvegfigurák*:
Süveges Eta, Kasza Éva és Árok Ferenc

elé, bemutatóról bemutatóra kénytelen megelégedni a gyermekszínház semmilyen tekintetben sem megfelelő színháztermével és színpadával, mert a Népszínház csak magas összegért lenne hajlandó átengedni egy-egy előadásra a kiesszínházot. Hát nem furcsa, hogy a művelődési élet elkommerciálizálódása ellen oly hévvel hadakozó Népszínház maga is csak a saját anyagi érdekeit tartja szem előtt, amikor egy olyan kezdeményezést kellene felkarolnia, amely — elsősorban a fiatalok körében — föltétlenül hozzájárulhat a színművészet népszerűsítéséhez?

Úgy látszik, Szabadkán már minden jól átgondolt, egészséges új elképzelésre ez a sors vár. A lelkesedés tüzét lassanként elhamvasztja az érdekeltek és felelősök közönye, a különféle csoportok kialakulása pedig az erők szétforgácsolódását és egymással való elkerülhetetlen szembefordulását eredményezi.

Ilyen helyzetben, ha csak nem történik végre valami kedvező változás, féltő, hogy a Kísérleti Színpad előadásai sem sokáig mennek majd eseményszámra a városban.

(NJ)

(Dolgozók, 1969. május 30.)

VIGYÁZATI SZAKADÉK!

Lelkesedésből termett színház — így jellemezhetnénk röviden a szabadkai Életjel keretében működő Kísérleti Színpad tagjainak munkáját. A Népszínház fiatal színészei, Barácius Zoltán vezetésével, évente néhány bemutató előadást tartanak, amely iránt rendre nagy érdeklődés nyilvánul meg. Ez talán azzal magyarázható, hogy a műsorukat kizárólag az újabb drámairodalom termékeiből állítják össze. Céljuk, hogy megismertessék a szabadkai közönséget az avantgarde drámákkal. Hétfőn este egy angol és egy nyugatnémet egyfelvonásost vittek színre táblás ház előtt Barácius Zoltán rendezésében.

A két jelenet közül John Mortimer 1960-ban íródott *Ebédidő* című műve szolgálja kevésbé a társulat által kitűzött szándékat. Az angol drámairodalom bulvár-szárnyához tartozó mű alapötlete nem terjed túl egy kabarétréfa jól ismert szituációján: egy középkorú férfi és egy fiatal lány félszikerült randevúja egy zugszálloda szegényes szobájában. A darab harmadik szereplője a szállásadónő. A bonyodalmat az okozza, hogy a férfi előzőleg kénytelen azt hazudni, hogy vidéken élő feleségével akar fontos családi ügyeket megbeszélni, a kellemetlenkedő szállásadónő azonban elszólja magát, és ezzel egyaránt ront az amúgy is ideges »hősök« feszültségén, de segítségére van az írónak meg a rendezőnek, mert azzal, hogy a férfi és a lány időnként idegeskedése leküzdésére megjártssza, hogy valóban férj-feleség, új síkkal, új dimenzióval bővül a szimpla kis történet. A két sík, a valóság és a képzelet síkja más-más rendezői és színészi viszonyulást, játéktípust tételez fel. Ízig-vérig modern színpadi feladattá változik így a kabarétréfának induló jelenet. Sajnos, a szokatlan feladattal nem tudott maradéktalanul megbirkózni a kis együttes. Sem Nagy István, sem Bada Irén nem érezte és nem is érzékeltette a kétféle, különböző síkot. De ezért legalább ilyen mértékben a rendező is hibáztatható, munkája — az est első részében — híján volt az előadáshoz nélkülözhetetlen ötletnek, gegeknek, amelyekkel az *Ebédidő* több lehetett volna akár egy realista, kissé szentimentális jelenetnél, akár pedig egy kabarétréfánál. A darab harmadik szereplője, a szállásadónőt alakító Sűveges Eta szerepfelfogása is téves volt, nemcsak egyszerűen kellemetlenkedő, hanem pimaszul kellemetlenkedő volt. Mortimer szállásadónője egysíkúbb.

A hangjátékairól ismert Tankred Dorst groteszk egyfelvonásosának bemutatása már izgalmasabb élményben részesítette az est közönségét. A modern drámákban oly gyakori figura, a bohóc jelenik meg ebben az egyfelvonásosban. Két változatban. Egy szakadék mellett, ahol hirtelen vége szakadt az autótűtnak, él egy testvérpár. Az egyik gépkocsijavító, a porul járt autót teszi használhatóvá, a másik pedig a költő, aki halotti beszédek

és minisztériumi beadványokat szerkeszt. Angyali kegyetlenséggel megáldott két figura. Huszonnégy szerencsétlenség történt már, a dráma a huszonötödik esetről szól. Az áldozat a minisztériumi főosztályvezető, akihez a beadványok íródtak. A főosztályvezetőnek szerencséje volt, nem halt szörnyet. Nem sokáig örülhet azonban a szerencséjének, mert a két testvér végül, attól félve, hogy a főosztályvezető visszatérése után rendezzi az ügyet, s megfosztja őket kereseti lehetőségüktől és kedvtelésüktől, kegyetlenül megöli. Tele van szokatlan elemekkel ez a jelenet is. Barácius Zoltánnak sikerült időnként feszültséggel teli, lebilincselő légkört varázsolni a színpadra. Helyenként esett az előadás tempója, ezenkívül pedig talán a színészek — Salamon Sándor és Süveges Eta — nem juttatták kifejezésre minden esetben kellőképpen a rájuk osztott szerep groteskségét. Salamon alakítása ennek ellenére lényegesen fölülmúlta a Népszínházban látott eddigi teljesítményét. Az est legsikeresebb színészi produkcióját a megbetegedett Szél Péter helyett beugró Barácius Zoltán nyújtotta a főosztályvezető szerepében.

Az Életjel színpada nagyszerű lehetőséget kínál a Népszínház fiatal színészeinek, hogy színészi erejüket nagyobb feladatokon próbálgassák, mint ahogy különben alkalmuk van. Ezenkívül a közönség is új, érdekes darabokkal ismerkedhet meg. S ami a legmegkapóbb a dologban: mindezit lelkesedésből, a színház iránti önzetlen rajongásból, egyetlen dinár nélkül csinálják. Ha egy-egy előadás vagy jelenet teljes egészében, illetve részleteiben gyengébb is, a szándék és a lelkesedés azonban minden esetben dicséretet érdemel.

Gerold László

(Magyar Szó, 1969. november 19.)

PÓTSZÉKEK IS KELLETTEK...

Az Életjel irodalmi élőújság, amely már egész kis táborot teremtett maga körül, és komoly népszerűsítőjévé vált az irodalomnak és a művészeteknek, a Kísérleti Színpaddal azt a célt tűzte ki maga elé, hogy közelebbről megismertesse közönségét, a diákokat és az idősebbeket egyaránt az avantgardista színházi irodalommal. Az élőújság előadásainak közönsége — mint a hétfő esti bemutató is tanúsította — felkarolta az Életjelnek ezt a munkaformáját is, és ennek tudható be, hogy John Mortimer és Tankred Dorst egy-egy egyfelvonásosának előadására minden jegy elkelt, és tömve voltak a széksorok a Szabadkai Gyermekszínházban, még pótszékeket is kellett beállítani.

A bemutatott két darab, az *Ebédidő* és a *Vigyázat! Szakadék!* közé nem lehet egyenlőségi jelet tenni (mindkettőt Benedek András fordította magyarra) — nem csupán azért, mert témakörük egészen különböző, de még inkább azért, mert a két író törekvései sem ugyanoda irányulnak. Az *Ebédidő* kétségtelenül érdekes, a helyzetből fakadó ötletek kihasználására épült egyfelvonásos, amely még az artistamutatványok izgalmasságát is felcsillantja a nézők előtt gondolatbukfenceivel, de ennél többre tulajdonképpen nem is törekszik, és megelégszik a »furcsa szerelmi játék« érzékeltetésével.

A *Vigyázat! Szakadék!* ezzel szemben a nehézkes indulás ellenére is csakhamar döbbenetes képpé bontakozik ki a szemünk előtt. És ennek a képnek bizonyára nem is az a kicsúcsosodó tragikum, hogy a szelíd Antoinette kést döf dr. Kriegbaum miniszteri osztályvezető mellébe, hanem sokkal inkább az, hogy ez a végkifejlés feltétlenül felveti a néző előtt az emberölés sokkal szerteágazóbb kérdését: mi jogosít fel akár egy közösséget is arra, hogy emberi életet és életüket oltson ki? Mi jogosít fel a háborúra?

A *Vigyázat! Szakadék!* tragikumát éppen az teszi még döbbenetesebbé, hogy egy szelíd arcú lény követi el a gyilkosságot, s ez az ellentét még inkább kidomborítja a háború és béke örök ellentmondását. A rendező Barácius Zoltán keresve sem találhatott volna megfelelőbb alakot ennek az ellentétnek a kidomborítására, mint éppen Süveges Eta törékeny, szelíd színpadi alakját, aki a mellett árnyalt játékaival is mindvégig feszültségben tudta tartani a nézőteret. Talán csak azt jegyezhetjük meg a rendező elképzeléseivel kap-

csolatban, hogy Rudolf alakjának megformálásakor is kevésbé kellett volna valami marcona, eleve visszarettentő típus színpadra állítására törekednie, mert ezáltal csökken némileg a mű ellenpólusai közötti távolság. A harmadik szerepet maga Barácius játszotta ebben a darabban, beugorva az utolsó pillanatban megbetegedett Szél Péter helyett.

Az *Ebédidő* szereplői között szintén ott találjuk Süveges Etát, a változatosság kedvéért a törekeny lány szerepe helyett az öregedő szállodásné szerepében, és Süveges Eta sokoldalúságát dicséri, hogy még nyíltszíni tapsot is kapott játékaért. A másik két szereplő közül talán Bada Irén volt egy árnyalattal színesebb, Nagy István férfialakja mintha túlságosan is fáradt benyomást keltett volna.

Nem hallgathatjuk el természetesen, hogy a Kísérleti Színpad minden egyes szereplője — színpadi teljesítményén túl is — minden elismerést megérdemel azért az áldozatos munkájáért, amellyel ily módon is vállalta a színpadi művészet népszerűsítését, annál is inkább, mert hiszen az ilyen egy-szeri előadásokra való szövegbetanulás mindenképpen komoly megterhelést jelent minden színész számára.

k. t.

(7 Nap, 1969. november 21.)

Süveges Eta, Szél Péter és Salamon Sándor Tankred Dorst kis remekművében

VIGYAZATI! SZAKADÉK!

A szabadkai színészek egy csoportja az *Életjel* című irodalmi élőújság szerkesztőségével együttműködve, az elmúlt év folyamán arra vállalkozott, hogy a szokványos színház keretein kívül megelevenítsen egy pódiumot, amelyen elsősorban az aktualitásra és újszerűsége törekvő színműírók jutnak szóhoz.

A vállalkozásnak köszönhetően máris arról beszélhetünk: Szabadkán két színjátszó törekvés keresi helyét a nap alatt.

Az egyik, a Népszínház, nehéz anyagi helyzete ellenére is áldozatos munkát végez. A másik, a Kísérleti Színpad, az anyagi nehézségeket szinte

tudomásul se véve, arra törekszik, hogy akár a legcsekélyebb támogatás nélkül is meghonosítsa a modern színháztudomány oly ingatag, mégis távlatosnak ígérkező hagyományait Szabadkán.

Hosszú nyári szünet után hétfőn este végre a »modernnek« is színre léptek két külföldi szerző, az angol John Mortimer és a német Tankred Dorst egyfelvonásos darabjaival.

Az érdeklődéssel várt évadnyitót tanulságos beszélgetés indította el. Ez alkalommal Gerold László, a Magyar Szó színikritikusa Barácius Zoltán rendező kérdéseire válaszolt. A provokatív párbeszéd az előadásra egybegyűlt közönség szíves figyelmére tartott igényt. Gerold a modern színháztudomány távlatairól mondott néhány keresetlen szót szerény lehetőségeinkre vonatkozóan.

E rögtönzött beszélgetésben is felmerült a dilemma, vajon vajdasági színházi berkeinkben van-e értelme a kísérletező vállalkozásoknak, tekintettel a körülményre, hogy nálunk Újvidéktől Szabadkáig és Zrenjaninig még mindig nem beszélhetünk színházhoz szokott állandó publikumról, a legkevésbé olyan színházlátogató közönségről, amely egyértelműen és előítéletek nélkül támogatná a kísérletezést a színpadon.

Ha ezúttal sem mondták ki kereken, a kérdés teljes mértékben megérett a mérlegelésre: lehetséges-e továbbra is amolyan mindenesnek lenni egy színházban, ahol nem egyformán kap osztatlan tapsot a nagy igényű dráma és a pusztán szórakoztatni akaró kommersz darab, ahol a jelentős kísérletezések még mindig a bohóckodás és az olcsó sikerszámok árnyékában áhítóznak a kevesek alamizsnájára.

Gerold ezúttal is elmondta: az egyedüli kiút a színházra való csüggedetlen nevelés és a kilátástalannak látszó közönségtoborzás. Nos, a szabadkai Kísérleti Színpad éppen az utóbbi nagyon hálátlan, de egyre reménykeltőbb munkára vállalkozott. A hétfői bemutató alkalmával: vegyes sikerrel és még korántsem kifogástalan hódító érzékkel.

Az est első darabja inkább csak korszerű igényeket mímelő, mintsem igazi értékeket felmutató egyfelvonásos szerelmi történet egy munkájába fuladó tisztviselőről és munkatársnőjéről. Csak a második darab végén döb-bentünk rá, hogy az angoltól fordított *Ebédidő* nyomába se léphet a *Vigyázat! Szakadék!* című ugyancsak egyfelvonásos kis remekműnek.

Ezúttal is igaznak bizonyult továbbá, hogy a silány színpadi műveket a szolidan játszó színészek semmi áron sem menthetik. Az *Ebédidő* ugyanis »árnyalatos« színészi alakítást igényel, de közönségnek és interpretálóknak egyaránt szolgáljon tanulságul: ilyen esetben a valóban árnyalatokban gazdag színészi gesztus sem viszi okvetlenül sikerre az álköltőiességet és álújszerűséget mímelő darabokat. Röviden: tulajdonképpen nem is az egyfelvonásosban fellépő Bada Irén, Nagy István és Sűveges Eta színészi képességeiben kételkedünk, mint inkább a darab megválasztásának elvétett indítékai-ban. De mint az előadás után megtudtuk: a színmű műsorra tűzése egyszerűen szükségmegoldás volt.

A kezdeti csalódást teljes mértékben kárpótolta az akasztófahumorú *Vigyázat! Szakadék!* című »komoly bohózat«.

A kritikus nem vállalkozhat arra, hogy röpke pár sorban méltassa az ilyen műveket. Hiszen miről is szól a modern német szerző színműve, amelyben két testvér — Sűveges Eta és Salamon Sándor meglepően sikeres tolmácsolásában — azt a különös emberi köteletséget vállalja, hogy az autószerencsétlenségben szörnyethalt utasokat emberi méltósággal temesse el kis »privát« temetőjében, ahol egyre szaporodnak a fejfák, s mindemellett az útpépítési minisztérium továbbra is elhanyagolja a halált hozó szerpentinek megjavítását, rendbe hozását?

Színre lép a minisztériumi tanácsos (Barácius Zoltán) is, aki csak a saját borzalmas élményei után döbben rá kötelezettségére, illetve mulasztásaira. És a két »temetőkező« meggyőződik-e a minisztériumi ember ígéretei?

Meggyőznek-e bennünket az üres szavak és ígéretek arról, hogy véget ér a vietnami háború? Ki áll jól azért, hogy az ember ember marad a pusztításban, ahol már csak a »különbéke« vagy éppen a »különtemetkezés« az egyedüli emberi gesztus?

Vagy mondjuk, mindannyiunknak részt kellene vennünk egy Vietnam-ban, esetleg autószerencsétlenségben, hogy átérezzük egy társadalmi és történelmi valóság minden borzalmát és logikátlanságát?

A két testvér, aki már csak búcsúztatni és temetkezni tud, nem bocsáthat meg a tanácsos úrnak. Őt megölik, mert nem pusztult bele sérüléseibe.

Köszönjük a szabadkaiaknak ezt a maradandó színházi élményt.

Vlaovics József

(Dolgozók, 1969. november 21.)

IDÉNYNYITÁS A KÍSÉRLETI SZÍNPADON

Az Eletjel irodalmi élőújság immár több mint egy évtized óta igen intenzív és szerteágazó kulturális tevékenységet fejt ki, irodalmi és zenei előadásokat tart. Az elmúlt idényben létrehozta Kísérleti Színpadát is, amelynek együttese a Népszínház magyar társulatának lelkes tagjai közül verbuválódik, akik szeretnék képességeiket kipróbálni az avantgarde és kamaradarabok bemutatásában, mivel azokat a Népszínház rendszerint nem tűzi műsorra.

A Kísérleti Színpad bemutatóján két egyfelvonásost láttunk. Az angol John Mortimer *Ebédidő* és a nyugatnémet Tankred Dorst *Vigyázat! Szakadék!* című darabja egyaránt a mai életből meríti témáját.

Az előbbi arról szól, hogy két fiatal, jóllehet már fél éve szeretik egymást, képtelen szorosabb emberi kapcsolatot létesíteni, amikor egyedül maradnak egy hónapos szobában. A *Vigyázat! Szakadék!*-ban ez az elidegenedés félelmetes méreteket öltött. A két testvér háza körül valóságos temető keletkezett, mivel abból élnek, hogy — az útjelző táblák eltüntetésével — közúti baleseteket idéznek elő.

Barácius Zoltán rendezőnek igen hatásosan és meggyőzően sikerült érzelgetnie ezt a morbid légkört. A kegyetlen színház fogásaival élt, de nagy segítséget nyújtott neki a két kiváló színész, Süveges Eta és Salamon Sándor is.

A másik egyfelvonásossal azonban kevesebb sikere volt, mivel finom és kissé megfoghatatlan árnyalatok jellemzik, az író üzenete pedig nem a cselekmény felszínén, hanem valahol mélyen, bennünk van. Ezt a rendezőnek nem sikerült kellőképpen éreztetnie, mivel egy banális, érzelgős történetet állított elénk. Ezzel magyarázható, hogy miért hiányzott a darab végén a várt poén. Nagy István diszkrét, mértéktartó játékkal varázsolta elénk egy világváros szürke és tehetetlen, ismeretlen lakosát. Süveges Etának is sikerült jól ábrázolnia a hónapos szoba kicsinyes és unalmas háziasszonyát, Bada Irén azonban szavalt, mint rendszerint.

Ivanka Rackov

(Subotičke novine, 1969. november 21.)

A MAI ÉLET KÉTFÉLE MEGVILÁGÍTÁSA

A szabadkai Kísérleti Színpad két egyfelvonásossal kezdte az idei évadot. Mindkettő a mai élettel foglalkozik. Az *Ebédidő* John Mortimer angol, a *Vigyázat! Szakadék!* című darab pedig Tankred Dorst nyugatnémet író műve. Az előbbi arról szól, miért nem sikerült egy légyott egy bérelt szobában. A két szerelmes legjobb akaratuk ellenére sem képesek meghitt kapcsolatot létesíteni egymással, amikor magukra maradnak. A másik egyfelvonásban viszont arról van szó, hogy két testvér, akik terméketlen vidéken, egy szakadék közelében élnek, eltüntetik az útjelző táblákat, ezzel közúti baleseteket idéznek elő, s ebből élnek. Házukat valóságos autótemető veszi körül. Az első látásra a két műben nincs semmi közös vonás, sem a cselekmény helyét, sem témájukat illetően, de mégis mindkettőre jellemző, hogy a mai világ égető kérdését taglalják: az ember elidegenedését, deformációját.

Barácius Zoltán rendező a *Vigyázat! Szakadék!* című egyfelvonásost több sikerrel állította színpadra. Igen hatásosan érzékeltette azt a morbid légkört, amely a más halálából élő, deformálódott testvéreket veszi körül, mégpedig a kegyetlen színház stílusában. A két testvér külalakja hippikre emlékeztet, voltaképpen azonban erőszakoskodók. Kettőjük alakját Salamon Sándor és Süveges Eta igen szuggesztíven, igen meggyőzően hozta elénk.

Az *Ebédidő* beállításában a rendező kissé melléfogott, mert Mortimer rondóhoz hasonlatos darabját érzélgős, banális szerelmi történet formájában elevenítette meg. Ezért hiányzott belőle a ritmus és végén a poén. Az *Ebédidő* fölépítése finomabb és érzékenyebb, valami megfoghatatlan, de mégis jelenlét hatja át, ez azonban nem a külvilágban, hanem mélyen magában az emberben van. Két emberi lény kitartóan arra törekszik, hogy kapcsolatot létesítsen egymással, s már-már úgy gondoljuk, hogy ez sikerül is nekik, amikor újabb szakadék keletkezik közöttük, hogy végül is úgy váljanak el egymástól, mint két idegen. A helyzet tragikussága, komikussága, keserősége, fonáktsága első-sorban Nagy István játékában jutott kifejezésre, aki igen diszkrétan fejezte ki árnatlanságát.

Ivanka Rackov

(*Dnevník*, 1969. november 23.)

A SZÍNJÁTSZÁS SZABADKAI SZERELMESEI

A szabadkai művészetbarátok rég megálmodott vágya teljesült, amikor az Életjel irodalmi élőújság keretében megalakult a Kísérleti Színpad. Létezése a város változatos és színes kulturális életében sajátos színfoltot jelent, mert a lelkes színjátszó és szavalócsoporthoz tagjai lankadatlan hittel és erővel adják elő az újabbnál újabb bemutatókat, s ami legmegkapóbb a dologban: ingyen, művészetszeretettel csinálják, mert a színjátszás igazi szerelmesei. A kollektív lelkesedés iskolapéldájával állunk szemben. Az együttes minden tagja a lehető legkorszerűbb szinten kívánja szolgálni a színházat, a közönséget, a drámairodalmat. Minden bemutató Szabadka szellemi életének komoly eseménye.

Már a kezdet biztató volt, amikor a premieren a gyermekszínház zsúfolóság megtelt nézőkkel, akik az első jelenettől a függőny lehulltaig visszafojtott lélegzettel figyelték a cselekményt, és nemegyszer spontán tapsal fejezték ki tetszésüket.

A színészek és a rendező — ez azonnal szembetűnt — szívvel-lélekkel végezték munkájukat. Azóta számtalan elismerésben részesültek, mert a színpadi művészet új formanyelvét kutatják, új lehetőségeket, új színházi hangot keresnek, hogy megtalálják az utat a közönség szívéhez.

A technikai, anyagi és egyéb akadályok ijeszítően tornyosulnak előttük, s ezért az előadásuk sem mindig hibátlanok, de figyelembe kell venni, hogy színész húzza a függőnyt, színész áll a magán mellett és az ügyelőpultnál; színész kezében rezeg a súpópéldány, és színész irányítja kollégájára a reflektor fényét is. Csillogó szemek színháza ez, mégis áll a tény, hogy az érdekeltek közönséggel fogadják létezését, noha elismerést érdemelne, mert társadalmi szempontból hasznos feladatokat tűz maga elé.

A Kísérleti Színpad első bemutatója 1969 december első napján Pataki László és Barácius Zoltán rendezésében került színre: Kvazimodo Braun István *A sófő és az igazságszolgáltatás és Királyvíz* c. két egyfelvonásosa. A kiegyensúlyozott előadás megnyerte nemcsak a közönség tetszését, hanem a közönséget magát is az új színház számára.

Kasza Éva, Árok Ferenc, Salamon Sándor, Apró Ernő, Szél Péter és Barácius Zoltán (az együttes művészeti vezetője) képezi Süveges Etával és Bada Irénnel az avantgarde színház alapjain munkálkodó gárdát.

James Cain *A postás mindig kétszer csenget* című lélektani krimije az amerikai fiatalok életét mutatja be. Az együttes többet nyújtott a vártnál és a közönség szünni nem akaró tapsal jutalmazta.

A harmadik bemutató kiérlelt előadása, színvonalas rendezése és pompás színészi tolmácsolása Tennessee Williams *Üvegfigurák* című drámájában megrázó, tartós élményt nyújtó produkció volt.

A legutóbbi bemutató — két modern hangvételű egyfelvonásos — nagyszerű lehetőség volt a fiatal művészek színészi erőpróbájára, hiszen John Mortimer *Ebédidő* és Tankred Dorst *Vigyázat! Szakadék!* című darabját néha még a nagyvárosok színházai is felve tűzik másorra. Süveges Eta, Bada Irén, Salamon Sándor, Nagy István és Szél Péter igazolták tehetségüket és az előadás nagy sikert aratott.

Az együttes számos meghívást kap vendégszereplésre, de eddig csupán Bajmokra és Csantavérre jutott el, hogy a vidéki színházkedvelő közönségnek is izelítőt adjon a modern színjátszásból.

A rendezés nehéz munkáját minden darabnál Barácius Zoltán vállalja.

B. K.

(Magyar Képes Újság, 1970. február 15.)

MEGRÁZÓ ELŐADÁS

Jean Genet *Cselédek* című drámájával, amelyet az Életjel Kísérleti Színpada mutatott be, megdöbbenett, megrázott, csaknem két órán át fogva tartott bennünket. Ez sokban Barácius Zoltán rendező és a kis, mindössze háromtagú együttesnek is az érdeme.

Jean Genet különleges helyet foglal el az avantgarde drámairodalomban. Fölfogásában közelebb áll Artaud-hoz és annak a kegyetlen színjátszásról szóló manifesztumához, mint Beckethez, Ionescóhoz, Arthur Adamovhoz és másokhoz. Elveti a nyugati színházat, amely kizárólag a közönség szórakoztatására törekszik, a keleti, a japán, az indiai és a kínai színház, valamint a régi mondák felé fordul, s arra törekszik, hogy létrehozza a rítusra épülő színházat, amely — akárcsak egykor a vallás — leköti a nézőket, de a rossz és a szépség költészetével, fölszabadítja és bizonyos fajtájú katarzison keresztül megtisztítja őket.

Barácius Zoltán rendező a kegyetlen színház stílusában hozta elénk a két, előkelő asszonyt és szolgálót játszó testvér drámáját. Annyira beleélik magukat a játékba, hogy a gyilkos láng minden pillanatban föllobbanhat közöttük, s végül az úrhölgy számára elkészített, mérgezett teát az issza megkettőjük közül, aki a nagyságos asszonyt megszemélyesítette.

A rendező arra törekedett, hogy külső elemekkel kihangsúlyozza a szerző mondanivalóját: mindannyian bizonyos szerepet játszunk, s nem akarunk róla lemondani, ezt azonban nem sikerült végig következetesen megvalósítania. Így például a két cseléd lány labdával a kezében jön be a színpadra, de közülük az, aki a Madame-ot játssza, mezítláb van. Ezzel a rendező azt akarta mondani, hogy gyermekként fognak játszani, de játékok tragikusan végződnek.

Az előadás tele volt izgalmas jelenetekkel, különösen a második részben. A szereplők alakításairól csak a legnagyobb elismerés hangján szólhatunk. Genet drámái eleganciát és művészi képességet követelnek. Ezeket a vonásokat elsősorban az úrhölgyet megszemélyesítő Jakovčević Irénnél fedeztük föl.

Süveges Eta nővére kegyetlen és hideg volt. Nemcsak magát gyűlölte, de környezetét is. Mozdulataiból azonban bizonyos naturalizmus érződött, ami idegen Genet-től. Túlságosan is beleélte magát szerepébe, ahelyett, hogy csak előjátszotta volna azt.

Kasza Éva, akit eddig csak epizódszerepekben láttunk, a fiatalabb lány szerepében tehetséges színésznőként mutatkozott be. A darab elején kiváló volt, a végén azonban egy kicsit kifulladt.

A Kísérleti Színpadot a lelkesedés tartja életben, ez pedig kevés ahhoz, hogy az előadás látványos is lehetett volna, pedig Genet darabjai megkövetelik a látványosságot.

Az előadás — fogyatékoságai ellenére is — kiváló teljesítmény, és dicséretére válhatna bármelyik hivatásos színháznak.

Ivanka Rackov

(Szabadkai Rádió, szerbhorvát nyelvű műsor, 1970. március 10.)

Életjel

Rendkívüli (169.) sz.

Irodalmi Színpad

IV. évf. I. (15) sz.

Népek hazája, nagyvilág!

Rendező:

Horváth Emma

Műsoron:

1. BÉVEZETŐ — elmondja Losonc Gyula
2. Részletek ADY ENDRE: *A nacionalizmus alkonya* c. írásából — elmondja Sziráczky Katalin és Baranyi Erzsébel
3. ADY ENDRE: *Magyar jakobinus dal* — elmondja Sós Mihály
4. KASSÁK LAJOS: *Mesteremberek* — elmondja Tomek Béla
5. Részlet BARTÓK BÉLA: *Népdalkutatás Kelet-Európában* c. írásából — elmondja Sziráczky Katalin
6. BARTÓK BÉLA: *Szól a dudu* — szlovák népdalfeldolgozás — zongorán előadja Elizabeta Jašarevič
7. VOROSMARTY MIHÁLY: *A Guttentberg-albumba* — elmondja Pribilla Valéria
8. JÓZSEF ATTILA: *Ős patkány terjeszt kört* — elmondja Bencsik István
9. THOMAS MANN levele Waller H. Perlinek — elmondja Losonc Gyula
10. Részlet JÓZSEF ATTILA: *Thomas Mann üdvözlése* c. verséből — elmondja Mészáros Sándor
11. Részlet THOMAS MANN B. Fucikhoz írt leveléből — elmondja Sós Mihály
12. RÁDNÓTI MIKLÓS: *Hispania, Hispania* — elmondja Bertes Éva
13. ANNA AHMATOVA: *A béke dala* — Szabó Magda fordítása — elmondja Tallós Zsuzsa
14. BARTÓK BÉLA: *Két román tánc* — előadja a zeneiskola vonószenekeze, vezényel Mirko Molnar
15. BARTÓK BÉLA levele Octavian Beuhoz Bubarestbe — elmondja Apró Erzsébel
16. DEVICZKY GYULA: *Arany Iánosnak válaszul Kozmopolita költészet* c. versére — elmondja Farbas Edit
17. Részlet KÖLCSEY FERENC: *Paralnesis Kölcsey Kálmánhoz* c. művéből — elmondja Baranyi Erzsébel
18. Részlet JÓZSEF ATTILA: *A Dunánál* c. verséből — elmondja Nagy Marika

Az előadás 1971. február 18-án, csütörtökön 19.30 órakor kezdődik a szabadkai zeneiskola hangversenytermében.

Belépődíj: 1 dinár

LENYŰGÖZŐ ÉLMÉNY VOLT

Az Életjel Kísérleti Színpadán hétfőn este bemutatták Jean Genet francia dráma- és regényíró *Cselédek* című színművét. Habár az előadást nem a Népszínházban tartották, mint ahogy a falragaszok hirdették, hanem a Gyermekszínházban, mégis megtelt a nézőtér. És nem tévedtek azok a színházbarátok, akik eljöttek a bemutatóra, voltak Zomborból, Zentáról és Újvidékről is, s mindvégig lenyűgöző élményben volt részük.

A darabot Barácius Zoltán, a Népszínház tehetséges színművésze rendezte, a szerepeket is hivatásos színészek játszották. Jakovčević Irén, a Népszínház szerbhorvát együttesének tagja Madame, Kasza Éva Claire, Süveges Eta pedig Solange szerepét alakította. A fiatal színészek nagy feladatot vállaltak magukra, hiszen először léptek fel egy ilyen, a lélektani és kegyetlen színház elemeit egyesítő darabban. Barácius ügyes és alapos rendezőként mutatkozott be ezúttal is, s neki köszönhető, hogy az előadás ereje egyetlen egyszer sem ingott meg. A szereplőkről el kell mondanı, hogy tudásuk legjavát adták, s voltak olyan pillanatok is, amikor felülmúlták önmagukat.

Jugoszláviában a Kísérleti Színpad tűzte elsőnek műsorára ezt a Genet-színművet, s már magában ez a tény is elismerést érdemel.

Nagy Ernő

(Magyar Szó, 1970. március 12.)

A KOMÉDIA TRAGÉDIÁJA

Az Életjel keretében a Szabadkai Népszínház színészeinek közreműködésével tevékenykedő Kísérleti Színpad újabb bemutatóval lépett a közönség elé, mégpedig egy olyan darabbal, Jean Genet *Cselédek* című színpadi játékával, amelynek ez volt az első jugoszláviai bemutatója.

Jean Genet, akinek összegyűjtött műveihöz annak idején az egzisztencializmus atyja, Sartre írt vaskos kötetű duzzadó előszót, költő-elődjéhez, Villonhoz méltó múlttal lépett be az irodalomba. Megjárta a javítóintézetek, börtönök sorát, s éppen a börtöncella magánya bírta rá első műveinek megalkotására. Mindezek a büntetések mindinkább megérelték benne az egész polgári társadalom iránti dacos megvetését, s az egykori lelencgyerek élesen szembefordult mindazzal, amit környezete a hazug »erkölcs« fogalmába öltöztetett. Ugyanez a dacos szembefordulás tapasztalható színpadi műveinek hőseiben, akik — ha ellentétes előjellel is — maguk is belevesznek ugyanabba a fertőbe, ami a polgári erkölcs világában körülöttük kavargó.

Genet »a komédia komédiájának« nevezi azt a színpadi játékot, amely a »nyugati világ« halál ölelte légkörét vetíti a színpad deszkáira, de ezen az úton tovább haladva, a színpadi mű és az élet együttes ismeretében, nyugodtan nevezhetnénk a komédia tragédiájának is, mert hát igazán csak a tragédia szóval illelhetjük azt a történetet, amelynek hősei látják ugyan fonák helyzetüket, látják kibékíthetetlen szembenállásukat elnyomóikkal, sanyargatóikkal, a négerek a nem négerekkel, a cselédek a nagyságos asszonyokkal, lázadnak is ellene, de ez a lázadás sohasem lépi túl a játék kereteit, s ők maguk lázadóként is megmaradnak aláztatásoknak, kiábrándultaknak és tehetetleneknek, és vágyaik netovábbja az annyira gyűlölt lakkcipő, az ezüst-ruha és a pézsmabunda. Ezek a cselédek nemcsak a nagyságos asszonnyal, a Madame-mal állnak szemben kibékíthetetlenül, hanem önmagukkal is, és éppen ez teszi tragikussá a komédiázásukat.

Barácius Zoltán rendezőnek sikerült mindvégig megtartania a színpadon azt a feszült légkört, amely Genet művéből sugárzik, bár talán a két labda falra akasztása szükségtelen jelzője volt a cselédi transzformálódás egyébként is világosan érezhető tényének, s inkább csak a cselédi komédia játékosságát domborította ki, mintsem a tragikumát. A szereplők közül Süveges Eta mindvégig jól érzékeltette a kettős, sőt néha többszörös, megalázkodó,

lázadó és ellágyuló, vagy csúfolkodó hangvételt. Arnyalt játéka minden bizonynyal egyik értéke volt az előadásnak. Kasza Éva alakjának megformálása is jól simult hozzá, talán csak a játék elején érezhettünk benne bizonyos erőltetettséget, a komédiázás túlzott hangoztatását. Madame jóval kisebb szerepét Jakovčević Irén alakította talán egy kicsit túlságosan is babaszerűen.

A Kísérleti Színpad újabb bemutatója méltán sorakozik az eddigiekhez, és mindenképpen biztató jel a jövőre nézve.

k. t.

(7 Nap, 1970. március 13.)

CSELÉDEK

A kegyetlenség, a brutalitás költészetének voltunk szem- és fültanúi a Szabadkai Gyermekszínház nagytermében, ahol Jean Genet francia írónak, az avantgarde drámairodalom egyik eléggé magányos, de igen szuggesztív hatású képviselőjének alakjai elevenedtek meg a Kísérleti Színpadon. Olyanok szólaltak meg, akik — akárcsak a hányatott életű, önmagával és a világgal meghasonlott szerző — szembefordultak a polgári erkölccsel, akik ugyanolyan eszközökkel láznak föl elnyomók ellen, mint amilyenekkel azok leigázták őket. A cselédek lázadása ez úrnőjük ellen, azoké, akikre egyre jobban ránehezedik a megaláztatottság kibírhatatlan súlya, akikben föllázadt az önértet, s akik meg szeretnének szabadulni attól a nyomasztó érzéstől, amellyel a gyűlölt és imádott Madame fogva tartja őket.

Megdöbentő ez az érzelem- és gondolatvilág. S annál megdöbentőbb, mivel a darab jelképe sokkal mélyebb annál, ami a három szereplő játékoságából vagy konok elhatározottságából az első pillanatban belénk rögződik.

Ezt a kettősséget — a szerepjátszásnak ezt a mélyértelmű szimbólumát — kiválóan érzékeltette Barácius Zoltán rendező. Töretlenül megvalósította elgondolását, és olyan feszült légkört teremtett, hogy a másfél órás előadást visszafojtott lélegzettel kísértük figyelemmel. Nemcsak színészi, de rendezői

Az úrnő és cselédjét: Jakovčević Irén,
Süveges Eta és Kasza Éva

A Bántanak monodrámája hősnője:
Kasza Éva

munkája is állandó emelkedést mutat. S ennek az emelkedésnek — nem kétséges — a *Cselédek* igen fontos mérföldköve, mint ahogyan az Sűveges Éta és Kasza Éva művészi pályafutásának is. Mindketten olyan szuggesztív alakítást nyújtottak, amelyet még nemigen láttunk tőlük. Máltó partnerük volt Jakovčević Irén, a horvát társulat tagja, akinek személyében a lelkes együttes újabb erősséget kapott.

A darabot az Életjel Kísérleti Színpada mutatta be Jugoszláviában először.

(Magyar Képes Újság, 1970. április 1.)

A SZÍNHÁZ SZERELMESEI

Tegnap este a Népszínház előcsarnokában egy különös és nagyszerű előadást láttunk, amelyet a lépcsőházban mutattak be, és amelyet a szép számú közönség lélegzetvisszafojtva kísért figyelemmel egy órán át. A monodrámá szerzője, Barácius Zoltán és előadója, Kasza Éva, a színművészet két rajongója, megfelelő visszhangot váltott ki a közönségben.

Drámájában Barácius a háború és az élet kegyetlensége ellen agitál, és szövegét a szebb életről szőtt álmokkal telítette, álmokkal a virágokról és madarakról, az emberi szeretetről. A fiatal hippi lánynak ezeket a megvalósíthatatlan álmait monológ formájában tárta elénk a szerző, a főhősben egy olyan lányt ismertünk meg, aki nem tud beilleszkedni a való életbe és ezért kábítószeresek segítségével menekül a képzelet légióiba.

A kábítószer hatása alatt a lány szinte pillanatonként formálódik át más és más alakká. Barácius színházi ember, jól ismeri a drámai szerkezet követelményeit, és mindent az ellentétekre alapít, amelyek megfelelő ritmust és szint kölcsönöztek a darabnak.

A szerző mint rendező is megfelelő invencióval és képzelőerővel végezte el feladatát. Már a színtér megválasztása is különös és gazdag lehetőséget nyújtott a színrevitelhez. Erdemei közé tartozik az is, hogy a fiatal színésznőt, aki együttesében eddig csak epizódszerepeket játszott, felfedezte a nagyközönség számára, és olyan művészi színvonalú szövegtolmácsolásra serkentette, amelyet csak érett színművészekről várhatunk el. Előadásában megfelelő módon elegyedett az ártatlanság és gyöngédség a keserű csalódottsággal és ősi félelemmel, a hullámozó jókedv a költői lendülettel és fiatalos lázadással. Egyetlen nagy szerepet tolmácsolva tizenvalahány különböző alakot vitt színre sikeresen. Ha tehát szeretik a tiszta színészi játékot, feltétlenül nézzék meg öszre Barácius Zoltán *Bántanak* című monodrámáját Kasza Évával a főszerepben.

Ivanka Rackov

(Szabadkai Rádió, 1970. június 10.)

AZ ÉLET SZERETETPROGRAMJA

Megszoktuk már, hogy a Kísérleti Színpad előadásai mindig valami újat hoznak: szövegben, rendezői koncepcióban, színészi alakításban. Kedd esti premierjétől is sokat vártunk, de amit kaptunk, jóval több volt, mint amennyit a fiatal együttes eddig nyújtott. Azért is, mert a Szabadkai Népszínház zsúfolásig megtelt előcsarnokában új szerzőt avattunk — Barácius Zoltánt, akivel immár nemcsak mint kiváló színésszel és rendezővel, hanem mint egyre érettebb íróval is számolnia kell a jugoszláviai magyar drámairodalomnak —, és azért is, mert a monodrámá hősnője, Kasza Éva, olyan feszültséget tudott teremteni, amelyet csak kivételes tehetségű művészeknek sikerül.

Egy órán át állt a lépcsőn fekete bőrruhájában és hosszú bőrcsizmájában, a reflektorok fényében és a nézők tekintetének keresztútjében, és egyetlen nagy monológjával bővülte a közönséget, mint a kígyóbűvölő az áldozatát. Mosolygott, nevetett, sirt és vergődött, ahogyan — kitzsítottságával és reménységével, bizakodásával és lemondásával — megelevenítette előttünk nemzedékét, amelynek védtelen talpát koporsószegek vérzik föl Tokió, New York, Moszkva és Berlin, San Paolo, Párizs vagy Amszterdam utcáin, s amely védtelenül áll a Nagy Gyűlölet kísérleti laboratóriumában. Vitakozott önmagával és velünk, de minden szavával az élet szeretetprogramját, a béke új evangéliumát hirdette. Még akkor is, amikor szenvedélyesen undorodott a világtól, amely csak akkor tűri meg, ha örülnek tetteti magát. S amikor a záróképben, egyszál kombinéban, összeszorított fogakkal és fájdalomtól eltorzult arccal a Nap felé fordult és imádkozni kezdett, fölmagasztosult az alakja. Szomorú, keserű imádság volt ez azért, hogy rózsá és margaréta lepje el az utcákat, hogy minden ember gomblyukában, minden fiú és lány hajában hervadhatatlanul hirdesse a földi békét, a szerelmet. Azoknak az imádsága ez, akik egy új Mózes jövetelére várnak, hogy a szelek segítségével átvezesse őket, becsületesebben élnivágyó embereket, a tengeren, az új világba, hogy együtt ültethessék majd el az első barackfát és vethessék el a kukoricát, együtt nemzhessenek egy új, felelősségteljesebb nemzedékét.

A mai ember szorongó érzésének, félelmének, a tiszta élet utáni vágyának erőteljes drámája a *Bántanak*. Annak az apokaliptikus világnak az ábrázolása, amelyet Norman Mailer, Allen Ginsberg és Jack Kerouac olyan kegyetlen őszinteséggel villantott föl előttünk. Nehézveretű lélektani dráma, a szerző legjelentősebb alkotása, drámairodalmunk egyik legjobb, legmegrázóbb műve, amely alkalmat adott arra, hogy az író mint rendező is az élvonalba törjön, s hogy hősnőjét ezentúl nemcsak ígéretes tehetségként, hanem kiforrott művésznőként tartsuk számon.

(7 Nap, 1970. június 12.)

ÖSBEMUTATÓ A LÉPCSŐN

Az Eletjel irodalmi élőújság Kísérleti Színpada a napokban bemutatta Barácius Zoltán *Bántanak* című monodrámáját a szerző rendezésében. Az előadást a színház lépcsőjén tartották meg, a közönség pedig az előcsarnokban foglalt helyet.

A nem mindennapi előadás szereplője Kasza Éva, a magyar társulat fiatal és tehetséges színésznője volt. Az első perctől kezdve lekötötte a nézők figyelmét. A *Bántanak* tiltakozás a háború és a kegyetlenség ellen, s egy szebb, szeretettel áthatott világ utáni vágyakozást fejez ki.

Barácius Zoltán úgy is mint rendező és úgy is mint díszlettervező sok invencióról és fantáziáról tett tanúbizonyságot. Főszabadtotta egy fiatal és tehetséges színésznő alkotóerejét, akit a színházban eddig csak epizódszerepekben láttunk, s fölfedezte benne a művésznőt, akivel a jövőben számolni kell. Kasza Éva kiváló volt átváltozásaiban. Tragikus és kevésbé kialakult személyét infantilis ártatlanság, gyöngédség, keserű elégedetlenség és gondtalan vidámság éppen úgy jellemezte, mint lírai elragadtatás és fiatalos lázadás. Hirtelen, váratlanul csapott át egyik hangulatból a másikba, egyik alakból a másikba, s játszva elevenített meg előttünk tizenvalahány különböző egyéniséget.

A Szabadkai Népszínház szerbhorvát és magyar társulatának műsorán főleg hazai klasszikusok művei szerepelnek, tehát mind a két gyüttes többnyire a múlt felé fordul. Ezért örömmel üdvözljük Barácius Zoltán mai tárgyú drámáját, amelynek értékeit vagy megerősíti, vagy kérdésessé teszi majd az idő.

Ivanka Rackov
(Dnevnik, 1970. június 12.)

itt semmit sem látnak, amit mindig láttak önök itt semmit nem hallanak abból, amit mindig hallottak. amint mások látták, azt fogják hallani. itt nem fognak színdarabot látni, nézőkedvűket nem
itt mindenestre valamit vártak. talán éppen azt várták, amit itt hallanak. ám ebben az esetben is valami más várják. itt nincsenek szünetek. itt a szünetek között szüneteknek nincs jelentősége, emberitársak
itt ma képek nélkülű darabot fognak látni. önök valamit vártak. talán valamit mást vártak.
itt ma képek nélkülű darabot fognak látni. önök valamit vártak. talán valamit mást vártak.
itt ma képek nélkülű darabot fognak látni. önök valamit vártak. talán valamit mást vártak.

Peter HANDKE

KÖZÖNSÉGNYALÁZÁS

Artdrámája egy fejezetben

Előadja a gimnázium színjátszó csoportja

Pribilla Valéria „Egyetlen menedék van: az egész világ
Élni ma annyi, mint rejtvényekre felelni
Egyre tagadni vak kínját a születésnek
Mindig csak veszteni szerény és tempa csillag
Élni, elveszni, hogy az emberekre leljünk ...”
Kocsczy Csaba
Kabelik Ibofya
... Odavetődöm, partra, nagyfejű hal,
újhold idején is ...
Illin Zoltán
Fiszter Erika
Szabó H. Teréz
Gyurec István
Bencsik István
Jakab Gábor
Kardák Gizella
Tóth Gyöngyi
Kadván Lidia
Bajza Viktória
És a fai mögött továbbra
szavam, ez a por vagy virágpor ...
Mégis úgy születtem, hogy örökké egy saját hegyomot hordok magamban ...
Úgy születtem, hogy buzognak bennem
a meg-megáradó dús patakok ...
Somogyi Sándor
Mihály Magdolna
Pérics Doloresz

... S a még dúsabb embezi
büszkeség, mely elég ahhoz,
hogy még alkossak - ha
még eddig nem építeltem
volna fel egy saját
hegyocmot ...

Még ifjú szívemben a lángsugarú nyár,
Még benne virít az egész kikelet ...

Élég a vietnami piszkos háborúból!
Embecsek, ételekben legalább egyszer
gyertek színházba !!!

Rendezte: Sebestyén Tibor

NYelvi tanácsadó: Erdélyi László

Az előadás 1971. május 11-én, kedden 19.30 órakor kezdődik a gimnázium dísztermében.

IZGALMAS DRÁMA AZ ELŐCSARNOKBAN

Az Életjel irodalmi előújság Kísérleti Színpada nem mindennapi környezetben: a színház előcsarnokában mutatta be nagyszámú közönség előtt Barácius Zoltán *Bántanak* című monodrámáját.

A háború és a kegyetlen élet ellen tiltakozik. Olyan világban hisz, amelyben madarak, virágok és szerelem vesz majd körül bennünket. A hippiknek ezt a megvalósulatlan álmát Barácius egy fiatal kábítószer-élvező leány monológján keresztül fejezi ki. Olyan embert hoz elének, aki nem fogadja el a világot, amelyben él, s ezért a kábítószerre menekül, hogy a fantázia elérhetetlen magasságába lendüljön. A drámán érezhető Jean Genetnek, a Rossz költőjének, a színház és a tiszta játék szerelmesének az erős hatása. Így a lány is a kábítószer hatására állandóan más-más személlyé változik, s a darab vége is a ritusos színház stílusában fogant, amelynek Genet is híve.

Barácius színházi ember. Jól érződik ez a dráma ügyes fölépítésén. Mivel tele van ellenpontokkal, nem hiányzik belőle sem a ritmus, sem a szín. Mint rendező is sok leleményességről és fantáziáról tett tanúbizonyságot, de különösen mint diszlettervező és az előadás technikai vezetője. Mindent megtett a siker érdekében. El is érte, hogy a közönség, amely egyébként a hagyományos műsort, a könnyű zenés vígjátékokat és az operettet szereti, az első perctől kezdve átélje a fiatal kábítószer-élvező leány drámáját, s az előadás végén hosszan tartó tapsal köszöntse a szerzőt és a szereplőt.

Az ősbemutató sikeréhez Kasza Éva is hozzájárult, mivel művészi eszközökkel formálta meg a fiatal lány alakját. Hol gyöngéd és ártatlan, hol elégedetlen, hol vidám, hol pedig líraian érzékeny volt. Könnyedén változtatta arcát és elevenítette meg a különböző alakokat. Tizenegynéhány típust hozott sikeresen elének.

Barácius Zoltán darabja bizonyos frissiséget hozott a műsorba, amely a Népszínház mindkét társulatánál a hazai és a külföldi klasszikusok, azaz a múlt felé fordul.

Ivanka Rackov

(*Subotičke novine*, 1970. június 19.)

BÁNTANAK

Barácius Zoltán *Bántanak* című monodrámája tiltakozás a háború és a zord világ ellen, amelyben élünk, de az álmokképekben felvillan egy szebb világ, ahol majd virágok s madarak vesznek bennünket körül s minden szeretettel telik meg. A hippiknek ezt a meg nem valósult álmát egy fiatal, kábítószeres bódulatában élő leány monológjában fejezi ki: hősnője nem tudja elfogadni azt a világot, amelyben él, s ezért a kábítószerre menekül, hogy a révület csillogó régióiban lebegjen. A drámában érezhető a Rossz költőjének, a színház és a tiszta játék szerelmesének, Jean Genet-nek erős hatása. A monodrámában a kábítószer hatása alatt élő teremtés állandó színváltozása van jelen, a befejezés pedig a rituális színház stílusában bontakozik ki, amelynek tüzes szöszolója Jean Genet. Barácius színházi ember s ez érezhető a dráma szerkezetén is, amely kontrasztokra épült és ezáltal a játéknak meghatározott ritmust és színezetet kölcsönöz.

A hippik általában a nagyvárosok terein és lépcsőin jönnek össze, és valószínű, hogy Barácius ezért választotta színiül a színház előcsarnokának lépcsőit, ahol a cselekmény lezajlik és nagy lehetőséget nyújt a rendezéshez. Mint rendező leleményességének és képzelőerejének gazdagságát csillantotta meg s ezzel egy fiatal, még nem affirmálódott színész számára nyújtott alkalmat képességeinek kibontakozására. Arra törekedett, hogy az előadás körül minden munkát ő maga végezzen el s innen származnak mulasztásai is. A bőrből készült jelmez vérthéz hasonlított és semmiképpen sem felelt meg a hippistílusnak, a magas csizmák pedig nem feleltek meg a hősnő természetének. A jelmez a szükségtelen díszítőelemeivel elvonta a közönség figyelmét

a szövegtől. Az átváltozásoknál túl sok kelléket használtak, valószínűleg a rendező attól félt, hogy a közönség másképp nem fogja megérteni, jöllehet e félelmének semmi oka nem volt, mert a fiatal színész nő kitűnően játszotta a különféle személyiségeket, akiknek lelkialkatát a játék során magára öltötte. Az előadás kezdetét és végét is maga a rendező vétette el. Ezek mind apróságok, de rontják az általános hatást és ugyanakkor tanulság is arra, hogy egy személy nem lehet egyidőben író is, rendező is, díszlettervező is, jelmeztervező is és még az előadás műszaki vezetője is. Ez főlősleges erőpocsékolás arra, amire nem vagyunk alkalmasak.

Kasza Éva a kábítószereket fogyasztó leány szerepében bizonytságot adott arról, hogy tehetséges fiatal színész nő, mert alkotó módon tolmácsolt egy modernül megkomponált szöveget és több, mint egy óráig hatása alatt tudta tartani a közönséget. Játékában voltak infantilis naívságok és a támasz nélküli lány gyengeségei is, és volt benne sötét félelemmel vegyített keserű elégedetlenség is, amely belehasít a méhbe, és csapodár vidámság, poétikus ábrándozás és fiatalos lázadozás. Az egyik hangulából hirtelen csapott át a teljesen ellentétes másik hangulatba, az egyik alakból a másikba. És így játszadoxva sikerrel formált meg mintegy tíz különböző lelkialkatot.

Ivanka Rackov
(Rukovet, 1970. 7—8.)

AZ IRODALMI MŰVELTSÉG NEVÉBEN

Amióta — immár három éve — az Életjel keretében megalakult a Kísérleti, illetve a jelenlegi Irodalmi Színpad, nem egyszer nyílt alkalmunk olyan darabot látni, amelynek műsorra tűzésével régóta adósaink együtteseink. Ilyen tekintetben alkotó műhelynek bizonyult az a pódium, ahonnan a színház fiatal művészei és tehetséges műkedvelők közvetíteni igyekeznek az avantgarde szerzők üzenetét.

A szabadkai gimnázium tehetséges műkedvelői

A napokban is két ilyen vállalkozásnak voltunk szemtanúi. Mindkettő az irodalmi műveltség jegyében történt, s a rendezők friss elképzeléseiről tanúskodik.

Nagyobb visszhangot — érthetően — Péter Handke osztrák író *Közönséggyalázás* című egyfelvonásosa váltott ki, mert darabjában a hagyományos színházi játékkal ellentétben az általa meghonosított szívszínház eszközei érvényesülnek. Merész kísérlet volt ez, hiszen a szerző a legváratlanabb fordulatoktól sem riad vissza, de a fiatal együttesnek, a gimnázium színjátszó csoportjának sikerült végig lekötnie az újdonságra úgy látszik mégiscsak fogékony nézők figyelmét. Ez sokban Sebestyén Tibor rendezőnek, a Népszínház tagjának köszönhető, aki a rendhagyó művet sok-sok eredménnyel és hozzáértéssel elevenítette meg. Ismételten megbizonyosodtunk arról, hogy az általa rendezett Kopeckzy-est megérdemelt sikere nem volt véletlen: lelkesedése és szakmai ismerete azzal biztat, hogy fiatal műkedvelőinknek végre jó vezetőjük lesz.

A másik előadás — Bertolt Brecht *Lucullus a bírák előtt* című hangjátékának színpadi változata — is érdekes és értékes produkció volt. Az egészségügyi középiskola növendékei között is akad néhány tehetséges színjátszó, akire — Kiss Dezső tanár hozzáértő irányításával — az Irodalmi Színpad komolyan számíthat.

(7 Nap, 1971. május 28.)

A SZÉP SZÓ SZOLGÁLATÁBAN

Hogy nem kizárólag a színházi teljesítmény egy színész tehetségének értékmérője, arról hétfőn este ismételten megbizonyosodhattunk. A Szabadkai Gyermekszínház átalakított, bensőséges hangulatot árasztó termében kétszáz irodalombarát jó egy órán át áhítatos figyelemmel hallgatta a Népszínház fiatal tagjait, akik az Életjel Irodalmi Színpadának idénynyitó előadásán rendhagyó műsorral mutatkoztak be: legkedvesebb verseiket mondták el. Vállalkozásuk minden dicséretet megérdemel, egyrészt azért, mert az általuk választott költemények tolmácsolásakor teljes fegyverzetükben léptek elénk, másrészt pedig azért, mert a többnyire fiatalokból álló közönségnek alkalmat adtak arra, hogy a magyar költészet huszonöt remekét gondos előadásban hallják.

A *Kész a leltár* című előadás egyike volt az Irodalmi Színpad ama rendezvényeinek, amelyeknek célja díszletek és kellékek nélkül megteremteni a gondolat színházát, ahol az előadók a pusztá szó erejével igyekeznek hatni a hallgatókra. Horváth Emma tanárnő és csoportjának úttörő előadásai után most Apró Ernő, Ábrahám Irén, Árok Ferenc, Bada Irén, Bata Ferenc, Kasza Éva, Medve Sándor, Pásthly Máttyás, Salamon Sándor és Sebestyén Tibor igyekezett — Barácus Zoltán szakavatott irányítása mellett — minél többet kihozni a szöveg mélyén rejtőző szépségekből. S mert Ady Endre, Arany János, József Attila, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Petőfi Sándor, Radnóti Miklós, Tóth Árpád és Várnai Zseni időn átívelő üzeneteit többnyire úgy sikerült továbbítaniok, hogy együtt éltünk a költeményekkel, együtt törőngtünk és gondolkodtunk a szerzőkkel és az előadókkal, ismeretlen szépségekre ébresztettek rá valamennyiünket. Ez pedig nagyon sok, ha nem a legtöbb, amit egy előadóművész nyújthat.

(7 Nap, 1971. szeptember 24.)

SIKERES IRODALMI EST

Évadnyitó előadását tartotta hétfőn, szeptember 20-án az Irodalmi Színpad, és tegyük hozzá azonnal, hogy az újabb bemutatkozás minden várakozást felülmúlt. Az eddig csak a nagyszínpadról ismert fiatal színészek előadóművészeti tehetségükről adtak tanúbizonyságot. A gyermekszínház nézőterét megtöltő közönség végigtapsolta a produkciót, és reméljük, hogy a szép

kezdeményezésnek lesz folytatása, és a jövőben újabb irodalmi műsorokkal lép majd közönség elé a lelkes együttes, annál is inkább, mert városunkban nem érezzük hiányát az érdeklődésnek az ilyen és hasonló rendezvények iránt.

A *Kész a leltár* című műsorban külön figyelmet érdemel az Ábrahám Irén által tolmácsolt *Hetedik eclóga*, de szuggesztív volt Pásthly Mátyás is, aki Petőfi *Szeptember végén* című költeményével tűnt ki. Apró Ernő Tóth Árpád versét adta elő élményszerűen. József Attila *Kései sirató* című költeménye Kasza Éva jóvoltából szép értelmezésben került közönség elé. Mesterségének fölényes ismeretével adta elő Bata Ferenc Ady Endre több versét és Sebastyén Tibor is előadói erényeket csillogtatva adott elő igen hatásosan Kosztolányi- és Arany-költeményeket. Kitűnő teljesítményt nyújtott Salamon Sándor és Bada Irén: három szavallatával színházi beérését igazolta. Árok Ferenc versmondásának ezer színe volt, remeklését a közönség hosszan megtapsolta. A rendezőnek, Barácius Zoltánnak sikerült az előadói stílust egységessé hangolni.

A legmegkapóbb a dologban mégis az, hogy a színészek ingyen léptek fel, pusztán lelkesedésből. hivatásszeretetből. Érdemes a jövőben is látogatni az Irodalmi Színpad műsorait.

(*Magyar Szó*, 1971. szeptember 24.)

DÉRY TIBOR-BEMUTATÓ SZABADKÁN

Az Életjel keretében működő Irodalmi Színpad az elmúlt néhány év alatt számos érdekes folttal tette színesebbé, gazdagabbá a szabadkai hivatásos és amatőr színjátszás mozaikját. Az új kifejezőeszközök kutatását maga elé céllul kitűző Irodalmi Színpad az eddigi húsz sikeres bemutató jogán úttörő hagyományokat mondhat magáénak. A friss színpadi megoldások, a merész rendezői koncepciók érvényesítése és az akadémiai színjátszás merev tradíció-tiszteletének tekintélyrombolása — ezek voltak azok a célkitűzések, amelyek csaknem maradéktalanul meg is valósultak az Életjel lelkes színjátszó gárdájának a munkája nyomán.

Legújabb bemutatójuk, Déry Tibor *A talpsimogató* című egyfelvonásosának előadása is e haladó hagyományok ápolásának a jegyében született, és a vártnál sokkal nagyobb sikert hozott. A gyermekszínház zsúfolásig megtelt termében a közönség hosszú vastappsal fejezte ki elragadtatását.

Sebastyén Tibor, aki eddig több mint tíz sikeres rendezvény betanításával érdemelte ki a szabadkai színházpártoló közönség osztatlan elismerését, ezzel a rendezésével tovább öregbítette saját szervezői-rendezői, valamint az Irodalmi Színpad tekintélyét.

Munkája nyomán a fiatal amatőr színjátszók között olyan tehetségek bontakoztak ki, akiknek teljesítményére, alakítására szélesebb színházi körökben is felfigyeltek, s akiknek játékát élvezve, jóleső érzéssel nyugtazzuk, hogy a vajdasági magyar műkedvelő és hivatásos színjátszásnak nem lesznek utánpótlásgondjai.

Gondolunk itt mindenekelelt Pribilla Valériára, aki Ilus alakításával a rutinos profi színészek mozgás- és beszédtechnikájával is versenyre kel. Czifra Erika Kati és Árokszállási László Okos Elemér szerepében végig feszült érdeklődést váltott ki. Bajza Viktória Esztere és Fiszter Erika Klári alakja elsősorban nagyszerű hanghordozásukkal, precíz intonációjukkal vésődtek emlékezetünkbe. Pátrik Sándor, Bálint Zoltán, Pertics Dolóresz, Somogyi Sándor és Pécsi Erzsébet élethű szereptolmácsolásukkal jól beleilleszkedtek az érdekes és aktuális mondanivalójú, mély társadalmi problémákat a diákcsínytevések színvonalán boncolgató, a humor, szatíra és ironia eszközeit érvényesítő dráma keretébe.

Bede Béla

(*Magyar Szó*, 1972. április 20.)

A TALPSIMOGATÓ

Hétfőn este forró siker színhelye volt a gyermekszínház csokoládés dobozra hasonlítható nagyterme, ahol a szabadkai Moša Pijade Gimnázium színjátszó csoportja egyetlen nagy lendülettel nekifutással színre hozta Déry Tibor *A talpsimogató* című egyfelvonásosát. A zsúfolt nézőtér közönsége — sokan álltak is — elismerésének adott kifejezést, amikor percekig tartó tapsal jutalmazta a fiatal, kezdő színjátszók fáradozását, de mondhatjuk így is: színpadi törekvését.

A taps, a zsúfolt nézőtér, a forró légkör — újra csak a sokszor elmondott egyszerű igazságot bizonyítja: városunkban égetően szükség van irodalmi rendezvényekre, új nevekre, frissítően ható szellemi megnyilvánulásokra, ösbemutatókra, hiszen — egy színházi kongresszuson jegyezték fel nem is olyan régen — a színjátszást napjainkban csak a műkedvelés mentheti meg, mert az is ismeretes, hogy a profi színházak szerte a világon válsággal küzdenek.

Viszont azt nem várhatjuk el, hogy a Déry-művel való ismerkedés mindannyiunk színházi látóköretét fogja kiszélesíteni, még azt sem mondhatjuk, hogy gazdagabbak lettünk egy nagy élménnyel, de a szereplők a szeretetből úzótt színjátszás megbecsülésének tiszteletre méltóan szép bizonyítékát adták azzal, hogy a szöveget szépen, sugó nélkül tolmácsolták. Az sem mellékes, hogy a próbákat néha a reggeli órákban, a tanítás előtt, hét órakor, vagy még előbb tartották. A színész, aki önmagával, az íróval és a mondanivalóval szemben maximálisan igényes — szereti a közönség. Jön akkor előzetes szervezés nélkül is. Az egymásra ható lelkesedés jegyében zajlott le a hétfői bemutató, ezt az ünnepi hangulatot pedig állandósítani kell. Hisszük, hogy az Irodalmi Színpad a jövőben állandó repertoárral kedveskedik közönségének.

Az előadást Sebestyén Tibor rendezte, aki — nagyon helyesen — mellőzte a különböző színházi »fogások« és »formák« bevonását, hiszen a szereplőknek ezúttal egy kicsit önmagukat kellett adniuk. Törekvésekben egyszerű volt. Úgy éreztük, hogy a színpad térsége pillanatokra a szellem terévé vált, s ez helyenként gondolkodásra készítetett: miért nem lehetnek színházaink okos színházak?

A szereplők közül elsősorban Pribilla Valéria és Bajza Viktória — bátrán leírhatjuk — alakítási képességeire figyeltünk fel. Felszabadultan tolmácsolták a szöveget, arról sem feledkezve meg, hogy a nevetés nem kevésbé nemes tulajdonsága az embernek, mint a szomorúság és a komolyság. Meg kell azonban dicsérmünk a többiek — Árokszállási László, Czifra Erika, Bálint Zoltán, Pátrik Sándor, Somogyi Sándor, Fiszter Erika, Pertics Dolóresz és Pécsi Erzsébet — igyekezetét is, hiszen valamennyien először léptek a közönség és a »szakemberek« auditóriumába elé.

Várjuk a folytatást!

b. z.

(7 Nap, 1972. április 21.)

KÉSŐ ŐSZI ESTI ÓRÁN

Szűknek bizonyult a Szabadkai Gyermekszínház nagyterme: az Irodalmi Színpad évadnyitó előadására minden jegy elkelt. Színre került Friedrich Dürrenmatt *Késő őszi esti órán* című, szabálytalan kriminek jelölt egyfelvonásosa. Az izgalmas, dinamikus párbeszédre felépített remekmű nehéz és bonyolult feladat elé állította a kivitelezőket, mert a drámaírodalom élő óriását tolmácsolni sem szokványos feladat. A közönség vastappsal köszöntötte a színészek — Barácius Zoltán, Árok Ferenc, Süveges Eta, Kalkas József — és a rendező — Vajda Tibor — fáradozását. Az Irodalmi Színpad ezzel a sikeres bemutatóval újabb életjelt adott munkásságáról, és reméljük, hogy a színészek az est sikerén felbuzdulva tovább folytatják a minden tekintetben hasznos kulturális munkát.

(Magyar Szó, 1972. október 21.)

FORDULATOS EGYFELVONÁSOS

Izgalmas darabot láttunk a minap az Irodalmi Színpadon. Pedig a *Késő őszi esti órán* című Dürrenmatt-egyfelvonásosnak nincs különösebb cselekménye. Hiszen csupán arról szól, hogy egy ágrólszakadt magánnyomozó kideríti, hogy a világhírű író műveiben előforduló gyilkosságokat valóban elkövették, s a tettes nem más, mint maga a Nobel-díjas szerző. Fölismerését közli is vele, de Korbes Mihály Frigyes nem roppan össze. Ellenkezőleg: logikus okfejtéssel megmagyarázza neki, hogy csupán azt teszi, amit az olvasók elvárnak tőle, s hogy nincs a világon olyan bíróság, amely emiatt elítélné. S Hofer Nepomuk is a köztisztességben álló író áldozatául esik, mint ahogyan előtte sokan mások.

Arok Ferenc és Barácius Zoltán szabálytalan krimije

Hallatlanul komoly és szomorú dolgokról esett tehát szó a gyermekszínház színpadán, ahol az Irodalmi Színpad lelkes együttese előadásait szokta tartani. Nem csoda, hogy a közönség feszült csöndben, egyre fokozódó kíváncsisággal figyelte a grotesz történetet, a szabálytalan krimit, ahogyan a szerző darabjának műfaját jelezte. Kegyelem, kétszínű világ elevenedett meg előttünk, egy olyan világ, amelyben a legmegdöbbentőbb dolgok és megtörténhetnek, s a sokszoros gyilkosok is megbecsülésnek örvendenek.

A végig kiegyensúlyozott előadást Vajda Tibor, az Újvidéki Rádió fiatal rendezője állította színpadra. Arra törekedett, hogy a két főszereplőt testközelbe hozza hozzánk, lebontsa előttünk a színpadi falát és bepillantást nyújtson egy késő őszi esti órán folytatott párbeszédbe. Szándékát sikerült is maradéktalanul megvalósítani, mert két olyan remek munkatársra talált, mint amilyen Barácius Zoltán és Arok Ferenc. Az előbbi a magabiztos, a siker csúcán álló, de gátlástalan író alakját személyesítette meg fölösleges gesztusok nélkül. Jóleső érzéssel állapíthattuk meg ismételten, hogy játéka egyre tisztultabb, egyre mentesebb a sallangoktól. Az utóbbi remek alakítást nyújtott a kitarító magánnyomozó szerepében. Minden mozdulata arról győzött

meg bennünket, hogy a legapróbb részletekig kielemezte Hofer Nepomuk egyéniségét, s fölényes lélektani ismerettel formálta meg a rokonszenves figurát. Kettőjük nagyjelenete, amikor az író meggyőző érveivel lefegyverzi, sokáig emlékezetünkben marad. Árok Ferenc az Irodalmi Színpad előbbi előadásain is kiemelkedő teljesítményeket nyújtott, de ez az alakítása minden eddigit fölülmúlt. Jól beleilleszkedett a táblóba párszavas szerepével a másik két szereplő: Süveges Eta (titkárnő) és Kakas József (hoteldirektor) is.

A hétfő esti előadás osztatlan sikere azt bizonyítja, hogy az együttes érzékletesen tolmácsolta a dürrenmatti gondolatot.

(7 Nap, 1972. október 27.)

KIADVÁNYAINK

AZ ÉLETJEL EMLÉKKÖNYVE

Elég a vidéki magyar érdektelenségre, a hagyományos bácskai és bánáti közönybe fulladó irodalmi estekre gondolni, s akkor már csak tisztelettel és mélységes megbecsüléssel szólhatunk arról a csodáról, amit Szabadkán néhány önfeláldozó kultúremler művelt tíz éven át az irodalom, a zene, a képzőművészet és a színház népszerűsítése terén. Mert nekünk, akik nem Szabadkán élünk, s akik már Szenteleky óta megszoktuk, hogy a vajdasági irodalomra rendszerint félig üres széksorok várnak, de ugyanakkor megterített asztalok és remek szagok a konyha felől, nekünk igazán csoda, hogy ezek ott Szabadkán képesek voltak egy-egy estére átlagban kétszázötven főnyi közönséget összehozni a verseinkhez és novelláinkhoz.

Nemrégiben magyarországi írók estjét rendezték meg Újvidéken, harminckilenc főt kitevő közönség előtt, holott a magyar intézmények közül a Forum vagy a tanszék egyenként is benépesíthette volna a Munkásotthon kistermét. Emberek, akiknek kenyere a magyar írás, nyugodt lélekkel maradtak odahaza, füttyültek a magyar írókra.

Ilyesmi Szabadkán, az Életjel környékén nem fordulhatott volna elő, Kosztolányi szülővárosában, ahol Gaál Ferenc és Lányi Ernő nevelte a közönséget, s ahol már százhusz évvel ezelőtt színház volt, úgy látszik még az a hatás is él, amit negyedszázadon át ez a város (...) kisugározni képes volt. Mert annak a kevésnek, ami a két világháború között művelődésünk fenntartása terén végbement, annak elsősorban Szabadka volt az éltetője, melentetője, továbbvivője. Azt hiszem, ideje, hogy revízió alá vegyük szegény Szenteleky elfogultságát a Bácsmegeyi Naplóval szemben, amelyet mégiscsak európai attitűddel szerkesztettek, miközben másutt bezárkóztak a vidéki magányba, a finitizmusba, az álmokba s a tétlenségbe. (...)

De ezt a közönséget össze is kellett tartani, azt a hagyományt, amelyet egy kis szellemi elit alakított ki az idők folyamán, meg is kellett őrizni, s erre szövetkeztek az Életjel szerkesztői és szervezői, előadói és egyéb munkatársai. Mintha a színészt Szabadkán nem elégítené ki, hogy eljátszotta szerepét a színházban, mintha a muzsikás, az író, a muzeológus a maga dolgán túl a közönséggel még közvetlen kapcsolatban is kívánna lenni. Vagy csak a szervezők »összeesküvése«, barátságos terrorja a »kérlek szeretettel« hangján babonázza meg tíz éven át az előadók és a közönség sokaságát olyanaira, hogyha az Életjeltől van szó, mindent ott kell hagyni, és habozás nélkül vállalni a szerepet, a munkát, a lelkesedést.

Nagyon szép az az alázat, amely tárgyilagosan tudomásul veszi azokat az erőket, amelyekkel számolni kell, s minden partikularizmust háttérbe szorítva, átengedi a maga pódiumát. Mert az Életjel nem a szabadkai íróké, színészeké, muzsikuskóé. A szabadkaiak a vendéglátó szerepét játsszák, miközben jómaguk legtöbbször szerényen háttérben maradnak. Az Életjel dobogóján az elmúlt tíz év alatt, irányokon és csoportosulásokon túl, felvonult

mindenki. Az Életjel gárdája sok mindenből engedhetett, a tárgyilagosságból, a mindent és mindenkit felölő igényéről ezen az aránylag kis területen, mint amilyen a Vajdaság, nem volt hajlandó lemondani. (...)

A mienk, mindannyiunké ez a szabadkai pódium, mert Életjelt ad mindannyiunkról, s ében tartja szellemi életünk szent tüzét.

Herceg János

(7 Nap, 1967. december 15. — Magyar Képes Újság, 1968. január 1.)

KÉT ÚJ KÖNYV

Két izléses új könyvre figyelhetek föl azok a könyvbarátok, akik múlt szerdán ott voltak a városháza nagytermében megtartott Vinkler Imre-émlékesten: az Életjel műmiamiúrsorozatának első két füzetére. Ennek a két kötetnek a megjelenése jelentős eseményt jelent az élőlújság és talán a szabadkai könyvkiadás történetében is, hiszen — amint az a bevezetőben olvasható — a szerkesztőség olyan műveket akar az olvasónak adni, amelyek eddig hiányoztak asztaláról. »És ami lehet, hogy az évek során, jobb termések idején, breviáriummá terebélyesülhet«. Tanulmányok, arcképek, vallomások, naplójegyzetek, ismeretlen prózai és költői munkák látnak majd napvilágot ezekben a kisformátumú, kis példányszámban megjelenő, de gondosan megszerkesztett füzetcskében, amelyeknek a fajsúlya minden bizonynyal fordítottan lesz arányos terjedelmükkel. Legalább is erre következtethetünk Léway Endre *Új lélekindulás* című, szellemi életünk megannyi időszerű kérdését fölvető tanulmányából és Sáfrány Imre *Zsombékok* című, Vinkler Imre sajátos művészetéről szóló, lírai vallomásából. Kíváncsian várjuk a további füzeteket, annál is inkább, mivel esetleg első hírnökei lesznek az újjáéledő rendszeres szabadkai könyvkiadásnak.

(7 Nap, 1968. november 29.)

A MÚLT NYOMÁBAN

Bevallom, annak idején jót derültem azon a múzeumigazgatón, aki talán rosszul értelmezett öntudatból, de az is lehet, hogy valami más okból olyan értelmű kijelentést tett egy nagyobb gyülekezet előtt, hogy elég lesz már a múlton, az irodalmi, művészeti vagy egyéb emlékeken való kérödzésből, és törödjünk inkább a jelennel, mai problémáinkkal és tennivalóinkkal. A jóízű derülés persze annak a bizarr mellékíznek szölt, hogy éppen egy múzeumigazgató szájából hangzott el ilyen kijelentés, akinek pedig nem csupán kötelessége, hanem hivatása is, hogy védje és ápolja a múlt emlékeit, nem is csupán azért, hogy a kíváncsi embereket gyönyörködtesse és ámulatba ejtse, hanem még inkább azért, hogy hozzájáruljon hasznosításukhoz a jövő szempontjából.

Minden gondolkodó ember tisztában van ugyanis azzal a ténnyel, hogy a múlt egyszerűen kiszakíthatatlan az életünkből, s aki a múltat semmibe veszi, az éppen olyan, mintha a növekvő fa alól kivágná a gyökeret, azzal a megokolással, hogy immár elegendő, ha csak a lombot ápoljuk, dédelgetjük. A múlt ugyanis nem csupán a történelem lapjain kísér el bennünket, emlékeztetve a régi idők társadalmi rendszereire, ostoba, mihaszna hadakozásaira és emberi hőstetteire, hanem ott van velünk például a filozófia, a nyelv-ápolás, sőt a fizika vagy a vegytan fölhalmozott eredményeiben is, és bizony a múlt nélkül nemigen készülöhdhetnénk ma már arra, hogy a belátható jövőben eljussunk a holdra. Mert hát a múlt nem csupán a szimpla emlékezést jelenti, hanem azokat a tapasztalatokat is, amelyek az idők folyamán fokozatosan fölhalmozódtak a fejlődő és egyre emberibbé váló ember közvetlen környezetében, és egyre újabb lépésekre, egyre újabb eredmények elérésére ösztönözték.

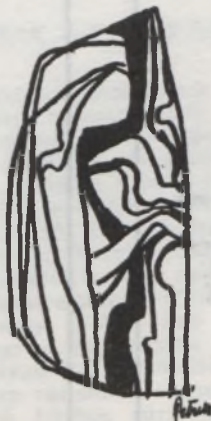
Ez a kis bevezetés nem valami elvont értekezés beindításául szolgál, sőt nagyon is konkrét alapokon nyugszik. Azokról a miniatűröknek nevezett kis könyvecskékről van szó, amelyek legutóbb láttak napvilágot Szabadkán, az Életjel irodalmi élőújság gondozásában. Nem mindennapi könyvecskék ezek, ugyanis hiába keresik őket az olvasók a könyvesboltok polcain, nem találhatnak rájuk, egyszerűen azért, mert nem abból a célból készültek, hogy árusításba kerüljenek, hanem bizonyos tagsági könyvecskék, amit azok kapnak meg ingyen, csupán a tagsági díj befizetése ellenében, akik abba a kis közösségbe tömörültek, amelyet az Életjel egyre bővülő kis tábora alakított ki maga körül. Mindez azonban még korántsem magyarázza meg, hogy mi közülük is van az Életjel említett kis miniatűrjeinek e cikk bizonyos értelemben elvont bevezetéséhez. Közlelbbi választ kaphatunk erre a kérdésre, ha bepillantunk Lévay Endrének a sorozat első köteteként megjelent *Új lélek-indulás* című, valóban indítójellegű kis írásába, annak is az utolsó soraiba, amelyek ím így hangzanak:

»Fogadalom ez? Vagy eltökélt szándék? Lehet, egyik is, másik is a műhelyünkben élő, dolgozó, alkotó, alkotást közvetítő ifjú legény, leány és idős ember ajkán. Megváltozhatatlan fogadalom, hogy városunkból nemcsak egy fog megmaradni: az, amely rajta átfülyül, a szél, hanem mindaz, ami itt emléket állított az Időnek, és előbbre vitte dolgainkat.«

Ez a néhány mondat világosan érzékelteti, hogy az Életjel ezeknek a miniatűröknek a megindításával ahhoz kíván hozzájárulni, hogy teljesebben fölmérhesse Szabadka város kulturális, művészeti múltját, és talán a múlt más vonatkozásait is, s ezzel a fölméréssel elősegítse a további minél gyorsabb, minél zökkenőmentesebb kibontakozást, elősegítse újabb eredmények elérését.

Érzésem szerint az Életjel ezzel az akcióval nem csupán olyan értelmű feladatot vállalt magára, hogy évről évre bizonyos számú kis miniatűrkötetel gazdagítja könyvtermésünket, ezzel is jelezvén, hogy Szabadkát mégsem lehet egyszerűen elmarasztalni és szellemi provinciának minősíteni, hanem egyúttal hivatásának ismeri el, hogy e kis miniatűrök kladásával is kivegye a maga részét elsősorban szűkebb közösségének, Szabadkának, de ezen keresztül voltaképpen tágabb pátriájának múltat felmérő, de egyúttal előretekintő útegyengetéséből.

Az első két füzet már megjelent. Az egyik, mint már említettem, Lévay Endrének, az Életjel egyik szerkesztőjének sorozatindító kötete, amely az utat jelöli ki, a másik pedig Sáfrány Imre *Zsombékok* című emlékezése a város

egyik tragikus véget ért művészalakjáról, Vinkler Imréről. Ezt a megemlékezést egyébként folyóiratunk, a Híd is átvette, és egyik legutóbbi számában közölte *Zsombékról zsombékra* cím alatt, s ilyenformán az *Életjel*nek ez a kis füzete még tágabb teret kapott az olvasók felé.

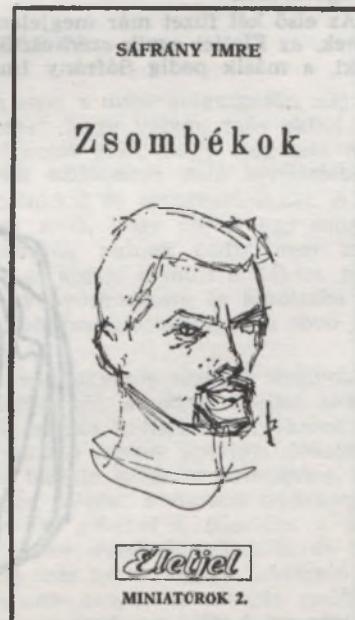
De nem csupán ez a két füzet jelzi az *Életjel* munkálkodása új területének törekvéseit, hanem a kilátásba helyezett újabb kötetek is, amelyek között szerepel például Dér Zoltán visszatekintése a rendelkezésére álló dokumentumok alapján Kosztolányi Dezső szabadkai önképzőkori éveire, Balázs G. Árpádnak, a Szabadkáról elszármazott és Szabadkára visszatért festőművésnek az önéletrajza, és sok más, a város kulturális múltjával kapcsolatos anyag feltárása.

Az *Életjel* miniatűrjeinek nem céljuk szépirodalmi művekkel gazdagítani irodalmi életünket, de persze ez nem jelenti azt, hogy teljesen elzárkózik minden ilyen jellegű mű kiadása alól, hiszen például már be is jelentették, hogy előkészületben van Dési Ábelnek kortársairól írott versciklusa, a további tervekben pedig például szerepel az egykori szabadkai költő és író, a Mayer Ottmárral együtt kivégzett Schwalb Miklós verseinek kiadása is.

»A könyv programja az olvasás öröme túl: demonstrálás, bizonyíték és küzdelem« — írták valamikor negyvenöt évvel ezelőtt Dettre János és Radó Imre szerkesztők az első jugoszláviai magyar könyv, a *Vajdasági Magyar Írók Almanachjának* előszavában. És ezt vonatkoztathatjuk ma az *Életjel* miniatűrjeire is: demonstrálása annak, hogy van irodalmi és művészeti mozgalom Szabadkán, bizonyítéka, hogy megvan a kellő lelkesedés is ennek az irodalmi mozgalomnak a továbbfejlesztésére, és küzdelem mindannak megvalósulásáért, ami értékeset már a múltban is kitűztek maguk elé elődeink a kulturális és művészeti élet fejlesztése terén. Persze mindjárt hozzá kell tennünk azt is, hogy ez a demonstrálás, bizonyíték és küzdelem nagy feladatokat ró a jövőben az *Életjel* szerkesztőire.

Kolozsi Tibor

(7 Nap, 1968. december 20.)

AZ ÉLETJEL KISKÖNYVTÁRÁNAK MÉCSVILÁGÁNÁL

Lévay Endre ihletett hangú írása, az *Új Lélekindulás* képezi annak a kis formátumú, harminckét oldalas könyvecskének az anyagát, amely a szabadkai Életjel *Miniaturók* elnevezésű kiadványsorozatának 1. számát viseli.

Tíz éve mozgósít írókat, művészeket, nevel közönséget, szervez jól sikerült irodalmi és művészeti rendezvényeket az Életjel — abban a vajdasági városban, amelynek rendkívül gazdag művelődési múltja, hagyományai ellenére periférikus szerep jutott felszabadulás utáni, jugoszláviai magyar kulturális életünkben. Ennek a tízesztendei eredményes munkálkodásnak kezdettől megvolt a magas hőfoka, de intézményesített komoly társadalmi támogatás híján hatósugara nem terjedhetett tovább; szellemi mozgalom jellegét talán épp ez az első kis kötet lenne hivatva körvonalazni. Itt volt az alkalom, hogy egy évtized kiteljesedő munkaeredményeinek szellemi, eszmei szintézisét adják, s a világosan megfogalmazott további programmal végre teljes joggal elfoglalja helyét az Életjel a többi kulturális intézmény között. Az *Új lélekindulás* lírai hangvételében sajnos elsikkadnak a tények, hiányzanak a pontos, logikus, félreérthetetlen megfogalmazások, pedig hát szellemi mozgalomról lévén szó, mégiscsak kevés az effajta hitvallás: »Ezen a kis maroknyi földön, amennyit az új, véghetetlen távlatokban a mi égaljunk jelent, *mindenkit*: fiatalít és időset, intellektuelt és munkást, kisvárosit, tanyait és metropolisi lelket hívunk és indítunk, hogy fölkeltsük benne a sóvár vágyat, amelyben értékesnek tűnik mindaz, amit átélve kivetít önmagából ott, ahová állítják, és mindenütt, ahol él...« Vagy: »Olyan ez a vállalkozás, mint az úttörő munkásé. Előbb a gazt kell kitépni a földből, utána a földet magát egyengetni, hogy járhatóvá tegyük, és ha már botladozás nélkül járhatunk rajta, akkor tárul ki előttünk a szellem látóhatára...«

Szerencsére az Életjel eddigi munkájából világosan kitetszik mindaz, amit ez a rajongó áradású írás akaratlanul is elködsít; s a kiadványsorozat 2. kötete, Sáfrány Imrénének a Vinkler Imre művészetéről írt egységes, kerek kis vallomása, a *Zsombékok* már pontosan jelzi, hogy a fölfedezés, az újdonság élményét várhatjuk a *Miniaturók* egy-egy további számától.

Sáfrány Imre, a festőművész nem először ajándékoz meg bennünket ragyogó prózájával, de most, hogy »az elesett bajtársról« vall, s korai, tragikus halála miatt megidézi a művészetét körülvevő fojtogató közönyt, olyan eleven portrét villant elénk egypár mesteri vonással, hogy ez már nemcsak a baráti kegyelet adózása, hanem a függelékként közölt In memoriam-versek némelyikénél is töményebb írásművészet.

(f)

(Magyar Szó, 1969. január 12.)

KORTÁRSÁK — KÖZÖS RÁMÁBAN

Kereken ötven verses portré mered ránk ebből a könyvecskéből, amelyet az elbeszélő, költő és tanulmányíró Dési Ábel vázolt fel a szubjektív elkötelezésű »Kortársaim« megjelöléssel, mégpedig jugoszláviai magyar költőkről, írókról, újságírókról, festőkről, színészekről és politikusokról. A vers nyújthat olyan, vagy még összetettebb képet, egyéniséget és életérzést, emberi és művészi arcélt fölfedő dokumentumot, mint a fénykép, a festmény vagy a karikatúra. Nemcsak kortársakról. Csanádi Imre Bornemisza Péterről készített verses portréja például mindezt kultúrhistoriai hitelességgel vetíti elénk, úgy, hogy a Bornemisza hangvételét idéző nyelvről külön nyelvészeti tanulmányt írhatna bármely filológiai aspiráns. Kosztolányi felejtethetlen szépségű éneke Virág Benedekről, Jánósy István »ősi zümmögése« Arany Jánoshoz ugyancsak azt bizonyítja, hogy a mindennapi értelemben vett ismeretség, a »kortársi« testközelség nem olyan fontos előfeltétele e portrék sikerének, mint az ilyen arcképek megfestésére vállalkozó verses piktor költői tehetsége. »Rózsafa-vonóként nagy zöngésű húrhoz súrlódjék ez írás Móricz Zsigmond úrhoz« — kezdte Ady a »levélféléjét«, de ebben a hangvételben nemcsak két óriás szívének az összedobbanását halljuk, hanem magyarság-élményük rejtett

vagy még visszafogott s csak a vers kifejlődésében feldübörgő nagyzenekarát. Móricz Zsigmondhoz így csak Ady szólhatott, Senki más. »Mit láttam bened? Hőst, szentet, királyt. Mit láttál bennem? Rendetlen szabályt« — Szabó Lőrinc ír így Babitsról, s e két villogó sorban olyan kettős jellemzést tömörít, olyan »ecsetvonásokkal« dolgozik, melyek megvonásához a Mester életművének határtalan tisztelete s a Tanítvány kísérletiesen pontos önismerete volt szükséges. Irodalomtörténész is csak elmaszátolhatja, felhigíthatja ezt a kettős portrét, amit két sor remekművébe vésett bele a csodálatos meglátatású költői tudás metszőkése.

Dési Ábel verses panoptikumának alanyai mintha közös, előre gyártott rámaikból s egy kicsit az ő hunyorgásával tekintenének ránk. Amikor Major Henrik, a kitűnő karikatunista elkészítette egy korabeli írónak a karikatúráját, az megdöbbenését, érzékenyedettségét, hiúságát szándékozván takargatni, azzal a megjegyzéssel vágott vissza a kegyetlen pontossággal torzító művésznak, hogy az nem az ő karikatúrája, hanem azé, aki készítette, vagyis Major Henriké... A *Kortársaim* versciklusban megörökített egyének szája íze nyilván nem lesz ugyanaz, amikor a meghatottság vagy a hiúság, a tiltakozó szerénység vagy a szerény tiltakozás érzésével böngészik majd e rövid sorokat, hogy ugyan milyennek látta őket egy kortárs. Az egyik verses arckép így kezdődik: »Oxfordi fiú a birkák közt mire nézed a világot«. Nem kevésbé kifejező az sem, amelynek ez a hangvétele: »Másnak hordja a kenyeret szaladgál és beszél a falaknak«. Érzékletességben, plasztikusságban ide sorolhatók az ilyen vonatkozások is: »döglött macska az árokba' az istenit a szátokba«. Vagy: »lóghatsz a kötélben de nem leszel száraz megöntöz egy kutya és oda a bánat«. Az egyik költő-kortásat így biztatja Dési: »tiszteled te is e neon világot az ebeknél úgyis kutyább nem leszel«. A megfellebbezhetetlen kádencia csendül ki a beteg, idősebb költőtársához írt következő sorokból: »sárga zamár sánta ló beteg költő mire jó«. Ha csupán ezekre a kitételekre kellene szorítkoznunk a kötet lírai értékeinek felmutatása közben, mi is elmondhatnánk: »Furcsa könyv! Mennyi íróat kompromittál, és csak egy szerzőt!« De hát ebbe a sokszor fanyarkás hangvételbe érleltebb sorok is beleszövődnek: »Csont a tollad vér a tintád a holtakból is a sikolyt kiírnád.« Aki ezt leírta, annak a költői képességeiben nem kételkedhetünk. Legfeljebb e portrész műfajjal való barátkozását találok megfontolandónak. Kosztolányi írta a már említett Major Henrik művészetéről: fésűjével felborzolja az agytekervényeinket is, s amikor a pogány műveletnek vége, a fésű fokaikról csorog a vér... Dési Ábel fésűfokai között sok a közhely: »az élet az kérdez te pedig tudod a cselekvés az egyetlen felelet«; »az élet unalom a szépség hazudik« stb. Legnemesebb szándékai, gondolatai szenvednek hajótörést a mindenáron-verselés zátonyain. Talán mégis kis esszékre kellett volna oldani legtalálób, legsikeresebb megfigyeléseit, észleléseit a kortársakról. Akkor nem fenyegette volna a kortársi hálátlanságnak az a veszélye, hogy az ő verses arcképei alá is ilyesféle megjegyzéseket firkantsanak majd az érintettek: »Ez nem az én portrém, hanem Désié.« Vagy: »Tudassák kíméletesen szegény édesanyámmal«. Esetleg: »Miért haragszik rám ez a verses arcképfestő?«

Fehér Ferenc
(Magyar Szó, 1969. március 9.)

ÉN ÉS KORTÁRSAIM

Meglepő ez a kötet, egyedülálló kiadvány irodalmunkban: ötven vers ötven emberről, ismert vajdasági személyekről, többé-kevésbé átlagon felüli egyéniségekről, azokról a kortársakról, kikkel emberközelségbe került a költő, Dési Ábel.

A versbe foglalt »portrék« persze nem is portrék csupán, hiszen az olvasó, ha történetesen nem ismeri a »lefestett« személyt vagy művét, aligha érez mást, mint a póre vers hatását. Ez a hatás azonban igen mély és elgondolkodtató. A húsba harapó költészet, lám, mennyire lenyűgözőbb, izgalmasabb, sőt botrányosabb is a botrányosnak szánt, képletekbe szorított elvont verscsinálmányoknál, amelyek immár ragállá váltak nálunk, s legföljebb

a hideg jégcsapok látványának gyönyörét idézik. Dési húsban, vérben, agyvelőben turkál, élő testek kipárolgását szaglássza, illanó, de létező szándékokat boncol, szemek villanását rögzíti, álmokat, mások álmait fejtí meg, s valljuk be, hogy a megfejtés nem egy esetben annyira találó, hogy hangos elismerésre kényszerít.

Kortársairól szólva valójában önmagát is feltárja Dési Ábel, mintha ujjal mutatna ránk: én így látlak benneteket, ez én vagyok. Ez a kettősség végigvonul a verseken, mert mások vizsgálata mindig önvizsgálat is, főleg ha költő végzi a mérést, aki kortársain keresztül emésztődve kéri számon a világot önmaga látásában:

ember ó ember
minden nadrágban
üres csontok vannak
és a koponyák is
hasztalan várják
Hamlet sírásóját

Ez az ironikus hangnem és a bensőséges humánus új vonal Dési Ábel költészetében, egyfajta filozofikus elkötelezettségének, fölénybe emelkedésének lépcsőfoka és tünete, de útjelzője is, mert úgy hisszük, ezen a csapáson haladva elérheti a magasságokat.

Kár, hogy az izléses kis kötet szerkesztője nem gyomlálta ki az utószó első mondatába becsúsztott szembeötölő hibát, mely szerint a verseskönyv »ötven író portréját tartalmazza«, holott evidens, hogy a kötetben az írókon kívül legalább tizenöt más foglalkozású: festő, színész, rendező, politikus és egyéb is szerepel.

Bogdánfi Sándor
(Magyar Szó, 1969. június 1.)

KORTÁRSAIM

A jugoszláviai magyar költő harmadik verseskönyvében eléggé szokatlan feladatra vállalkozik. A vajdasági irodalom ötven — emberileg hozzá legközelebb álló — alkotóját idézi fel emlékezetében, ezt az idők folyamán letisztult élményt teszi meg költeményeinek vázává.

Mostani ötven verse olyan ötven önálló — egy-két kivételtől eltekintve (Vinkler Imre, Sáfrány Imre) jobbára az írók köréből vett — művészportré, amelyben a költő nemcsak azt tűzte célul, hogy a sajtóságos megközelítési móddal kiválasztott alanyt az érdeklődés középpontjába állítsa, hanem korának szellemi, lelki, egyéni tipológiájának a felvázolását is. A szabályos arcképfornát úgy lépik túl a versek, hogy nem csupán a tükör előtt álló személyt mutatják, hanem a velük pillanatnyilag azonosuló költőt is. Minden portré mögött más életfelfogás, más körülmény, más-más megvalósult művészi szándék húzódik. S hogy a Veres Péter-i életutat járó Csépe Imre mellett az új Symposium vezéregyénisége, Tolnai Ottó is szerepel, bizonyítja a »különféle — nemegyszer egymással ellentétes — pólusok eredményeit számba vevő Dési tárgyilagosságát. Igaz, hogy nemegyszer majdnem teljesen ismeretlen alkotók is szép verset kapnak, és az olvasó nehezen tudja a versben felidézett »költött alak« mögé odaképzelní a műveikben élő és ható, értékeket létrehozó valódi személyeket, de a költemények nagyobbik részében Dési »átváltozása« tisztán nyomon követhető.

Nem irodalmi karikatúrát rajzol, nem kortársainak stílusát, műveiknek sajtóságos jegyeit teszi nagyítója alá, hanem az egész embert állítja a vers középpontjába. A különféle műfajokat képviselő írók változatos összetételben szerepelnek: a jogi problémákkal és nemzetiségi kérdéssel foglalkozó Rehák Lászlón kívül a humorista Kopeczky László éppúgy megtalálható Dési arcképcsarnokában, mint az inkább festőművésznek mondható Sáfrány Imre vagy

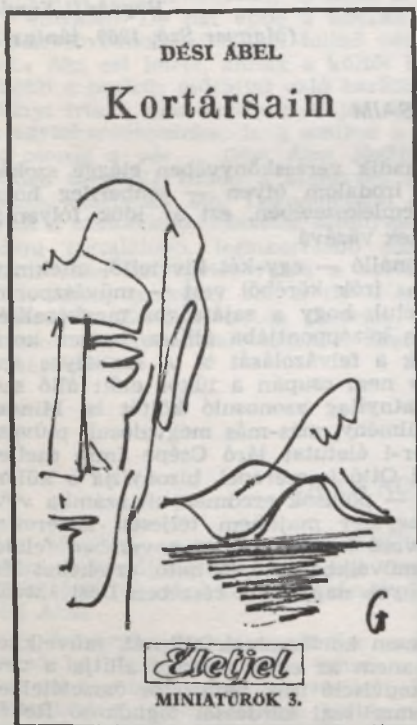

a kritikus-szerkesztő Utasi Csaba. A többkötetes életművel rendelkező írókat (Majtényi Mihály, Herceg János) tehetséges fiatalok (Bányai János, Végel László, Domonkos István) követik, a költői hagyományokhoz ragaszkodó Fehér Ferenc arcképe (»magányos jegenyék testvére«) épp olyan találó, mint a szürrealizmussal kacérkodó Tolnai Ottó (»patkányok hercege, hajnali lélek«), vagy az irodalomtörténész Bori Imréné és Szeli Istváné. Különösen a Sinkó Ervin egyetemi katedráját átvett Bori — akinek Dési ezt megelőző könyvében is szép verssel tisztelleg — portréja kitűnő. Már az első virtuóz vonások megragadják a Szenteleky örökséget folytató irodalomtudós alakját (»könyv a feje és a keze élő tollszár«), s erre csak rádupláz az otthoni környezet bemutatásával az irodalomért élő-haló szellemi ember teljes vértete.

Van olyan vers, amelyben csak az egész jellemzi a költemény címében szereplő költőt, író (Herceg János, Szeli István), de nemegyszer annyira sikerült a hasonulás, hogy már az első két sor telitalálatként ül. Ilyen a nagy műveltségű esszéista-novellista Bányai János (»oxfordi fiú a birkák közt«), a kisbojtárként és kubikosként induló, s később városba kerülő Csépe Imre (»pipacs az aszfalton, búzakalász a háztetőn«), és a szürrealizmussal hivatkozó Ladik Katalin (»Salvador Dali cirnos lánya«) versportréja. A kevésbé ismert Balla László kapcsán fogalmazza meg Dési saját ars poetikáját: »megalkotni önmagadat / magadért, másokért«.

A kortárs művészekről írott verseiben nemcsak »maga adóját rója le«, hanem írói arcképcsarnokával az irodalomtörténetírást is kikerülhetetlen feladat elé állítja. Költeményeiből pályatársainak rokonszenves arcán kívül, a jugoszláviai magyar irodalom hallatlan szeretete is kiviláglik.

Szokolczay Lajos
(Magyar Hírlap, 1971. október 2.)

Alig fél esztendeje, hogy megjelent Szabadkán az *Életjel miniatűrök* első pici könyve, ma már a *negyedik* hagyta el a sajtót éppoly harsona nélküli csöndben, mint az előbbiek. A vegyes visszhangból eléggé hallhatóan kizeng egy kérdés, amelyet — már előljáróban — mindjárt idejegyzek: A leszűkített lencse már csaknem makacsul egy város falaira irányul. Miért, miért és miért?.. A sok miért közül az elsőre mindjárt elmondom a kétirányból érkező választ: *azért*, hogy a hulló vakolat mögött meglelt téglákkal és némi biztonságérzetet kölcsönöz patinás vonalakkal, az itteni szellemi élet, mint valami révületesen ismétlődő tantam, képben és szóban dacosan megmaradjon »ósdinak« (vidékinek) a felszínre kerülő seszínű kövek között; a másik *azért*, hogy ennek a képnek a bizonyosságával és örökölt valóságával, ha kissé kesernyés ízű önfeltárás útján is, de ez a szellemi élet tovább lépjen.

A vállalkozást ez az utóbbi meggyőződés igazolja, és ha még ma szükösen is, de távlatokat nyit a további léptek elé, melyek egyre közelebb visznek ahhoz a célhoz, hogy az alulról feltörő alkotó szándékú megnyilatkozások idő előtt, a visszhangtalanság miatt, el ne sorvadjanak.

Ez a kis miniatűr — Kolozsi Tibor halk, nagyon őszinte szavaival — egy képet tár elénk, amelyet az Idő olyannyira kifakított már, hogy az emlékhöz csak nagyon hív restaurátor lehet az, aki ismét életre hozza, ha ugyanazt a szint veti a lehámlott vakolat után kisimitott falra, amit harminc vagy negyven esztendővel ezelőtt az előd vetett oda.

Az *Örtüz* című első ifjúsági folyóirat indulásának idézése egy szép és hiteles szimbólum. Halvány fény formájában jelképezi azt a kort, amikor az irodalom szolgálatába szegődött fiatalok oly szegények voltak, hogy alig tudtak egy valamirevaló füzetet kiadni, hát még a szerszámtalan műhelyekben komolyabb igénnyel megmunkálni azt. De mindjárt hozzá kell fűzni még azt is, hogy a Minerva RT hozzájárulásával kiadott Radó Imre-, Havas Károly-, Mikes Flóris- vagy Tamás István-művek sem érték el a mi vidékünkhez mért szintet.

Kolozsi Tibor ebben a miniatűrben, amellet, hogy előtte közölt és tévesen ismertetett szellemtörténeti adatot igazított helyre, egy olyan témát vetett fel Kis József szimbolikus alakjának és a haladó ifjúsági mozgalom egész korának felidézésével, amely ha a kortárs nagyobb igényű naplójegyzetvé, vagy ha regényvé terebélyesedne, és ha ennek a regénynek a »formanyelve« megfelelné a kiadó kritériumának, akkor ennek a vidéknek olyan életjelei kerülnének felszínre, amelyekről eddig — főleg a fiatalabb nemzedék sorai-ban (ez természetesen érthető!) — nagyon kevesen tudnak.

Csak néhány példát említek: a 3 dináros *Híd kiskönyvtár* útja innen indult a falvak és a legtávolabb eső tanyák felé, ahol csak tizen vagy húszan tudtak egyetlen füzetecskét megvenni, de ezeknek tartalmát a felolvasók útján százak és ezrek ismerték meg... Ki volt akkor mindezek terjesztője? Ki volt a magvető, kinek munkája nyomán új olvasóközönség született? Hogyan hatott ennek a visszhangnak az egyre szélesedő gyűrűje lefelé s onnan a festő palettájával, a költő versével, a prózaíró elbeszélésével, naplójegyzetével fölfelé, hogy új erőkkkel népesítse be a vajdasági magyar irodalom még elég szűk alkotói körét.

Hány kérdés, s csak itt-ott merül fel — ahogy a szerző mondja — az emlékek mögül néhány nem mindent s nem teljesen felölelő felelet.

Olvasva ezt a kis könyvecskét, az egyik termékenyítő gondolat után a másik, a harmadik merül fel az olvasóban, persze elsősorban abban az olvasóban »... aki hajlandó megelégedni egy országos környezet valóságával, aki nem kíván túllépni a röghöz tapadó realitásokon«, még akkor sem, ha a valóban izgalmasabb, modern storyk a jelen pillanatban sokkal több sikert ígérnek

Lévay Endre
(7 Nap, 1969. május 2.)

A FESTŐDOYEN ÖNÉLETRAJZA

Újabb füzettel gazdagodott az Életjel miniatürsorozata: Balázs G. Árpád *Bolyongó paletta* című önéletrajzával. A kis formátumú, alig negyven oldalas füzetnek dokumentumereje van, mert számot ad egy rendkívül gazdag, hat évtizedes életmű sikereiről, összegezi festőink doyenjének életét és munkásságát. De ezen túlmenően érdekes olvasmány is, mert a szerző élvezetesen meséli el sorsának alakulását, írói eszközökkel eleveníti föl azokat az eseményeket, amelyek hatottak fejlődésére, ad számot tanulmányútjairól és tárlatairól, beszél kapcsolatairól a kor számos kiemelkedő művészeivel.

Ezért elismerés és köszönet jár a kiadónak, hogy — izléses köntösben — megjelentette az önéletrajzot, amelynek elolvasása sokban hozzájárul a nyolcvankét éves festő művészetének teljesebb megértéséhez. A tetszetős kiállítású könyvecske annál értékesebb, mivel tíz olyan Balázs-mű reprodukcióját közli, amely munkásságának egy-egy szakaszára leginkább jellemző.

A *Bolyongó paletta* megjelenése egy, irodalmunkban mindeddig jóformán ismeretlen műfaj meghonosodását jelenti. Hézagpótló vállalkozás tehát az élőújság kezdeményezése, annál is inkább, mivel hamarosan még néhány önéletrajzot ad ki.

(7 Nap, 1969. július 11.)

BOLYONGÓ PALETTA

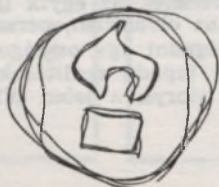
A vajdasági és jugoszláv proletártémájú művészet elindítója megírta önéletrajzát. Gazdag és színes életút az övé. »Mindig volt bennem annyi optimizmus, hogy belehazudtam az életbe egy kis harmóniát« — mondja. Ez a gondolat vezette Balázs G. Árpádot közép-Európán keresztül. Merész volt és kalandvágyó. Sokat látott, sokat tapasztalt művész, aki már gyerekkorában megszokta a változást és vándorlást. (...)

Hiányzik az életrajzból a sok anekdota, mely gazdag forrása lehetne a vajdasági művelődéstörténetnek. Többet szeretnénk olvasni Cseh Károllyal és Fischer Jóskával való kapcsolatairól, meg arról, mennyiben hatott a vajdasági munkásmozgalom Balázs szociális témájú korszakára, mely részünkre talán az egyik legfontosabb kérdés a két háború közötti képzőművészeti élet problémái közül. Előzőleg már a *Le Travail* linóleummappájában a paraszti életből vett jeleneteket dolgozta fel. A Száva partján a rakodómunkásokat tanulmányozta, utcakövezőket, kubikosokat rajzolt és metszett. Ekkor jelent meg a *Jatagan Mala* mappája is.

A művészeti fejlődését sajnos nem tudjuk részletesen követni ebben a miniatürkiadványban. Végül is egy ilyen gazdag, dinamikus és aktív élet nem fér el 24 oldalon. A könyvecske csak jegyzetanyag, és csak most érezzük, mekkora mulasztás lesz, ha valamely könyvkiadó nem íratja meg vele sokkal nagyobb terjedelemben az életrajzát, vagy esetleg más is írhatna egy Balázs-regényt. Mi számos olyan érdekes részletet tudunk Balázs G. Árpád életéről amiről itt említés sincs. Balázs szellemes és kitűnő közőr is volt. Találó, csipős megjegyzésekkel fűszerezi ugyan stílusát, de ez még kevés. Vaskos történeteinek, a bravúros fordulatoknak is helyet kell adni önéletrajzában, mely biztos, mindenki számára érdekfeszítő olvasmány lehetne.

Acs József

(*Magyar Szó*, 1969. augusztus 2.)

BALÁZSRÓL ÉS AZ EMLÉKEIRŐL

Minden önéletrajz egy elmúlt időszakról szól: arról, ami benne az ember volt, a pályáról, amelyet befutott, a szerepről, amelyet betöltött. S az elszállt idő megszépítő messzeségében rendszerint ott van a megelégedés is.

A festő Balázs G. Árpád kissé rapszodikus önéletrajzi jegyzeteit olvasgatva ugyancsak az az érzésünk, hogy a művész mindennel megbékélve pillant vissza küzdelmes életére, s megelégedéssel sorolja fel a sikereit.

Hadd bocsássam előre, amíg nem késő, hogy én a magam részéről sem a sikereivel, sem az önéletrajzával nem vagyok megelégedve. És folytonosan ott van benne a keserű felismerés, ami az erről a vidékről indult s ide visszatért tehetségekre csaknem kivétel nélkül jellemző, hogy az indulás lendülete és a kibontakozás nyugalma nincs arányban egymással, s hogy egy-egy életműről szólva csak nagyon ritkán fojthatjuk vissza a sóhajt: minek indult és mi lett belőle!

A nyolcvankét éves Balázs G. Árpád életútjára visszapillantva — e kurta és szűkszavú feljegyzések emlékeket idéző fényénél — lehetetlen nem szólni arról, hogy a művész nyugodtabb viszonyok és szerencsésebb körülmények között mi lehetett volna.

Persze, ehhez vissza kell emlékezni a régi Balázusra, a régi képekre és rajzokra, melyeket három vagy négy országon át vándorolva bohém könnyelműséggel szórt széjjel. És a kritikákra, amelyek a legteljesebb elismerés és megbecsülés hangján íródtak, olyan megállapításoktól sem riadva vissza, mintha a két háború közötti jugoszláv grafikának Balázs egyik megteremtője lett volna. Mert az albán »teszterás«-okat, a Belgrád munkásnegyedének proletárjait megőrkítő rajzain valóban nemcsak egy autentikus egyéniség kézjegyei voltak felismerhetők, nemcsak a korszerű európai attitűd érződött rajtuk, hanem egy sajátos légkör és környezet megrögzítése is. Egészen »eredeti« figurák voltak ezek a nagy és szabad lendülettel megrajzolt balkáni proletárok valahol félúton a falu és város között, az ipari munkás és a nincstelen paraszt életformájának határmezsgyéjén, a nyomorúság ezernyi jelével és mégis monumentálisan, szinte forradalmi indulatot ébresztve.

Akik abban az időben ismerték Balázs Árpádot, azoknak mégsem volt elég ez a »siker«, hiszen a művész krajcáros gondokkal küzdött, s hiába volt barátságban Dobrović Petarral, Pjer Križanićtyal, s a börtönből akkoriban szabadult Moša Pijadéval, semmiféle erkölcsi hatalom nem tudta visszatartani a felaprózódás veszélyétől s a kísérletező kedvet felváltó kész megoldásoktól.

Azt hiszem, sorsa, pályája, életútja tulajdonképpen még akkor dőlt el, abban a művészt oly mostohán tartott korban, amikor a társadalmi rendszer még azokat se tudta megszabadítani a kenyérgondoktól, akiket — mint Balázst — a maga módján felkarolt, elismert, s természetesen kihasználta. Még akkor is, ha egy képe alá az uralkodó nevét biggyesztették oda mint vevőjét, még akkor is, ha főpapok palástos portréját festhette meg.

Mondanom se kell talán, hogy nem ez volt az igazi elismerés, amit a festő a régi időkön elmerengve nyolcvankét éves korában érdemesnek tartott feljegyezni. A fiatal Balázs nem királyok és főpapok ízlését akarta megnyerni: akinek Réti István egyengette az útját, akire Prágában oly élénken felfigyeltek, s aki hazatérve úgy indult, hogy az egész jugoszláv képzőművészeti életbe beleszólása lesz, azt nem lehetett ilyen olcsó babérokkal megveztegetni. S ha később mégis lehetnek, azért csakis az akkori viszonyokat, az örökké anyagi gondokkal felhőző sorsát kell hibáztatni.

Mindez azonban, az egész fiatalos hetykeség, nem a személyes visszaemlékezésekből való. A vékony kis könyvecskéből arra se lehet következtetni, ami pedig Balázs egyéniségére oly jellemző volt, hogy ahol megjelent, ott egyszerre pezsegni kezdett az élet, mint a szénsavtől a legállottabb vinkó. Hogy a régi Szabadkának egy időben oly élénk, rendszeres kiállításokat rendező képzőművészeti élete volt, abban is jelentős szerep jutott Balázs Árpádnak. S nem tudom, valami egyre azt súgja most nekem, hogy nélküle, az ő bátor, semmitől vissza nem riadó kezdeményező kedve nélkül se Farkas Béla

nem teremtette volna meg palicsi magányában neoromantikus álomvilágát, se Csincsák Elemér nem indult volna el a kísérletezés ismeretlen csapásain, sőt talán még a festegetni kezdő proletárgyerek Hangyának se lett volna bátorsága oly gátlástalanul vászonra vinni, ami a periférián nyomor és költészet, lesújtó valóság és tündöklő remény volt.

Azt akarom mondani, hogy Balázs élete sokkal színesebb volt, kedves, örökké nyughatatlan, »fészekhagyó« bohém természetes vonzóbb, érdekesebb és szeretnivalóbb, mint amilyennek magát a megöregedett Balázs G. Árpád ezekben a táviratstílusban fogalmazott önéletrajzi jegyzetekben látja. Hogy a festő maga mennyivel izgatóbb jelenség volt, már említettem.

És ezt is csak azért mondtam, mert Balázs G. Árpád, nem érdemli meg, hogy olyan előnytelenül mutassák be egy későbbi nemzedéknek, ahogyan azt ő maga teszi. Képeiből is más, jellemzőbb válogatást érdemelt volna itt, s nagyon nagy kár, hogy erre az Életjel szerkesztősége, amely kis könyvét kiadta, nem figyelmeztette.

E változatos, küzdelmes és egykor oly magas csúcsokat ostromló életpálya, amelynek majd Vajdaság képzőművészetének történetében kell méltó helyet kapnia, azoknak lehet példa és tanulság, akik — mint ő egykoron — az avantgarde hevületével indulnak, tehát a fiataloknak. És ha így van, akkor a megöregedett Balázs Árpád előtt tisztelettel fejet kell hajtani, s a régi, a fiatal Balázssal indulni bátran és vidáman új és eredeti lehetőségek felé.

Herceg János

(7 Nap, 1969. szeptember 19.)

SZABADKAI IRODALOM

Milkó Izidor neve ma már kevesek számára mond valamit, holott haddan, a századfordulón ő volt »a szabadkai író«, a tárca országosan ismert mestere, a jeles causeur. Kosztolányiról és unokaöccséről, Csáth Gézáról már sokan tudják, hogy szabadkai születésű, de életművük — a pályakezdés éveit leszámítva — elszakadt a szülővárostól. Sinkó Ervin, György Mátyás, Ambrus Balázs, Tamás István — a tízes, majd a húszas években e nevek fémjelezték Szabadkát a magyar irodalomban.

A húszas években a jugoszláviai magyar irodalom középpontja Szabadka volt. Az első vajdasági irodalmi gyűjteményt, a Vajdasági Magyar Írók Almanachját 1923. karácsonyan a szegedi emigráns Dettre János és Radó Imre szerkesztette. Dettre irodalompolitikai szerepéről, amelyet a Bácsmegeyi Napló szerkesztőjeként töltött be 1920. és 1925. között, a jugoszláviai magyar irodalom történetének monográfiusa, Bori Imre is elismeréssel emlékezik meg. Szabadkán számos folyóirat és könyv jelent meg abban az időben, többek között ott indult 1934 májusában a jugoszláviai magyar írók ma is élő folyóirata, a Híd. A baloldali, demokratikus folyóiratot 1941-ben Horthyék tiltották be, és szerkesztőjét, Mayer Ottmárt kivégezték.

A főlzabadulás után az új Híd első számai ugyancsak még Szabadkán jelentek meg 1945-ben, de aztán a Híd szerkesztősége is átköltözött Újvidékre. Oda költözött a magyar lapok szerkesztősége is, ott jelenik meg a Magyar Szó, a vajdasági magyar nyelvű napilap.

Szabadka elvesztette ugyan a vajdasági irodalmi és művészeti élet góciának korábbi szerepét, de a szabadkaiak — büszkén Kosztolányi és Csáth Géza örökségére, a Dettre és Radó szerkesztette almanach nemes hagyományaira, a régi Hídra — újabb és újabb kezdeményezéssel szították föl a hamvadó tűz lángját. 1953-ban a korábbi fejlődési törekvések fordítottjára van példa: a 7 Nap című hetilap Újvidékről Szabadkára költözött, s ott van ma is. 1955-ben Visszhang címmel helyi folyóiratot kezdeményeztek, igaz, az első számon ez sem jutott túl.

A legjelentősebb, máig eleven és sikeres vállalkozásuk a kultúra szabadkai magyar munkásainak az 1958 óta rendszeresen megtartott előadás-sorozatuk, élőújságjuk, az Életjel. Ebben a helyi előadókon kívül gyakran

szerepelnek magyarországiak is. Úgyszólván minden előadásukon telt ház van, ami egyedülálló az egész Vajdaságban. S újabban, alig egy éve, a tagok bibliofil csemegének számító kis illetményköteteket, az Életjel Miniaturák kiadványsorozat köteteit is megkapják. Ez a vállalkozás külön is szót érdemel, sőt testvérvárosi szemmel nézve: követésre méltó.

Első számban Lévay Endre *Új lélekindulás* című esszéjében tekinti át a vajdasági, benne a szabadkai irodalmi és művészeti élet helyzetét, vizsgálja az örvendetes pezsgést, mely a jelent jellemzi. A tragikusan elhunyt tehetséges festőművésznak, Vinkler Imrénék (1928—1967) állít emléket a 2. számban megjelent tanulmányában (*Zsombékok*) Sáfrány Imre. A 3. számban Dési Ábel *Kortársaim* címmel 50 versben 50 író, költőt, művészt örökít meg, köztük (...) Balla Lászlót, az irodalomtörténész-kritikus Bori Imrét, a vajdasági próza legismertebb realista mesterét, Herceg Jánost stb. A 4. számban Kolozsi Tibor *Örtűz fényében* címmel a szabadkai könyv- és folyóiratkiadást tekinti át a húszas évektől máig. Amit bevezetőül a szabadkai irodalom múltjából fölillantottunk, Bori Imre szintén nemrég megjelent könyvében (*A jugoszláviai magyar irodalom története*. 1968) kívül az ő gazdag adatárát nyújtó könyvecskéjéből való. Ő írja: a vajdasági magyar könyvkiadásnak Szabadkán ringott a bölcsője, s első dajkái Dettre János és Radó Imre voltak úttörő antológiáikkal.

A hazánkban is ismert festőművésznak, a nemrégiben kitüntetett, 82 esztendő Balázs G. Árpádnak hatvanéves művészpályáját megörökítő önéletrajzát nyújtja *Bolyongó paletta* címmel a sorozat legutóbb megjelent, 5. számú kötete. A művész a fölszabadulást Nagyváradon élte át, s kevéssel utóbb Szegedre került, s itt élt 1959-ig. Szegedi korszakáról is szól önéletrajzában. Elmondja, hogy územekben élmunkások portréit rajzolgatta, majd a Délmagyarország megbízásából a friss politikai hírekből rajzokat készített, s ezeket kitették a kiadóhivatal kirakatába. (Nyilván akad, aki még emlékszik erre: akkoriban a Kárász utca sarkán, a mai ajándékbolt helyén volt a kiadó.) Beszámol szegedi, budapesti, békéscsabai, vásárhelyi tárlatokon való szerepléséről, önálló kiállításáról a Móra Ferenc Múzeumban, időzéseit a sárospataki és dömösi alkotóházakban, A Képzőművészeti Alap több rézkarcát megvásárolta, a Szikra Kiadó pedig megvette Leninről készült linóleummszetét.

Nemrég ünnepe volt a szabadkai irodalomnak. Szeptember 11-én leplezték le a városháza és a zeneiskola közötti téren a város szülöttének, Csáth Gézának szobrát az író halálának félévszázados fordulóján. Emléktáblával jelölték meg szülőházát, utcát neveztek el róla, este a színházban bemutatták Lévay Endre Csáthot megmintázó monodrámáját. Erre az alkalomra jelent meg az Életjel Miniaturák sorozatának új, 6. száma, a szabadkai irodalom hagyományainak legjobb ismerőjének és a mai szabadkai szellemi élet erjesztőjének, motorjának, Dévavári Zoltánnak tollából *Az árny zarándoka* címmel. Dévavári nemcsak Dér Zoltán néven ismert költője a vajdasági irodalomnak, nemcsak a 7 Nap egyik szerkesztője, hanem Kosztolányi és Csáth életművének kitűnő kutatója is. Birtokában van a teljes Kosztolányi- és Csáth-irodalomnak és olyan kiadatlan kéziratoknak, leveleknek, melyek a magyarországi kutatók kötelező zárandokhelyévé teszik Szabadkát, Dévavári nagy szorgalommal és anyagi áldozattal létrehozott gyűjteményét. Sokat várunk még tőle.

Péter László

(Délmagyarország, 1969. szeptember 14.)

BALÁZS G. ÁRPÁD

Bolyongó paletta

Életjel

MINIATÜRÖK 5.

DÉR ZOLTÁN

Az árny zarándoka

Életjel

MINIATÜRÖK 6.

AZ ÁRNY ZARÁNDOKA

A Szabadkai Munkásegyletem kiadásában, az *Életjel* Miniatürök 6. kis könyveként, a napokban hagyta el a nyomdát Dér Zoltánnak Csáth Gézárról írott műve, *Az árny zarándoka*.

A monográfia igényű, s ugyanakkor rendkívül eleven, érzékletes stílusban megírt könyvecske kétségtelenül a legértékesebb mű ebben a sorozatban. Azzá teszi a pusztá tény, hogy a mi világunkból származó, de az egész századelő modern magyar irodalmában egyedülálló hangvételt képviselő Csáth Géza írói és emberi alakját hozza közelebb hozzánk. Másrészt évtizedes kutatómunka és páratlan könnyedségű írói transzponálás szerencsés találkozása folytán, Dér Zoltán személyében elsőrangú tomácsolót kapott Csáth tragikus írói életműve.

Külön imponáló a mértéktartás, ahogyan a szerző esupán a tudományosság és hiteles adatszerűség határvonaláig megy el titokfátylakat lebbentető, az elődök összes eredményeit mindig figyelembe vevő barangolása során. Ugyanakkor hangvételében, környezetvizsgálatában mindvégig ott érezzük a személyes ihlet, a közelségből fakadó megézés, avatottság varázsát. E tekintetben talán a narkózis rabjává vált író, orvos, tanulmányíró, elbeszélő, zeneszerző, festő, drámaíró Csáth utolsó napjainak a megrajzolása, a tragikus életút fináléjának lelkiállapot-rajza a legsikerültebb ebben a kis könyvben.

Csáth életrajzi adatai, műveinek pontos jegyzéke, a róla szóló tanulmányok listája, név- és címmutató, valamint képmellékletek teszik teljessé Dér Zoltán figyelemre méltó, értékes és szép könyvét.

(f)

(Magyar Szó, 1969. október 27.)

ÉLETJEL MINIATÜRÖK

A Szabadkai Munkásegyletem kiadásában jelenik meg ezen a címen egy füzetsorozat a nagy kulturális hagyományú város magyar szellemi örökségének fölterképezésére. (Valójában az Életjel című élőújság könyvsorozata ez.) Hét kis könyv jutott el eddig hozzánk, s mindegyik többet jelent mint egyszerű helytörténeti munka: a vállalkozásban az a lehetőség és törekvés rejlik, hogy az eleddig erős egyközpontú (Újvidék) vajdasági magyar szellemi életnek bolygói keletkeznek; az Életjel Miniatürök mellett a zentai múzeumi füzetekre utalhatunk itt.

A szabadkai sorozat egyik legérdekesebb darabja Dér Zoltán *Az árny zarándoka* című írása a szabadkai születésű Csáth Gézáról; az író halálának ötvenedik évfordulójára jelent meg, és ismeretlen adatok alapján (egy kicsit talán szépirodalmiasítva és publicisztikai érdekességekre is törekedve) foglalkozik Csáth életének utolsó tíz évével, morfinizmusának tragédiájával. Ami irodalomtörténeti újdonságot hoz, az az, hogy elvégzi Csáth drámaírói működésének összefoglalását, két, eddig kiadatlan művet is ismertet, biográfiai áttekintést ad az íróról. (Szeptember elején Csáth-ünnepségek voltak Szabadkán, felállították az író szobrát is.)

Egy másik különös füzet Dési Ábelé, a költőé, aki *Kortársaim* címmel egy verseskötetet jelentetett meg, 50 jugoszláviai magyar író, festő, irodalomtörténész verses portréját adja. Idegenkedésünk egy ilyen vállalkozástól jogos, hiszen az alkalmi jelleg elkerülhetetlen, de Dési Ábel legtöbb verse megáll versként, igazi lírai portrét tud adni. (Azokról, akiket kortársai közül mi is személyesen ismerünk, találó portréi vannak, a többit nem tudjuk ellenőrizni.)

Kimondottan helytörténeti füzet Kolozsi Tibor *Őrtűz fényében* című írása, a szabadkai magyar folyóiratok és könyvek kiadástörténetét kutatja. Gazdag lista, több vonatkozása van az elmúlt negyven év szegedi szellemi életével is, érdemes lenne ezt a szálát valakinek itthon is fölvenni. Ugyanilyen szempontból érdekes lehet Balázs G. Árpád festőművész önéletrajza (*Bolygó paletta*), a fél világot bejárt vajdasági magyar festőnek vannak szegedi éve is.

(i.)

(Tiszatáj, 1969. 11.)

ELŐMUNKÁLAT EGY PÁLYAKÉPHEZ

Csáth Gézáat tanulmányozni, róla könyvet írni több okból is hálás és sürgető feladat. Hasznát veszi az ilyen munkának az e századi magyar irodalom első nagy frontáttörését, a Nyugat-nemzedék történetét kutató irodalomtörténetírás, tehát az egyetemes magyar kultúra is, s még inkább a maga sajátos hagyományának felfedezésében egyre fogékonyabb vajdasági tudományosság. Csáth Géza művészetének természete külön is meg szolgálja a neki szánt fараdozást. Ahogy az ő már-már elfeledett életművét az új jelképeség áramlatai, a szorongás és az emberi szörnyűségek ábrázolásának gyakorlata aktualitáshoz juttatta, úgy tudja ő történelmi fedezethez juttatni a vajdasági magyar irodalom ama kísérleteit, amelyek a külvilág tárgyi valósága helyett a lélek alvilágának eseményeiben tárgyasítják az írói szándékot. Csáth Gézával tehát jól jár a vajdasági irodalom, s a jelek szerint az író se jár rosszul. Alakja és műve körül Szabadkán termékeny kultusz van kibontakozóban. (Nemrég, halálának ötvenedik évfordulóján emléket szoborral, emléktáblával tisztelték meg, s utcát neveztek el róla.) Ennek a kultusznak eddig legértékesebb dokumentuma Dér Zoltán *Az árny zarándoka* című könyve.

Dér Zoltán Csáthra vonatkozó publikációit ismerhetik a 7 Nap olvasói. Nagyobb részük az írónak a morfinizmussal való szörnyű és szomorú küzdelmét igyekezett megvilágítani, szemléltetni, s kiemelni ezzel a tabuk és a rejtélyes szenzációk övezetéből. Mostani könyvecskéjében is ennek a homály- és legendaoszlató munkának az eredményei a legfontosabbak s a leginkább kimunkáltak. Még az avatottakat is meg fogja lepni a szerencsétlen író leromlásának, vergődésének huzamossága. Dér Zoltán differenciáltan: újrakezds és visszaesés

kuszán ismétlődő ritmusának hullámverését követve rajzolta meg ezt a dermesztő kálváriát. Olyan közéről, mintha egy tüzetes orvosi napló anyaga állna rendelkezésére. Nemcsak azt tudja, hol, mikor és meddig gyógyították Csáth Gézát, és milyen sikerrel, de ismeri a testi és lelki kondíció részadatait, a nyakbőrségtől a pantoponadagok változó mennyiségéig. Az a részlet például, ahol a közérzet egy napba sűrűsödő kis drámájának eseményeit ábrázolja (60. lap), a maga nemében kivételes pontosságú és idéző erejű dokumentum. S ilyen részletekben bővelkedik ez a füzetnyi könyvecske.

Hogy ennek ellenére sem érezzük klinikaszagúnak, ennek az a titka, hogy a kórrajz részleteit a művészi pálya tétjeire s az író emberi kapcsolataira vonatkozó dokumentumok tagolják, s ezek a vonatkozások a folyamat rajzát ki is emelik a morfinizmus érdekköréből. Ilyen funkciója van annak is, hogy Dér eredete felől: régebbi betegségek és az alkat bajai felől közelít a kifejlett állapothoz. Kár, hogy vázlatosan teszi ezt, s hogy a társadalmi és kulturális motívumokat egyre inkább kiszűri a felbomlás folyamatából. Könyve horizontja és ritmusa veszít ezen.

E veszteséért könyve két másik fejezetével igyekszik kárpótlást nyújtani. Ezekben nem az életrajz, hanem a művek állnak vizsgálódása előterében. Az első fejezet Csáth művészi jellemének lényegét vázolja. Ebben a munkában értékes előzményekre: Bóka László, Illés Endre, Diószegi András és mások eredményeire is támaszkodhatott. Él is velük, de az utóbbi időben kísértő túlbecsülést, a Kafka- és Ady-párhuzamok buktatóit megfontoltan elkerüli. Nem avatja Csáth Gézát fasizmus megsejtő látnokká, csak az egyensúly látszatai mögött rejlő betöltetlenség s az ebből eredő kóros aktivitás ismerőjét és kifejezőjét méltatja benne. És így hiteles, mert Csáth azon a ponton érzett rá erre a lázas és mohó aktivitásra, amelyen indítékait és politikai tartalmait még nem mutathatta ki. S talán nem is hitte, hogy az emberi szorongások és kóros indulatok kizárólag társadalmi-politikai okokból erednek. — Dér Zoltán nem vitatkozik elődeivel, de érvelése mögött ilyenfajta vita megfontolásait lehet sejtünk.

Könyve második fejezete, az általános jellemzést adó elsőből szervesen tér rá a drámák elemzésére. Galsai Pongrác szűkszavú jellemzésén kívül a szerző itt magára számíthatott, s dolgát nehezítette, hogy nemcsak az ismerős, de az elfelejtett, sőt teljesen ismeretlen drámákat is számba vette. S hozzá ezek a drámák jellegükben is erősen elütnek egymástól. Az ismeretlenekről adott információ s az ismertek elemzése egyaránt hézagpótló munka. Megtudjuk, hogy a drámairó Csáth Géza a modern zenés bábjáték műfajában is figyelemre méltó eredményre jutott (*Hamvazószerda*), a *Janikában* pedig az ibseni leleplező dráma olyan példáját alkotta meg, amely ma is jobban megállna színpadjaikon, mint a közelében született színművek többsége. Dér Zoltán nem ilyen apodiktikus, hanem a gondos elemzés érveivel győz meg az iméntiekről. Ennek köszönheti, hogy a családi háromszögről adott körképben nemcsak a figurák hitványságát ismeri fel, tehát nemcsak a leleplezés ingerét, hanem a kényszerek írói belátását, s e kettőségben a groteszk megjelenését is.

A kevésbé ismert drámákról szólva ismét csak meglepi olvasóit. Először azzal, hogy a figurák mohó életvágyában, a telhetetlen szenvedélyhajszában Csáth Géza életének nagy gyötrelmére, az abnormális úton szerzett gyönyör problémájára ismer. S nyomban arra is, hogy az író pályája egyik legnagyobb esélyéhez állt közel, amikor drámáiban ezt az emésztő kórt megkísérelte anyagává avatni. S eközben Dér a létezés abszurditásáról vallott s ma is ható meggyőződés genesiséről is fontosat tud mondani.

Külön nyeresége e fejezetnek, hogy gondolatláncra végül összekapcsolódik a leromlás drámáját ábrázoló, már méltatott harmadik fejezettel, s visszaautal az első fejezetben végzett alapozásra.

Van tehát bizonyos egység ebben a könyvecskében — a gondos eseménynaptár és bibliográfia csak erősíti ezt —, noha inkább a hézagpótlás és a homályosztatás szándékával íródott. Az átfogó pályakép vagy Csáth-portré s ebben a novellák meggyőző értékelése azonban még megírásra vár. Arnyékot ez a hiány nem vethet Dér Zoltán könyvére, hiszen nem helyettesíteni akarja a hiányolt művet: eléje dolgozik. S ezt sikerrel teszi.

Kiss Ferenc
(7 Nap, 1969. november 14.)

A SZÜLŐFÖLD FÉNYEIBEN

Ha az ember végigolvasta Dér Zoltán kis könyvét Csáth Gézaról, úgy érzi, hogy ami eddig legenda volt, köd és titok a fiatalon meghalt novellista élete és csonkán maradt életműve körül, az most egyszerre szétfoszlott, elszállt, s minden világosabb és érthetőbb lett. Elsősorban azért, mert Dér bőven kutatott fel eddig ismeretlen adatokat, s a legendák ködéből emberközelpbe hozta hozzánk Csáth Géza alakját, miközben az életrajzi adatoknak minden mozaikja megfelelő helyére került a munkájában.

Az új adatok között néhány egyenesen meghökkenti az embert. Például az az egészen mellékesnek tűnő feljegyzés, hogy Herczeg Ferenc egyik történelmi drámájára akart operazenet írni, s hogy kevesellte a sikert, operettel szerette volna meghódítani a közönséget! Szóval, mintha nem az a megalkuvást nem ismerő, önmagához és esztétikai igényeihez magasan hű és szigorú jellem lett volna, akinek eddig láttuk. Eddig azt hittük, Csáth Géza csak az ihlet kivétele pillanataiban ült le írni, mert mintha novellái, ezek a mértani pontossággal megszerkesztett, arányosra csiszolt, hideg ragyogású remekművek másképpen meg sem íródhattak volna, annyira egyedülállóak voltak a század első évtizedének magyar prózájában. Azt hittük eddig, s ezt a hitünket minden kritikai elemzés, Kosztolányitól Illés Endréig élénken támogatta, hogy a fiatal Csáth Géza egy megszállott szenvedélyével hordta ki magából iszonyok és látomások sötét képeit, mintha egyáltalán nem lett volna fontos, hogy aminek ő életet adott a művében, abból hogyan lesz irodalom, s abban az irodalmi közegeben aztán a műnek milyen sorsa... S most kiderült róla, hogy operettel akart írni, gyors és gyanús sikert aratni, s nyilván evégből egy podvás törzsű óriáshoz támaszkodni, megzenésíteni a *Bizáncot!*

Időnk sincs azonban kiábrándulni a legendáktól megfosztott, emberibb közelségbe került Csáth Géza alakjából, amikor egy másik feljegyzés a halálba menő utolsó pillanataival erős módosítást végez egyéniségének egyensúlyán. Dér Zoltán cáfolata után ugyanis korrigálnunk kell a kissé szinpadias képet: tehát nem igaz, hogy futva próbált menekülni, hogy könyörgött a katonáknak, engedjék szabadon, s az sem igaz, hogy ott halt meg a demarkációs vonal közelében, egy árok partján, rőt alkonyi fényben...

El kell hát felejtenünk az irodalomtörténetnek ezeket a költői túzásait, s az életrajzíró állításainak hitelt adva tudomásul venni a némagságotan keményebb és férfiasabb búcsút az élettől, s megbarátkozni egy határozottabb körvonalú, korának társadalmi viszonyaiban realisabban elhelyezkedő, s irodalmi anyagát is kevesebb misztériummal, józan és céltudatos komponáló szigorral kezelő alakjával Csáth Gézának.

Dér Zoltán szorgalmas kutató szenvedélyét hatékonyan egészíti ki költői intuíciója is. Az évek óta tartó adatgyűjtés, amikor is Csáth Géza legközelebbi hozzátartozóit bírta szólásra, nem lett volna elegendő a hiteles portré megrajzolásához. Élet és irodalom összefüggéseit kellett értően egybefűzni, Csáth Gézát beállítani a maga korába, s háttérnek odatenni Szabadkát, a békebeli paraszt Párizst a Teréz térből kinyúló, gizzazzal benőtt zsákutcával, a tekintetes vármegyét, amely Pecellő helyett Regécét ajánlja a fiatal orvosnak, s ebből a vaskosan józan és realis világból elkisérni az íróat abba a másikba, ahol mindez szertefoszlik, mert egy nap alatt nyolcezer évet élhet.

Dér Zoltán nemigen esztétizál, meg se kísérli helyrajzzal, korképpel és a valóságnak ilyen rideg és könyörtelen légkörével magyarázni a menekülésnek egy másik, szebb és szinesebb világba vezető útját. Sőt, a novellákat kiváltó iszonyt, s az írói látomásokból táplálkozó témakört sem ebben a gyerekkorban, s a vérbőségében brutális Bácskában látja, de ahogy az adatokat csoportosítja, s újabb és újabb fényugárral pásztázza végig Csáth Géza rövid életútját, mintha nagyon is a szülőföld terhes örökségében látnánk élet és életmű kegyetlen predestinációját! *A szegény kisgyermek panasza*i, Csáth Géza és később Szirmai Károly novelláinak játéktere ugyanazt a légkört árasztja. Aligha véletlen, hogy az utóbbi években, amint erről Dér Zoltán tájékoztat bennünket, Franz Kafka magyar előfutárát látják Csáth Gézában.

Dér Zoltán tanulmánya után meg kell változtatni az irodalomtörténet Csáth Gézaról rajzolt arcképének nem egy vonását. És talán a szülőföld örökségét is feltüntetni tehetségének egyéb javai mellett. Azét a szülőföldét, amely már régen nem rózsaszín idilleket ömleszt a magyar irodalom nagy folyamába, de kegyetlen szorongásokról ad számot Csáth Géza után is, napjainkig, mintha a gazdag, tunya és sáros vidék kutyaugatásos éjszakáinak emléktől senki se tudott volna szabadulni, ha elővette az írás révületét.

Sok tévhitet oszlattott el Dér Zoltán Csáth Géza élete és életműve körül. (...)

Emléke világosabb lett, tisztább a szülőföld tisztuló fényeiben.

Herceg János

(7 Nap, 1969. december 5.)

CSÁTH GÉZA ÉBRESZTÉSE

Ha szabad egy közhellyel kezdenem: a századunk első évtizedében induló írócsoport, a Nyugat káprázatos nemzedéke, a magyar írás egyik tehetőségeiben leggazdagabb, legszínesebb írói csoportosulása volt. Aki — mint Csáth Géza — ebben a csillaghullásban is a legnagyobb ígéretek közé számított, arról joggal feltehetnénk, hogy halála után 50 évvel már nemzeti klasszikusaink között tartjuk számon és életműve közkinccsé, iskolai tananyagká lett. Dr. Brenner József — írói nevén Csáth Géza — pályája szinte megdöbbentő gyorsasággal ívelt fel; még gimnáziumi tanuló volt, mikor már országos híré lapok közölték írásait és alig néhány év alatt maradandót alkotott nemcsak mint novellista és drámaíró, de mint úttörő zeneesztéta és kutató ideg orvos is. Zeneszerzéssel is foglalkozott és volt érzéke a festészethez is. Művészi egyéniségének erejére vall, hogy mindezekben a területeken úttörő kezdeményezőként lépett fel, nem egyszer megelőzve még a céhbelleket is. A káprázatos indulást azonban tragikus, korai letérés követte. Ma Csáth neve szinte ismeretlen a nagyközönség előtt és talán még a legértőbb olvasók is jobban ismerik a vele foglalkozó gazdag irodalmat — Karinthy, Kosztolányi, Bóka, Németh László és Illés Endre megemlékezését és tanulmányait —, mint magát az életművet. Különösen Kosztolányi foglalkozott igen sokat Csáthtal. Nemcsak író társa, de unokabátyja és gyermekkori legjobb barátja is volt. Számos karcolatában, novellájában és több versében is ott kísért Csáth fájdalommal és megrendült együttérzéssel rajzolt emberi alakja; a legfeledhetlenebb formában talán abban a versében, amely egy egész, fiatalon kihunyt nemzedéket gyászol:

Ó szép magyar fejek, ti drága-régik,

Költők, az írás büszke bajnoki,

ifjan virágzók és ifjan lehullók,

Ady, Csáth Géza, édes Cholnoky...

Csáth, ez a valóban »ifjan virágzó és ifjan lehulló« író még így is maradandó, bár torzóban maradt életművet hagyott maga után —, amely azonban még számos részletében felfedezésre vár. A több évtizedes némaság, amely munkásságát körülvette, 1964-ben tört meg először, amikor a Szépirodalmi Kiadó — Illés Endre válogatásában és bevezető tanulmányával — kiadta egy novellás kötetét *A varázsló halála* címen. A szabadkai születésű író ébresztését most, halálának 50. évében, a szülőváros írói folytatják; néhány hónapja avatták fel szabadkai mellszobrát, Almási Gábor alkotását, Dér Zoltán pedig Csáthtal foglalkozó értékes kötetet hozott nyilvánosságra. (Egyébként: Szabadkán Csáth Géza Művészetbaráti Kör is működik.)

Dér Zoltán vékony kötetének gerincét két tanulmány alkotja: a rövid bevezetőt követő első esszé az író drámai munkásságát elemzi. Ez annál is örvendetesebb, mert szinte ismeretlen területet tár fel, hiszen Csáthot többnyire csak mint novellistát tartjuk számon. A mellőzés okát Dér is említi;

az író négy színműve közül csak egy, (*A Janika*) jelent meg nyomtatásban, a többi három — (*Hamvazószerda* — *Horváték* — *Zách Klára*) — kéziratban maradt. Szép feladat lenne, ha egy kiadó, vagy folyóirat most, a fél évszázados évfordulón azzal emlékezne meg az íróról, hogy kiadja kéziratban lappangó műveit, amelyek — Dér Zoltán vázlatos ismertetéséből ítélve — jelentős kordokumentumoknak látszanak.

A második, *Angyali gyilkosa nőnek s tennen-magadnak* című dolgozat az író utolsó tíz évét kíséri végig. Csáth 1910 áprilisában kezdett morfiomot szedni; a roncsoló méreg előbb ragyogó írói, zeneszerzői, orvosi tehetségét kezdte ki, majd egyre sötétebb utakra hajszolta: az örültek házába és végül, 1919-ben, feleségének meggyilkolásába és az öngyilkosságba. Ennek az egyre sötétedő korszaknak a történetét már Illyés és Kosztolányi is vázolta, de Dér Zoltán, az író öccsének, Brenner Dezsőnek adataira épülő leírása az első, dokumentumokra támaszkodó, tudományos igényű feldolgozása ezeknek a tragikus éveknél. Dér közli a Csáth—Kosztolányi levelezés több, eddig kiadatlan darabját, valamint számos dokumentumértékű fényképet. Reméljük, a szerző tovább folytatja kutatásait és alkalmat talál majd a teljes Csáth-életrajz kidolgozására is.

A kisalakú kötet a Szabadkai Munkásegyletem gondozásában az Életjel Miniatűrök nevű sorozat hatodik számaként jelent meg — sajnos csak 600 példányban. Ez az értékes könyv — és az egész, 1968-ban elindított sorozat — újabb bizonyítéka, hogy a maroknyi vajdasági magyar író és irodalomkutató jó sáfára gazdag örökségének.

Zsigmond Endre

(Új Látóhatár, 1970. február 15.)

AZ ÁRNY ZARÁNDOKA

(Csáth Géza emléke)

A jugoszláviai magyarok szellemi életének középpontja ma kétségteljesen a Vajdaság autonóm terület központjában, Újvidéken (Novi Sad) van, ahol a mintegy félmilliónyi jugoszláviai magyarság nagy napilapja, a Magyar Szó, irodalmi (Híd és Új Symposion) és más folyóiratai, hetilapjai, a Radio Novi Sad egyre bővülő magyar nyelvű adásai (a beszélt műsor 68 százaléka magyar nyelven hangzik el és évente 1814 órányi sugárzásidőt tölt ki), sőt újabban a Belgrádi Televízió magyar nyelven működő stúdiói vannak. Ezek olyan tények, amelyek arról beszélnek, hogy Jugoszláviában valóban gyakorlatban is alkalmazzák Leninnek a nemzetiségekről vallott felfogását, s jó példát mutatnak a szocializmus útján járó más államoknak is.

Ennek a fejlődésnek természetes velejárója azonban az, hogy a nagy kulturális gócpont szinte teljes egészében magához szívja az irodalom művelőit, úgyhogy a nagy határváros, Szabadka, megint abba a hátrányos helyzetbe került, hogy irodalom szempontjából is peremváros lett, s akik hűségese maradtak szülőföldjükhöz, bizonyos tekintetben megint csak második vagy harmadik vonalba kerültek. (Igaz, hogy a közeledés fejlődésével ez a távolság ma már minimálisnak mondható és egyre kisebbé válik.) A Vajdaságban ma már csak egyetlen író van, aki e hátrány érzése nélkül maradt meg hűségesen és következetesen Zomborban (sőt, az év jó részében a még távolabbi Batinán avagy Kisközegen), és Szabadkán is maroknyi csoport él, elsősorban a 7 nap c. hetilap körül csoportosulva. Ez a kis csoport azonban annál hűségesebben ragaszkodik a maga környezetéhez és gyökereihez, sőt, ebből következően annál elszántabban harcol is azért, hogy pozíciót megtartsa. Közülük elsősorban három ilyen »apostolt« említhetünk, akit Szent-eleky »Szeressük azt, ami a miénk« jelszavát nemcsak gyakorlatilag alkalmazták, hanem tudatosan mélyítik is, s ugyanakkor ragaszkodnak a realitáshoz, mint irodalmi műfajhoz is. Nevüket is leírhatjuk: Dér Zoltán, Lévy Endre és Urbán János triója az, amely több mint egy évtizede megindította az Életjel élőűjságot, az »élő folyóiratot«, az eleven kapcsolatot környeze-

tükkel, az olvasó néppel s ez az élőlűjság az elmúlt évben megindította az Életjel Miniaturók kiadását is. Ezeknek a kis kötetekben elsősorban azokat a gyökereket tárják fel, amelyek ennek a területnek eleven és ma is ható és egyben példaadó, biztató irodalmi hagyományait fejlesztik tovább. Dér Zoltán már régebben komoly tanulmányt írt a fiatal Kosztolányi Dezső szabadkai éveiről, most pedig az Életjel sorozatban a tragikusan, fiatalon meghalt Csáth Gézaról, erről a Szabadkáról indult, század eleji kiváló elbeszélőről írt figyelemre méltó tanulmányt, melyhez Lévay Endre *Félálom után* c. monodrámája is csatlakozott.

Dér Zoltán valóban jószemű irodalomtörténésznek bizonyult nemcsak Kosztolányi fiatakoráról írt művében, hanem ebben a »miniatűrjében« is, amelyben Csáth Géza életművének eddig kevésbé ismert rétegeire és arra az életszakaszára is igyekeznek fényt deríteni, amelyben »közelről szemléltető a tragikum természetét és így az élet tétje is.« Ma már kétségtelen, hogy a század eleji magyar irodalomban felvillant Csáth Géza igazságtalanul és méltánytalanul borította el a feledés több évtizedes csöndje, hiszen vannak, akik ma Franz Kafka magyar elődjeként emlegetik. Helyesen állapítja meg Dér Zoltán, hogy Csáth Géza példázatos író, akinek gyilkos objektivitása magasabb szándékot szolgál, s gyakran az emberi lélek olyan rejtett titkait tárja fel, amelyről a kifelé figyelő naturalizmusnak csak sejtelmek lehetnek. S az orvosi tárgyilagosság, amely a titkok előtt megnyilvánul, már nem a műszer tárgyilagossága, hanem az emberi lét törvényeit tudó lélek magasrendű fegyelme.

Dér Zoltán és a Szabadkán élő és dolgozó kis magyar írócsoport természetesen nem azt akarja bizonyítani, hogy akár Kosztolányi, akár Csáth Géza »szabadkai« írók voltak, de sokkal inkább azt, hogy a gyökereik idáig nyúltak s ebből a homokos, kopárnak látszó talajból szívták egész életre szóló éltető nedveiket, amelyek megadták művészetük egyéni sajátosságát is. (*A szegény kisgyermek panasza*, Szabadka és Palics a magyar költészetben.) Tehát nem újabb »provinciálisizmust« akarnak teremteni, csak éppen megmenteni az el nem hanyagolható táj serkentéseit, a »genius locit«, amiről még ma sem illik szájbigyesztve beszélni. (Gondoljunk a Nobel-díjas Ivo Andrića, aki a boszniai couleur localt tudta világirodalmi szintre emelni.) S nem is a magyar író elfogultsága szól e sorok írójából, amikor e kis kötetrel kapcsolatban az Életjel élőlűjság fejlődéséről beszél, hiszen a Szabadkán megjelenő Rukovet c. folyóirat (a vajdasági szerbhorvát írók folyóirata) nem sokkal elhangzása után helyt adott Lévay Endre *Magunkról beszélünk* c. tanulmányának, amely szintén ezt a szellemet képviselte. És itt beszélhetünk arról, hogy Veljko Petrović, a bácskai származású nagy szerb író, vagy akár Mladen Leskovac, Bogdan Čiplić mennyire közel állnak szellemükben mondjuk Herceg Jánoshoz, vagy akár Szenteleky Kornélhoz, akik e táj íróinak vallották magukat vagy vallják magukat, hogy több nevet ne is említsek.

Az egykori szabadkai városháza palotája előtti kis téren ma ott áll Csáth Géza szobra, s hogy ott áll, ez is elsősorban Dér Zoltánnak és társainak köszönhető. Magyar nyelvű és nem magyar nyelvű írók igenis megértik egymást a szellem területén és együtt tudnak működni, ezt bizonyítja az elmúlt fél évszázad és ezt bizonyítják az olyan művek is, mint Dér Zoltán tanulmányai és mint az Életjel élőlűjság. S ha már erről beszélünk, ennek a kis, de jelentős kötetnek kapcsán, legyen szabad azt is örömmel elmondanom, hogy — amint erről legutóbb Szabadkán hivatalos vezetőférfiaktól értesültem —, az Életjel hamarosan folyóirat formában is megjelenik. S ezzel bekapcsolódik nemcsak a jugoszláviai magyar irodalomba, hanem természetes érhálózatára révén a magyar és délszláv irodalmakba is.

Ezért érdemes felfigyelnünk a jugoszláviai magyar irodalomnak erre a »peremmozgalmára«.

Csuka Zoltán
(*Jelenkor*, 1970. 7—8.)

AZ ÁRNY ZARÁNDOKA

Régi vágyát valósította meg sorozatos előadásrendezéseivel, irodalmi estéivel s az Életjel-könyvecskék megindításával a kultúránk és irodalmi életünk ápolásában és fejlesztésében oly fáradhatatlanul tevékenykedő s — joggal elmondhatjuk — nálunk ebben egyedül álló Dér Zoltán a korai Nyugat-nemzedékhez tartozó és szabadkai származású Csáth (Brenner) Géza novella-, drámaíró és zenekritikus, sőt zeneszerző emlékének szánt *Az árny zarándoka*, című s az Életjel Miniatűrök sorozatában 6-nak megjelent könyvével.

Fáradhatatlan kutatásai s kivált az író öccsétől, Brenner Dezsőtől szerzett adatai nélkül sohasem tudtunk volna meg annyit az oly tragikus sorsú s alig 32 és fél éves korában pantopponnal öngyilkosságot elkövetett, nálunk az olvasóközönség részéről sajnos kevésbé ismert fiatal íróról, aki már mint érettségiző tanuló kitűnt az önképzőkörben felolvasott és írói tehetséget eláruló írásával, s akinek már első novellás könyvei, mint pl. az 1908-ban megjelent *A varázsló kertje* vagy az 1911. évi Nyugat-kiadású *Délutáni álom* s a Modern Könyvtár sorozatbeli *Zeneszerző portrék* egészen sajátos egyéniségű, sokat ígérő írónak mutatták be, s az írásaival foglalkozó általános elismerést váltottak ki.

Dér Zoltán könyvének gazdag bevezetőjében Csáth Gézát, érdekesen elemző részletességgel, mint modern és fantasztikus novellistát több arcúnak mutatja be, aki — mint írja — joggal vallhatta magát E. T. A. Hoffman utódjának, nemcsak képzeletük közös járásánál fogva, hanem sokoldalúsága miatt is, hiszen könyvében mint drámaírot és zeneszerzőt is bemutatja, csak ne kezdett volna 1910. április 20-á óta — édes méregként — bőre alá narkóizist kiváltó morfiumot fecskendezni, mert az időszakonkénti elvonó kúrák vagy csökkentett adagok ellenére is annyira rabja lett a narkóizisnak, hogy tíz év után, egyik reátoró, pusztítani, ölni akaró, bár oktanul feltékeny pillanatában lelötte kisleányát tartó feleségét, Olgát, majd elrohant a szomszédos házig, ahol összeesett, utána pedig fölvergta karján az ereit, s nagy adag morfiumot vett be, hogy úgy haljon meg — írja Dér Zoltán —, ahogyan azt annyiszor elképzelte.

Igen érdekes része a könyvnek *A drámák tanúsága* című fejezete, mert a közönség csak *A Janikát* ismerhette meg közülük, noha a *Hamvazószerdát* vele egy műsorban mutattak be, de nyomtatásban — sajnos — éppúgy nem jelent meg, mint másik kiadásra váró két darabja: a *Horváték* és a *Zács Klára* — írja Dér Zoltán, s Illés Endrével szemben azt mondja, hogy »Csáth Géza joggal vehette komolyan a maga színpadi reményeit«, s ennek alátámasztására hivatkozik *Az Újság* 1911. május 25-i számára, mely többek között így ír róla: »Csáth Géza otthonosan mozog a színpadon is és szinte bravúros technikai készséggel csinálja műveit.« S részletesen idéz Csáth Gézának a *Hamvazószerdával* kapcsolatban tett vallomását, mely szerint darabja: »Félig némajáték, félig dráma, melyhez melodramatikus zenét irtam«, ezzel fokozni kívánván a cselekmény szimbolikus hatását. »Mert szimbólum itt minden, ami történik: A mulatság, a mámor, a csömör, az utolsó vendég magára maradása, a fáradtság, a halálvágy, a búcsú. Az egész nem egyéb, mint poézisbe foglalása egy jellegzetes neureszténias érzésnek, mely a lumpokat, meg az élet túlságosan kiélvezőit állandóan és végzetszerűen kíséri« — idézi Dér Zoltán Csáth Gézának a darabban kifejezésre juttatott s vele önképzésére is rámutatott sorait. »Mert nem kétséges, hogy a *Hamvazó szerda* életösszegező és sorsértelmező igénnyel készült, s benne a maga romlásának veszélyével néz szembe az író« — állapítja meg a darabról.

A kordivattól *A Janika* se mentes — írja odébb, s megállapítja, hogy a háromszög szégyenével való kiegyezés erejét az adja, hogy a kisember tehetetlensége fejeződik ki benne. »A távolság, mely az emberi méltóság s a nagy szenvedélyek lehetőségeitől elválasztja.«

A könyv tele van e fejezetében, éppúgy, mint a következőben is, talá-lóbbnál talá-lóbb megállapításokkal, arról adva tanúbizonyságot, hogy Dér Zoltán mennyire beleélté magát Csáth Géza világába, s mennyire egyéni ez a megállapítása is: »Mindebből kitetszik, hogy Csáth Géza avatottan és talá-lékonyan beszélt a dráma nyelvén, amikor színpadi műveit eltervezte.«

Találó az a megállapítás is, hogy »Csáth, a maga romboló szenvedé-lyével küszködve, az első egyikeként sejtette meg, hogy korának mámoros vitalitása és tobzódó szertelensége mögött veszedelmes lázak is lappanganak.«

Egyáltalában: A drámák tanúságáról szóló fejezete, éppúgy, mint a többi is, tele van Csáth Géza írói egyénisége kialakulására rámutató, egészen sajátos írói nyelvezetű, érdekesebbnél érdekesebb következtetésekkel fölépi-tett s azokat íti-ott magyarországi íróktól is alátámasztott idézetekkel.

»Hogy milyen kétségbeesett küzdelmet vívott Csáth azért, hogy a bol-dogságszerzés talmi és önromboló szenvedélyén úrrá legyen, reméljük, hogy ez a vázlatos áttekintés is (?) drámai erővel tanúsítja« — kezdi Dér Zoltán könyve *Angyali gyilkosa nőnek és tennen-magadnak* című, végtelenül érde-kes és irodalmilag is egyedülálló fejezetét.

»De Csáth Gézát, az embert, senki sem ismerte eléggé; csak öccse, aki-nek megértő segítségével most első ízben próbáljuk meg kimerítően össze-gezni utolsó tíz évének erőfeszítéseit, kudarcát, meg tanulságát. Mert senki sem tudta, hogy emberi és művészi haláltusája egy évtizeden át tartott« — folytatja, s mély beleéléssel átvezet bennünket tízéves múltja állomásain, megállapítva róla a fejezet vége felé, hogy noha »betegem is még mindig többnek érzi magát más egészséges embernél, s gondolkodása még mindig alkotóbb jellegű és eredetibb, mint sok intelligens emberé szellemi egészsége tetőfokán, reménytelen, szorongó érzése csak fokozódik, és minden egyes nap leszámolás az életével s búcsú az érzékletes világtól, melytől olyan sokszor elmenekült.« S ahogy közeledett július 22-e, az a nap, amelyen már évekkal előbb úgy érezte, hogy véget kell vetnie szenvedéseinek, úgy érlelődött meg benne a feleségével s az önmagával való leszámolás gondolata.

S Dér Zoltán minderről oly beleéléssel s oly egyénien formált nyelve-zettel számol be, mintha Csáth Géza életéről a maga művtáiban egy egye-dülálló, páratlan élményt jelentő regényt írt volna, mert a könyvecskét elol-vasása után ezzel a maradandó érzéssel tesszük le, külön kiemelve dokumen-tumokban gazdag tudományos értékét is.

Még gazdagabbá teszi a könyvecskét a lapjait díszítő sok fénykép, valamint az életrajzi adatairól és írói munkásságáról szóló hiánytalan tartalom-jegyzék, melyeknek beszerzése és összeállítása éppúgy Dér Zoltán érdeme, miként a szabadkai Csáth Géza Művészetbaráti Kör megberemtése s az író mellszobrának, Almási Gábor alkotásának több hónappal ezelőtt történt fel-avatása.

Szirmai Károly

(7 Nap, 1970. szeptember 4.)

AZ ARNY ZARÁNDOKA

Dér Zoltán könyvének gazdag bevezetőjében az ötven éve elhunyt Csáth Gézát, érdekesen elemző részletességgel, mint modern és fantasztiikus novellis-tát mutatja be, aki — mint írja — joggal vallhatta magát E. T. A. Hoffmann utódjának, nemcsak képzeletük közös járásánál fogva, hanem sokoldalúsága miatt is. (Mint drámaíró és zeneszerzőt is bemutatja a könyv.) Csak ne kez-dett volna 1910. április 20-a óta — édes méregként — bőre alá morfiomot fecskendezni! Az időszakonkénti elvonó kúrák vagy csökkentett adagok elle-nére is annyira rabja lett a narkózisnak, hogy 10 év után, egyik reátoró, ölni akaró, bár oktalanul féltékeny pillanatában lelőtte kisleányát tartó fele-ségét, Olgát, majd elrohant a szomszédos házig, ahol összeesett, utána pedig föl-vágta karján az ereit, s nagy adag morfiomot vett be, hogy úgy haljon meg — írja Dér Zoltán —, ahogyan azt annyiszor elképzelte.

Érdekes része a könyvnek *A drámák tanúsága* című fejezete. A közön-ség csak *A Janikát* ismeri Csáth darabjai közül. Noha a *Hamvazószerdát* vele egy műsorban mutatták be, de nyomtatásban — sajnos — éppen úgy nem jelent meg, mint kiadásra váró másik két darabja: a *Horváték* és *Zács Klára* sem — írja Dér Zoltán, s Illés Endrével szemben állítja, hogy »Csáth Géza joggal vehette komolyan a maga színpadi reményeit«, s ennek alátámasztá-

sára hivatkozik Az Újság 1911. május 25-i számára, mely többek közt így ír róla: »Csáth Géza otthonosan mozog a színpadon is és szinte bravúros technikai készséggel csinálja műveit.« S részletesen idéz Csáth Gézának a *Hamvazószerdával* kapcsolatban tett vallomásáról, mely szerint darabja: »Félig némajáték, félig dráma. Melodramatikus zenét írtam hozzá, — ezzel fokozni kívánván a cselekmény szimbolikus hatását«... Mert szimbólum itt minden, ami itt történik. A mulatság, a mámor, a csömör, az utolsó vendég magára maradása, a fáradtság, a halálvágy, a búcsú. Az egész nem egyéb, mint poézisba foglalása egy tragikus neuraszténiás érzesnek, mely a lumpokat, meg az élet túlságosan kiélvezőit állandóan és végzetszerűen kíséri«. Dér így vélekedik a darabbról: »Nem kétséges, hogy a *Hamvazószerda* életösszegező és sorsértelmező igénnyel készült, s benne a maga romlásának veszélyével néz szembe az író».

A kordivattól *A Janika* se mentes — írja odébb, s megállapítja, hogy a háromszög szégyenével való kiegyezés erejét az adja, hogy a kisember tehetlensége fejeződik ki benne. »A távolság, mely az emberi méltóság s a nagy szenvedélyek lehetőségeitől elválasztja. S ha a helyzetben bujkáló komikum végül ebbe a tragikomikus kifejezésbe torkoll, abban nem az ítélet gyöngesége, hanem a szánalom és a részvét az ok, az embernek azt a kíméletlenséget megértéssel elegyítő tisztelete, amely Kosztolányit olyan remeklésre készítette, mint a *Pacsirta*.

Találó az a megállapítás is, hogy »Csáth, a maga romboló szenvedélyével küszködve, az első egyikének sejtette meg, hogy korának mámoros vitalitása és tobzódó szertelensége mögött veszedelmes lázak lappanganak«... »De Csáth Gézát, az embert, senki sem ismertek eléggé, csak öccse, akinek megértő segítségével most első ízben próbáljuk meg kimerítően összegezni utolsó tíz évének erőfeszítéseit, kudarcát, meg tanulságát. Mert senki sem tudta, hogy emberi és művészi haláltusája egy évtizeden át tartott« — folytatja, s mély beleéléssel átvezet bennünket e tíz év állomásain, megállapítva, hogy noha »beteg is még mindig többnek érzi magát más egészséges embernél, s gondolkodása még mindig alkotóbb jellegű és eredetibb, mint sok intelligens emberé szellemi egészsége tetőfokán, reménytelen, szorongó érzése csak fokozódik, és minden egyes nap leszámolás az életével és búcsú az érzéketlen világtól, melytől olyan sokszor elmenekült».

Dér Zoltán minderről oly beleéléssel s oly egyéni hangon számol be, mintha Csáth Géza életéről páratlan élményt jelentő regényt írt volna. A könyvecskét, elolvasása után, ezzel a maradandó érzéssel tesszük le, külön kiemelve dokumentumokban gazdag tudományos értékét is.

Szirmai Károly

(Irodalmi Újság, 1970. november 15.)

KÉT KÜLFÖLDI KRITIKA

Csáth Géza válogatott műveinek megjelenése óta (*A varázsló halála*, 1964.) megelégnülő szakmai figyelem kezdte a torzójában is hatalmas életművet feltérképezni, átfogóbb értékelésre azonban inkább csak a zenekritika részéről vállalkoztak: a Nyugat zeneesztétáját, a Bartókot, Kodályt felfedező Csáthot állítva előtérbe. Dér Zoltán kisonográfiaja elemzéseivel, eddig publikálatlan, érdekes dokumentációs anyagával — köztük a Csáth—Kosztolányi levelezés egy részével —, és a morfiummal árnyékolt, 1910-től a tragikus 1919-es haláláig terjedő életszakasz felvázolásával fontos kulcsot adott az egész életmű megértéséhez.

A már a Csáth Gézáról szóló Kosztolányi-torzó, a *Mostoha*, és más korai Kosztolányi-művek feltárásával is bemutatkozott Dér Zoltán 96 oldalnyi munkájának kisebb részét teszik ki az elemzések; pontosabban rövid, összegező jellegű bevezető tanulmány foglalkozik az életmű helyének kijelölésével a magyar irodalomban, s külön fejezet a drámaíró Csáth Gézával. A naturalizmus-realizmus-szecesszió hullámveréseiben formálódó, a szimbolizmus és az impresszionizmus által is megérintett, sajátosan egyéni arculatú írói oeuvre

jellemzésére Dér a naturalizmust tartja a legmegfelelőbbnek. Konklúziója szerint ez az objektív, látszólag szentvelen ábrázolásmód »a lét törvényeit tudó lélek magasrendű fegyelme«, »jártassága a modern lélektanban, orvosi gyakorlatának sok tapasztalata nem nőtt rá novellisztikájára«, bár »az a tudás álom, kéj, örület, kegyetlenség borzongató és riasztó titkai fölé hajolt«. Vagyis korántsem valamiféle tisztza zolai felfogású naturalizmus Csáthé. Dér értelmezése inkább az életműnek a fantasztikum jegeit is magába foglaló realizmus irányába történő kikristályosodását sejteti.

A morfium által összeroppantott élet megértéséhez segítséget nyújtanak Dér drámaelemzései a méreg nyújtotta euforiás felórák gazdag drámaterveitől-vázlataitól a zene és szöveg egységét megteremtő, »a maga romlásának veszélyével« is szembenéző *Hamvazószerdán* és az ibseni ihletést is őrző *Janikán* át a teljesen ismeretlen, kiadásra váró *Horváték* és *Zács Klára c. drámá*kig. A *Horváték*ban egy hosszú évek delíriumából ébredő tanár számol le korábbi életével és hajol vissza a munkába, egészségbe; a *Zács Klára* legenda hagyományos csábítója, Kázmér herceg pedig Csáth megformálásában súlyosan beteg ember, aki számára Klára teste, életöröme jelentené a gyógyulást.

Az írói pályát oly tragikusan — fiatalon megszakító morfinizmus belső okainak feltárása eddig talán Dér Zoltánnak sikerült a legjobban. Az 1910-ben már ideggyógyászként működő, két novellás kötetet és számos más jelentős publikációt maga mögött tudó író minden életöröm birtoklásának akart elébe menni a morfiummal, az »öröklétet« akarta megrabolni »vitéz és nemes kockázattal.« »A kielégítetlenség emésztő érzése a betöltetlenség beteges aktivitásába csap, s a szomjúság a mámszerzés álútjaira kényszerül« — rögzíti a pontos körképet a szerző. Csáth ideges, hipochondriás alkata és tényleges betegségei csak színezték, elmélyítették ezt a tragédiát. Eddig feltáratlan feljegyzések, levelek, a napló és Csáth Géza öccsének közlései alapján a morfiummal vívott küzdelemnek három periódusát vetíti elénk a szerző: 1910 áprilisától 1913 tavaszáig tart Dér szerint az első szakasz, mikor az első elvonó kúra sikertelensége után a felemelt morfium- és pantoponadagokkal átlépi a »petit morphinisme« határát; a testi-lelki romlás sűrűsödő jeleivel terhelve, 1919-ig terjed a második periódus, s az utolsó, az exitációs stádium beállta, a végső összeomlás. »Igazam lett. Opium c. novellám után 10 évig éltem. Ott írtam le azt a rémes életkáromlást...« — idézi Csáth feljegyzését Dér Zoltán.

A drámaelemzések és a morfiummal terhelt életszakasz úttörő felvázolása mellett pontosan datált életrajzi adatok felsorakoztatása, Csáth műveinek és a róla szóló irodalomnak bibliográfiája és értékes fényképanyag egészíti ki a további Csáth-kutatásra ösztönző munkát.

Czére Béla

(Irodalomtörténeti Közlemények, 1971. 1—2. — 7 Nap, 1971. augusztus 20.)

*

Egy szabadkai irodalomtörténész, Dér Zoltán kutatókedvének köszönhető, hogy egymás után két remekművű könyvecskét olvashattunk, mégpedig az egyiket a szabadkai születésű Csáth Gézáról. A Csáth tragédiáját végigkísérő esszének legfőbb értéke a legendaoszlató szerep.

Dér könyve a tragikus sorsú író testvéröccsét, Brenner Dezsőt hívja értő tanúként, s az ő segítségével próbál fényt deríteni a véletlenekben sem szűkölködő, de végső fokon is az elborult elme cselekvésével végződő élet-útra. Az álmvilágot és realitást elegyítő novellák megítélésében egyesek az író naturalizmusát ostromozzák, s mások pedig Csáthban látják Franz Kafka elődjét. Dér Zoltán okosan igazít. Igaz, hogy fölületesen közelítve, a novellákból mindkét ítélet is kiolvasható, de az író Gellérivel rokon »tündéri realizmusának« nem ezek a lényeges vonásai.

Pontosan, akárcsak vizsgálandó orvos-író alánya, a »kéj, örület, kegyetlenség borzongató és riasztó titkai fölé hajolt«, s ebből a kusza szövevényből hámozza ki a kóros szenvedélyektől ugyan meghibbant, de még az utolsó időszakban is vizsgálódásra kész elmét.

Igaz volt Adynak. Mennyire érezte ő ezt az új időt. És milyen macskacsul bízott benne, hogy az meg fog érkezni — írja Csáth 1918-ban, már majdnem a végső örület határán. Érezte, tudta, hogy népére és az igazi írókra az elkövetkezendő időben milyen hatalmas nyomás fog nehezedni. Tisztább pillanataiban még ő is csatasorba akart állni, morfiumtól megviselt idegrendszere azonban hamarosan felmondta a szolgálatot.

Ha csak a naplójában említett színdarab- és regényterveit olvassuk, szinte elámulunk fantáziájának gazdagságán. Azonban a több mint egy tucat műből csak két darab készült el. Novellái többé-kevésbé ismeretesek, és a napokban látott napvilágot zenekritikáinak gyűjteménye. A tanulmányt bön-gészve — nem utolsósorban *A drámák tanúsága* című fejezeten felbuzdulva — megkérdezzük: a még lappangó és nyomtatást nem látott drámák nem érdemelnék-e meg a publikálást.

Ennek nemcsak a közönség örülne, hanem Dér Zoltán is ebben látná forrásértékű munkájának igazolását.

Szakolczay Lajos

(Magyar Hírlap, 1971. július 3. — 7 Nap, 1971. augusztus 20.)

SZÍNHÁZAK, JUBILEUMOK, FELADATOK

Színházba menni valaha ünnepnapszámba ment, ma már megfakult a színház nimbusza, mindennapivá, hétköznapivá szükkült a színelőadások látogatása. Noha a színházbeliek nyilván sajnálkoznak és tiltakoznak miatta, talán mégis rendjén van így. Akárcsak az, hogy a színészt is, ha csodálják, nem felsőbbrendű embert látnak benne, hanem a valósággal perelő drámairodalom rangos tolmácsát, művészt, aki saját tehetségével forrósítja át a drámaszerző időszerű mondanivalóját. Az azonban semmi esetre sincs rendjén, hogy a színművészet, a színházak, a rendezők, színészek, díszlet- és jelmeztervezők több éves vagy évtizedes munkáját alaposabban elemző módon senki sem méltatja, összegezi. Régi — rossz, avagy jó — szokásunk, hogy legalább a jubileumokról nem feledkezünk meg, ünnepelni nagyon is szeretünk. A színházi jubileumokról és évfordulókról sem kellene megfeledkeznünk.

Erre, megvallom, egy füzetszerű kiadvány figyelmeztetett. Tartalmában, külsejében egyaránt szerény könyvecske az *Életjel* Miniatűrök sorozatában megjelent *Ibolya*, melynek szerzője Burkus Valéria, s amely Ferenci Ibi, a Szabadkai Népszínház vezető színésznője halálának tizedik évfordulójára készült. A könyv a dokumentum és a regényes életrajz elemeinek egybeemelésével mondja el Ferenci Ibi életútját, tudósít a nagy tehetségű színésznő pályájának állomásairól. Életrajzi adatok, levelek, interjúk, vallomások, kritikák egymásutánjából rajzolódik elénk egy megpróbáltatásokkal és nagyszerű színpadi alakításokkal teli emberi-színházi karrier.

A szerző nyilván nem neheztel meg ránk, ha elmondjuk, hogy könyvét elsősorban a vállalkozás úttörő jellege dicséri, legfontosabb érdeme, hogy figyelmeztet a színház- és színészjubileumok megévfordulók megünneplénének egyik lehető, s valljuk be, legtartalmasabb, legigényesebb változatára. Arra, hogy feldolgozatlan színház történetünk, rendező- és színészevfordulóink igénylik a módszeres, alapos kutatást. S ha már valóban csak a jubileumok kapcsán jut eszünkbe színjátszásunk történetével, múltjával — s ennek során jelenével is — foglalkozni, akkor nem árt hangsúlyozni azt aényt, hogy — amint ez Garay Béla tizenhét évvel ezelőtt megjelent könyvéből kiderül, azóta sem látott hasonló jellegű munka napvilágot — 1970. október 29-én lesz huszonöt esztendeje a szabadkai Magyar Népszínház (a mai Népszínház elődje) ünnepi megnyitójának. Akkor mutatták be Balázs Béla *Boszorkánytánc* című darabját, s az volt a jugoszláviai magyar színjátszás első hivatásos együttesének első előadása.

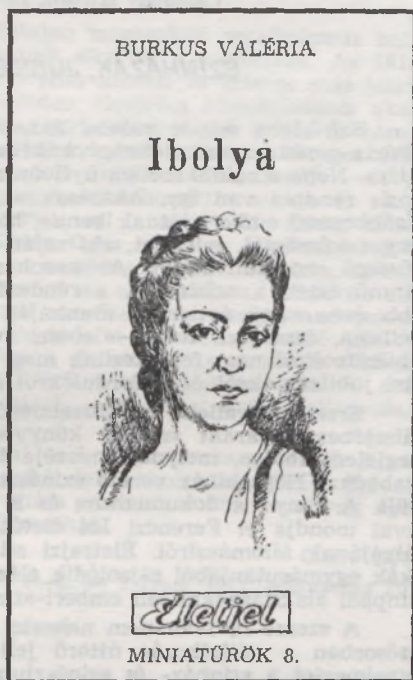
Olyan évforduló ez, amely többet érdemel egyszerű emlékműsornál, alkalmi kiállításnál, s negyedszázados hivatásos játékszíniünk megírására is biztat. S a színházzal együtt induló színészek, Pataki László, Szabó István, Szabó Cseh Mária, Fejes György, Sántha Sándor, Garay Béla, Kunyi Mihály meg a később jelentkezők pályájának feldolgozására is ösztökél bennünket.

Külön tanulmányt érdemelne a jugoszláviai magyar dramaturgia története, a Népszínház repertoárja, műsorpolitikája, a közönség és a színház kapcsolata, a játéktípus módosulásai. Mindezek a témakörök többféle szempontból is megközelíthetők, több értekezés tárgyát képezhetnék. Továbbá földolgozásra vár az 1949-ben indult, majd megszüntetett Topolyai Járási Népszínház tiz évada is.

Végezetül: egy színházunk, néhány jubileumunk és rengeteg feladatunk van, haladéktalanul tenni kell már valamit, annál inkább, mert tudományos életünk, elsősorban a Hungarológiai Intézetnek és a Magyar Tanszéknek köszönhetőleg fellendülőben van, s a színházat sem kellene kirekeszteni a tudományos vizsgáldás területéről.

Gerold László
(Magyar Szó, 1970. április 18.)

A KULISSZÁK VILÁGÁBAN

Garay Béla a jugoszláviai magyar színházi életnek kétségtelenül egyik legjellegzetesebb képviselője. Neve szorosan összeforrt a Szabadkám kibontakozó magyar színjátszással, s még nyugdíjba vonulása után sem szakadtak meg kapcsolatai a színpaddal, jelezve, hogy a színpadi elkötelezettség nem csupán egyszerű foglalkozás, hanem a szó legnemesebb értelmében vett hivatás. A színész és a rendező most egy kis füzetbe foglalta össze életútjának jelentős állomásait, nem csupán saját életrajzát vetítve ki ezzel, hanem értékes adalékot nyújtva az itteni színjátszás fejlődéstörténetéhez is. A könyvecske az *Eletjel* miniatűrjeinek sorozatában jelent meg több régi fényképfelvétellel.

(7 Nap, 1970. július 3.)

Ahhoz, hogy a vajdasági magyar képzőművészet történetét meg lehessen írni, nemcsak műtörténészek kellenének, hanem megfelelően előkészített forrásanyaga is. Sőt, szükségesek olyanszerű írások is, amilyent nemrég hozott a posta. Baranyi Károly *Ikarosz szárnyán* c. kis könyvecskéjéről van szó, amelyet ez az Újvidéken feleségével, Markov Zlatával együtt élő és alkotó szobrász tett le a művészettörténet asztalára. Veszedelmes járványa korunknak, az önéletrások elharapódzó áradata. Minden emléktíró, önéletrajzíró önmagát akarja igazolni. Nagyon is kevés az olyan karakter, aki a valóságnak megfelelő igazságot önmaga fölé képes helyezni. Baranyi Károly személyében és könyvében ilyen esettel állunk szemben. Egy kitűnő szobrász, aki sok tekintetben úttörő jelentőségű életművel dicsekedhet, olyan kortörténetet ír, amelyben a maga személye és jelentősége sohasem tolaakszik előtérbe. Sőt, megértéssel, szeretettel, elismeréssel szól kortársokról, sohasem kérve számon tőlük, miért úgy alkotnak, ahogyan tehetségükből következik, vagy miért nem azt művelik, amit ő. Röviden, tömören, szinte tömönlatokban ömlenek a sorok, bomlanak ki remek helyzetek, történetek, telve értékes adatokkal a művészekről, küzdelmeikről, a művészet helyzetéről, megélhetési viszonyokról, ismétlem: mindenkor tárgyilagosan. Végre egy író, aki nem a múlt immár negyed évszázada megszokott kisebbitésével, és nem a maga szociális körülményeinek élezésével akar magának érdemet szerezni. Nem is a jelen egyoldalú, hangzatos, frázisos magasztalásával. Baranyi emberi és művészi nagysága kizár mindenfajta elfogultságot, legyen szó művészi irányzatokról vagy népi, társadalmi kérdésekről. Előreméz és nem hátra, noha a múlttól beszél. Elmúlt 75 éves, munkái az utolsó évtizedekben Európa számos neves kiállításán szerepeltek (csak Budapesten nem!!), a kapott díjakat hosszú volna felsorolni, volna tehát mivel dicsekednie, ez azonban eszébe sem jutott. Van azonban szó a budapesti, szabadkai, párizsi művészeti életről, eredmények mellett kudarcokról is, és közben kibomlik egy festőnek indult s szobrászként befutott művész pályaképe, s egy művész házaspár ritka szép harmonikus élete. Mert Baranyiné Markov Zlata is szobrász, de ő sem csak művészként, hanem emberként is méltó párja Baranyi Károlynak. Mint embernek is, mint művésznek is, egymás kiegészítői. Olyanok, mint ez a kis könyv is, amely végeredményben kettőjük életműve, még ha Baranyiról szól is elsősorban. Semmi nagyképűség, zseniskedés; hisz erre a tehetségtelen is képes. Semmi póz, ami oly undorítóvá képes tenni a zsenialist is. Ember lenni minden körülmények között, ahogy a költő Arany János mondta, úgy, hogy a tiszta szellem sugározzék a mozdulaton, lángoljon a tettben s a műalkotásban — hivalkodástól mentesen, mégis emberi méltóságérzettel — ezek a vonások, amik jellemzik az utolsó 50 év vajdasági, magyarországi és részben európai művészettörténetéről értékes képet festő *Ikarosz szárnyán* című önéletrajzot. Megjelent pedig 1970-ben, zsebformátumban, Szabadkán, az Életjel c. sorozat 11. számaként.

Alig valamivel kisebb az örömünk Gajdos Tibor *A csillagos homlokú* c. ugyanez sorozat 9. számaként szintén 1970-ben megjelent kis kötete fölött, amelyben a szerző a neves vajdasági festőművész, Hangya András életéről és művészetéről ad áttekintést. Inkább csak életéről, körülményeiről, harcairól és sikereiről, amivel szintén messzemenően lekötelez bennünket, akik a magyar és a szomszédos népek művészettörténetét kísérik figyelemmel. Az, hogy az értékelés kissé fáradt, hiányos, az talán érthető, egyetlen műben sem lehet mindent elmondani, kevésbé menthető azonban az frazeológia, amely még 1945—1953 között vált uralkodóvá. Ma már a múlt megítélésében becsmérítő frázisokra nincs szükség. A népek túl sokat tapasztaltak mindkét világban, ma már tárgyilagosabb, kiegyensúlyozottabb a mérlegelés. Néhány esztétikai megállapítással is vitatkoznunk kellene. Pl. azzal, hogy maga a téma szocialistává teszi-e a képet. Az sem állítható, hogy a tartalom, már-már mint a cselekmény »modernné« teheti a képet. A munkásmozgalmi szerep sem esztétikai ismertetőjegy. De vannak kitűnő részek ebben a könyvben.

Ahol a gyermekrajz lényegét elemzi, vagy ahol a modernizmusok egyes híveinek pálfordulásait leplezi le. — Becses kortörténeti adat bőven található a könyvben, s ezek között az sem utolsó, hogy a kommunista Hangya András és szerb felesége a második világháború legsötétebb éveiben Budapesten talált menedéket s vészeltette át a borzalmas időket.

Pöntör Péter
(Forrás, 1970. 6.)

EGY VÁLLALKOZÁS DICSÉRETE ÉS BÍRÁLATA

Nem tudom, hogy nálunk, ahol a magyar könyvek jelentős része társadalmi hozzájárulással jelenik meg, kap-e anyagi támogatást egy ilyen vállalkozás, mint amilyen az Életjel-könyvek kiadása? Egyrészt el se képzelhető, hogy ezt az érdekes és fontos sorozatot elindító kis gyűjtést, amely eddig, alig egy év alatt tizenegy könyvet adott ki, a sorsára bizzák, másrészt viszont sok jel arra vall, hogy krajcáros gondokkal küzdenek, s ott is takarékoskodniok kell, ahol pedig nem volna szabad.

Most egymás után jelent meg két képzőművészeti kiadványuk: az egyik Hangya Andrásról szól, a másikat Baranyi Károly önéletrajzának szánta. Mindkét könyvet hézagpótló kor- és kultúrtörténeti dokumentumnak kell tekintenünk. Más kérdés, hogy ilyen szempontból megfelelnek-e minden követelménynek. De ha helyenként hiányérzetünk támad, azt alighanem ismét a korlátolt anyagi lehetőségek, s a kellő érdeklődés és figyelem hiányával kell magyaráznunk. S nem tudni, melyik a nagyobb baj itt: a szegénység-e, vagy pedig a teljes visszhangtalanság?

A tizenegy kötetből én eddig csak egyről olvastam recenziót, a többit mintha észre se vette volna senki. Eggyel még csak perbe szálltak, a többit még vitára sem tartották érdemesnek.

Én se feltétlen dicsérettel kezdeném a két kis könyv ismertetését. Főleg a Hangyáról szóló az, amely közbeszólásra, kiegészítésre, helyenként ellentmondásra ingerel. A több mint három évtized alatt, mióta Hangya András művészi és emberi közelségét érzem, bennem is kialakult a művészek és az embernek egy másokétól különböző alakja, amit talán nemcsak elképzelés és érzelem formált, hanem tárgyilagossabb tényezők is. S ha a könyv írójában, Gajdos Tiborban a személyes, gyerekkorból eredő barátság még intímebb közelséget tudott teremteni, azt okvetlen figyelembe kell vennem.

S ez az éppen, amit szóvá akarok tenni: úgy érzem, Gajdos túlságosan közelről látja Hangyát, az embert, s a művész alakjához nem vesz elegendő távlatot. Mintha csakugyan »életút« lenne, amit megrajzolni próbál, ahogy a fapuskás kamasz játékaiban már bizonyos megszállottságot érez, viszont épp ennek, a művész egész izgalmas fejlődésére kiható lelki tényezőnek, a teljes odaadásnak és angazsáltságának, az emberi tisztességnek és művészi fanatizmusnak az életművében megmutatkozó eredményeit nem érezeti szerintem eléggé. Aki nem ismeri Hangya András festői és általában művészi kvalitásait, sőt egész oeuvre-jének külön világát, az ezekből az életrajzi feljegyzésekből aligha sejti meg ennek a művészetnek szigorúan egyéni jellegét, s Hangya kivételes tehetségének jelentőségét. És bármily megható a baráti szeretet, nem mindig elég, hogy a képzőművészet titkaiba be tudjon hatolni.

De Gajdos Tibornak ez mintha nem is lett volna célja. Talán csak a közös gyerekkor és az azóta tartó barátság szóltatta meg benne a vallomást, ezért maradt meg az ismertetés emberi síkján és hanyagolt el oly nagy és fontos mozzanatot Hangya művészi sikerével kapcsolatban, mint amilyent a londoni Tate-galériában megrendezett kiállításával aratott. Hogy erről többet kellett volna írni, kritikákat idézni, a kiállítást részleteiben is közelebb hozni, — mert hát hány jugoszláv festő jutott el ebbe a világhírű kiállítási terembe! —, azt talán Gajdos nem is tartotta feladatának. Ő megmarad szerényen a baráti beszámoló emberi vonalán, s ezzel egy későbbi, teljesebb igényű művészi monográfiához szolgáltatott anyagot. Még csak annyit, hogy a könyvecske tiz toll- és tusrajzot közöl, olajból, pasztellből, temperából semmit, mintha csak grafikussal lenne dolgunk. S meglehet, hogy ezt a kifogásunkat nem is a szerző számlájára kell írunk.

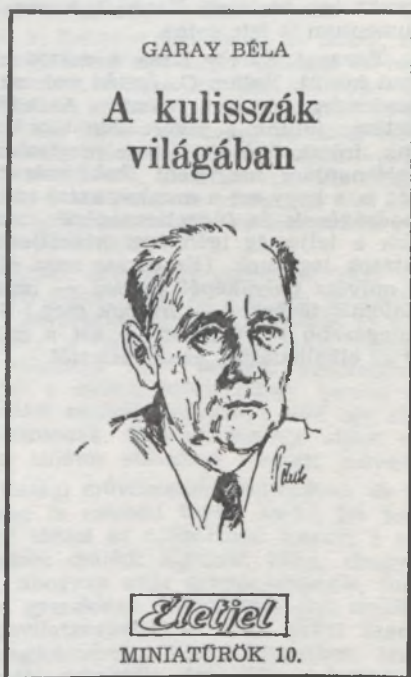
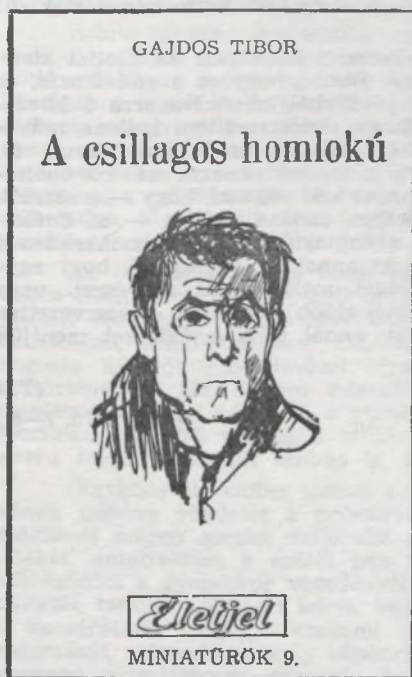
Baranyi Károly önéletrajza egy végig egysúlyban tartott művészi pályán vezet végig az olvasót. Tisztán, világosan, érthetően mondja el küzdelmeit a világgal és önmagával. Utólag mintha a problémái is leegyszerűsödtek volna, olyan egyszerűen és kellemes derűvel említi őket.

S hogy itt az emberi momentumok ugyancsak előtérbe kerültek, az érthető. Végére önmagáról az ember mégse írhat a dicséret és elismerés hangján. Az mások dolga. Hogy viszont miért nem szólaltatott meg másokat, miért nem idézett kritikákat, miért nem adott helyet ő sem a bibliográfiának, ezt a kérdést Baranyi Károlynak is feltehetnénk.

De úgy érzem, nemcsak neki. Mert amilyen dicséretes ez a hézagpótló tevékenység, amit az Életjel együttese e képzőművészeti könyvek kiadásával produkál, olyan bántóan szembetűnő egy kongeniális képzőművészeti szerkesztő hiánya. Nem csupán az anyag érdemelt volna több és hozzáértőbb figyelmet a kiadásnál, de maguk a művészek is. Hogy a vidékiességen túlmutató igényről ne is beszéljünk.

Herceg János

(7 Nap, 1970. július 17.)

ÉLET ÉS SZOBROK

Tavaly volt 75 éves Baranyi Károly szobrászművész, s ebből az alkalmából a szabadkai Életjel miniatűr sorozatában megjelent az önéletrajza. Ez az írás nem készült irodalmi igényekkel — habár igen olvasmányos, a szobrász mesélő kedve, emlékeinek áradása magával ragadja az olvasót, s nem is az volt a szerző szándéka, hogy művészeti credóját részletesen kifejtsse. Inkább dokumentum ez a kis könyv, dokumentum egy vajdasági magyar művész pályafutásáról — megpróbáltatásairól, sikereiről, tévelygéseiről, bolyongásairól, törekvéseiről —, amelynek során bácskai kisvárosokban, európai metropolisokban, alföldi helységeken álte le napjait s teremtette meg mű-

veit. De dokumentum a korról és a kortársakról is, s ez fokozza jelentőségét. Betekintést nyerünk egy szobrász műhelyébe, végigkísérjük munkásságának útját és állomásait, s a körülötte zajló művészeti életről is kapunk villanásnyi képeket, pillanatfelvételeket.

Baranyi (és Baranyiék) jövőző életrajzírói, méltatói, a jugoszláviai magyar művészet kutatói fontos anyagot találnak majd az *Ikarosz szárnyán*-ban. Adatok, emlékek garmadáját, s ez hasznos lesz. Annál inkább sajnálhatjuk — és sajnálja majd még jobban az utókor —, hogy a művész főleg csak életének az eseményeit jegyezte fel, krónikaszerűen, szinte az okmányok tárgyilagosságát tartva szem előtt. Műveinek keletkezéséről, ihlető élményeiről keveset írt, pedig azt hiszem, hogy alkotásainak születését, a műalkotás pszichológiai oldalát kellett volna jobban kiemelnie, részletesebben írni arról, ami életében a művészethez kötötte, ami belőle az alkotásokat kiváltotta, amit számára a művészet jelent. Azt, hogyan valósította meg, öntötte formába, faragta szoborba elképzeléseit, álmait, vágyait, hogyan tudta művészeti nézeteit érvényesíteni alkotásaiban. Erről csak keveset, egészen tömören kapunk, főleg írásának végén, szinte életének és működésének rezüméjeként, holott az évek során szaporodó Baranyi-művek épp elég alkalmat szolgáltathattak annak elmondására, ami műveiben rejlik, amit ki akart velük fejezni magából és a világból, s mennyire sikerült kifejeznie, amit akart. Az *Ikarosz szárnyán* így nemcsak életrajzi, hanem művészetelméleti és művészetlélektani dokumentum is lett volna.

Baranyi Károly írása a második művészeti önéletrajz az *Életjel* kiadványai között. Balázs G. Árpád volt az első. Biztos, hogy ez a vállalkozás, ez a kezdeményezés igen jelentős. Az eddigi példákból kiindulva arra a következtetésre jutunk a jövőre vonatkozóan, hogy rendszeresíteni kellene művészeink, íróink önéletrajzáinak megírását és kiadását (a Szirmai Károly 80. születésnapjára megjelent *Önkeresés* című kötet tartalmazza az író önéletrajzát is, s hogy ezt a munkát azzal az igénnyel kell végezni, hogy — a szerzők szabadságának és függetlenségének tiszteletben tartása mellett — az önéletrajzok a teljesség igényével készüljenek, s önmagukban véve is maradandó alkotások legyenek. (Ez persze nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy egy-egy művész pályaképét mással — ismerőjével, méltatójával, művészet- vagy irodalomtörténésszel — írassuk meg.) S minél előbb folytatjuk — szervezeten és magasabb színvonalon — ezt a munkát, annál több értékünket mentjük meg az elkallódástól, az enyészettől.

(TL)

(Híd, 1970. 7—8.)

KETTŐS ARCKÉP EGY ÖNÉLETRAJZ TÜKRÉBEN

(Baranyi Károly és Markov Zlata)

A történésznek aránylag könnyű a dolga, amikor arra vállalkozik, hogy az újvidéki Baranyi művészházaspár — Baranyi Károly és Markov Zlata életművét bemutassa. A Szegeden és Hódmezővásárhelyen 1956-ban munkálkodó, aztán Újvidékre költöző Baranyi Károly megírta önéletírását: *Ikarosz szárnyán* címen (Szabadka, 1970) s ebben a legfontosabb dolgokról maga, mint korotánú, elmondta a lényegét, már amennyire a körülmények megengedték. Művészetét is értelmezi benne, ezzel megint csak megkönnyíti a műkritikus dolgát. Életművének írásos dokumentációjára ugyanaz a precíz, mondhatni mérnöki rend a jellemző, ami munkáinak szellemére és megformálására is. Csak a mostoha viszonyoknak róható számlájára, hogy a Baranyi művészházaspárról sem magyar, sem szerb nyelvű monográfia még nem jelent meg. Hogy nem akadtak »emberükre«, aki idejének megfelelő részét rátette volna életművének feldolgozására. Arra az életműre, amely nemcsak róluk szól, hanem tanúságtétel az utolsó 5—6 évtized vajdasági magyar képzőművészetéire. Azt, hogy a megközelítő tárgyilagosság igényével még csak áttekinteni sem lehet korunk s ezen belül a magyar és szerb művészet történetének utolsó fél évszázadát, éppen az ilyen jellegű monográfiák hiánya okozza.

Szinte egyetlen lendülettel szakad ki Baranyi Károlyból, az íróból, mondanivalója, több mint 7 évtized története. Nemesak azért értékes és hiányt pótló mű ez az önéletírás, mert egy művész, illetve művész házaspár munkásságához rögzít nekülözhetetlenül értékes adatokat, az élő forrás hitelességével, hanem azért is, mert mondhatni egy egész tartomány művészi életére, ennek szereplőire szolgál olyan adatokkal, amelyek nélkül talán sohasem kerültek volna nyilvánosságra. Olyan szereplőkre, akik láncszemeit alkották a kultúra, a művészet folyamatának, akik nélkül szerves kulturális élet elképzelhetetlen, függetlenül attól, hogy a szereplők tehetségük és életművük révén a műtörténeti rangsor melyik fokán helyezkednek el.

Az *Ikarosz szárnyán* hazai és külföldi művészeti viszonyok közé vezet vissza bennünket. Ajtókat nyit ismeretlen részletekre. Az európai kapcsolatok mellett két szomszéd nép művészeivel, küzdelmével, jó és kevésbé jó cselekedetekkel, intézkedésekkel ismertet meg s emberi magatartások csomóját bogyozza ki előttünk. Mindezt olyan stílusban, amit például állíthatunk a műtörténetírás elé. Semmi misztifikáció a nyelvi kifejezésben, semmi szó-mágiának álcázott bődülete a manipulálást szolgáló stílusnak, ami oly elszomorítóan jellemző vonása a műtörténetírásnak. Baranyi Károly olyan világosan fejezi ki magát szóban is, mint sajátos stílusban formált műveiben.

»Egykönyvű« ember marad a vajdasági művészettörténetírásban, de művének néhány részletét a prózairodalom is számon tartja majd, ha fontos dolgokról szépen megírt vallomást akar idézni az utókor. Azokat a részleteket, amelyekben a szülői ház meghitt családi légkörét idézi, ahogy az tükröződött a gyerekkor visszfényében, ahogyan apja ezermesterségét, tudás-szomját, tanulni vágyását leírja, vagy a gyerekkori szemlélődés első emlékeit, a koraérettség meglepő szellemi megnyilatkozásait, az óvó anyai szeretet sugárzását, a leendő asszony képeinek megjelenését a messzi idegenben, azután ahogyan a találkozás egyszerű szépségét szavakba formálja, feledhetetlen emlékeink maradnak. Az élet- és munkatárs érzékenyen tartózkodó jellemzése, egy-egy művész portréjának kevés szóval, mégis a portré hűségével történő telitalálat-szerű megrajzolása, a közállapotoknak futtában is mélyreható kritikája és még mennyi részlet sorolható annak bizonyítékául, hogy az *Ikarosz szárnyán* nemcsak művészettörténeti, hanem irodalmi szempontból is maradandó alkotás. Baranyinak nem az írás a kenye, mégis íróvá avatja ez a műve, amely nélkülözhetetlen lesz ahhoz a kortörténethez, a magyar és a vajdasági, sőt ezen túlmenően a szerbiai művészet történetéhez, amelynek alkotó tagjaként élt és dolgozott Budapesten éppúgy, mint Újvidéken, feleségével, Markov Zlatával, a plasztika szintén kitűnő művészeivel együtt.

A tanú mély embersége és puritán egyszerűsége nyilatkozik meg könyve minden sorában. Igaz meglátásának és megállapításának igazságának mindenek fölött álló pártatlansága a biztosítéka; nem ismeri az elfogultságot,

még feleségével kapcsolatban sem, az Arany János-i tartózkodás és elfogódottság ellenére sem. Nem önti el agyát az irigység vérözöne a mások sikere láttán. Sőt, örül annak, ha műve minél jobb társaságba kerül. A mondanivaló lényegére tör, oly konok következetességgel, mint amilyenlél létrehozta szobrait. Gyökvonás minden sora, minden megállapítása. Ilyen szabatosan, minden sallangtól mentesen csak a legjobbak tudtak írni: Lyka Károly a hivatásokak közül, Bernáth Aurél, Pátzay Pál, Kisfaludi Strobl Zsigmond az »amatőrök« közül. S még a maga művészetét is egyszerűen, minden kultúrgőzttől, tolvajnyelvtől, stílárís nagyképúségtől mentesen írja le. Amint a gépnek is csak a szerkezete lehet bonyolult, működése már természetes, valahogy így vagyunk Baranyi írásművészetével is. A gépi civilizációra és a kultúrára jellemző szellemi termékek ez az önéletírás, egyszerre racionális és »irracionális« okoknak gyümölcse. Egészséges szemlélet, a sérelmeket eltemető derús világnézet képviselője Baranyi Károly, pedig harcban formálódott az élete s akadályok között a művészte. De más a harc, és más a nyavalgyág a bajok, nélkülozések és sérelmek miatt. Az erős léleknek minden javára szolgál. Az üveg zúzódik ízzé-porrá a csapások alatt, az acél megedződik. Baranyi élete és viszontagságos pályája erre a legszemléltetőbb példa.

Elmondani a lényegét, aztán gyerünk tovább, mert »nem beszédben áll az isten országa« sem, hát még egy művész életműve mennyire nem abban. Ilyen tömören zengő az egész könyv. Ami elmondható egy szóban, nem pazarol rá húszat, ami egy mondattal megvilágosítható, azt nem füstöli oldalakon át. Írásában éppúgy, mint művészetében a hasznos emberséget és a gyümölcsöző szeretetet képviseli, a szó egyetemes értelmében, oly tisztasággal, amilyenhez hasonlóval csak Veres Péter írásaiban és tetteiben találkozunk.

Nyomat sem lelmi e művész házaspár életében az életpusztító bohémianának, amely annyi tehetséget felőrölt, ama téves szemléletből következően, hogy a zsenihez az extravagancia hozzátartozik, a morális fegyelem fölrukása a lángész jele. Nem volt nyoma a mátyásföldi házban sem az 1920-as évek közepén, ahol számosan jöttek össze náluk a művészársadalomból. A Baranyi házaspár iskolapéldája annak, hogy a tehetséghez és az alkotáshoz a dada korában sem kellett tivornyázni, bizonyos fajta elmekörtani lapokra szert tenni, sárgaházak lakóivá lenni s egyáltalán kóros jegyekkel tüntetni az érdeklődés fölkeltesére és ébren tartására. Nyomatékosan kell a Baranyiék egészséges életformájának időszerúségére utalni ott, ahol — mint a Bácskában is — az élet tékozlása gyakoribb, elsomorítóbb, mint az ország más területein. A Bácskában jobban kell vigyázni az életre — mintha itt nagyobb volna a Halál vonzása, márpedig a Sorsot meg kell fordítani, a Sorsot le kell győzni, ez az emberhez és művészhez méltó feladat, nem pedig hullani »szolga módra«.

Baranyiékban érző szív mellett értelmes lélek lobogott, barátkozó kedély, játékoságra is hajlandó pajtási jó szellem, minden tiszta örömmre fogékony érzékenység, s ez a derú sugárzik mindenkiire, aki környezetükbe kerül. Ez süt keresztül az *Ikarosz szárnyán* is. És éppen ez a »csoda« korunkban, hogy ilyen emberek is élnek közöttünk, s ezt nem venni észre, nagyobb vak-ság volna, mint nem látni a napot, csak azért, mert nem tanácsos belenézni.

Ök elérték azt, ami oly kevés embernek sikerül: az életüket is úgy formálni, hogy az boldog legyen, amennyire vészek, nélkülozések, távollétek ellenére is boldog lehet az össze- és egymáshoz tartozás kötelékében. *Sors bona, nihil aliud*, mondta a költő. De azért az ember is kovácsa a sorsának, ha idejében rájön arra, hogy magát is formálhatja és kell is alakítania, nemcsak a kezébe kerülő anyagot, mészkövet, márványt.

Baranyi Károly és felesége, Markov Zlata egymástól különbözve mondhatni ideálisan egészítették ki egymást. Baranyi lényegében derús lélek. Törhetetlen optimizmusának megvolt az alapja: tehetsége és lelkiereje tudatában úgy ment át az életen, jólétben, szegénységben, fronton katonaként, beteges és egészségesen, mint aki bizonyos benne, hogy őt nem fogja a golyó. 76 év küzdelme és életkedve, ereje, szeretete ezt bizonyítja.

Markov Zlata lírai alkat, halk szavú, mélyre látó kultúralt lélek. Határozott, ha kell, de alapjában az ősi hangulatok elégiikus hangú költője, aki nemes méltóságérzettel a dolgok fölé emelkedve törölte le azt a sarat, amivel bevették a művészet löcsiszárai.

A Baranyi művész házaspárt megismerve még inkább érezzük, hogy a mai társadalomnak nemcsak művekre, hanem olyan emberekre is szüksége van, akik, mint Baranyiék, valóban emberek az embertelenségben, oly korban, melyben a kicsinyesség elől kitérni egyre nehezebb. Kialvó lelkű korunkban, mert sajnos letagadhatatlan jelek igazolják borúlátásunkat, azt találták meg, ami a legnagyobb hiánycikk emberben és művészetben: a megmaradó értéket reprezentáló emberit, a »vox humana«-t, a szónak nem egyoldalúan értelmezett ideológiai-politikai jelentésében.

E művész házaspár úgy élt a művészetnek, a magukénak is, hogy önérvényesítés címén soha nem vétett az emberség, a kollegialitás, a humanitás törvénye és etikája ellen. Valóban egymás kezét fogva kristályosodott ki szeretetük a szakma és a hivatás iránt s teljesedett ki emberségük és művészetük. Amennyire ismerem a művész-társadalmat, erre a szintézisre nagyon kevés példát tudnék még idézni. Pedig éppen ez az erkölcsi és szellemi magatartás hivatott arra, hogy éltető, gazdagító kulturális légkört teremtsen maga körül.

A Baranyiék egyéniségéből áradó szellemiség adhatja a hitet ahhoz a reménykedéshez, hogy emberségben talán lesz mit s kitől örökölnie a fiatalabb művésznemzedéknek. Legalábbis értékesebb rétege birtokba veheti és kamatoztathatja azt az örökséget, amit a Baranyi házaspár életművében hátrahagy mint kulturálisan és morálisan is rendkívüli egyéniségük látható jelét.

Külön fejezet az, amit tettek a művészekért és a művészetért. Nem juthattak olyan válságos helyzetbe, hogy ne akadt volna szívükben és agyukban energia a becsületes helytállásra, a segítségre, bárki fordult is hozzájuk. S mindig távol az önreklámozásnak még a gondolatától is. Nincs más kifejezés erre, mint az, hogy olyan természetesen, magától értetődően, mint ahogy levegőt vesz az ember.

Baranyiék is érzik a körülmények korlátait, s volna miről panaszkodniuk, de azért erre való hivatkozással sohasem hagyták abba a küzdelmet, a rendszeres munkát. Így érkeztek el a megkezdett életmű betetőzéséig. 120 évig kellene élnem — mondja a 76 éves Baranyi Károly. Ezt mondta a kortárs Harmos Károly is, a csallóközi Komáromban, 77 éves korában. S mondják ezt egy-egy ragyogó életművel a hátuk mögött! A fentiek után érthető is, mivel léleekben fiatalok maradtak, megőrizték alkotóerejüket is.

Ennek szép, megmaradó értékű dokumentuma a prózába faragott műalkotás, az *Ikarosz szárnyán*. A szobrászban köszöntjük az írórt is, értékes hozzájárulásáért a kor történetének megírásához.

Szűz Rezső
(Tiszatáj, 1971. 2.)

BARANYI KÁROLY

Ikarosz szárnyán

Eletjel

MINIATÜRÖK 11.

DÉR ZOLTÁN

Az első műhely

Eletjel

MINIATÜRÖK 12.

KOSZTOLÁNYI ÖNKÉPZŐKÖRI MUNKÁSSÁGA

Az *Eletjel* Miniatűrök című sorozatának legújabb, tizenkettedik füzetként jelent meg Dér Zoltán *Az első műhely* című kis kötete, amely Kosztolányi Dezsőnek, a Szabadkáról elszármazott magyar költőnek itteni diákéveit eleveníti föl a gondosan összegyűjtött emlékek, régi kéziratok és fényképek segítségével. Kosztolányi költői munkásságának már igen terjedelmes irodalma van. Ebből az irodalomból azonban meglehetősen hiányosan bontakozik ki eddig az első időszak, amelyet a nagy költő igazi nekiindulása előtt Szabadkán töltött, hiányoznak az ifjúkori esztendők, a szabadkai gimnázium önképzőkörében kifejtett irodalmi próbálkozások, azaz hiányzik az a környezet, amelyből a költő elindult, amely hatással volt első lépéseire, és amely visszatükröződik későbbi műveiben is. Dér Zoltán ezt a hiányt igyekszik pótolni most megjelent kis kötetével, kiegészítve azt a képet, amely eddig Kosztolányiról előttünk lebegett. Egy régebbi Kosztolányi-kötet, a *Mostoha* előszava után ez a mű a nagyobb teljesség igényével nyúl ehhez az érdekes témához, és a mondani-valót még érdekesebbé teszi, hogy a régi Kosztolányi-dokumentumok ezúttal először kerülnek publikálásra.

(7 Nap, 1970. október 9.)

KOSZTOLÁNYI KÖLTŐI INDULÁSA

A Kosztolányi-versek kastélyában száz és ezer szobában bolyong a lelkünk; mindegyik szoba — mindegyik költemény — boltozata és bútorzata, ajtaja és ajtófélfája darabja és része egy varázslatos világnak. A költő láthatatlanul mindegyikben benne él, így vándorol költeményről költeményre, amíg csak emléke él, tart mibennünk. Márványból készült ez a palota, földrengés sem képes megrepezteni, elpusztítani. S akkor egyszer benyit valaki — az életrajzíró — ebbe az életmű-palotába, karon fog és kivezet a versek tökéletes

harmónia-birodalmából, és régi, hosszú folyosón át egyszerre a dohos idő elfelejtett traktusai felé irányít...

Igen, mindig izgalmas volt a költői lélekindulás. Pedig Kosztolányi a műveiben sem maradt adós, a lélekkép végigreflektorozásában, végigpásztázásaiban... éppen a *Szegény kisgyermek panaszainak* írója nem marad adós ezekkel a képekkel, ezek azonban az érett lélek visszaemlékezései. A művész itt a maga teljes és tökéletes fegyverzetében játssza saját lelkének narrátori szerepét... teljes és tökéletes — főleg legőszintébb — vezetője ő maga sem tud lenni önmagának.

Hát akkor — kérdezed majd — hol marad a tökéletes kép abból az időből, amikor a versek márványpalotája és annak száz és ezer szobája még nem volt meg? Amikor a fényképésztudomány még alig lépett ki a dagerrotípiából? Dér Zoltán arra vállalkozott, hogy egy felfedezett önképzőkori emlékkönyv lapjainak segítségével — s ennek a gimnáziumi önképzőkori világnak megelevenítésével — rávilágosítson a költői lélek fejlődésében a megmutatkozás és megjelenés első nyomaira. Nem könnyű feladat, a titkok igazi írója, a poéta — Kosztolányi maga — nem méltatta figyelemre későbbi palotájának porlepte traktusait, a függönnyel letakart úgynevezett önképzőkori eszlendőit. Egy kezdeti hadakozást, amely ugyan nem a Lehlrigsjahre kíméletlen önvizsgálata, és itt nem a poéta, hanem a régi kézírás kínál materiális bizonyítékot.

Ó, az írás, az első írás, szinte palavesszővel palatáblán, az első betű milyen érdekes adalék lenne a betűvetés teljességéhez! Ennél persze sokkal több az önképzőkör, az iskolaévek, az inasévek lelkesedése és tüze. A könyv sokszor kimutatja, milyen öntudatos, magabiztos volt a kezdet kezdetén Kosztolányi; öntudatos irodalmi, erkölcsi, esztétikai lélekfejlődésében, a kor minden hibájával, és hogy milyen fáradságos a költői életút, amíg ezt az állandó fáradozást végül is csodálatosan átolvasztja, átlényegíti és magasra lendíti önmagában a poéta... egészen a versek palotájának és a művek magas tornyának felépítéséig. Ebben a csodálatos tökéletességben azonban mennyire bátortalanabb, kétkedőbb, halk szavúbb, mennyire megértőbb a költő. A régi önképzőkori énje mintha inkább az esszírő, nyelvművelő és műfordító Kosztolányihoz állna közelebb.

Érdekes és izgalmas könyv az *Az első műhely*, a gimnazista Kosztolányi bemutatása. Érdekes és izgató azoknak is, akik a könyv szereplőit közelről, vagy az első átmesélőktől ismerték és hallhatták, de érdekes az újabb nemzedékek számára is. A teljes Kosztolányi-életrajz eddig leghomályosabb fejezetét világítja meg egészen a könyv, Kosztolányi önképzőkori éveinek felárása.

Majtényi Mihály
(Magyar Szó, 1970. október 24.)

ÉLETJEL MINIATÜRÖK

A jugoszláviai magyar szellemi élet gazdagodását jelzi, hogy Szabadkán két évvel ezelőtt a fenti címmel könyvsorozatot indítottak az ottani munkásgyegyetem kiadásában.

A szerkesztők (Dér Zoltán, Lévay Endre és Urbán János) azt tűzték ki célul, hogy összegyűjtik és a közönség elé tárják mindazt a sok és értékes szellemi produktumot, ami a tekintélyes vajdasági városban: Szabadkán és annak környékén az utóbbi évtizedekben létrejött.

Itt csupán néhány kötetet említünk meg annak bizonyítására, hogy milyen érdekes és sokszínű ez a vállalkozás. Sáfrány Imre Vinkler Imre festészetéről írt vallomást; Dési Ábel *Kortársaim* címmel jelentette meg versciklusát; Dér Zoltán Csáth Gézaról írt kismonográfiát; Burkus Valéria költőnő Ferenczi Ibi színművésznőről rajzolt portrét egyik kötetében — és így tovább.

Az Életjel Miniatűrök nemcsak hasznos és értékes sorozat, nemcsak a vajdasági szellemi élet decentralizáltságának fényes bizonyítéka, hanem egy-

ben formái elemeivel, külső megjelenésével (ízléses kiállításával) bizonyítéka annak is: ha egy »vidéki« város legjobb erői összefognak, az eredmény nem várat sokáig magára.

Kecskeméten is érdemes lenne ezen elgondolkozni. A város gazdag irodalmi és művészeti hagyománya, öröksége és változó, erősödő mai szellemi élete nemcsak lehetővé tenne egy hasonló vállalkozást, de egyenesen sürgeti azt.

Varga Mihály

(Petőfi Népe, 1970. november 1.)

KOSZTOLÁNYI PÁLYAKEZDÉSE

Egy éve adtunk hírt a szabadkai kiadványsorozatnak, az Életjel Miniatűröknek első számairól. Az idén további füzetekkel gyarapodott a város és a Vajdaság kulturális hagyományait és a mai életét megörökítő értékes vállalkozás. Burkus Valéria a tíz éve elhunyt kitűnő szabadkai színésznőnek, Ferenci Ibinek életútját rögzítette, Gajdos Tibor a Zágrábban élő neves festőművészről, Hangya Andrásról rajzol pályaképet, Garay Béla, a szabadkai színészet nesztora és krónikása, valamint az újvidéki szobrászművész, Baranyi Károly önéletrajzát írta meg.

Dér Zoltán, aki a sorozat 6. füzetében Csáth Géza portréját vázolta föl, a legújabb, 12. kötetben *Az első műhely* címmel Kosztolányi Dezső költői pályakezdésének, önképzőkori tevékenységének részletes föltárásával gazdagítja a magyar irodalomtörténetet. Jórészt kiadatlan források, az önképzőkori »éremkönyv« adatai és ismeretlen kéziratok közzétételével rendkívül érdekes, új mozzanatokat derít ki a fiatal diák világnézeti és költői eszményeiről, olvasmányairól, útkereső tapogatózásáról. Ezek az öntudatosodó ifjú magatartásában odáig vezettek, hogy a gimnazista szembezállt az önképzőkör tanár-elnökével, s ennek — bár az igazgató az édesapja volt — kicsapatása lett a következménye. Nagyon jellemző, mi volt az összecsapás oka: a magyar nyelvhelyesség; a vád, hogy ő is beleesik a germanizmus bűnébe. A nyelv nagy művésze, a helyes magyarság későbbi apostola már itt öntudatos nyelvvédőnek és önérzetes stílisztának mutatkozik. Több ifjúkori vers, bírálat, beszédszöveg teszi a kis kötetet a Kosztolányi-irodalom nélkülözhetetlen építőkövévé.

Péter László

(Magyar Hírlap, 1970. november 6.)

AZ ELSŐ MŰHELY

Kosztolányi Dezső, a Szabadkán született, Szabadkáról indult nagy magyar költő nevét ti is ismeritek, sok versét, hiszem, betéve tudjátok. Ha azonban Dér Zoltán Kosztolányi szabadkai diákéveivel, önképzőkori zsenyéivel foglalkozó könyvét, az Életjel Miniatűrök sorozatban megjelent *Az első műhelyt* elolvassátok, hiszem, hogy még jobban megszeretitek a nagy költőt, s még nagyobb érdeklődéssel fogtok művei elolvasásához.

Az első műhely nemcsak az irodalomtörténészek számára jelent majd értékes forrásmunkát és csemegét, hanem *Rügyfakadás* című rovatunk törtető, igyekvő kis tollforgatóinak, s a mai önképzőkörök lelkes, tanulni vágyó kis irodalmárainak is nagyszerű útmutatóul szolgálhat.

Dér Zoltán szabadkai költőt nemcsak verseiről, s mint az Életjel szerkesztőjét ismerik, hanem kitűnő Kosztolányi-ismerőként és -értelmezőként tartják számon. *Az első műhely* már a második kötet, amely Kosztolányi Dezsővel foglalkozik, az első, a *Mostoha*, néhány éve jelent meg a Forum kiadásában.

Az első műhely a diák Kosztolányi önképzőkori tevékenységével foglalkozik. Megismertet bennünket a költő első verszsengéivel, amelyeket, ha az önképzőkori tagok »dicséretesre« értékeltek, saját kezűleg másolhatott be az önképzőkör érdemkönyvébe. Ez számított akkor a legnagyobb kitüntetésnek. Igaz »... elfoglaltsága miatt be se írja az erre érdemesítettek mindenikét. A pályadíjak közül egymaga többet megnyer, mint a pályázók összesen. Az arány: 7:6 az ő javára. Nyertes művei közt tanulmány, műfordítás, eredeti vers, elbeszélés és bírálat egyaránt akad, ami szorgalmát, s a tehetség minden irányú ambícióját is bizonyítja« — írja róla Dér Zoltán. A kötet továbbá közli Kosztolányi egy teljes, hazafias emlékbeszédét az aradi vértanúkról, s rokona és egyben kebelbarátja, Csáth Géza versfordításáról írt tréfás hangú, de azért kemény és következetes bírálatát, valamint még néhány bírálatkivonatot. »... Miközben a költő Kosztolányi még éppen hogy versel — a tanulmányíró, a bíráló már a korabeli tudományosság eredményeinek birtokában értekezik« — mondja Dér, s példákkal, érvekkel bizonyítja, mennyire felkészült volt már ekkor a költő, mennyire ismerte a versírás szabályait, a műfordítás követelményeit, s milyen fölényes magasságban állt osztálytársai fölött. Nézeteltérések, mindennaposá váló összetűzések is innen származhattak. Gyerekesen verselgető társait sértette, valósággal nyomasztotta a költő már ekkor kitűnő tehetsége, s az a fölényes modor, ahogyan Kosztolányi értésükre is adta, mennyire különbnek érzi magát náluk.

Az első műhely érdekes fényképmelléklettel is szolgál. A kötetben helyet kaptak a költő szülőházáról, a gimnáziumról és a korabeli Szabadkáról készült fényképek, a diák Kosztolányinak, valamint édesapjának, kedvenc tanárainak és legjobb pajtásának arcképei, valamint az érdemkönyvbe bejegyzett számtalan versének és műbírálatának fényképmásolatai.

Ezt a könyvet valamennyi önképzőkori tagnak el kell olvasnia. El kell olvasnia, hogy lássa: Kosztolányi Dezső és barátai ilyen komolyan fogták fel az önképzőkori munkát, s ilyen teljes lélekkel, ilyen odaadóan, mindent egy lapra feltevően dolgoztak. S végül: Az első műhelyt minden Kosztolányi-tisztelőnek is ismernie kell, mert ahhoz, hogy a felnőtt költőt megérthessük, az ifjú, az induló önképzőkori versfaragót is ismernünk kell.

(Jó Pajtás, 1970. november 19.)

AZ INDULÓ KOSZTOLÁNYI VONÁSAI

(..) Aligha van izgalmasabb pillanat, mint amikor egy lezárt, nagy mű fogadó vonásainak lehetünk tanúi. És Dér Zoltán fáradhatatlan ügybuzgalma a Csáth-adalékok után most ebben az élményben részesít bennünket Kosztolányi, szűkebb hazánk óriásának első műhelyében feltárt anyagával. Erdemben — sajnos — helyszűke miatt nem méltathatom személyes vonatkozásaim szerint ezt az élményt. De hogy a *Mostoha* bevezetőjén túl is találhatunk újat ebben az írásban, az vitathatatlanul vall e mű szerzőjének anyaggonddozás terén nyilvánvaló alaposágáról is. A feldolgozás eszközei tiszták; szemléletessége csaknem hibátlan, az egyezésekből leszűrt következtetések helytállóak. Éspedig a logikus dedukció folytán. Még akkor is, ha az önképzőköri munkák, mármint a szemelvények vizsgálatának arányát és a boncolt tárgy eltérő értékrendi okán nem minden vonatkozásban mondható reálisnak. Mindenképpen beérhetjük azonban a vizsgálat során elének bontakozó kicsengésekkel. Az induló Kosztolányi igyekezete valóban az önképzőköri tevékenységben veszíti el a megkeserítő kényszerűség nehezékeit. Kitűnő játék ez a közzereplés, hódító torna. Sikerei valóban visszahatnak a vállalkozókedvre. Tágitják az érdeklődés skáláját. Növelik az önérzéket és becsvágy szárnyait. Az apai példán túl, az itt nyert külső és belső ösztönzések mélyítik az induló hivatástudatát. És az ebből fakadó korai dac jelenvalósága is nyilvánvaló e kamasztűnődésben: »Mi vezet inkább a nagysághoz, mi fejleszti jobban a talentumot, az iskola vagy a vele való dac?« Illetve behelyettesítéssel: a pályafutás későbbi szakaszán: az élet, az akadályok, a megpróbáltatások vagy az ellenük feszülő dac.

Mert hiszen a közzereplés döbbsenti rá: olyan közegbe került, ahol törvényszerűen kénytelen ütközni. És ha egyszerre éri ütés igazságérzetét és önérzetét tanára sértő szavaiban — az indulóban felszikkrik az elkerülhetetlen inger az elvtelenség ellen. Kiváltódik az indukált igényesség: elvárja, hogy indítékait mélyen és árnyaltan értelmezzék. Fedezetét már ekkor adott-nak vélheti önmagában: a túlfeszültség, a gondolat és álláspont hőfoka korán arra vall, hogy igazán nagy vendégségre készül. Méltán tehát a türelmetlen becsvágyból fakadó panasz, ha kisszerű, értetlen alakok zavarják. Mint később az ívelő pályán is, de hányszor!

A *Sírvirágok* elemzése másként és csak egy szempontból lehet érdekes — Babits megvilágító sugarának vetületében, nevezetesen, hogy Kosztolányi, a halál költője mindig a szülőföld nyarának harsány színeihez hajol vissza, ha a halál kísérete ihletli... Hogy ebben az akcentusban nemcsak elvonó kúrája a lírának a próza, tanúsíthatná a teljesedő pálya számos ilyen vonatkozású prózai remeke.

A *Mignon* átültetésének, valamint a két bírált műfordítás Kosztolányi-kritikájának elemzése, ha túlméretezett is, logikus vonalvezetéssel juttat el a felismerésig: milyen meglepően kész már az induló szempontja és milyen egyetemes a felkészültsége a műfordításról vallottak tükrében. Még az egyezések és eltérések későbbi tapasztalati erőire is visszavalóan.

A könyv anyagából talán a legmeglepőbb ez a szinte magától kialakuló kép: az induló Kosztolányi fegyverzete inkább vall egy nagyformátumú, készülő esszéistára, mintsem a későbbi lírikusra. Egész készülődéséből kiviláglik a fejlődéstörténeti jelentőség, a korai hajlam csaknem minden műfaj művelésében, az igényességnek az a mércéje, amit később is mind oly magasra színtez, hogy képességeinek, öntudatának és elhivatottságának tudata mindennel dacolva rendre tisztán átvigye és sohase kelljen alatta átbújnia. Az induló réveteg patriotizmusának kezdeti átminősülése is nyomon követhető a Dér által feltárt első műhelyben. Mindenekelőtt azonban a lázas készülődés, a sarkalatos dac, az individualista színezetű önérzetesség, a tudatosság mint hajtóerő. Az, ami már itt is életre szólóan jelenvaló: a hűség önmagához. És nem utolsósorban: a lázas munka, az alkotás szomja mint életcél. Sőt: mint életforma.

Utólag csak hálásak lehetünk tanárának: Révfy otromba sértése, hogy germanizmussal vádolta, minden jel szerint olyan sarkalatos dacot válthatott

ki az indulóban, mely — mutatis mutandis — mérhetőnek látszik azon is, hogy nyelvünk legnagyobb ismerőjét, utolérhetetlen mesterét és gondos örét vallhatjuk a távozó életművében.

És végül csak a hála hangján szólhatok. Az *első műhely* szerzőjéről mindezek után azért is, mert az irodalomtörténet előtt teljesen ismeretlen anyagon végezte vizsgálatait, feltárván Kosztolányi életének és munkásságának eddig legkevésbé ismert szakaszát.

Dudás Kálmán

(7 Nap, 1970. december 4.)

AZ ELSŐ MŰHELY

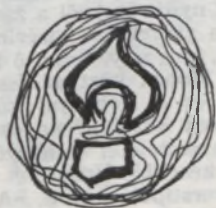
Kosztolányi Dezső önképzőköri éveit mutatja be a szabadkai irodalmi hagyományok jeles gyűjtője és értékelője, az Életjel Miniaturák 12. füzetében. (Egy évvel korábban, ugyanebben a sorozatban, Dér Zoltán *Az árny zarándoka* címen a szintén szabadkai Csáth Gézaról közölt tanulmányt.) 1965-ben eseményszámba ment Kosztolányi regénytöredékének, a *Mostohának* és egyéb kiadatlan írásainak kötetbe gyűjtése; a szerző akkori szövegközléseit újakkal egészíti ki, amelyek közül a legérdekesebb egy önképzőköri műfordítás-bírálat, ebben ugyanis Kosztolányi közismerten szabad felfogású átköltés-szemléleténél sokkal szigorúbb nézeteket fejt ki (e nézetekhez saját műfordítói gyakorlatában csak pályája vége felé igazodott). Az új Kosztolányi-közléseket önálló tanulmányba építő kis könyv értékes adalék a költő pályájának megrajzolásához.

(Korunk, 1971. 2.)

AZ ELSŐ MŰHELY

Irodalomtörténeti adatokat felkutatni, életrajzi vonatkozásokat egybe-fűzni, hogy teljesebb és egészségesebb legyen a kép, sosem tartozott a hálás feladatok közé. Kisebbségi viszonyok között, amikor egy néptöredék gyér értelmiségi rétege inkább a mával törődne, mintsem a tegnapiakat hívja vissza, még kevesebb méltánylásban részesül az effajta munka.

Dér Zoltán azonban ennek ellenére egymás után jelenteti meg a szabadkai születésű írók: Kosztolányi és Csáth Géza életének eddig ismeretlen részleteit feltáró tanulmányokat. Hogy ez a munka milyen kiterjedésű, azt már az első lapokon megsejthetjük. Nem elegendő a teljes tárgyismeret, még a kort visszaidéző dokumentumok számbavétele sem vezet célhoz: Kosztolányinál például az egész róla szóló irodalmat ismernie kellett, hogy az összefüggéseket kiegészíthesse. Csáth Gézaról szólva legendákkal kellett szembeszállnia, megkövesedett tévhiteket lelepleznie, hogy az író alakja az igazság fényében valóban érthetőbbé váljék.

Az első műhely Kosztolányi Dezső önképzőkori éveit ismerteti, egyebek között kicsapatásának okait és indítékait abból a gimnáziumból, ahol apja, Kosztolányi Árpád volt az igazgató. S e képtelenségek útvesztőiből, ahol a kisvárosi botrány volt a legenyhébb kísérőjelenség, mert annál jóval súlyosabbnak látszottak a későbbi következmények, a fiatal Kosztolányi oly magabiztos fölényrel lépett ki az irodalom országos porondjára, mint ha éppen ez kellett volna, hogy bele ne ragadjon a vidéki posványba, amely tudvalevően nem az elutasításával, hanem épp a marasztalásával veszélyes. Az olvasó ebben a költő egész életére kiható inoidensből megérti, amit nemcsak akkor nem tudtak elfogadni a környezetében, de amit az irodalomtörténet se tudott — legalább nem ilyen lélektani motivációval —, hogy tulajdonképpen ez a sorsát provokáló incidens fokozta fel a fiatal költő becsvágyát, kitartását s önmagába vetett hitét szinte emberfeletti arányokba.

Persze, az ötves kis könyv a város és a vidék művelődéstörténetét is jelentősen kiegészíti, amiért Szabadkán külön figyelmet érdemelne. Ezt már azért is meg kell jegyezni, mert az impresszum fölötti tájékoztatóból megtudjuk, hogy a könyvecske mindössze ötszáz példányban jelent meg. S ez már magában véve messzemenő következtetésekre ad alkalmat.

Herceg János

(Újvidéki Rádió, 1970. december 14. — 7 Nap, 1971. április 23.)

A SZELLEMI ÖRÖKSÉG MEGMENTÉSE

Az Eletjel-sorozatnak megvan az értelme, értéke a vajdasági szellemi örökség megmentésében, föltárásában, közkinccsé tételében, a helyi hagyományok önelvű ápolásában. E célnak eddig minden füzete meg is felelt. Hozzájuk képest többletet jelent Dér Zoltán kis kötete, mely Kosztolányi Dezső önképzőkori éveinek történetét, tanulmányait veszi vizsgálóra, és nyújtja át az egyetemes magyar irodalom, az irodalomtörténet számára, a Szabadkáról induló költő életművének minden kedvelőjében érdeklődést keltve.

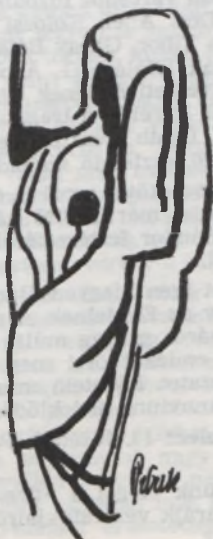
»Engem a magyar kisvárosban rejlő titokzatosság, a vidéki emberben rejlő misztikum zaklatott írásra, és csak annyiban érzem magam írónak, amennyiben a vidékben munkáló erőtlől kaptam erőt» — idézi a szerző Kosztolányinak 1913-ban tett vallomását. Ez nyilván túlzás, de annyi bizonyos, hogy a kisvárosi létforma, a szabadkai élet nagyon jelentős mozdító erő volt a költői és írói látásmód kibontakozásában s később is, az egész életművet szemmel láthatóan befolyásolta. Ezért a Kosztolányi-oeuvre ismeretéhez, megértéséhez elengedhetetlen lesz a századforduló Szabadkájának alapos, gazdasági-társadalmi-szemleli háttérű fölrajzolója. S ezért hasznos és tanulságos a későbbi Kosztolányi regénytorzójának, a *Mostohának* (1965) jegyzeteiben közreadott adalékai után most teljesebb képben összefoglalt az író pályakezdésének első színterén, a szabadkai gimnázium önképzőkörében kifejtett tevékenységéről.

Nem szabad lebecsülnünk az adatszerű közléseket sem, azt, hogy 1901 őszétől 1902 végéig mikor, mivel szerepelt a fiatal diák az önképzőkörben. (Egyetlen kifogásunk éppen az, hogy — az ismétléstől félve — Dér Zoltán most elnagyolja a végső összecsapás és a kizárás történetét, csak utal a *Mostoha* megfelelő helyére. A mostani teljesebb kép azonban elbírt volna még ezt a kis — óhatatlan — másodközlést.) De most Dér Zoltán tovább is ment: alapos világnézeti és esztétikai elemzést nyújt ezekről a zsengekről. S hogy ez mennyire nem fölösleges; hogy ezekben a gyerekkori kísérletekben mennyire tetten lehet már érní a későbbi érett költőt, arra ugyancsak ő hoz bizonyítékot tartalmi-formai vizsgálódásával. Rámutat többek közt az összefüggésekre az *Ágácvirágok* című, 1901-ben született vers és a *Négy fal között* című kötetben szereplő *Chanson* meg *Finale* című versek között. Nem csupán filológiai, hanem szemléletmódot, sajátos magyarságzemléletet jellemző párhuzamra utal az 1900—1901-ben írt *Alom*, valamint a későbbi *Almodtam én is* című »magyar szonett« (e jellemző korai Kosztolányi-vertípus) között. »A hajdani dicsőség emlékképei élete során többször föl-fölrémleken emlékeztetében. S köztét ehhez a régi magyarsághoz ősein át, családja révén is szorosnak vallotta.« (58.)

A kortársaknak bizonyára úgy rémlett, az ifjú Kosztolányi »összeférhetlensége« az igazgató gyerekének helyzeti előnyéből, göggyéből táplálkozott. »Alig van önképzőköri ülés, ahol ne támadna körülötte valamilyen nézeteltérés, többször éles konfliktus is«. (18.). Mi ma úgy látjuk, a kétségtelen tehetség fért össze oly nehezen az átlagos környezettel, beleértve az önképzőkör vezető tanárait is. Nem mentségül, de magyarázatul; hiszen a zseni sem szegülhet büntetlenül szembe a rend — ez esetben az iskolai fegyelem — alapvető és döntő szabályaival, nevezetesen: nem felelhet úgy — igazának tudatában sem — a tanárjainak egy nyolcadikos diák, ahogyan Kosztolányi azon az emlékezetes önképzőköri ülésen Révfy Zoltánnak felelt. Nem jelentéktelen mozzanat, hogy Kosztolányi — édes anyanyelvünk későbbi hivatott védelmezője, a nyelvhelyesség nagy tekintélyű apostola — akkor tört ki, amikor a vezető tanár — visszafordítva Kosztolányinak mint főbírálnak vádját Friedmann (később Fenyves) Ferenc dolgozatát illetően — azzal utasította el kegyetlen, kemény kritikáját, hogy ő is használ germanizmust. »Pedig Révfynek akár igaza is lehetett, hiszen a kamasz Kosztolányi naplója valóban tartalmaz elég germanizmust, s bizonyos, hogy Szabadkán a századfordulón sem beszéltek úgy magyarul, mint Móricz szülőhelyén, Tiszacsécsén, de ha Kosztolányi föl is róttá Friedmannak a germanizmusokat, lényeges kifogása nem ez volt. Ezért veszíthette el önuralmát, amikor szándékainak eltorzulását vélte érezni.« (23—24.)

A költői magatartásnak, karakternek utóbb is jellegzetes vonásaira mindig utal Dér Zoltán. S ha hozzátesszük, hogy a *Mostoha* kapcsán közölt szép számú Kosztolányi-írást még új könyvecskéjében is értékes zsenéggel tudta megszorítani, még csak nő a tanulmány értéke szemünkben. Goethe *Mignon-jának*, Gellert *A vallató híd* című balladás versének fordítása, a *Sírvirágok* című versfüzér, az *Alom* eddig töredékben ismert vers teljes szövege, mind hasznosan gazdagítja a Kosztolányi-életművet.

Péter László
(Üzenet, 1971. 1.)

A TIZENNYOLC NYÁRFA

Sokan — de főleg a fiatalabb nemzedék tagjai — nem ismerik Szabadka város történetét, bár falai között élnek s ennek a városnak sajátos szelleme érleli őket emberré. De itt nem is a régmúltról van szó, melynek adatai Iványi István művében fellelhetők, hanem a közelmúltról: századunk második évtizedéről, amikor a világháború utolsó hullámverésében a város munkásosztálya a saját erejét meghaladó történelmi lépésre szánta el magát.

A szabadkai Zelić-felkelés kísérlete homályba merült: őszinte történetévtizedeken át a legkülönbözőbb megvilágításokban kerültek az olvasó elé. Történelmi feljegyzések, könyvek, brosúrák nemcsak a vállalkozás lényegét szűrítették el a felületes megemlékezésekben, nemcsak a mozgalom élharcosainak alakjai mosódtak el olyannyira, hogy szinte elnyelte őket a feledés, hanem maga a történelmi vállalkozás is egészen téves beállításban került az utókor elé.

Petkovics Kálmán hangyaszorgalmának és mérlegelőképességének köszönhető, hogy most egy dokumentumriport került az olvasó kezébe.

A *tizennyolc nyárfa* a szabadkai munkásosztály drámai alakjait idézi fel azokban a napokban, amikor a forradalmi hévvel fűtött szabadságvágy itt láng-ra kapott és az akkori európai nagy forradalmak visszfényét csillantotta meg tragikus magányosságban — és magárahagyatottságában.

A szabadkai felkelési kísérlet 50. évfordulóján jelent meg ez a kis könyv azzal a szándékkal, hogy igaz színben vetítse az olvasó elé munkásosztályunk áldozatokkal teli törekvéseit.

Az *Életjel* Miniatűrök 13. kötetével nemcsak a sorozat témakörét tágitja, hanem mindegyre mélyebbre nyúl a minket ma éltető és éppen testvéri összefonódásban éltető közös gyökerek felé.

(7 Nap, 1971. február 5.)

A TIZENNYOLC NYÁRFA

Nemrégien jelent meg a szabadkai *Életjel* Miniatűrjeinek 13. füzeté, Petkovics Kálmán dokumentumriportja, *A tizennyolc nyárfa*. A Dér Zoltán, Lévay Endre és Urbán János szerkesztésében megjelent füzetek főként szabadkai írók, művészek írásait tartalmazzák, vagy olyanokét, akiknek munkássága, ennek egy szakasza ehhez az észak-bácskai városhoz fűződik. Az eddig megjelent szerzők: Lévay Endre, Sáfrány Imre, Dési Abel, Kolozsi Tibor, Balázs G. Árpád, Dér Zoltán, Burkus Valéria, Gajdos Tibor, Garay Béla, Baranyi Károly és Petkovics Kálmán vagy önéletrajzot írnak (Balázs G. Árpád, Baranyi K. és Garay B.), vagy Szabadka múltjának, művészeti életének egy-egy nevesebb alakjával foglalkoznak. Olvashatunk Vinkler Imréről, a tragikusan, fiatalon elhunyt művészről, a szabadkai folyóiratokról, Csáth Gézáról, Ferenci Ibíróról, Kosztolányi Dezső önképzőköri éveiről, az 1920. esztendő szabadkai mozgalmairól stb.

A most megjelent Petkovics-kötet arról is értesít bennünket, hogy előkészületben van Schwalb Miklós, a mártírköltő hátrahagyott verseinek kiadása, egy Herceg János-kötet Oláh Sándor festészetéről, valamint Dévics Imre írásai a Képzőművészeti Találkozóról.

Noha a tizenhárom kötet igen kiegyensúlyozatlan színvonalat mutat, egy percgig sem lehet kétséges, hogy az *Életjel*nek ez a vállalkozása rendkívül hasznos és elismerést érdemel. A város gazdag múltú művelődési és művészeti eseményeinek és egyéniségeinek emlékét őrzi meg a feledéstől. S mondani sem kell, hogy ez a nem kis áldozatot követelő munka nemcsak szabadkai érdekeket szolgál. Számíthat mindannyiunk érdeklődésére.

Igy van ez a most megjelent 13. füzettel, Petkovics Kálmán *A tizennyolc nyárfa* című írásával is.

Ki tudott, ki tud közülünk eleget a »tizennyolc nyárfáról«? S ki akár az 1920-as szabadkai vasutassztrájk vezéralakjairól? A forradalom eszméjét becsülettel szolgáló vasutasokról?

Pedig illene többet tudnunk Zelić Josipról, Ruttai Istvánról és a többiek-ről, akik az első világháború véres viharát követő keserves időkben a nyomorgó, éhező szabadkai munkások élére álltak, és fegyveres felkelést szerveztek. De idézzünk mi is a vádiratból: »... a vádlottak előre meghatározott rendeltetésű bandákba verődtek, puskákkal, pisztolyokkal felfegyverkeztek, és elfogadván a „Tizennyolc nyárfa” jelhangot, elhatározták, hogy 1920. április 19-én este a Ruttai által leadott puskalövés jelére megtámadják a rendőrséget és a csendőrséget..., átveszik a hatalmat, megdöntik az államot, a fennálló társadalmi rendet, és kikiáltják a proletárdiktatúrát?«

A felkelést leverték, több vezetőjét halálra kínozták, elítélték, s az illetékesek mindent megtettek, hogy a magyar, horvát és szerb munkásságnak ezt a közös akcióját a magyar irredentisták törekvéseivel hozzák kapcsolatba. Évtizedek után sem derült ki az igazság. Sok részlet ma is homályban maradt.

Petkovics Kálmán korabeli okmányok, visszaemlékezések és más források alapján megkísérli lefejteti a tizennyolc nyárfáról a homályt. Nem történelmi tanulmányt írt. A cím alatt ez olvasható: dokumentumriport. Tény azonban, hogy a történészek nem egy állítását kétségbe vonja. Az eseményeket új szemszögből magyarázza.

En nem mondhatom meg, magyarázatai mennyire helytállóak, annyi azonban bizonyos, hogy az Életjel 13. füzete izgalmas olvasmány, nem csodálkozom azon, amit a könyvkereskedésben mondtak: nagy keletje van.

(bn)

(Magyar Szó, 1971. február 17.)

A TIZENNYOLC NYÁRFA TÖRTÉNETE

Ötven esztendő hosszú idő, de azért belefér egy magamfajta, már nem fiatal, de nem is egészen öreg ember életébe. Persze nem jelentkezik kompakt egészként, hanem — főleg a gyermekkor éveit tekintve — csak afféle villanásokként. Ezek a villanások mindentől függetlenek, egyéniek, és nemigen alkalmasak arra, hogy beleilleszkedjenek egy egyetemesebb egészbe. Én magam is az ötven év előtti korról, az első világháborút követő esztendőkből így messziről csupán néhány megmaradt gyermekkori emlék segítségével alkotok össze-vissza gabalyodott, kibogozhatatlan képet. Emlékszem a furcsa sapkájú francia katonákra, emlékszem az apám katonaruhája mintájára készült aprócska katonaruhámra, rajta derékszíjjal és patrontáskákkal, amelybe — legalább így mesélték — egy ismeretlen francia katona meg adott is egy csillogó töltényhüvelyt, hogy ha már katona vagyok, hát legyen is valami a tölténytáskámban. Emlékszem aztán egy kis fűszerüzletben történt furcsa betörésre (mert hát apám volt a tulajdonosa), s arra, hogy — mint később, a betörők elfogásakor kiderült — egy zsákba öntötték össze az elhurcolt cukrot és mákot, megkímélve ily módon egy boltba visszavándorolt mák későbbi vásárlóit, hogy ilyesféle vegytéssel kelljen bajlódniuk. Es emlékszem arra is, hogy május elsején komoly arcú, munkásruhás férfiak vonultak végig arra mifelénk, a Csernovics utcán, furcsa módon egy hatalmas tuskót vonszolja maguk után. És emlékszem még arra is, hogy üzletünk szomszédságából, a Fűzfás utca elejének egy kis pinceboltoskájából előttem rejtélyes okokból elhurcoltak egy lakatost, s úgy mesélték akkoriban, hogy a rendőrségen összevissza verték a talpát.

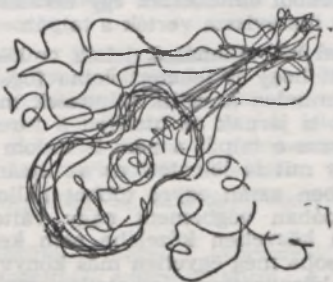
Mondom, afféle apró kis villanások jelzik emlékezetemben az ötven év előtti eseményeket. De hát hogy is lehetett volna fogalma egy öt-hat éves fiúcskának arról, hogy mi minden is rejlik mindezek mögött az ellesett mozzanatok mögött, hogy miért is járnak az utcákon a furcsa sapkás francia katonák, hogy miért verték össze a talpát a nem is tudom már, hogy hívták, Fűzfás utcai lakatosnak, hogy mit is jelentett az az utcán vonszolt május elsejei tuskó? Igaz, a későbbiekben aztán egyre többet hallottam és tudtam meg a forradalmak és az Európában végbement nagy változások koráról, de úgy érzem, soha még annyira közvetlen közelébe nem került senki az ötven év előtti gyermekkoromnak, soha még egyetlen más könyv sem töltötte meg annyi életadó vérrrel közvetlen környezetem érthetetlen gyermeki emlékekbe vesző

múltjának egy kis darabkáját, mint legutóbb Petkovics Kálmánnak *A tizen-nyolc nyárfa* című kis füzete, amely az Életjel miniatúrjeinek sorozatában jelent meg.

A tizennyolc nyárfa tulajdonképpen nem is valóságos nyárfa, inkább csak jelszó, de e mögül a jelszó mögül egy olyan kép bontakozik ki, amely minden bizonnyal új színben tünteti fel azokat az eseményeket, 1920 tavaszának azokat a szomorú történéseit, amelyek az úgynevezett vasutassztrájkot követték, s amelyeket az egykori szerb burzsoázia és általában a polgári történetírás megkísérelt meghamisítani olyképpen, hogy egészen más köntöst húzott rájuk, mindenképpen meg akarja változtatni a színüket és jellegüket, egyszerűen bizonyos irredenta összeesküvésnek minősítve a munkásság nemzetiségeket összefogó, közös forradalmi jellegű megmozdulását, amely — ha szervezetlensége és elhamarkodottsága miatt eleve kudarca volt is ítéelve — mégiscsak jelezte már akkor, egy fél évszázaddal ezelőtt, hogy a város dolgozó népe nemzetiségre való tekintet nélkül összefog a közös ellenség, az elnyomók ellen. Minden bizonnyal teljes joggal mondhatjuk hát, hogy ez az egykori, eleve kudarca ítélt felkelés bizonyos értelemben kiindulópontja volt annak a kitereljesedett életnek, amely majd egy újabb világháború után, a szocialista Jugoszláviában bontakozik ki a nemzetek és nemzetiségek szorosabb összefogása terén.

Eppen ezt a körülményt igyekszik kidomborítani Petkovics Kálmán is, leleplezve az akkori belgrádi urak és az őket kiszolgáló Živko Topalović és társai törekvéseit, akik — mint e kis füzet rámutat — »a felkelést külső veszedelemnek nyilvánítva, a megmozdulás végkifejlődését megkísérelhették szembefordítani azokkal a törekvésekkel, amelyek a sztrájkot (t. i. a vasutassztrájkot — k. t.) előidézték«. Pedig hát — megint csak e könyvecske mutat rá félreérthetetlenül — nem e felkelés és vezetői, Josip Zelić, Ruttai István és társaik álltak nemzeti, illetve irredenta alapon, annál kevésbé, mert hiszen abban az időben maga a belgrádi kormány paktált Horthyékkel, a magyar ellenforradalommal, mert hát — mint Gavrilović külügyminiszter mondta: »a magyar és szerb nép (a nép szó persze nála uralkodó osztályt takart — k. t.) egymásra vannak utalva«. S Horthy is olyasféléképpen elmélkedett, Gömbös Gyulával tárgyalva még Szegeden, hogy »Jugoszlávia támogatásának megszerzése által akciónk sikere biztosítva van.« Amikor tehát a belgrádi uralkodó rendszer megkísérli irredenta színben feltüntetni a szabadkai megmozdulásokat, ezzel elkerülhetetlenül zsákutcába jut, és csupán a baloldali megmozdulásoktól való rettegését ismeri be és tanúsítja nyilvánosan.

Petkovics Kálmán *A tizennyolc nyárfa* című könyvében ezeket az összefüggéseket kutatja a történet az alaposságával, lelkiismeretesen átböngészgetve az egykori lapokat, okmányokat és történelmi visszaemlékezéseket, kezdve az irrede-nta összeesküvésnek minősítés egyik makacs hirdetőjétől, Petar Pekić törté- netírótól a szabadkai Milan Dubajićig és Rodoljub Čolakovićig. A történész gondosságával összegyűjtött anyag azonban Petkovics kezében bizonyos meta- morfózison megy át: megszűnik száraz összefoglalása lenni, s néha kicsit szinte pattogó, mozaikszerű érzékeltetéssé változik. Mert amikor a megírásra került sor, Petkovics Kálmán száraz történetből egyszerre visszaváltzott újságíróvá, aki sohasem feledkezik meg arról, hogy nem elég valamit egyszerűen elmonda- ni, hanem arra kell törekedni, hogy amit elmondtunk, az fel is keltse mások érdeklődését, s valósággal bekapcsolja az olvasót a történésekbe.

A tizennyolc nyárfa története minden bizonnyal éppen ezzel a közvet- len, mozaikszerűen pergő ritmusával keltette fel bennem is az eseményekkel együttélés érzését, s ez idézte fel bennem is, a kis könyvecskét lapozgatva, gyermekkorom egyes mozaikszerű emlékeit is.

Kolozsi Tibor

(7 Nap, 1971. február 19.)

A TIZENNYOLC NYÁRFA

Félve vallom be: rég nem olvastam Petkovics Kálmántól riportot, pedig valamikor ott voltam írói-riporteri indulásánál, és sokat vártam tőle. És most meglepett mégis *A tizennyolc nyárfa*, a kis Zelić ismert-ismeretlen története, amely eposzá szélesedésében átugratta a kis Zelić magánéletét (?), át az egyén ismertetését. Mert lendületes eposz hömpölyög előttünk, vagy néhol ballada szűkíti a szót s helyenként — uram, bocsá! — szinte már-már egykori bibliáma- ra, Kassák nagy eposzára (*Máglyák énekelnek*) emlékeztem olvasása közben:

»Másnap. Vasárnap. Boltok, kocsmák, kávéházak zárva. A villamosok nem jártak (...) A Hungária-szállóban a Demokrata Párt gyűlésén több munkás és fiatal volt, mint demokrata. A fiatalok mindenhol megjelentek. Ahol csak sejt- tettek valamit (...)«

»A fiatalok! Felforgatták a kosarakat. Elkergették a termelőket. Haza! Mindenki haza! Nem lesz piac... A kofák mentették a portékát. (...) Megkésve, de megmozdult a rendőrség. Ki sem jutott a piacra, újabb hír: feltörték a ham- bárt. A nép megrohanta. Vitte a búzát, szórta (...) Mindenfelé vitték. Kiürült a raktár. Az éhség feszítő ereje lökte a tömeget tovább (...) Hol van még búza? A gazdáknál (...) Nagy erős vaskapu. Zárva. Kinyitni! Nem várták meg, betörték. (...) Az udvaron a gazda. Mi baj, emberek (...) Van búzája? Van. Elrabolhatjátok. Ha jónak látjátok.«

»Elrabolni? Ha jónak látják. Mekkora erővel törtek be... Mekkora lob- banással indultak... Ölni, pusztítani tudtak volna. És a nagy indulat mily gyorsan hamvadt. A lázadók (...) magukba szelídülve visszaszállingóztak az utcára...«

Ez a lendületes epikus hömpölygés, ez a szűkszávú balladaszerűség, az élmények lírai sodra jellemzi Petkovics riportját, s helyenként már-már drámát nyújtanak, ha nem alapulna oly élményszerű lírán, amely csak a proletársorsot tudja magába falni, a világba lökni a mélyből, de amely a polgárt kevésbé erő- teljesen tudja ábrázolni, következőképp szembeállítani a kommunista fiata- lokkal.

Hogy ez a Petkovics-riport negatívuma lenne? Nem. A riport — nem feltétlenül dráma, habár a kommunisták és reformisták (Filipović—Zelić itt, Topalović amott) drámai összeütközését nemcsak meglátja, de látatja is. A riport azonban elsősorban mégis — prózai műfaj.

Sőt azt sem mondhatnám, hogy a szakszerűség hiányzik ebből a riport- ból. Persze, ha itt-ott adókérdésről beszél, az író stílusát nem hevíti fel a maga lírai-epikai, szinte drámai hőfokára. Mégis, még azt sem rónám fel egy riport- nak, hogy sok mindent nem lát meg — az életben és irodalomban. Bár úgy érzem, a riport is nyert volna vele, ha írója nem egyszerűsíti le a dolgokat, ha

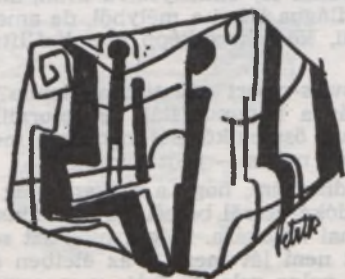

nem tisztára osztályharcot lát kialakulni az 1920. évi szabadkai eseményekben, ha észreveszi a nemzeti kérdésben is azt, ami már akkor is pozitívum volt benne. Stajic már novemberben (1918) magyar oldalra állt, holott addig nemzeti forradalmár volt, vagy ha nem is volt az — de ott volt, jelen volt, létezett. Hiszen 1920 előtt, a kis Zelicnek és társainak a rendőrség emeletéről való ledobása előtt ott volt 1919 februárja is, amikor Temesvárott, Szabadkán, Pécsset felkelt a munkásság (Pécsset célt is ért), és akkor egész biztosan nacionalizmus is hevitette őket, persze mindenekelőtt az osztályharc volt sodró erejük titka. Pécs és Szabadka kommunistáit, vasutasait Pestről szervezte Sikorszky Lajos, a vasutas, a kommunista, a magyar kommunisták pártjának egyik alapító tagja. Bizonyos, hogy a hatóság a Horthy-féle revizionizmus negatív számlájára igyekezett írni (feltétlenül szándékoltan és tévesen) a szabadkai felkelést, holott erről szó sem lehetett, és riportterünk érdeme, hogy ezt be is bizonyította. Mégis, nem lehet letagadni bizonyos nemzeti megnyilatkozásokat sem (1919-ben a Vyx-jegyzék hatása ily mozzanattal is erősödött!), és azt sem, hogy a Horthy-ellenes nagyszerb burzsoázia nemcsak ez esetben nyilatkozott meg ily provokatív és hazug módon, de a szerb, sőt szerbiai Ljuba Radovanovic (a kommunista képviselő) tevékenységét is erre a számlára könyvelték el az Obznana idején, és számos magyar—német, sőt szerb kommunistát is vagy átdobtak a határon a Horthy-terror martalékául, vagy agyonütötték — egyidejűleg Zelicékkel (Danilo Tomin, Marx, Héja stb. esete Bánátban!). Ez az egyedüli hiány, amit fel lehetne róni egy szakszerű írásnak; itt, a riportban csupán arról lehet szó, hogy sajnálom, hogy írónk széles és mégis lírai hőmpölygését nem terjesztette ki, nem bővítette azzal is, hogy rámutatott volna az egész akkori jugoszláv életre. Mert ha csak Vajdaságra szorítkozik is, akkor is megláthatta volna pl. a borsaiakat, akik már 1914-ben fegyvert fogtak a Szerbiával való egyesülésért, de akik már 1918 decemberében a pancsovai nagyszerb burzsoázia ellen fordultak!

A könyv legfőbb erénye, hogy az epikus lendület feledtetni tudja az említett mulasztásokat. A történész biztosan megemlítette volna, hogy az 1918-ban Vajdaságba bevonuló szerb hadsereg katonái, sőt tisztjei között is — nem csupán 1920 Szabadkáján — akadt kommunista. Az 1919. évi Tanácsköztársaság határain ugyanúgy, mint 1920. május elsején Pancsován, ahol egy szerb egyenruhás főhadnagy állt a felvonulás élére, magasra emelve a vörös lobogót. A fentiekről csak az a történész tudhat, aki mindezt maga is megélte: Pancsován, Pécsset vagy Budapesten, a Margitszigeten.

Petkovics riportjának olvasója legfeljebb azt sajnálhatja, hogy egy ilyen képességű író nem írt — mint Milin Pap Pálról —, ha nem is könyvet, de egy röpke fejezetet magáról Zelicről...

Lőrinc Péter
(Magyar Szó, 1971. február 20.)

A TIZENNYOLC NYÁRFA

Petkovics Kálmán húsz év előtt tűnt fel a jugoszláviai magyar irodalomban, s egy nálunk meglehetősen ritka költői világot mutatott meg, a bácskai puszták világát.

De ő már nem a szánakozás hangján szólt a bácskai »puszták népéről.« Az ő előadásából hiányzott a megcsukló hang, tájképeiből a sötét szín. A fiatal Móricz Zsigmond vágott úgy neki az irodalomnak, hogy mindenről a derű és a jóremény hangján tudott szólni, még arról is, ami a valóságban korántsem volt olyan megnyugtató és szívet vidító látvány, mint amilyennek ő látta.

Persze, Petkovics Kálmán optimizmusa kicsit hivatalos hitvallás is volt abban az időben. Talán ez is egyik oka, hogy a fiatal elbeszélőt, aki a falu helyzetrajzait tette le az akkori olvasó asztalára, már-már elhódította a politika. Mindenesetre Petkovics Kálmánt azóta is szenvedélyesen érdekli mindaz, ami a társadalmi kérdések hatósugarába esik.

A *tizennyolc nyárfa* Szabadka vasutasainak sztrájkját eleveníti fel az összefüggéseknek olyan szárait is követve, mint amilyen a magyar tanácsköztársaság hatása volt az északi határváros proletár tömegeire. Ezért biztosra vehető, hogy ha másutt írják meg ezt az annak idején országos horderejű eseményt, nem kerül ilyen természetesnek tűnő megvilágításba, mint ahogyan Petkovics Kálmán állítja élénk magyarok és horvátok félreérthetetlen egységét ebben a szép forradalmi mozgalomban.

Egyfajta nemesen ható pátosz gyújtóanyaga lobban minduntalan lángra Petkovics Kálmán könyvében: a forradalmár szenvedélye szakítja szét időnként a tárgyilagos előadó kötelező impasszibilitéjét, hogy fél évszázad meszszeségéből verje vissza a szabadkai proletárok hangját.

És a szépirónak indult fiatal Petkovics ugyancsak olykor-olykor, mikor ábrázolás és érzékeltetés fontosabbnak látszik, mint a megoly hiteles adat. A kis Zelić alakja is így jelenik meg előttünk, mint egy tragikus mese hősnének rajza, s ez a bizonyíték amellett, hogy irodalmi attitűd és politikai elkötelezettség, nemcsak megférnek egymás mellett ebben a kis könyvben, de ki is egészítik A *tizennyolc nyárfa* történetének anyagát, amely ezáltal kordokumentum lett.

Herceg János

(Újvidéki Rádió, 1971. április 12. — 7 Nap, 1971. április 23.)

A KIS ZELIĆ HALÁLUGRÁSA

1919—1920-ban két folyamat jellemezte Vajdaság eseménydús történetét. Az egyik a forradalmi munkásmozgalomban és az ellene irányított erőszakos fehérterrorban jelentkezett, a másik viszont abban a nemzetköziségben, amely nem ismerte az akciók nemzeti síkú szétforgácsolását, a határokat sem ismerve el korlátai gyanánt, és nem csupán a hazai területen eredményezett szerb—magyar—szlovák—német együttműködést, de kiterjesztette a harc színterét a határokon túlra is, mindenüvé, ahol be lehetett kapcsolódni egy-egy forradalmi megmozdulásba. A Magyar Tanácsköztársaság politikai és fegyveres harcaiban (1919) körülbelül 6—8000 jugoszláv forradalmár vett részt s ezek java része éppen Vajdaságból indult: ott volt köztük Laza Vukićević (Nikola Ilić) Mošorinski, Minković, Klaić, sőt Filip Filipović is ugyanúgy, mint a magyar Andorka, Udvardi, Hermál, Kovács, Benkő vagy Bonyhádi is.

Ez a forradalmi proletár együttműködés erős hatással volt a polgárságra is: közöttük persze ugyanúgy akadtak haladó szellemű és reakciós politikusok is, akik a magyar—szerb forradalmi proletariátus ellenében a szerb—magyar ellenforradalmi fehérterror közös harcára esküdtek, ezzel is igyekezve a kommunisták tekintélyét és népszerűségét lerontani a tömegek szemében, hogy rájuk fogták: tulajdonképpen nem is a szocializmus a céljuk, hiszen együttműködnek ők szívesen a magyar fehér tisztí bandákkal is, ha csak szétrobbanthatják ezek segítségével az újonnan alakult SHS királyságot.

Bizonyos, hogy a magyar—jugoszláv együttműködés az osztályharc síkján mozgott, pro és kontra, mind a két osztály közös harcaiban. A nagyszerb reakció a magyar fehér ellenforradalom oldalán állott, legalábbis a Tanács-köztársaság bukásáig, de azontúl is csupán Baranyában állt a Horthy-ellenes proletáriátus mellé, egyrészt a baranyai szén kitermelése kedvéért, másrészt viszont a Horthy-féle revizionizmust igyekezve sakkban tartani, míg a munkásság és élgárdája, a párt, a magyar forradalom harci síkján állott végig, az 1919-es nagy magyar bukás után is. Voltak ennek az osztályharcnak nemzeti mozzanata is persze, de akkor is csak a forradalmi mozgalom síkján kapcsolódva a szomszédos néppel.

A nagyszerb reakció persze igyekezett felhasználni a háborús (1914—1918) magyargyűlöletet, valamint az egyesülés (1918) forró, lázas lelkesedését rajta lévén, hogy osztályellenségét is »magyarbarát« színben tüntesse fel, hiszen az osztályharc és forradalomszervezés vádjá csak népszerűvé tehetné a tömegek szemében a forradalmárokat, mert a Pavle Tatićok és Vojin Brkićek jobboldali ellenforradalmi szociáldemokratái elvesztették már ez időben híveiket. A reakció nem tett különbséget a kétfajtájú »magyar« barátság között, s oly színben tüntette fel azt, mintha a jugoszláv kommunisták a magyar ellenforradalommal, revizionizmussal, a tisztí bandákkal, nem pedig a magyar forradalmi erőkkel szövetkeztek volna.

Még Eszék szerbiai kommunista képviselőjelöltje, Ljuba Radovanović ellen is a »magyar barátság« rágalmával küzdöttek a választási agitáció során és a torontáli alispán is (1920. IV. 3.) azzal vádolta meg a kommunista párt-szervezeteket, hogy »az osztályharc álarca alatt« csupán »államunk alapjait igyekeznek aláásni«, hogy »könnyebben valósíthassák meg a maguk magyar nacionalista, sovíniszta célját.« Ezzel a jelszóval manipulált (1920. IV. 23.) a belgrádi belügyminisztérium is a magyar integritás helyreállításának céljával vádolva meg a kulai, hódási vagy kikindai kommunistákat, valamint (talán itt első ízben) a »szabadkai zendülés« résztvevőit is. A kikindai Fa Józsefet és társait szintén ezzel vádolva dobták át a határon Horthy-Magyarországba, kiszolgáltatva őket ezzel a terrorista különítménynek, bebonyolyítva egyúttal azt is, hogy valójában ők, a burzsoázia képviselői, működnek együtt a revizionistákkal, amennyiben kommunistákról van szó (1920. IV. 24.), akikkel szemben a hadosztályparancsnokság is »erély« és »kíméletlenséget« rendel el éppen Szabadkán (1920. IV. 27.) [»energijom i bez ikakve milosti«; »brzo, energično i bezobzimo«]. Újvidéken is együtt tartóztatták le és ítélték el a szerb N. Kovačevićet, Mirkovićot meg a magyar Vics Mihályt, Mihajloviics Andrást, amint ezen az úton haladva dobták át Horthy országába a bánáti magyar Héját, Betkovszkyt, Galambot együtt a német K. Gross-szal, míg a szerb Danilo Tomint a pancsovai rendőrségen egyszerűen agyonverték. (1920)

Ezen a síkon állt a baranya—pécsi főispán, Pandurović is, aki már 1919-ben közzétette a *Baranjski glasnikban*: »Testvérek (...) még nem dőlt el Baranya sorsa (...) még egyre egy egységes lélek töltson el bennünket.« Pedig, lám, akadt egy olyan baranyai szerb is — folytatja —, aki egy magyar bitanggal (protuva) társult. Petar Dobrović [a nagy festőművész. L. P.] a neve annak, aki a szerb hatóságokat Augiasz istállónak nevezi (...) Mert Petar Dobrović [aki 1921-ben a Baranyai Szerb—Magyar Köztársaság elnöke lesz — L. P.]különbséget tett cikkében (*Jedinstvo*, 1919, Újvidék) proletár és burzsoá vagy nemes között, azt hirdetve, hogy csupán a magyar dzsentri áll velünk szemben, nem pedig a magyar általában, majd felrója az egyes szerb hatósági vezetőknek Pécs—Baranyában, hogy a magyar Vörös Hadsereg harcaiban részt vett kommunistáknak, minden határozat, minden kért és megadott *salvus conductus* ellenére [1919. augusztus, a Tanácsköztársaság bukása után], s habár ezek már újra hozzá is fogtak a széntermeléshez Jugoszlávia számára is, kiszolgáltatták a magyar fehérterrornak [például Harasztit, a vasutast vagy Keinráth Pétert említve meg].

A szük tér ellenére is szükségesnek tartottam legalább ennyiben ismertetni a Zelić-zendülés általános vajdasági nemzeti hátterét. Mert nagy érdeme *A tizennyolc nyárfának* az, hogy bizonyítja és bebizonyítja, hogy az 1920-as szabadkai mozgalom nem volt sem nacionalista, sem ellenforradalmi megmozdulás, viszont megfelelkezik arról és lírai, drámai, irodalmi riport-

szerű alaphangjánál fogva nem is terjeszkedhet ki arra, hogy a nemzeti érzés nem mindig jelent reakciót, hogy a forradalom is halad néha nemzeti síkon, hogy — amint ezt Vasa Stajić már 1918 novemberében meglátta — ebben az időben a dolgok irányát és előjelet változtattak: sok, addig haladó szerb nemzeti forradalmár alakult át ekkor ugyanis és vált elnyomóvá és sok magyar — aki addig a szerbek elnyomója volt — harcolt ettől fogva jogosan a nagyszerb elnyomó ellen. Ezt tette maga Stajić is, aki 1918 novemberéig a magyar, ettől kezdve azonban a nagyszerb elnyomás ellen küzdött mint igaz humanista. Ugyanígy cselekedtek a borcsai szerb dolgozók is. 1914-ben a szerb hadsereg oldalán álltak mint nemzeti forradalmárok — és életükkel fizettek ezért —, de alig szabadultak fel a magyar elnyomók hatalma alól, lelkesen tapsolva meg az egyesülést, máris folytatták a harcot az újabb elnyomók, a nagyszerb burzsoázia ellen — 1918 decemberében. Mert a társadalmi forradalom tájunkon felölelte és felöleli a nemzeti kérdést is, ha ezt egy irodalmi riport természetszerűleg nem nyújthatja is közönségének, habár ez a dolgok jobb megértéséhez feltétlenül szükséges. Ezért érzem úgy, hogy ez a kiváló riportkönyv további helyzetfeltárást és magyarázatot igényel, kíván és érdemel. Sajnos, a kapott szűk téren ennyivel meg is kell elégednünk.

Mert ez a hol lendületes epikai hömpölygésű, hol balladaszerűen szűkszavú, drámai hangú vagy lírai sodrású riport oly erővel ragadja meg és sodorja magával az olvasót, hogy csak azt sajnálhatjuk, ami természetszerűleg hiányzik belőle, míg azt, ami helyett kapott lapjain, csupán dicsérhetjük. A hiányok közé, a mondottakon kívül, csak egyet sorolhatunk még: a zendülés résztvevőinek, főleg a kis Zelićnek egyéniségét, személyiségét, múltját, magánéletét is felölelő rövid fejezetet, amit talán elbirt volna éppen egy ilyen irodalmi jellegű írás.

Sokkal több ennél az, amit nyújt a könyvecske. Az az áramlás, amely elkapja az embert, s amelynek sodrásában, mint erről egy helyt már említést tettem, sokszor éreztem úgy, hogy egykori irodalmi apám és mesterem, Kassák Lajos nagy eposzában (*Máglyák énekelnek*) élek újra, hogy annak árja ragad magával.

Ez az oka annak, hogy elejétől végig az az érzés vett erőt rajtam, hogy jó volna, hogy szeretném, ha még sok-sok ily petkovicsi riport medrében sodortathatnám magam új történesek és végzetek felé rohanva, a Petkovics Kálmán vonzó, magával ragadó hömpölygésében, epilkusságában, amelynek zúgó habjai között az író még igazabb, még megéltőbb osztályharcot és — a szociológia mellett — még több lélektant, egyéni fejlődéstörténetet, jellemrajzot, pszichológiát nyújtana.

Lőrinc Péter
(Üzenet, 1971. 1.)

PETKOVICS KALMÁN

A tizennyolc nyárfa

Életjel

MINIATÜRÖK 13.

SOMOGYI PÁL

Máglya

Életjel

MINIATÜRÖK 14.

SOMOGYI PÁL VAJIDASÁGI KÖNYVÉRŐL

A jugoszláviai magyar irodalmi életben új erjedés bontakozott ki az utóbbi években. A Szabadkán élő magyar írók irodalmi fóruma, az *Életjel* rendszeresen felolvasó- és előadóesteket szervez, jugoszláviai és magyarországi írókat szólaltat meg. Szemtanúi vagyunk annak, hogy egy jelentős lélekszámú magyar kisebbségnek, a vajdasági magyarságnak az irodalmi alkotói műhelye formálódik, alakul így, szinte napról napra erőteljesebben a nagy bácskai metropoliszban. Ennek a folyamatnak újabb szakaszát jelzi az, hogy ez év szeptember elején mintegy 30 esztendőös hallgatás után hagyta el a sajtót a hajdani Vajdasági Írás utódja, a Szabadkán megjelenő *Üzenet*, az új magyar irodalmi művészeti és társadalomtudományi folyóirat első száma.

A szabadkai alkotóműhely a vajdasági magyar könyvkiadás ügyét is kezdeményező módon az érdeklődés előterébe állította az *Életjel* Miniatűrök sorozat könyveinek immár folyamatos megjelentetésével. Ezek a kis könyvek a vajdasági vonatkozású és egyetemes magyar irodalmi múlt és jelen alkotásainak adnak megjelenési lehetőséget. Másrészt a múlt tanulságai, értékei és indítékai alapján keresik a vajdasági magyar irodalom kibontakozásának az útját. Ezt a vonalat követi a sorozat 14. kötete is, amely publikálja a Kaposváron élő Somogyi Pál *Máglya* című könyvét, a vajdasági magyar irodalmi múlt számbavételének egyik fejezetét. Somogyi Pál ugyanis a húszas évek elejétől kezdve mintegy tíz esztendőt töltött emigrációban a jugoszláviai Újvidéken, és ebben az időben az ottani irodalmi élet egyik ismert úttörője volt. Írói munkásságának jelentőségéről szakavatott értékelést olvashatunk Bori Imrének, a jőnevű irodalomtörténésznek *A jugoszláviai magyar irodalom története* (Újvidék, 1968.) című tanulmánykötetében, ahol külön fejezet szól Somogyi Pálról. Bori Imre így summázza róla véleményét: »...értékes hagyománya a vajdasági magyar szociális irodalomnak...

A *Máglya* című könyv a szerző készülő önéletrajzi regényének *Vajdasági évek* című részlete, amelyben memoár jelleggel számol be a jugoszláviai tíz esztendőről. Izgalmas eredménnyel indul a könyv: a fiatal forradalmár

a ceglédi állomáson másodmagával megszökik a politikai elitélteket szállító rabvonatról. Aztán nagy hajsza kezdődik a menekülők pusztá életéért, a határig való eljutásért. Az újvidéki, pécsi, belgrádi és ismét újvidéki harcos évek érlelik íróvá a jugoszláviai munkásmozgalmába bekapcsolódó, a mozgalom hevében művelődő, fiatal Somogyi Pált. »Soha nem tanultam dramaturgiát — írja visszaemlékezéseiben —, a színpadi technikával sem voltam tisztában. Írtam, rendeztem, ahogy eszem, szívem diktálta, ahogy példát adott rá az élet. Drámáimat szívesen játszották és hallgatták a munkások.«

A *Máglya* egy-két fejezete egyesek számára talán már ismert előző publikációkból. Mégis, így egybefűzve izgalmas, érdeklődésre számot tartó olvasmány. A dokumentum erejével és igazával mondja el a társadalmi haladásért, a szocialista forradalomért küzdő fiatal munkásember kitartó, szívós mozgalmi tevékenységét, és azt is, hogy a mozgalom hogyan neveli, műveli a szervezett, kétkézi munkából élő tagjait, és köztük a fiatal Somogyi Pál hogyan jut el az önművelésnek arra a fokára, hogy az írott szó hatalmával, írói tevékenységgel folytassa a harcot.

De nemcsak egyszerű dokumentum vagy riport ez a könyv, hanem színes, olvasmányos önvallomás is a megtett útról, az elért eredményekről, a vajdasági magyar irodalmi életben vállalt, betöltött és elismert szerepről. Az önéletrajz helyenként epikai jellegű és sodrású is. Ilyen például a címadó *Máglya* fejezet szimbolizáló, meghökkentő realizmusa.

A lírai hangvétel egyébként is szinte elkerülhetetlen az ilyen írásokban. »A szegények, mint forró lehelet szél, suttogva szeretettel beszéltek róla — írja az egyik munkásvezetőről —, ő mosolygott, ő, hogy az milyen mosoly volt! A szíve vérzett attól, amit látott: az egyszerű ember, aki nemrég a háborúban vakon, bután a vérét ontotta, most lerongyolódva kenyér után lohol, küzd a nagy kényszerű dologtalanságban.«

Bellyei László

(*Somogyi Néplap*, 1971. október 8.)

VAJDASÁGI ÉVEK

Három évvel ezelőtt jelent meg az *Életjel* Miniatűrök első könyve azzal a célkitűzéssel, hogy az éldűjság most már nemcsak élőszó útján, hanem apró kis könyvecskékben is feltérképezi szellemi múltunkat, adatokat gyűjt, hagyatékokat kutat fel, műveket ment meg a feledéstől, s olyan értékeket hoz felszínre, melyek már rég kihullottak az emberek emlékezetéből. A szerény, kissé szegényes kezdet után maguk a kezdeményezők — és pártfogóik is — kíváncsian várták: mivé lesz ez az inkább csak még tervezgetésekben, ígéretekben, vágyakban és álmokban élő vállalkozás. Ezt a kíváncsiságot — és talán bizonyos tekintetben kesernyés aggodalmat is — az is fokozta, hogy a sajtó visszhangtalanságát a harmadik-negyedik kiadvány után olyan fanyalgó hang váltotta fel idehaza, főleg az irodalmi igényesség hangoztatásával, hogy a szerkesztőség már inkább csak a célkitűzésekben kapaszkodhatott meg s abban a hitében, hogy irodalmi életünknek ilyen szolgálatra is szüksége van. Bizakodóbban: az ilyen szolgálatok — tevékenységek — egész sorára ma már egyre fokozottabban van szükség, mert a periférikus szellemi élet elszigeteltségét a távolságok megszűnése feloldotta, átalakította regionálissá; így a maga központjával ezernyi vonatkozásban egybetartozik, kiegészíti azt, s épp ezért (magát a jelenséget) nem lehet többé a provincializmus jelzőjével elkülöníteni.

Bármilyen érveket sorakoztatunk is fel, még azok előtt is, akik mindig és újra hozzánk fordulnak forrásmunkákért, a szokványos és valóban semmitmondó recenziókon kívül alig jelent meg egy-két igényesebb bírálat, vagy elemzés erről a pár esztendő munkáról, pedig ma már felkészült kritikuskaink tábora is szépen benépesedett, s hangja sokkal erőteljesebb, mint volt.

Az ilyen és hasonló hiányérzet írásbeli megfogalmazására a válasz száz esztendővel ezelőtt is, Gyulai Pál korában, és ma is, így hangzik: »Ne az író, ne a szerkesztő beszéljen a mű helyett, hanem maga a mű!« Az ilyen válasz

érvényessége vitathatatlan, amikor egy önálló életet élő műalkotásról: regényről, verses műről, novella vagy tanulmánykötetről, drámáról, vagy más — műfajilag önálló műről van szó, de egészen más mércével kell mérni az adatgyűjtők, a krónikások, a kutatók, a szellemi élet feltérképezőinek munkáit, hiszen mindennek a legelején tartanak, s amit adnak, vagy adhatnak, az az ilyen feltáratlan területen ma még csak töredékes lehet. Sejteneik mélységeket, ott, ahol más nem látja azokat; sejteneik magasságokat a »periférikus szellemi életben«, mert érzik, hogy jelenvalók, de azokat előbb egészen meg kell közelíteni és teljesen felfedezni, hogy az irodalomtörténeti, vagy művészettörténeti esztétikai értékrend érvényesítésére sor kerüljön.

Itt, ezen a ponton, egy másik kérdés tolakszik előtérbe: akkor — a gyűjtés és kicodululás idején — »miért nem elegendő a napisajtó recenziója, hiszen időben hírt ad róla?«

A zsurnalisztika mindig elvégzi a maga dolgát; akkor is, ha a Tisza, vagy a Duna mentén az önképes tűzoltótestület zenekara fellép, akkor is, ha a pionírok szavalóversenyt rendeznek, és akkor is, amikor megjelenik egy közlőny legújabb száma.

Ha mindez — természetesen — rendjén való is, nem elégíthet ki bennünket, mert az *Életjel* Miniaturök kiadói programja időben is, térben is (legalább annyit monhatunk) távolabbra mutat. Gyürkőzés, előmunkálat egy nagyobb lélegzetű kollektív műhöz, amely — műfajilag is — csak most van születőben, s temérdek vajúdás kell még ahhoz, hogy a maga igazi formájában kibontakozzék.

Az alkotó művészek, irodalomtörténészek, esztéták között vannak, akik ezt már érzik, felfogták a parányi könyvek halk jelzéseit (hogy miért halk, azt már elmondtuk!), és az érdeklődési körök gyűrűi egyre szélesednek, egyre sokasodnak, itthon is, tőlünk távolabb is, mert a szellem hullámai, ha nem is olyan sebességgel, de éppúgy terjednek, mint a hangok a légben.

A *Máglya* harmadszori olvasása gyűjtötte föl bennem ezeket az apró lángokat. Somogyi Pál egyszerű, nagyon őszinte vallomása egy ember életéről: a maga életéről, még ilyen röpké fejezetekben is, magával ragadott. Jóllehet a forradalmár élete teljes egészében nem tárul elénk, csupán a vajdasági évek elevekednek fel ezekből az emlékezetből kissé fátyolosan előtűnő részletekből, mégis megjeljük benne Szabadka külvárosának, proletárnegyedének akkori életét. A teherpályaudvar, egy műhely képe, a munkáslakás tikkadt levegője épphogy kiérződik ezekből a puritán egyszerűséggel megírt sorokból. Annyira leszűkít mindent a lényegesre, hogy jelzőt alig használ; a helyzetek leírásában szigorúan a történések rögzítésére szorítkozik. Ebben olykor a drámai sűrítés meglepő szintjét éri el, de nem dramatizál, mert az élet minden arcát az erőszakszervek és az ellonforradalom elől való menekvés által ajzott lelkiállapotában fogja fel, s aztán az így gyűlő belső tűz lendíti át a forradalmi cselekvésbe. Érezte, hogy az osztályharc az első világháború utolsó esztendejében történelmi tényezővé terebélyesedett: az embernek fel kellett nőnie hozzá. Somogyi Pál önéletrajzában ez a leghitelesebb, mert nem szólamokra épít, hanem emberi vajúdasokról beszél, és azokról a cselekvésekről, helyzetváltoztatásokról szól, amelyek elúszhatetlen kísérei voltak minden embernek, aki az élet parancsára a forradalom mellé szegődött.

Az ilyen lelkialkatú emberek az élet legnagyobb csapásait is némán fogadják, mint azt, hogy nincs kenyér, mint azt, hogy az éhség és a nyomor, a lemondás, az áldozatosság és a zokszó nélkül végzett munka éppúgy az élet végső állomásához vezet, mint az elszánt küzdelem, mely más útra tereli a történelem szekerét. Igen, csak az út más, és az állomások mások.

Somogyi Pál ezen az égő talajon, amikor annak minden üszke, forrósága átsütött rajta, szegődött el az irodalomhoz. A szólitás egészen mélyről jött, s mint őstehetség, aki a verstan legelemibb törvényeit sem ismeri, úgy kezdett verset írni, ahogy a szíve diktálta; úgy írt, mint a század második évtizedének megannyi proletár költője szerte a világban. Írástudóktól, szerkesztőktől kért útmutatást ahhoz, hogy mindent, ami tudatában, érzelmeiben vadul fortyogott, mint egy tomboló kohóban, formába öntse. Majdnem úgy, mint ahogy a Költő tiszta szívvel fölajdult: »Nem én kiáltok, a föld dübörög«.

Ennek mintegy folytatásaként Somogyi József Attila előtt tíz esztendővel írta:

*Mintha minden halott fölébredt volna,
Az utcákat elöntötte az emberár,
A lovak járdáin dacos emberlábak
Rengetege dobban,
Melyek alatt szikrázó vén kövek
Énekelnek.*

Azt a féktelen tüzet, mely ki tudja hány évi csitítgatás után még mindig benne tombolt, kimondatlanul, eléghetetlenül, életében nem egyszer akarta a vers katlanába sűríteni. Erről tanúskodik az a bibliográfiai adat, hogy első kötete, mely 1921-ben Pécsen jelent meg, a *Terjed a tűz* címet viseli. Második művét 1926-ban Újvidéken Faust Imre jelentette meg. Ennek a kötetének címadó lapjára ezt írta: *Átok-áldott tűz.*

És más strófái között is hol innen, hol távolból sűt felénk az őt űző, szüntelenül dohogó, zaklató, perzselő tűz. Lobog benne a *Máglya* kiolthatatlanul, akár a *Piros cipellők*ben, anderseni hévvel, mint a lélek falai közé szorult lángfolyam. Valami megsejtés ez? A víziókban élő poéta álma lenne tán? Visszaálmódás, vagy megálmódás? Ki tudja tisztán kiolvasni a lélek rezdüléseit, ha képleteiben kevés az űsmert, és sok az ismeretlen?

A válasz keresésére éjszaka indul a költő a robot nagy börtönéből

*a megváltó tüzek szentélye felé,
hol megáldott lázban fenik
a fekélyeket irtó orvoskéseket,
minden fegyver erre céloz ...
Bármerre fordulsz,
gyülok villan rád.
A ma igaz arca az éjjel.*

Lévay Endre
(Üzenet, 1971. 3.)

AZ IDŐ HORDALÉKA ALÓL

Nehéz lelki vívódásokkal jár harminc vagy negyven év távlatából egy olyan rendkívüli egyéniséget felidézni, aki ritka tehetségének örökbecsű darabjait úgy szórta el, mint egy ámokfutó. Ki tudja, mikor és merre járt, ki tudja, ismeretlen utain mit művelt, és ki tudja azt: mit hagyott el? Valahonnan el kell indulni, hogy megeljük a valódi nyomát, s közös birtokunkba kerüljön az, amit az olyan mostoha felszín vagy kíméletlenül eltorzít, mint sok mindent a múltból, vagy egyszerűen eltakar.

Ha zűrös, eredményekkel és félbeszakadt, megszakadt életekkel teli múltunkat nézzük, Baranyiné Markov Zlata művésznő egy rendkívül nehéz és küzdelmes szerepre vállalkozott. Az alkotóművész a kutató szerepére, a szobrászművésznő az agyagformáló pálcika, véső helyett a tollat vette a kezébe, hogy felvázolja, akár nőiesen érzelmes töredékekben megörökítse azt, ami egy viharos életű ember éveiből megmenthető, majdnem torzókhoz hasonló darabokból összerakható és az olvasóközönségnek átadható, hogy a köztudatban élő s fátyolosan elmosódó kép akár megközelítően is kibontakozzék az idő hordalékai alól, és érzékelhetőbbé váljék előttünk.

Farkas Béla élete is, művészete is olyan, mint egy vergődésekkel és vereségekkel teli lidérces álom. Bárhonnan nézi is az ember, a lélekből is, de annak vetületeként is villogó boszorkányfejek, imbolygó fények sokasága, melyek fölött az árnyak mindent elnyeléssel fenyegető szája tátong. A sötét, kék és fekete árny az ő világában mindenütt erősebb, mint a fény: ezért ebben a visszaemlékezésben, vagy művészeti vallomásban az az egyik legfőbb erény,

hogy írója az árnyakkal küzdve mégis meglelte a fényt: a megfoghatatlannak tetsző kontúrokból a megtalálható és mély átéléssel élvezhető művészt, aki olyan volt a Bácskaságban, mint egy ötszáz évet lekéselt Francois Villon: olajképei, pasztellképei villoni balladák, olykor nemcsak színekavargásaikban, de csavargókkal benépesített világában is, mert különös poétikus lélek volt, így hát festészete is zeneien lírai telítettségű.

Személyes élmények nyomán (melyek időt átívelőn a legértékesebbek) fejezetről fejezetre bontakozik ki előttünk az ember, aki már kezdettől fogva magában horta megvert énjének tragikumát. Lelkialkata vagy családi körülményei, esendősége vagy az őt körülvevő érzéketlen társadalom mostohasága sodorta el?... Ahogy ebben a kis könyvben lépteit követjük, egymás után csapódnak fel az avarból a sápadt találgatások: gyengesége, belső indítású hajlamai, vagy hiperérzékenysége idézte elő menthetetlen hullását? Baranyiné szinte áttetszően finom részletek feltárásával keresi a választ ennek a végtelen hosszúnak rémlő vergődésnek az okára: mi vitte mindig lejjebb és lejjebb azon az úton, amely a pusztulásba visz?

A zaklató, majdnem fájó kérdésekre egy-egy halk választ a feledhetetlen újvidéki, szabadkai, palicsi találkozások meleg színekkel felhevített leírása ad, s ezekben azok az intim mozzanatok, igaz emberi megnyilatkozások, amelyek mindmáig ismeretlenek voltak előttünk, jöllehet a *Vergődés* megjelenése előtt nem egy riportot, újságcikket, alapos gondossággal megírt tanulmányt és művészettörténeti igényű írást olvashattunk Farkas Béláról, a művészetéről, a szinte drámairódmalmi feldolgozásra váró életútjáról, de az értékrendtől eltekintve ebben a kis kötetben most olyan adatok kerülnek az olvasók, a műkritikusok, a művészettörténészek kezébe, melyeknek igazi értéke csak a további kutatás és még elmélyültebb feldolgozás után mutatkozik meg teljes egészében.

Eppen ezért a művészno őszinte vallomása sokkal több, mint egy régi naplóból kitépett személyes vallomás; hitelességet hatványozottan megerősíti az a tény, hogy egyénien átélt élményekből fakadó: tehát e sorokban minden onnan ered, ahol maga a »forrás« tört felszínre, s épp ezért útja híven követhető.

Kivételes értéke ennek a műnek Farkas Béla itt közölt irodalmi hagyatéka.

Irodalmi?

Tudjuk, hogy egy időben újságíróként is kereste az élethez való hozzáállást. Tán hitte: ebből egzisztenciát is lehet teremteni. De nem volt vérbeli újságíró, hanem vérbeli festőművész volt, s amit leírt, azt is úgy írta, mint-ha egy-egy meglátását, megfigyelését vászonra, kartonra, közönséges papírdarabkákra, deszkadarabkákra festette volna, mert mindig arra festett, amije volt, ami a keze ügyébe került. Írásai tárcák, naplójegyzetek, reminiscenciák, röpké vallomások. A műfaji megjelölés itt értékben nem jelentős, és az esztétikai mérce sem adhat olyan minősítést ezeknek a felkutatott, elsárgult napilapokban meglelt írásoknak, mint az, hogy Farkas Béla írta: önmagáról írta.

De még ezekből a kis írásokból is a felfedezés különleges öröme hatja át az olvasót. Itt megint előttünk a lidérces álom, mint a képeinek láttán, s ezek az apró remek is képszerűek, mert egy felfokozott érzékenységu lélek rezdülésein át áradnak felénk. Egy-egy mondata olyan bámulatosan tömör, hogy már pusztán egymagában sűrített cselekménnyel telik meg. Még ezekben a »morzsákban« is láthatjuk, hogy a sűrítésnek milyen modern mestere volt több mint egy emberöltővel ezelőtt, és ha az élet engedte volna, ha megtehethte volna, hogy írásban is elmondja mindazt, amit rögös utain tiszta aggyal, vagy mámoros imbolygásaiban magában kordozott, lehet, hogy egy olyan művel gazdagította volna irodalmunkat, melyre még ma is büszkén feltekinthetnénk, mert hírnök volt ebben is, mint víziókkal teli festményeiben: előre vetítette egy eljövendő művészi korszak megrendítően merész színekompozícióit, vonalait, paralelláit, melyekben hol innen, hol onnan dobban elének a gondolat, a meglátás megejtő mélysége és a kifejezőmód olykor szinte bámulatba ejtő tökélye.

Vergődés ezt a *Vergődést* végigolvasni annak, aki nemcsak a szemével, hanem a szívével is olvas, és újra éli azt, amit ezek az apró kis fekete betűk

újra meg újra visszahoznak. De hullásban is felemelők Baranyiné Markov Zlata nőiesen lány szavai: »A művészettörténet a nemzedékek temetője. Hogy ki kerül a sírkertbe? Az nagyon sok körülménytől függ. Farkas Béla férjem kortársa és barátja volt, közös küzdelmünk készítetett arra, hogy megírjam napjait, és összegyűjtsem írásainak egy részét, mert ezek dokumentálják legjobban létezését«.

Talán ezzel kellene útjára bocsátani a vallomásokat, amilyeneket ma művésztől művésztől ritkán kapunk.

Lévay Endre
(Üzenet, 1971. 4.)

NAPOK, EMLÉKEK, ÍRÁSOK

A kortárs, a barát szólal meg Baranyiné Markov Zlata kis könyvében: a kortársra, a barátira emlékezik, festészetünk már-már elfelejtett, háttérbe szorult Farkas Bélájára.

Lehet, hogy azért, mert kevés műve maradt fenn, s még kevesebb alkotása van a nagyközönség számára is hozzáférhető helyen, Farkas Béláról évekig, évtizedekig hallgattunk vagy alig szóltunk, legfeljebb néhány ismerője, tisztelője, értője, bámulója idézte fel alkalomszerűen alakját és műveit. (Ez csak egyik megnyilvánulása annak a feledékenységnek, könnyelmű nemtörődömségnek, mellyel kulturális örökségünket, de főleg képzőművészeti, iparművészeti hagyományainkat kezeljük.) Baranyiné Markov Zlata, aki tanúja volt Farkas Béla éveinek, ismerője művének, arra vállalkozott, hogy a maga halk, szelíd asszonyi szavával, melyet az emlékezés intenzitása tesz különösen megragadóvá, felidézze Farkas Béla emberi alakját, megelevenítse szenvedéseinek napjait, közelebb hozza műveinek hangulatát, értelmét. S ami ezzel jár: a húszas és harmincas évek vajdasági művészvilágába is bepillantathatunk — küzdelmes, nehéz volt az az idő, szinte kilátástalan a helyzet, csak a művészet és barátság fénye világított azokban a sötét napokban, s csak az erős egyéniségek tudták megőrizni fizikai és szellemi létüket.

Az utóbbi időben szerencsére mind több szó esik Farkas Béláról (s általában kultúránk tegnapijáról), s remélhetőleg hamarosan sor kerül műveinek összegyűjtésére, teljesebb kiadására. Baranyiné Markov Zlata sok szempontból felfedezésnek számító könyve jelentős lépés a ránk váró munkához vezető úton. A kortárs hiteles emlékezésével segíti a jövőnk munkáját, vallomása, tanúsága fontos eleme lehet a Farkas Béláról és művészetéről meg-rajzolandó összképnek.

Külön kell szólni Farkas Béla újságcikkeiről, melyeket Baranyiné gondosan összegyűjtött, kiemelt a feledés homályából, s melyek a tragikus sorsú festő életét, törekvéseit, munkásságát, emberi alakját, egész világát magyarázzák. Nincs szó remekművekről, de olyan dokumentumok ezek a színes írások, melyek nemcsak Farkas Béláról, a festőről, a vergődő emberről szólnak, hanem egy elmúlt kor hétköznapijairól s vidékünk tegnapijáról adnak festői módon készült ízelítőt.

Tomán László
(Magyar Szó, 1972. január 26.)

BARANYINÉ MARKOV ZLATA

Vergődés

Életjel

MINIATÜRÖK 15.

SCHWALB MIKLÓS

A szén

Életjel

MINIATÜRÖK 16

FESTETT ZONGORA

Schwalb Miklósnak — Dér Zoltán előszavával ellátott — *A szén* című versgyűjteménye megjelenése alkalmából.

»Zene, zene, zene!
Üveges harmatcseppek
lelkem virágszirmain (...)
megmártom magam a harmóniák
folyó aranyporában (...)
Zene, zene, zene!
A csodák csúcsa,
a lélek bora,
a gyönyörűségek pohara.« —

írta egykor Schwalb Miklós *Zene* című versében. Megmártotta magát a zene harmóniájában s, mint egykor Achilles, örökre sebezhetetlenné vált »aranyporában« s megőrizte harmóniás derűjét, aranyos humorát, de véres szatírát is — »mind a vérpadig«, mind az akasztófaig, ott és akkor, 1941. november 18-án...

Talán a család, a családi harmónia is segítette őt ebben megacélozva gerincét, magatartását. Mert az egész család imádta a zenét, imádta a humort, a harmóniát, és ha a környezetből, a társadalomból hiányzott ez a harmónia, úgy forradalmi harc útján igyekeztek ezt mindannyian valósággá tenni — a zenével, a költészettel párhuzamosan — szervezve egyúttal a forradalmat is. Először még Szegeden — 1919-ben és ezelőtt —, hogy azután emigrációba kényszerülve, Szabadkára tegyék tevékenységük színterét. Csak Mikki-Miklós maradt, ő a kis gimnazista, akkor egyelőre Szegeden, azzal a feladattal meg-

bízva, hogy küldje utánuk az ottmaradt bútort. S a kisdiák, az elsős gimnazista eleget tett a megbízásnak. Pénze persze nem volt hozzá, hát eladta a családi zongorát — a zenét, a harmóniát —, bevagonírozta a bútort s azután kiutasította magát — miután okról már jó előre gondoskodott — Horthy-Magyarországról. Így érkezett 15 éves felnőttként Miksi is Szabadkára: zongora nélkül is imádvá a számára most csak belülről felhangzó zenét!

Tulajdonképpen öccse számára festette rá (vasalódeszkára?) a zongorabillentyűket, hadd gyakoroljon rajta, a festett zongorán, az öcskös, ha már tehetséget fedeztek fel benne a hozzáértők, de ha megszólaltak benne a melódiák, maga is odaült a festett billentyűkhöz és hallotta, érezte a benne felcsendülő hangokat... Így vált Mikiből költő és így egyúttal forradalmár is, aki rajta volt, hogy megteremtse a »külső« harmóniát is a »belső« harmóniához, a benne muzsikáló zongorához, tudva, hogy oly társadalmat segít ezáltal megteremtteni, amelyben senki se lesz kénytelen, rákényszerítve és rákényszerülve — a zongoraeladásra. És talán ez volt az oka annak is, hogy Révai Gabriellát vette feleségül — hangverseny-zongoristát...

*

Azt a címet is adhattam volna persze kis írásomnak: Hogyan lesz valakiből — munkásból csak azért is intellektuális, sőt entellektüel, habár talán éppen gyűlöli is az »intelligencia« rétegét. Talán Frankel Leó volt az első (az általam ismert nevek között), akit apja — a haladó szellemű, nagy kultúrájú pesti orvos — nem íratott iskolába, nehogy ott kiirtsák belőle az embert, a tehetséget. Így lett Leóból a párizsi kommun munkügyi minisztere, Marx barátja, a II. Internacionálé alapító kongresszusi munkaelnökségének eminens tagja. Azóta, különösen az első világháborút követő időben, a zongoraeladás idején, vált ez az eset szinte mindennapivá. Mikinek pénze sem volt persze tanulmányainak folytatásához, az emigráns apa nem volt már az első napokban abban a helyzetben, hogy beírassa a szerb tannyelvű gimnáziumba, amikor szerbül egyelőre még egy szót sem értett; de úrrá vált egyúttal benne magában is az idők áramlata, a pártkörökben is egyre inkább terjedő felfogás, hogy az értelmiségi nem igaz forradalmár, mert csak addig marad meg a forradalom útján, amíg még diák, amíg még el nem helyezkedett. Maga Szabó Ervin is így gondolkodott. Ezért szegődött el akkoron Láng Árpád is szedőinasnak, azért lett akkoriban Laták is munkássá, hogy csak később folytassák tanulmányaikat. És ellenkezőleg, számos munkás vált akkoron értelmiségivé — iskola nélkül, a maga kenyerén! Akkor volt az, hogy a kétholdas törpeparaszt, az amerikai munkás, Bogoja jobban ismerte Kriezáit is, a dialektikus materializmust is, mint sok intellektuális. Akkor kezdte a »susztlegény« Rozsarovszki Emil is fordítani a német haladó szellemű tudományos könyveket: hol magyarra, hol szerbre, egyúttal novellákat is írva — magyar nyelven. A munkás önszorgalomból értelmiségivé vált, hogy helyettesítse osztálya elkönyvelt értelmiségi rétegét. Mert csak a 30-as években fejlődött ki a párt keretei közül egy komoly, iskolázott, intellektuális forradalmi réteg. Így vált Schwalb Miklós is értelmiségivé: újságíróvá, íróvá, műkedvelő színésszé, s ha nem muzsikussá is, úgy legalább hangszerkészítővé — szerelővé.

Mert ezt a szakmát tanulta ki Krombholznál Szabadkán. Ebben a mesterségben szabadult fel, lett munkássá — zongorákat hangolva — másoknak; hegedűket készítve — másoknak (mert: Minden, minden a másé!), és mert a zongora, a festett zongora is, még egyre kísértett a múltból! Ha azután hamarosan úgy adódott is, hogy még másnak sem készített, készíthetett hegedűt, hangolhatott zongorát, ha oda is kényszerült kisszakácsnak, kuktának, hogy a gyér aranyakon vásárlandó ebédeket is másnak engedje át. De felküzdötte magát az értelmiségi köz és jó újságíróvá, szerkesztővé vált, ha már költő volt, ha már előbb lett költő, mint újságíró, publicista, sorra a Jugoszláviai Magyar Újság, a hétről-hétre, a Kultúra, a HÍD lapjain... É közben megírta első regényét: *Fiú a konyhában* címen és írta már az elveszett (Ez volt vajon az életformája?! Az elveszett zongorát követte az elveszett regény és — az elveszett élet...!? A győztes forradamat, a szocializmust is — másnak küzdötte ki csupán — a saját élete árán?!), a soha meg nem talált új regényét is az újságírók, a polgári szerkesztőségek életéből, talán éppen *Kopog az írógép* címen, ahogy elnevezte regényének a Kultúrában megjelent első részletét, töredékét vagy talán szinopszistát...

A Kultúráról már írtam egy ízben, 1964-ben, amikor lázba jöttem, hogy felfedeztem, hogy sikerült megtalálnom (Magyar Szó, 1964. IV. 19.). Arról a Kultúráról, amely maga is elveszett, mert pénz híján és a monarchofaszista diktatúra idején, Jevtić idején, a mutatványszámnál tovább nem juthatott, pedig gyakran megjelenő hetilapnak szánta Miki, a szerkesztő és szinte egyedüli munkatárs egyelőre (Börscsök Erzsébeten kívül)! Pedig, »tettre kész tábor!« kívánt tömöríteni a lap köré, akkor, 1935-ben. Megtisztult, emberért való művészetet kívánt benne nyújtani, hogy általa is győzzön az eszme. »Küzdünk mindannyiunkért, akik még hisznek az emberiség szebb jövőjében, a művészetben és a munka gyümölcsében...« Ezt írta, mert Jevtić ideje egyúttal a Népfrent eszmekörét is jelentette: a kragujevaci meg a becskereki népgyűléseket is egyebek között. Előadásciklusokat is kívánt szervezni — megálmodva már ekkor az 1936—41-es HÍD-at és a HÍD-mozgalmat, amelybe hamarosan maga is bele fog kapcsolódni. Felolvasásokat kívánt tartani a kegyelme, öröme, kultúrára éhező magyar és jugó közönség előtt: felolvasásokat a magyar és jugó irodalomról és irodalomból — zenével kapcsolva természetesen mindezt, amely másnak is megteremti a harmónia egyik feltételét...

o o o

1941. november 18-a... Együtt ültünk Nürnbergben, majd Osnabrückben, a táborban: Cvetko-Kis Flórián, Dov és én, hármasban »bús öregek« és lógattuk a fejünket. Mert akkor nap mint nap érkeztek a rejtett hírek, illegális csatornákon át csurgó hírek a táborba és minden hír — Hiób-hír volt, minden hír halálhír volt... Hol a szerbiai csetnikek nyírtak ki görbe késükkel egész családokat, hol az újvidéki razzian tette ugyanezt a két generális: Szombathelyi és Feketealmi-Czeidner, meg a zseniális tömeggyilkos csendőrszázados, Zöldi Márton...

Együtt ültünk hárman, búsán lógattuk a fejünket és afölött töprengtünk, hogyan is tudassuk a 15 kivégzésről szóló új hírt — Bandival, Miki öccsével, aki ott volt velünk a táborban. Dov bátran fogadta a hírt — féltestvére volt Ottmárnak —, mi ketten, egykori HÍD-asok, Cvetko meg én csak szorítottuk egymáshoz a két öklünk, mert még ekkor is »férfiak« kívántunk lenni, még ekkor sem akartunk sírva fakadni: elsíratni Ottmárt és Rókuszt, Dócit és Lolát meg Mikit... Jaj, Bandi észre ne vegye rajtunk a könnyek nyomát, amelyeket Mikiért is hullattunk...

Visszafojtottuk a könnyecsképeket, hadd keseredjen meg bennünk a bús a düh, hadd váljék bennünk ez is új forradalmas erővé! Úgy, ahogy azt Miki és Ottmár is elvárta, kívánná tőlünk!

o o o

Köszönöm Dér Zoltánnak és az Életjelnek, hogy legalább bennem, bennünk támasztotta új életre halottaiból Mikit: Schwalb Miklóst, a költőt, a forradalmárt!

Lőrinc Péter

(7 Nap, 1972. január 14.)

VIHAROS ÉVEK TANÚJA

Tájunk szellemi élete egy-két emberöltővel ezelőtt sokkal mozgalmasabb, eseménydúsabb volt, mint ahogy az ma a köztudatban él. A tevékenység minden vonalon annyira kiterelődött, hogy még napjaink jeles műveit is alig tudjuk követni: az élet üteme állandóan gyorsul, az emberi befogadóképesség lemarad mögötte. Itt nem a hivatásosokra gondolok, hanem általában az olvasóra, aki alig győzi feltalálni magát az újabb és újabb termékek áradatában. Hát még ha a múltból van szó, mely töredékeivel is alkotórésze a jelennek?!

A viharos évek tanúi nem mentek el közülünk nyomtalanul. Szenvedésük, vergődésük, kitartó harcuk, alkotó munkájuk éppúgy belevésődött az időbe, mint ahogy a második világháború előtt a fekete készülődés, és utána

a mechanizált halál véste karmait a városok falaiba, a falvak békés földjeibe, mezőségeibe, ártatlanul meglapuló örök ismeretlen tanyáiba: az emberi lelkekbe.

Ennek a rengeteg tragikumot magában hordozó kornak volt mártír költője Schwalb Miklós, akinek életútja — ha sokrétűségébe nyomon kísérjük hullámhegyeit és hullámvölgyeit — fejezetekbe rögzítve egy hiteles történelmi regény, még így, megíratlanul is. A deklasszált intellektüel lobogása és sokat ígérő lángjának embertelen kioltása. Szinte csodával határos, hogy majd mindig végig mosolygó arccal járta a kenyértelenek keserves útját, s talán kivételesen lelkialkata és erős szíve tette oly rugalmassá ahhoz, hogy még a legsötétebb napokban is meglelje a fényt. Es ha már — egy szürke padlásszobában — nem birtokolhatta, legalább megcsillogtatta azt a nehezen kicsiholt fényt azok előtt, akik vele együtt mindig erre a fényre vártak.

Emberöltőről szoltunk. Most a mártírok emlékkövébe vésett nevébe egy emberöltő után akarunk életet lehelni, hogy megtudják az utána jövő nemzedékek: ki volt Ő !?... Nehéz a szó, megsokszorozódik a súlya, amikor a baráti emlékeket és az együttműködés egy-egy felvillanó képét a szó tömörségének törvényei szerint kell leszűkíteni és a kortárs hangján ma műveiről szólni. Ezért ez nem is lehet kritika, csak egy halk reminiscencia.

Szinte szürkén hangzik a mondat: Schwalb Miklós mozgalmi ember volt. Fel kell tárnai azt, ami e mondat mögött húzódik meg ma már mind-egy kevesebb ember emlékezetében. Ezekből az emlékekből bontakozik ki, hogy mindig fáradhatatlan szervező és segítő volt, akinek cselekedeteit a forradalom heve hatotta át; munkás, tisztviselő, újságíró, író, költő volt, mint akkor sokan közülük: minden es, aki a rohanást megszakító csendes óráiban egy kicsit élt is! Élt, verseket, tárcákat, regényeket, kritikákat, cikkeket írt. Bármelyik írását is olvassuk ma, mindenik egy-egy kortársi üzenet azokból az időkből, a reménytelennek látszó esztendőkből, amikor az ember igazi szabadságának eljövételében csak a forradalmi lelkek és a fasizmustól meg nem métélyezett tiszta szellemek: az útitársai hittek.

Az Életjel miniatúrsorozatában most megjelent kis könyv inkább egy visszapillantás, ezért teljességre nem tarthat igényt. De amit Dér Zoltán gongosan megmunkált tanulmányai felidéznek és amit a fáradhatatlan gyűjtő áldozatos munkájával az olvasó kezébe ad, több a pusztá visszaemlékezésnél, mert voltaképpen ez az első lépés ahhoz, hogy megmentsük a költő, az író hagyatékát a mindent elnyelő feledéstől. A tanulmányokból egy rendkívül izgalmas alak lép elénk s vele együtt egy nemzedék. A kilencszáztízeselek, akik az első világháború kukoricakenyerén éltek és fiatalpú cipőben jártak (még ebben is felváltva, hogy minden másnap egy eljusson az iskolába). Később a már húsz-harminc évesek álmatlan éjszakákon át az édeskés kukoricamálétól megkeseredett szájjal várták a virradatot, a »kenyértelenségben« nem mindenről lemondó elernyedttűnődéssel, hanem a merész és még merészebb vállalkozásoktól fűtött hűvvel, mert érezték, hogy a helyzettel való megalkuvás, a lemondással egyenlő belenyugvás egyben pusztulást jelent.

A *szén* című versében szimbolikusan vall erről a belső vajúdságról:

*Óserdők dühének vagyok a börtöne,
megkövült zúgás, korcs vihar.
Bennem parázslík a pokol tüze,
mely kitörni készül, és lobogni akar.*

-----
*Duruzsolok, mint cikázó légy,
dohogok és pufogok,
de robbanok és tépek,
ha támadok, ha lázadok!*

A fiatalokhoz, a munkásokhoz írt verseiből ez a hitvallás árad. Türelmetlenül lobogott a lelke, nyugtalansága nem hagyta tisztára csiszolni versoraít; nála inkább a cél volt az elsődleges, s olykor szinte kiáltványyszerű

erővel szól, hogy minél messzebbre hallatsszon a szava, akár Majakovszkijé. Ahogy a szénbányászt megrajzolta, az megdöbbenően villogó fekete szobor, és vészjósító intelem is. Az évszakokról írt szubjektív vallomásaiból is ezt érezzük. A Fiatalokhoz írt költeményben ifjú szívekhez szólva mozgósítani akar, és — mozgósít is:

*Hol voltatok akkor, amikor a barikádon álltam?
Tűzvörösén égett a nap, és a zászló is...
mellettem, előttem, mögöttem dübörgött a föld...*

— — — — —
*Érettetek folyt a harc és apátok olcsó vére,
talán nem céltalanul.
A ti jövőtök a harc bére.*

Nagyon szerette az embert, és még sokáig, tovább szerette volna szeretni: szinte kiáltva mondja ezt a *Várj még, halál!* című költeményében:

*Várj, várj!
Még ne táncoljam a táncod,
még ne zörgessem a láncot,
amelyet lelkemre fonsz.
Nem félek tőled, de várj,
még várj...
Hadd tegyek még,
hadd öntsek olajat a mécsre,
hogy a felcsapó lángok
fénykévéje átégesse
a legvastagabb koponyákat is.*

A Halál nem várt: a hóhérok keze által a legkegyetlenebb módon oltotta ki életét.

Versei vallanak róla most: az Ő versei, és strófái nyomán egy egész nemzedék kel életre: a magvetők nemzedéke, már vetésük minőségi termésének aratása idején.

*Lévay Endre
(Üzenet, 1972. 2.)*

ÚJ VERSESKÖTET SZABADKÁN

Az *Életjel* miniatúrsorozatának legújabb, sorrendben tizenhatodik kötete az eddigi kiadványoktól eltérő koncepciókat tűzött ki maga elé feladatul. Csak részarányban hivatott betölteni közművelődésünk krónikásának szerepét, nagyjából azzal az igénnyel készült, hogy helyet adjon a helyi-közel veszendőknek hitt, kallógó műalkotások gyűjteményének.

A füzet Schwalb Miklós proletár harcos, mártír költő irodalmi munkásságából ad izelítőt. A részletes bevezetőben (a kötet felét öleli fel) Dér Zoltán tanulmánya hozza emberközbe a Hitler hódításainak áldozatául esett poétát. A költő halálának harmincadik évfordulójára háromszáz számozott példányban kiadott könyv, a versek művészi és kevésbé művészi értékein túlmenően, hiteles kordokumentum jellegével vált fontos kötetévé az *Életjel* ízléses miniatúrsorozatának.

A közreadott 42 vers — ha bizonyos művészi fogyatékosága miatt nem is válik majd az egyetemes magyar irodalomtörténet maradandó részévé — jól érzékelteti azt a kort, amelyben a Schwalb Miklós-féle költők nemzedéke csak a szellemi és fizikai megsemmisülés kegyetlen sorsa várt. A munkásember — a honthysta kor társadalmának elnyomott munkásembere —

elevenedik meg előttünk egyszerű, eszköztelen munkásköltői megformálásban, a maga meztelen társadalmi valóságában. A mai, avantgarde irodalmi ízlésen nevelkedett és kifinomult versízlésünkkel nem annyira a versalkotások művészi vonatkozásait értékeljük. Inkább azzal a hangvételtelbeli egyszerűségükkel fogadjuk ezeket a verseket szívünkbe, amellyel a munkásköltő a kor emberét elénk tárja.

Bede Béla

(*Magyar Szó, 1972. február 1.*)

A MÁRTÍR KÖLTŐ VERSEI

Nem szerepel a magyar mártír költők antológiáiban, pedig ott volna a helye. A Szegeden, 1905. március 30-án született Schwalb Miklóst a Horthy-hadsereg bírósága a bácskai ellenállási mozgalomban való részvétele miatt 1941. november 18-án este fél hétkor halálra ítélte, s az ítéletet (...) egy óra múlva végrehajtották.

Nem készült a vértanúságra. Egyik legrokonszenvesebb versében így vallott:

*Nem vagyok bátor,
és nem verem a mellem
tüzes színű zászlók alatt,*

*Nem vagyok gyáva,
és nem kúszom lator módra
fekete árnyékú falak tövében.*

— — — — —
*Ember vagyok csupán.
A lelkem összecsendül
a békeharangok bimbamjával.
Ember vagyok csupán,
Semmi több,
és jogot formálok az élet
minden örömére.*

(*Ember vagyok csupán*)

Tizenhat éves gyerek volt, 1921-ben, amikor apjának, dr. Schwalb Lajosnak, a szegedi vasúti leszámoló hivatal tisztviselőjének forradalmi szereplése miatt családjával együtt menekülnie kellett a megtorlás elől. Felesége, Schwalb Miklós anyja, szabadkajai volt, így kerültek mindannyian oda. Miklós előbb hangszerészinas lett, majd 1925-től pincérnek állott. Szabadkán, Lipikén, Eszéken, Újvidéken töltött pincérkedésének élményéből született 1934-ben *Fiú a konyhából* című regénye. A katonaságtól leszerelve újságíró lett Szabadkán, a *Reggeli Újság* és a Jugoszláviai Magyar Újság mindenese: írt törvényszéki s sporttudósításokat, humoros karcolatot és novellát, verset és műfordítást. Kultúra címmel hetilapot is indított, de ez, mint annyi hasonló kísérlet, egyetlen számot ért.

1941 áprilisában német hadifogságba került, de Pécsen sikerült megszöknie, hazatért Szabadkára, s kapcsolatba lépett a népfőlszabadító mozgalommal. A vádirat szerint főadata volt, hogy szovjet ejtőernyősök leszállásának feltételeit előkészítse, sejtvezetőként rohamosztágot szervezett, a sejt tagjainak röpiratokat közvetített, és Vörös Segélyre gyűjtött. Tizenöt társával együtt végezték ki. Közöttük Mayer Ottmárt és Simokovich Rókuszt, a Híd egykori szerkesztőit, a mozgalom vezetőit.

A szabadkaiak szép vállalkozása, az Életjel Miniatűrök című kiskönyvtársorozat nemrég megjelent 16. kötete a hagyatékában megmaradt verseket közli. A hagyaték egy része, befejezetlen regény és forradalmi verseinek java, a háború során megsemmisült. A megmaradt versek dokumentumértéke nagyobb a költői életmű művészi jelentőségénél, de kiadása mindenképpen kegyeletes és dicsérendő gesztus. Növeli a kis könyv értékét a verseket összegyűjtő Dér Zoltán alapos bevezető tanulmánya, Schwalb Miklós egész életének és munkásságának tömörségében is alapos, mindenre kiterjedő elemzése Majtényi Mihály idézte legelsőbb a mártír költő emlékét *Szikra és hamu* című emlékezőkötetében (1963), nálunk Csongor Győző e hasábkon idézte alakját (1964. jan. 5.), legutóbb pedig Bori Imre jelölte ki helyét a vajdasági magyar irodalom történetében (1968). Mindezeknél most részletesebb, mélyebb vizsgálatot kapunk Dér Zoltánnak terjedelmes, a kötetnek majd felét kitevő tanulmányában, s először beható méltatást a lírai életműről, amely a harmincas évek magyar expresszionizmusának sajátos válfaját valósította meg.

Péter László

(Délmagyarország, 1972. március 26.)

AZ ÉLETJEL 16 MINIATŪR KIADVÁNYÁRÓL

Amikor tizenegynéhány évvel ezelőtt megjelent az Életjel irodalmi előújság első száma, a szabadkai irodalompartoló közönség örömebe és lelkesedésébe egy cseppnyi kétely és bizalmatlanság is vegyült: senki sem hitte akkor, hogy a nemes művészi kezdeményezés Szabadka irodalmi életének, művészeti szívverésének a mozgóatóvája fog izmosodni. Mindezt a kettőszáz megjelent, változatos szám jogával, s a több mint egy évtizedes történelmi visszapillantás jóleső érzésével nyugtázzuk. Az előújság lelkes szerkesztő gárdája azonban nem elégedett meg a nyilvános előadások megszerzésével, ügyes szervezőkészségüket más irodalmi vonatkozásokban is gyümölcsöztették. Ennek kapcsán szeretném mindenekelőtt a tavaly szeptember óta rendszeresen megjelenő irodalmi folyóirat, az Üzenet példáját felhozni, amely tudvalevően szintén az Életjel munkatársi közösségének a kezdeményezéséből nőtt ki.

Kiadói tevékenységével — az úgynevezett Miniatűr sorozatban eddig tizenhat kötet jelent meg — elsősorban Szabadka, de azon túlmenően az egész vajdasági magyar nyelvű közművelődési hagyományok hú krónikásának szerepét vállalta magára.

Dér Zoltán, Lévy Endre és Urbán János, patinás nevű szabadkai írók szerkesztésében, valamint Gajdos Tibor író és közíró, a sorozat műszaki szerkesztője gondozásában megjelenő, zsebkönyv formátumú füzetekkel igyekeznek feldolgozni azokat a kallódó és a tudatosan szervezett gyűjtési tevékenység hiánya miatt lappangó kulturális értékeinket, amelyek tartalmuk, kortörténeti dokumentációs fontosságuk és egyéb tudományos és művészi koncepciók alapján megérdemelték, hogy szisztematikus anyagrendezés után könyv alakban kerüljenek az olvasó kezébe.

E rövid beszámoló a sorozatról nem tarthat jogot arra, hogy a teljesség igényével méltassa a kiadványokat, ízelítőül azonban bemutatunk néhányat belőlük.

Sáfrány Imre festőművész és publicista a személyes barát és művésztárs hitelességével ír *Zsombékok* című könyvében a közel öt évvel ezelőtt tragikus körülmények között elhunyt Vinkler Imre festőművészről. A képzőművészeti múlt anyagrendezésének a célkitűzésével íródott Baranyiné Markov Zlata *Verődés* című könyve is, amely a harminc évvel ezelőtt, szintén tragikusan elhunyt szabadkai festő, Farkas Béla emberi és művészi életrajzát hozza emberközelbe. A Szabadkáról elszármazott képzőművész, Hangya András pályája Gajdos Tibor *A csillagos homlokú* című könyvében elevenedik meg. Az *Ikarosz szárnyán* című kötete pedig Baranyi Károly szabadkai képzőművész önéletrajzát, sikerek-

kel és vergődésekkel telt művészi portréját tárja az olvasó elé. A Horgoson élő Balázs G. Árpád — a jugoszláviai magyar képzőművészeti társadalom doyenjának — önéletrajzi írása, a *Bolyongó paletta* című kötet, visszatekintést nyújt egy szellemileg gazdag, intellektuális életpálya sok érdekes kultúrtörténeti vonatkozására.

Az imént felsorakoztatott kötetek dokumentumjellegével rokon Dér Zoltán két kötete a sorozatban; mindkettő a magyar irodalomtörténeti kutatás értékes kútforrása. Az *árny zarándoka* című füzet Csáth Géza szabadkai származású író emlékéét idézi, *Az első műhely* pedig a középiskolás Kosztolányi Dezső első irodalmi szárnypróbálgatásai terén végzett kutatások sokévi fáradságának eredményét tárja gondos tudományossággal elénk.

Munkásmozgalmi és történeti vonatkozása miatt érdekes Petkovics Kálmán *A tizennyolc nyárfa* című kötete. A világot jelentő deszkák világába vezet el bennünket Burkus Valéria *Ibolya* című füzete, amelyben a jótolú újságíró Ferenczi Ibi szabadkai színésznő művészi arculatát csillantja fel — a rivalda fényében. A szabadkai színjátszás — és az általános magyar színházkultúra — kutatója és jeles ismerője, Garay Béla *A kulisszák világában* című kötetében saját életének, művészetének kulisszatitkait írta le olvasmányos közvetlenséggel. Kolozsi Tibor *Örtűz fényében* című könyvében a szabadkai folyóiratokról és könyvekről tudósít, a sajtótermékek történelmi áttekintését adva.

Az önálló irodalmi alkotások közül Dési Ábel *Kortársaim* című versciklusában a jugoszláviai magyar költők, írók és művészek egy-egy jellegzetes arcvonását villantotta fel versminiatűrök formájában. Lévay Endre *Félálom után* című monodráámájában, valamint a mártírhalált halt proletár költő, Schwalb Miklós *A szén* című kötetében újból a szépirodalom berkeiben járunk. Ez utóbbi kötet válogatás Schwalb Miklós költői munkásságából.

Bede Béla

(Magyar Képes Újság, 1972. február 15.)

17 KIS FÜZET

A napokban jelent meg Szabadkán az Életjel irodalmi élőújság Miniatűrök sorozatában Fekete Lajos, a jelenleg Magyarországon élő idős költő *A buzdosó visszanez* című kis füzete, amely a költő önéletrajzi jegyzeteit tartalmazza. A kis kötet kiadását a magyarítja, hogy Fekete Lajos a két világháború között egy időben itt élt Vajdaságban, itt, Újvidéken és Szabadkán jelent meg első három kötete is, s annak idején Szenteleky Kornállal és az azóta szintén Magyarországra távozott Csuka Zoltánnal együtt tagja volt a jugoszláviai magyar irodalom kis úttörő csapatának. Fekete Lajos a nemrégiben a jugoszláv irodalom magyar olvasóközönség előtti ismertetése, népszerűsítése, azaz rendszeres fordítása elismeréséül kitüntetett Csuka Zoltánnal együtt a Magyar Tanácsköztársaság összeomlása után politikai emigránsként menekült Jugoszláviába, innen viszont a diktatúra során utasították ki.

A kis füzet megjelenése minden bizonnyal megfelelő alkalom arra, hogy egy pillantást vessünk az Életjel tevékenységére is. Ez az irodalmi élőújság, amely fennállásának mintegy másfél évtizede alatt maga köré tömörített egy — ha nem is nagy, de mindenképpen állandó közönséget, amely hónapról hónapra rendszerint megtölti a zeneiskola emeleti termét, nem elégedett meg a havonta megismétlődő műsoros előadásokkal, hanem 1968-ban tett egy újabb lépést is: megindította *Miniatűrök* sorozatát. Nem konkurrálni kívánt ezzel az újvidéki Forum Könyvkiadó Vállalattal, hiszen az indulás elképzelései is egészen mások voltak, hanem inkább kiegészíteni az Újvidéken nagyobb arányokban kibontakozó tevékenységet. Hogy milyen célkitűzésekkel is indult ez a kis sorozat, arra Lévay Endre adja meg a választ, aki a sorozat első, *Új lélekindulás* című, ándító kötetének bevezetőjében így fogalmazta meg az elgondolásokat:

»Az Életjel Miniatűrök a mi életünk apró jelei, írásba foglalt vallomásai, a tűnésre ítélt, de továbbadásra érdemes gondolatok rögzítései; hűség és nem múló tisztelet azok iránt, akik fészekrakói voltak szellemi életünknek, s így megőrzése mindannak, amit a rohanó napok, a sok-sok emberi alkotást elenyészéssel fenyegető Idő bele akar hullatni az örök feledésbe.«

1968 óta tizenhét kis füzet jelent meg ebben a sorozatban — s általában mindegyik azzal a céllal, hogy föltárja, megmentse múltunk egy-egy kis darabkáját, amely föltárára és megmentésre érdemes. Ha a füzetek témakörét tekintjük, azt látjuk, hogy a tizenhét füzet tartalma meglehetősen változatos. Ha már bevezetőben Fekete Lajos most megjelent, irodalmi vonatkozású kis kötetéről emlékeztünk meg, folytassuk talán mindjárt az irodalommal. Ebben a témakörbe tartozik a Szabadkáról elindult nagy magyar költő, Kosztolányi Dezső, valamint az egykor Szabadkán élt Csáth Géza, a tragikus sorsú író emlékének felidézése a rendelkezésre álló magánygyűjteményben fellelhető dokumentumok, levelek, kéziratok, töredékek alapján. És ide tartozik az a kis füzet is, amely Somogyi Pál, a forradalmár költő életrajzának vajdasági fejezeteit, vagyis lényegében a költő önéletrajzát és vallomásait tárja az olvasóközönség elé — önmagáról, valamint a jugoszláviai magyar irodalom kezdeteiről a két világháború között. S ha már a költőnél tartunk, hadd említsük meg Schwalb Miklósnak, az 1941-ben Szabadkán kivégzett mártír költőnek és újságírónak összegyűjtött verseit is, a költő életrajzát ismertető tanulmánnyal. És az irodalommal kapcsolatos az a kis füzet is, amely a két háború közötti szabadkai magyar folyóiratok és Szabadkán megjelent könyvek rövid áttekintését adja.

Hadd jegyezzük meg, hogy bár a sorozat elsőrendű feladatának éppen a szabadkai múlt emlékeinek feltárást tekintti, korántsem zárkózik kizárólag csupán egy város falai közé, hanem érdeklődése kiterjed egész Vajdaságra, s habár egyik állandó témaköre az irodalom, teret kapnak persze a művészet más ágai, sőt a helytörténeti írások is. A képzőművészet területén például megjelent füzetek visszapillantást adnak Vinkler Imrére, a tragikusan elhunyt fiatal szabadkai festőművészre, a Szabadkáról Zágrábba elszármazott Hangya Andrássra, valamint az avantgarde festészet egykori kimagasló alakjára, Farkas Bélára, azonkívül a ma is élők közül Balázs G. Árpád és az Újvidéken élő Baranyi Károly rövid önéletrajzokkal gazdagították a sorozatot.

A színház sem marad ki a felölelt témák közül. Az egyik kötet például Garay Bélának, a régi szabadkai műkedvelés és a felszabadulás után kibontakozó szabadkai színházi élet egyik kimagasló alakjának önéletrajzát adja, ebből az önéletrajzból azonban tulajdonképpen az egész szabadkai magyar színházi mozgalom múltja is kibontakozik. És ezt a rövid színháztörténetet szinte kiegészíti egy másik füzet, amely a Zentáról Szabadkára került, de korán elhunyt drámai színész, Ferenczi Ibí életére, és ezzel együtt a szabadkai színháztársaság jelentős szakaszára nyújt visszapillantást.

Említettem már, hogy a felölelt témakörökből a város helytörténete sem marad ki. Igaz, eddig csak egy füzet foglalkozik ezzel a témával, Petkovics Kálmán *A tizennyolc nyárja* című kis kötete, amely afféle dokumentumriport 1920 tavaszáról, amikor a nagy vasutasstrájk után olyan forradalmi események játszódtak le Szabadka falai között, amelyek az akkori rezsim hiába próbált magyar irredenta megmozdulásnak nyilvánítani, mert a történelem nyilvánvalóan tanúsítja, hogy szlávok és magyarok közös megmozdulásáról volt szó, kommunista jellegű megmozdulásról — éppen az államhatalom ellen. A felkelés és vele együtt a kis Zelić neve bekerült a történelembe, és ezt eleveníti fel Petkovics Kálmán is. De hát mondom, ez még csak egyetlen helytörténeti füzet. A terv azonban már többről is beszél. A már említett Petkovics Kálmán egy újabb történelmi korszakot, 1941-et elevenít fel újabb könyvében, egy másik, kiadás előtt álló könyv pedig Kizur Istvánnak, a két háború közötti szabadkai munkásmozgalom egyik kimagasló harcosának életútját tárja az olvasók elé.

A legközelebbi tervek közé tartozik Csuka Zoltán szabadkai éveire való visszaemlékezéseinek, Láng Árpád, 1918—1922-ből származó aktivista írásainak (Bori Imre bevezetőjével), Fehér Ferenc költő szabadkai visszaemlékezéseinek, valamint Kosztolányi Dezső ismeretlen leveleinek kiadása.

Kolozsi Tibor
(Politika, 1972. április 1.)

A BUJDOSÓ VISSZANÉZ

Fekete Lajost a történelem sodorta 1919-ben a Vajdaságba. Szolnoknál, ahol a tizenhét éves Illyés Gyula, a tizenhat éves Politzer György is ott volt, ő mint »rangidős«, 19 éves ifjú tisztként vett részt a magyar Vörös Hadsereg honvédő harcaiban. Román fogságból nem térhetett haza. Illyés meg Politzer Párizsba vették útjukat, őt a friss diákszerelem, majd a hamaros házasság, meg édesanya temesvajkói sírja Jugoszlávia felé vezette. Segédjegyző szenttamáson, Dunacsében, majd 1924-től egy nagykereskedő tisztviselője Újvidéken. Nem sokáig volt maradása itt sem: 1929 novemberének végén kitoloncolták Jugoszláviából.

Erről az évtizedről vall most, erre a tíz esztendőre néz vissza e kis füzetben az egykori vándor. A Szilágy megyei Újnémetben született, az SHS királyságból való kiutasítása óta a magyar fővárosban, illetve 1938 óta a környéken, Erdligeten él. Költészete valójában utóbb, a harmincas években érlelődött egyénivé, sajátossá, s ebben már néhány reminiscencián kívül nem jutott hely a vajdasági pályakezdesnek, mégis kitéphetetlen ő és életművének itteni darabja a vajdasági magyar irodalom történetéből.

Kétféleképpen is beletartozik ő a bácskai magyarság szellemi életének alakulásába. Talán elsősorban nem is mint költő, hanem mint irodalomszervező: Szenteleky Kornél és Csuka Zoltán harcostársa. Megsínylették ugyan ők is a szabadkai Napló megosztó, széthúzó irodalompolitikáját, de a Délbácska, a Revü meg a Vajdasági Írás hasábjain mégis megtették, ami tőlük tellett, szolgálták a magyar nyelv, a magyar irodalom s egyben a népek közötti barátság nehezen sarjadó ügyét.

Könyvecskéjében számos egykori versét újra közli, de kinyomtatja egy későbbi, még kiadásra váró új versei közt őrizgetett költeményének pár jellemző sorát:

*Borzongva gondolok
tébolyult időkre,
vérszomj és gonoszság
mikor szövetkeztek —
... Előlük futottam
idegen határnak,
amikor az undor
előnté szívemet,
s tizenkilenc után
elhagytam
hazámat...*

(Megint csak bozótok)

Költészete is itt bontakozott ki, itt lett a vajdasági expresszionizmus egyik jellegzetes képviselőjévé. S noha ez a líra, éppen meghaladása miatt, mára már csupán irodalomtörténeti dokumentum, tanulságos és figyelemre méltó része mind a vajdasági irodalomnak, mind Fekete életművének.

Az irodalomszervező és az induló költő pályakezdesének vallomása rajzával az Életjel gazdái mindenképpen nemes földadatot teljesítettek. Az 1968-ban Szabadkán nyilvánosság előtt szereplő és ifjúsága színtereit bejáró költő ezzel az ajánlással bocsátja útjára könyvecskéjét: a hűségért hűséggel fizetek. »Legyen ennek záloga ez a könyvecske, amelyet ragaszkodó szívem szeretetével adok át azoknak, akik ismernek, akik még részesei voltak a vajdasági irodalomért folytatott küzdelmeinknek; de azoknak is szívesen nyújtom át, akik egy tisztultabb világ szabad embereiként élnek azon a tájon, amelyen én csak bujdosó lehettem.«

A vajdasági magyar olvasó bizonyára tisztelettel és megértéssel forgatja e tárgyilagos adatokon is fájdalmas emlékektől átsugárzó lapokat.

Péter László
(7 Nap, 1972. április 21.)

HÜSÉGGEL ŐRZÖTT KAPCSOLAT

Az Életjel Miniaturók változatlanul jó iramban követik egymást, s általuk a vajdasági magyar kultúra közelmúltjának mind több részlete kerül friss megvilágításba. A szemtanúk és a főszereplők megszólaltatását az idő is sürgeti. Az idő, mely a legéberebb emlékezeten is megveszi a maga vámját. Csak hálásak lehetünk tehát, hogy most, a 17. füzetben ennek az irodalomnak ismét egyik pionírját, a 72 éves Fekete Lajost szólaltatták meg a sorozat szerkesztői.

Fekete Lajos a Magyar Tanácsköztársaság bukása után emigrált Jugoszláviába, s onnan 1929-ben költözött vissza Magyarországra. Költői pályájának tehát csak első szakasza kapcsolódik szorosan a Vajdasághoz. E néhány év alatt azonban életreszóló ügyek részese volt. A szellemi autonómia kiforrásának lázas és nehéz éveit voltak ezek, s mert Fekete Lajos versei az egész magyar nyelvterületen figyelmet keltettek, ebben a készülődésben igen fontos szerepet tölthetett be. Szenteleky és Csuka Zoltán oldalán ő volt a leghívebb és leghatékonyabb szövetségese egyikre. Jelen volt sok fontos eseményénél, kapcsolatot tartott az erdélyi és a szlovákiai magyar fórumokkal. Megszólaltatása tehát egy irodalomtörténeti pillanat élesebb és pontosabb kirajzolásához ígért értékes adalékokat.

Csak fokozta kíváncsiságunkat az a tény, hogy Fekete Lajos hiteles szavú költő, a legnehezebb helyzetekben is az maradt, s az időszak, amelynek felidézésében illetékes, annyi kényes konstellációval volt terhes, hogy felderítésében egy hiteles szavú költő emlékezete nagy segítséget lehet. Ha a hozzáfűzött reményeket ez a könyvecske most mégis csak helyel-közzel váltja be, ennek sem őszintétlenség az oka. Fekete Lajos most is hű önmagához. A jó ügyek és a tartalmas kapcsolatok tisztán élnek emlékezetében. Tisztán, de túlságosan sommásan. Azok közül a költők közül való, akikben reflexszé vált a költői tükrözés ismerős módszere: az a sűrítés, mely az eseményeket, az élményeket lepároltan, lírai alapérzéssé szűrt alakban tömöríti. Itt viszont épp a sommás emlékképek, érzelmi tömbök felbontása volna a célra vezető módszer.

Egyik helyen például arról számol be, hogy hazatérése s egyben a Szentelekytől való alszakadás után egy évvel végre ismét találkozhattak. »Szegény barátom — írja Fekete — a rövid egy óra alatt, amelyet a pályaudvar éttermében töltöttünk, gátlástalanul kiöntötte szíve keservét a fennálló nehéz viszonyokról, amelyek közül a vajdasági magyar irodalom éppen hogy tengett-lengett.« A költő tehát csak a találkozás érzelmi összegét őrzi. Pedig milyen fontos és érdekes volna látnunk, hallanunk, miről és kikről beszélt Szenteleky? A szavai, a mozdulatai, az arcvonásai a jóbarát jelenlétében, a találkozás különös légkörében vajon miről beszéltek, mit fejeztek ki? Vérbeli prózáiról ezt úgy írná meg, hogy egy tiroli, egy kurg, egy székely számára is emlékezetes maradjon. De ha az írói varázslat hiányát tudomásul vesszük is, a dokumentum hiányosságának szomorú tényét muszáj szóvá tennünk. Olyan titkok maradtak így zárva, amiket Fekete Lajoson kívül más már soha fel nem fedhet.

Többször kerül szóba ebben a könyvben a Bácsmezei Napló és a Szenteleky—Csuka—Fekete csoport ellentéte is. Konfliktusaik lényegét eléggé ismerjük, de Fekete Lajos, noha a kérdésbe többször is beleütközik, az ő általa ismert részletekről sehol sem mond olyat, amit a Szenteleky-levelezésből ne ismernénk, sőt ahhoz képest tartózkodóbb, vázlatosabb is. — Pedig a sorozat azt hiszem, éppen az ismeretlen, a kimondatlan tények és igazságok felderítése volna. Szívesen olvastunk volna például arról is, hogy Feketének az expresszionizmussal való kapcsolatában, majd eltávolodásában milyen indítékok játszottak szerepet, s a maga helyét a kor eszmei és esztétikai szövevényében hogyan találta meg? Olyan törvények felismeréséhez segíthetett volna idevágó válaszaival Fekete Lajos, melyekkel szemben némelyek ma is értetlenül állnak.

S általában: jóval gazdagabbnak, izgalmasabbnak képzeljük e könyvecske által áttekintett éveket, s bennük Fekete Lajos szerepét.

Hogy a szóvá tett hiányokért mennyiben felelősek a szerkesztők és mennyiben a szerző, a kritikus el nem döntheti. De azt jelezheti, hogy az

emlékirat hézagosságáért, töréseiért egy rokonszenves lírai hangoltság nyújt némi kárpótlást. Ennek jellegét legpontosabban a cím érzékelteti: *A bujdosó visszanéz*. Igen, az otthontalan, sokat hányódott ember rezignációja határozza meg e könyv tónusát. Azé az emberé, aki mikor a Vajdaságban élt, akkor sem érezhette magát igazán otthon, — de hogy szükség van rá, hogy szerepe fontos, akkor érezhette a legteljesebb joggal. S akkor volt tehetsége is nyilvánban, pályája is bontakozóban. Érthető hát, ha ezt a kapcsolatot ma is hűséggel őrzi. Rezignációjának lírai áramát ez a hűség, ez a szereptudat élteti, s ez emeli vajdasági emlékeit a maradandó ügyek szintjére.

Kiss Ferenc
(Üzenet, 1972. 5.)

FEKETE LAJOS

A bujdosó visszanéz

Élejtjel

MINIATÜRÖK 17.

CSUKA ZOLTÁN

„Mert vén Szabadka, áldalak...“

Élejtjel

MINIATÜRÖK 18.

SZABADKAI EMLÉKEK

A sorozat szerkesztői dicséretes tervszerűséggel dolgoztatják fel a vajdasági hőskorszak jeles kortársaival a jugoszláviai magyarság művelődéstörténeti hagyományait. Balázs G. Árpád és Fekete Lajos után most Csuka Zoltán is papírra vetette emlékeit jórészt ugyanarról az időszakról. A három harcostárs külön-külön rögzített visszaemlékezései, melyekben kölcsönösen előfordultak, utókor kutatója vagy egyszerű olvasója előtt mozaikokból szinte egységes képpé állnak egybe, a húszas-harmincas évek semmiből újat teremtő, a vajdasági magyarság önszmelését és magára találását szolgáló szellemi úttörésének történetévé. Ebben a küzdelemben — olyan társak mellett, mint Szenteleky Kornél, Dettre János, Szirmai Károly és mások — jeles szerep jutott Csuka Zoltánnak is.

De szabadkai kapcsolatai sokkal korábbiak. Kis könyvecskéjének első része, arányosan majd a fele, a gyermekkor élményeit idézgeti. Az egykori Zichyfalván (ma Plandište) született 1901-ben, s apját mint pénzügyőrt gyakran helyezgették ide-oda. Óbecsén kezdett nyiladozni gyermeki tudata, Bajá-

ból a Sugovica képe maradt meg benne, valahol a közelében lakhattak, s 1906-ban — még mindig csak ötéves volt — kerültek Szabadkára, kicsit hosszabb időre, öt évre. Két lakásukra — a Zombori úti Bájics-házban volt az egyik, a vasút melletti Prokesch-házban a másik — emlékezik, iskolai veresekre, látványos szertartásokra a Zombori úti temetőben, elrémisztő kalandjára egy cukros bácsival a város kellős közepén, a parkban, s lapszerkesztői ambícióinak korai kitörésére, negyedik elemista korában szerkesztett, titokzatos című, *Rókus* címmel kézzel írt lapjára. (A *Rókus* kápolna volt az ihlető, de hogy miért, szerzője ma sem tudja.) Azután egy tüdőúcsushurut véget vetett a szabadkai éveeknek, a palicsi kirándulásoknak, a nagyvárosok hangulatos forgatagából születő élményeknek: 1911-ben Erdélybe, Topánfalvára költöztek, hogy a levegőváltozás gyógyítsa a beteg fiút. Miután ez a számításuk bevált, 1913-ban Mohácsra kerültek, ekkor át is utaztak Szabadkán; 1915-ben Pécsre. Itt tett Csuka Zoltán érettségét, s itt jegyezte el magát végképp az irodalommal: diáklapokat szerkesztett, s 1920-ban kiadta első verseskötetét.

Pécsett került a munkásmozgalom sodrába is. Cselekvő részese a forradalmi eseményeknek, s mint a *Kronika* című irodalmi lap szerkesztőjének, a villamos szakszervezet jegyzőjének, a kommunista ifjúmunkás szervezet tagjának 1921 augusztusában, Horthyék bevonulásakor ott kellett hagynia a várost. Párizsba készült, de csak Belgrádig jutott el, onnan kényszerűségből, átmenetnek szánva telepedett meg Újvidéken.

Újvidéken lakott, de irodalmi szervező munkája során heti rendszerességgel fordult meg Szabadkán. Bejárta egész Vajdaságot, hogy lapjainak, kiadványainak olvasókat, előfizetőket toborozzon. E kiadványok jórészt szabadkai nyomdáknak készültek, ez is tartós ítteni tartózkodásokat kívánt. (Ezeknek a kiadványoknak seregszámát, nem a kortárs, hanem a művelődéstörténész és bibliográfus módszerével, Kolozsi Tibor állította össze ugyancsak az *Életjel* Minitűriök sorozatában, a 4. számban, még 1969-ben.)

Szabadkai, vajdasági látogatásai során rengeteg emberrel jött össze Csuka Zoltán, s most is föl-fölvillantja a legjelentősebbek aróélét pár mondat, olykor egy-két bekezdés erejéig. Kár, hogy nem készült a könyvecskéhez névmutató, mely tanulságosan ugratná ki, kapcsolná össze a szétszört neveket. Csak jellemzésül, a teljesség igénye nélkül szedem betűrendbe a legjellemzőbbeket: Balázs G. Árpád, Barsy tiszteletes, Buzás László, Cseh Károly, Csuka János, Cziráki Imre, Farkas Béla, Fekete Lajos, Fenyves Ferenc, Ferenczy György, Fischer Móric, Haraszti Sándor, Kazinczi főpincér, Kelemen János, Kende Ferenc, Kiss Vilmos, Milan Konjović, Kökény Dezső, Láng Árpád, Lazarek Nóra, Mladen Leskovac, Mikes Flóris, Milekker Bódog, Moholy-Nagy László, Molnár Farkas, Veljko Petrović, Pollák Lajos, Prukkel Pista, Rákó néni, Szenteleky Kornél, Pavle Tabaković, Toncs Gusztáv. Mind-egyikről kéne szólnom pár szót, de nem idézhetem ide a könyvecske felét. Csuka egy-egy arckép főlvázolásában a történelmi katalizmákban tragikusan elpusztult sorsokra megrendült szavakkal utal: a szabadkai cinkográfusnak, Eskenázinak és hollófelete hajú, szépséges feleségének vagy az újvidéki ügyvédnek, Szattler Mátyásnak és családjának szörnyű végére. S ezek a tragédiák éppen úgy, mint a vajdasági barangolások tapasztalatai, no meg Csuka Zoltánnak azóta megélt személyes élményei is, egyaránt ezt a tanulságot summatztatják vele az olvasók okulására kis könyvecskéjében:

»Ma már senkit sem arról ítélek meg, hogy katolikus avagy református, buddhista vagy brahmanista, Mózes hitű vagy muzulmán, magyar vagy szerb, német vagy angol, orosz vagy kínai, polgárnak vallja-e magát vagy kommunistának, mert egyként lehet ember vagy embertelen, erkölcsös vagy erkölcs-telen, tiszta avagy mocskos jellemű. Mindent, a legszebb vallást vagy tudományos istentagadást, elvet vagy nemzetiséget el lehet árulni, és meg lehet gyalázní, ha valakiben — főként hatalomra jutva — az aljas ösztönök fel-támadnak.«

A könyvecskét érdekes fényképek gazdagítják.

Péter László
(Üzenet, 1972. 6—7.)

EGY KÖLTŐ »KAMASZKORA«

Ha az olvasó kezébe veszi Fehér Ferenc kis kötetét, s rápillant a címlapjára, annak tudatában, hogy az a gimnáziumi nemzedék, amely a költővel egyidejűleg került ki az iskola padjaiból, bővelkedett olyan fiatalokban, akik később — mint maga Fehér Ferenc is megállapítja, de inkább csak úgy mellesken — társadalmunk jeles egyéniségeivé lettek mint írók, költők, újságírók és képzőművészek, feltétlenül már előre kialakul benne valami elképzelés a fűzet tartalmára nézve. Mindjárt meg kell azonban jegyezni, hogy ez az elképzelés téves. A cím ugyanis megtévesztő! Nem Fehér Ferenc, az ember diákveiről van szó, hanem Fehér Ferenc, a költő »kamaszkoráról«. Igaz, a szegény falusi családból származó emberke családi és társadalmi körülményei ott állnak mindig a szemünk előtt, és szervesen beleszövődnek a kialakuló képbe, mint valami bácskai genre csöndes háttere, rengő búzatáblákkal és szerény gömbakáccokkal, a hangsúly azonban egyáltalán nem ezen van, amint hogy az is csupán a szemléltetés céljait szolgálja, hogy a négy szabadkai diákév lobogása mellett a sorokból, egy kis tanulmányi értesítő lapjai közül magunkba szívhatjuk a háborúvég tanácstalansággal és bátortalan tapogatózással telített légkörét is a katonai szolgálatra bevonult apa, a verbászi gimnázium fizikai laboratóriumából titokban a tovavonuló bombázó-rajokat távcsövező nagydiák, aztán a »meneküljetek, mert itt vannak az oroszok!«, a harminc kilométeres gyaloglás hazafelé és a nyomában fellépő háromhetes tüdőgyulladás látszólag mellékes, elhanyagolható, de lényegében a költői állásfoglalás kibontakozását elősegítő mozaiksorozatából is.

Így fonódik össze a félmondatokba sűrített történelem egy, a hangját kereső leendő költőegyéniség kibontakozó gondolat- és érzésvilágával. És éppen ezzel magyarázható, hogy Fehér Ferenc, diákveire visszatekintvén, nem a környezetét írja le, nem társaira emlékszik, hanem azokat a hatásokat, azt a légkört, azokat az élményeket boncolgatja, elemezgeti, amelyek megpendítették benne a líra húrját, amelyek gondolatainak, érzéseinek rímekbe foglalt kifejezésére ösztökélték, amelyek megszabták végeredményben azt a tónust, amelyen a költő az emberek felé fordult — előbb egy kicsit dadogva, egy kicsit a nagyok nyomait járva, egy kicsit talán mások érzéseit is utánözva, amely azonban végeredményben mégiscsak kiérlette a költőt is. Nem Fehér Ferenc, a tizenhét-tizennyolc éves emberke életútjának mozaikdarabjait kell tehát keresnünk ebben a negyvenvalahány oldalas fűzetbe beszo- rított ónvallomásban, hanem a költő kezdeti kibontakozását.

A költőre gyakorolt hatás természetesen nem merülhet ki csupán az érzésvilágban, sem az olvasmányok megválogatásában. Nem valami, a valóságtól elvonatkoztatott világ ez, hanem nyers próza is: gimnázium, önképzőkörrel, kis petróleumlámpás budárhajlék, a sparheltben pattogó akácgally és a falon ketyegő óra — az az élet és az a munkaforma, amely a nagy háború után és nyomában bontakozik ki, szinte teljesen eltörölve az előzményeket, mindent újrateremtve, a kezdeti kibontakozás minden nehézségének jegyeivel. És éppen ez a lépteket lassító, nyomott anyagi helyzet a szegénységből kikerült költőnövendék vizsgálódó szemeiben is inkább csak a tanulás, nem pedig a pillanatnyi realitás távlatait tárja fel, de korántsem szegi szárnyát a költőnek, korántsem röpi a valóság fölé, hanem csak még szorosabban egybeolvasztja benne a prózát a költészettel, s ez az egység, amely a falusi genrekép romantikájának inkább csak az árnyékát hagyja meg benne — azt is inkább csak idegen, például Arany János-i hatásokra —, lehetővé teszi, hogy a kamaszkorát élő költő is gondos önkritikával megkülönböztesse magában fokozatosan az értékeset az értéktelentől, az igazi ragyogást a talmi aranytól.

Útkeresés ez a korszak, nemcsak az ember útkeresése, aki egy pillanatra tán orvosnak álmódja magát a jövőben, hanem a költőé is, akit éppen a realitások térítenek le az álompályáról. Útkeresés, a költői kifejezőmód keresése, annak próbálgatása, hogyan is kell másokkal közölni, érzékeltetni a legbensőbb érzéseket, de úgy, hogy közben a gondolatok áttranszponálása során ne váljanak kihűlt érzélgőssé, sutává, semmitmondóvá. S mert a tizenhét-tizennyolc éves kamaszköltő is ezzel gyötörte magát már azokban a gimnáziumi esztendőknél is, éppen ezért nem elégedhetett meg most sem

azzal, hogy e valóságos kibontakozás helyett egyszerű emlékképeket adjon — barátokról, diákcsínyekről, régi tanárokról és régi, kamaszos élményekről, hanem e helyett szellemi emlékeit idézi fel, egészen belülről szedi elő a mondanivalóját: a költő éréseinek folyamatát vetíti elénk.

Mindez azonban egyáltalán nem azt jelenti, hogy a kis füzet valami unalmas meditálás, töprengő önmarcangolás. Igaz, a költő önmagának egy korszakát boncolgatja, bírálhatja, önmagát bátorítja, formálhatja, de éppen ezért, mert ez a önelemzés őszinte, minden mesterkéeltségtől, érdeklenségkérés-től mentes — éppen ezért izgalmas és meggyőző, a részletekből az egészre döbrentő, a költőből az emberre utaló — és viszont.

Mindez az egészre vonatkozik. A füzetecske elolvasása után azonban marad bennünk egy kis hiányérzet is — főleg a könyvecske második részével kapcsolatban. Néha mintha egy kicsit hézagossá éreznénk, mintha szorosabb kapcsolatot, összefüggést keresnénk egyes odavetett részletek között, mintha valamivel több megoldást is várnánk a költő esztétikai és emberi kibontakozásában. Néha nagyon is váratlanul érnek bennünket egyes kis mozzanatok, például akkor, amikor a kedves baráthoz intézett, de elküldetlen levélben a diákember egyszerűen csak bejelenti: »mélyen kommunista érzelmű lettem«. Igaz, ez nem a költő lelkivilágához tartozik, hanem az emberéhez, ennek a kis kötetnek pedig nem az a célja, hogy az ember születését, kibontakozását érzékeltesse, hanem a költőét. A költői kibontakozást azonban nem csupán a kamaszkori versek felidézése jelzi, valami olyasféle elhallgatott utalással: »Ím, ez voltam akkor, ezen az úton jutottam el mai önmagamhoz!«, hanem az emberi érzések kialakulása is. A visszaemlékezés — legalábbis mostani formájában — mintha egy kicsit szűkszavú maradt volna. A levelek egymás utáni idézése egy kicsit háttérbe szorítja azt, amit ezek a levelek kelthettek a diákemberekben, a kamaszköltőben. Ily módon — úgy érzem — nem fonódnak bele egészen szervesen az őszinte önvallomásba. Mindez azonban egyáltalán nem gátolja azt, hogy a sorok nyomán még tisztábban álljon előtűnk Fehér Ferenc költői arculata, annak megértésével, hogy a múlt magyarázza a jelent is.

Az idősebb nemzedék figyelemmel kísérhette a költő egész életútját, az Ifjúság Szavában megjelent első versektől kezdve egészen a mai napig. A fiatalabb nemzedék azonban minden bizonnyal még jobban megismerheti a költőt ezen az önvallomáson át. Elsősorban ezért tartom értékesnek a kis füzetet.

Kolozsi Tibor
(Üzenet, 1972. 11.)

IDŐ ÉS MŰVÉSZET

A miniatűrsorozat legújabb kötete — az eddigi könyvecskékkel ellentétben — nem egy író vagy művész arcélét rajzolja meg, hanem válogatást ad kevésbé ismert munkáiból. Lőrinc Pétert, a *Hétköznapok*, az *Alakok*, a *Vándorlások*, a *Válságok és erjedések* c. és más annyi mű megbecsült szerzőjét ismerhetük meg jobban azok, akik elolvassák ezt a könyvet, amely munkásságának abban a szakaszában született írásait tartalmazza, amikor Láng Árpád néven a jugoszláviai magyar irodalom avantgarde mozgalmának egyik jeles képviselője volt. Több mint fél évszázaddal ezelőtt jelentek meg ezek az aktivista írások, de nemcsak a szakmabeliek érdeklődésére tarthatnak számot: mindazok számára tanulságosak, akiket érdekel irodalmunk hőskora, a jeles kritikus és esztéta, tanulmányíró és műfordító, költő és történész esztétikai gondolkodásának fejlődése.

Ennek megértését sokban elősegíti Bori Imre avatott tollal megírt utószava. Rámutat arra, hogy Láng Árpád nézeteinek háttérében ugyan ott kell látnunk a magyar avantgarde és a politikai forradalomra esküvő művészet bonyolult kérdéskörét is, magyarázatát azonban mégsem ebben kell keresnünk, hanem Láng Árpád sajátos helyzetében, amely lehetővé tette, hogy expreszzionista pozícióból kiindulva konzekvensen »teljesítse ki« az »időnek és mű-

FEHÉR FERENC

Szabadkai diákéveim

Életjel

MINIATÚROK 19.

LÁNG ÁRPÁD

Idő és művészet

Életjel

MINIATÚROK 20.

vésznek» akkor adott esztétikai elképzelését, és a »lángárpados« lelkeségben, amely nézeteinek jellegzetes és egyéni vonásokat kölcsönzött. »A magyar avantgarde-nak vannak nagyobb formátumú esztétikai írói — mondja Bori —, konzekvensebbjei aligha, különösen ha arra gondolunk, hogy Láng Árpád esztétikai jellegű írásainak időrendje szinte hibátlanul rajzolja ki a nézeteknek azt az ívét, amelyen a szerző 1918—1922 között haladt, s tovább a „szociális irodalom“ Szervezett Munkásban képviselt formájáig anélkül, hogy ihletének eredeti, expresszionizmusban fogant köréből kilépett volna.«

(7 Nap, 1972. június 2.)

A SZELLEMI ERJEDÉS TÜKRE

Irodalmi életünk kezdeti korszakának eddig még ismeretlen, vagy csak részben közzétett írásai mindaddig csupán töredékesen voltak hozzáférhetők, amíg ezeknek az irodalomtörténeti szempontból is értékes munkáknak tervszerű összegyűjtése meg nem kezdődött. Az idősebb írók, tanárok között vannak néhányan, akik még emlékeznek a régi antológiákra, egykori karácsonyi kiadványokra, ünnepi almanachokra, vagy a szerző kiadásában megjelent apró füzetekre, de ezeket csak itt-ott, sőt néha tőlünk száz és száz kilométerre levő könyvtárak polcain, vagy már rég elfeledett levelesládában, lombtárba került íróasztalok fiókjaiban lehet föllelni. Többek között ezért jelent adatgyűjtő és hézagpótló munkát az *Életjel* Miniatűrök szerkesztőségének törekvése, s minél tovább halad ezen az úton, annál nagyobb visszhangot keltenek füzetei, melyek közül ma már nem egy kötetnek is beillene.

Ebben a sorozatban nemrég hagyta el a sajtót Láng Árpád *Idő és művészet* című kötete, amely összegyűjtött s rendszerezett aktivista írásait tartalmazza. Kétségtelen, hogy mind a tizenöt itt található írás nem új felfedezés, mert közülük egynehánnyal napjainkban Lőrinc Péter *Ember az em-*

bertelenségben és a *Vándorlások* című, 1965-ben kiadott kötetében találkozhatunk, és az *Idő és művészet* című írása a *Híd* 1971. január 1-i számában jelent meg az *Esztétikai gondolkodásunk történetéből* című külömmellékletben Bori Imre válogatásában és bevezetőjével.

Am a jelen kis kötet egy csokorba gyűjtve tizennégy írást tartalmaz, amelyek 1918 és 1922 között íródtak. A két dátum közötti időszak jelentős korszakot jelöl meg, hiszen az első világháborút követő forradalmi évek szellemi erjedését tükrözi. Az író a kor tanúja, akiben az elmúlt fél évszázad alatt töretlenül végbement minden, ami társadalmi rendszerünk és kulturális életünk mai adottságaihoz és sajátos szintjéhez vezetett. Az idő útőerének kitapogatója, az alig jelentkező mozgások kizárása egy-egy tömör mondatából úgy cseng ki, mint egy emberöltővel ezelőtti vízió, de soha nem gyökertelenül, soha nem az individuuum bezárkózottságában, hanem mindig egy tudatos törekvésben, amely az egyént, az embert lépésről lépésre a tömeg felé vezet olyan feloldódással, amelyben majd mindenki egyégyé válik, amelyben az élni-akarás egyetemes emberi tulajdonsággá: a művészet közkincsévé válik.

Amikor a távolból ezeket a jövőbe ívelő gondolatokat megközelíti, így ír:

»*Mi a mi életünk!* Valahogy, valami kísérlet, ami csak arra jó, hogy megismerésre váltsuk át. — Valami belevetés, belekapaszkodás, hogy minél előbb kiússunk, félrevonuljunk! Valami ajándék akarás és méz- és élménygyűjtés a raktárba, amit aztán összesűrítve százszerűen ajándékozhatunk! Valami mentegetőzés, hogy mi is ott voltunk, s amikor magunkat adjuk, nemcsak belső meghatározottságból, de az életből kapott rész szerint is: mindenki vagyunk!

Az élet a másodrangú, ami csak azért kell, hogy legyen mit művészetre átváltani! Másodrendű, hogy legyen megoldandó önproblémánk, amit a világ problémájává téve, a világ számára oldjunk meg! A mi életünk szükséges *híd* (kiemelés tőlem, V. E.), melyen rohanva járunk át a művészethez. Hogy lehetőleg kevésbé legyünk a hídon! A mi életünk a híd, a válság a múltunk és jövőnk között«.

»A művészet tehát a tett és a cselekvés szuggerálása.«

Láng Árpád esztétikai skiccei s mindaz, amit a lázadásról és a forradalomról, az időről és a művészetről és az aktivizmusról vall, a »szocialista irodalom«-ról alkotott képletében egyesül. Ezt hangsúlyozza Bori Imre irodalomtörténeti igénnyel megírt utószavának zárófejezetében is:

»Esztétikai vonatkozású írásainak kivételes érdekességét is ebben kell látnunk — párhuzamosan annak a ténynek a rögzítésével, hogy Láng Árpádnak a magyar avangarde-on belül lényegében autonóm gondolati alakulása volt, és ha nézeteinek változatosságát észleljük is, következetességét, is nyugtáznunk kell.«

Völgyi Endre
(*Üzenet*, 1972. 11.)

KOSZTOLÁNYI 44 KIADATLAN LEVELE

Minden ellenkező híreszteléssel szemben itt mindjárt hangsúlyozottan kell a vajdasági magyar művelődés ügyét szívükön viselőik — illetékesek és egyszerű olvasók — elé terjesztenem véleményemet: az *Életjel* Miniaturák ízléses köntösű kis füzetei, amint 1968 óta élnek sorjáznak, hézagot pótolnak, missziót töltenek be. Eppen a rosszindulatúan kifogásolt sokféleségükkel, sokszínűségükkel tükrözik vissza Vajdaság gazdag kulturális örökségének színképét, az irodalom, a képzőművészet, a színjátszás, a munkásmozgalom, a sajtótörténet értékes, föltárára és az utókor méltánylására érdemes hagyományait.

Ebből a föltáró és mentő munkából a kezdettől fogva szorgos munkával veszi ki részét Dér Zoltán. Egy évtizeddel ezelőtt magyarországi kutatók körében az a pletyka járta, hogy él Szabadkán egy újságíró, akinek ropant értékes irodalmi kéziratok vannak birtokában, de ő »ül rajtuk«, nem

enged senkit hozzá, ő maga azonban nem tudja őket publikálni. E sorok írója bevallja, hogy nem hitt e szóbeszédnek: nem hitte, hogy egyáltalán lehetnek ilyen mennyiségben magánembernél, kivált Szabadkán, efféle kiadatlan adatok.

Dér Zoltán az elmúlt öt év alatt bebizonyította, hogy sem a gyanúsító fecsegőknek, sem nekem nem volt igazunk. Egyrészt valóban kincsek birtokában van, másrészt tervszerű munkával sorra-rendre közzéteszi anyagát, s mi sem áll tőle távolabb, minthogy elvonja őket az irodalomtörténeti kutatás elől. Mindössze időre és kiadási alkalomra van szüksége. *Fecskelány* című kötetében Kosztolányi Lányi Heddával való szenzációs és meghatóan szép levelezése szépirodalmi keretbe ágyazottan vált nemcsak a kutatók, hanem a legszélesebb olvasórétegek előtt közkinccsé. Az *Életjel* Miniatűrök 12. számaként *Az első műhely* címmel Kosztolányi önképzőkori éveinek történetét tárta föl számos kiadatlan írás, levél, vers közzétételével. Hasonlóan számos ismeretlen dokumentumot hozott nyilvánosságra az *Életjel* Miniatűrök 6. számában Csáth Géza életrajzi vázlatának keretében.

S most az *Életjel* Miniatűrök legújabb, 21. kötetében Kosztolányinak 44 olyan levelét kapjuk, amelyet a költő a családon belül, öccséhez, Árpádhoz és két unokaöccséhez, Brenner Dezsőhöz és a Csáth Géza néven íróvá lett Brenner Józsefhez írt 1903 és 1910 között. Nem »irodalmi levelek« tehát (mint pl. a Babits, Juhász, Kosztolányi levelezés anyaga), hanem a legszorosabban értelmezett »magánlevelek«, amelyek azonban — talán éppen ezért, hiszen nem kacsintott az utókorra, amikor írta őket — a legőszintébb valóságokat tartalmazzák, és a leghitelesebb nyomjelzők a pályakezdő Kosztolányi életének, nézeteinek megrajzolásában. »Irodalmi vonatkozású mozzanatok persze itt is adódnak bőven, de teljesen hiányoznak az irodalmi szerep gesztusai, alakításai« — jellemzi a leveleket Dér Zoltán bevezetője. Nagyon érdekes e tekintetben az 1906. március 3-i levél, mely az *Egy leányról* című vers háttérét világítja meg. »Fontosabb a bordélyházi élmény leírása, mint maga a vers« — mondja Dér Zoltán, s valóban érdekes — a Reviczky óta irodalmi divattá vált perditá-költészet új változata — Kosztolányi magatartása és fölfogása ebben a kérdésben.

A levelek jó részét Kosztolányi Szabadkáról írta, s ez is növeli a helyismereti kutatás számára értéküket: bennük a város akkori életére, érdekes figuráira vonatkozó adatokat, észrevételeket találhat a kutató. E tekintetben még föladat is hárul a szabadkai művelődéstörténet bűváira: néhány szereplő megfejtése, beillesztése abba az értelmiségi tablóba, mely e levelekből kikerekedik, hasznosan szolgálná mind a helytörténetet, mind a Kosztolányi-kutatást, hiszen ezek az egyelőre rejtve maradt egyéniségek Kosztolányi szűkebb környezetének voltak tagjai, s föltételezhető, hogy így vagy úgy — ez is további teendő: kideríteni, mennyiben — hatottak rá, netán költészetének tárgyára is.

A szabadkai keltű levelek azért is különlegesen értékesek, mert a Lányi Heddával való szakítás, 1910 májusa után Kosztolányi egyre ritkábban fordul meg szülővárosában, s így Dér Zoltán mostani levélgyűjteménye a még szorosabb kapcsolat utolsó szakaszának emlékei.

Irodalomtörténeti értéküket pedig elsősorban az adja meg, hogy a Babits, Juhász, Kosztolányi levelezéskötetből ismert Kosztolányi-levelek előtti évekből is van itt hét: ezek tehát a költő életének fehér foltját segítenek eltüntetni. Az *első műhelyben* Dér Zoltán 1902-ig követte a fiatal Kosztolányi életútját, költői hajlamainak kibontakozását, a Babits, Juhász, Kosztolányi levelezés 1904-től világította meg a már Pesten, Bécsben diákoskodó ifjú szellemi, világnézeti, művészi útját. A kettő között, 1902 és 1904 közt, nagyon keveset tudunk Kosztolányi életviteléről, gondoskodásmódjáról. Ezek a levelek most — az előzmények szerves folytatásaként, a viszonylag ismeretebb későbbi életrajzzal egybekapcsolva — Kosztolányi pályájának összefüggő folyamataként tárulnak az olvasó és a kutató elé.

Dér Zoltán a levelek közreadásának azt a nehezebb módját választotta, hogy nem csupán filológiai apparátussal teszi közzé a leveleket, hanem csoportosította őket, s mindjárt magyarázó és értékelő szöveggel is ellátta. Ez a csoportosítás, igen helyesen, nem kuszáta össze a természetes közlési sorrendet, az időrendet, hanem éppen ezen alapul. Az első csoport anyaga

1904 októbere előtt kelt, s vegyesen tartalmaz Szabadkán és Budapesten írott leveleket. A második csoportban az 1904 októberétől 1905. február elsejéig kelt levelek, levelezőlapok kaptak helyet: ezek mind Bécsből íródtak. A harmadik rész nagyobb időt fog át: 1905. április 12-től 1910. augusztus 1-ig születtek, Szabadkán, Pesten és Párizsban.

A 44 levél közül kettőt már ismerünk: ugyancsak Dér Zoltán tette közzé őket Kosztolányi *Mostoha* című, torzóban maradt regényének Újvidéken, 1965-ben kiadott kötetében. A többi 42 levél és az első levélhez csatolt jelenet ebben a könyvecskében került először nyilvánosságra.

A sok-sok, kisebb-nagyobb szenzációt, melyet a levelekből tudunk meg, itt felsorolni lehetetlen; a fontosabbakra Dér Zoltán rámutat a levélcsoportok elé írott kommentárjában. Talán nem szabad túlságosan fönnakadnunk sem azon, hogy a fiatal diák oly gyorsan váltogatja női ideáljait, s az egyik levélben még Tichy Margit volt számára »maga a végzet«, a másikkban már Politzer Erzsike »a Szépnek jelenlegi neve«, sem azon, hogy a Hedda-sze-relem lángolása idején egy nagy párizsi kalandról ír Csáth Gézának. Ez abban a korban — úgy értem: a század elején és úgy is: a húsz év körüli fiatalember állhatatlanságát figyelembe véve — érthető, s tán meg is bocsátható. Politzer Erzsit bizonyára még vonzóbbá tette előtte, hogy »irodalmi szerelem« lehetett: nényéért, Politzer Margitért halt meg a költő-előd: Makai Emil. Dér Zoltán rámutat: a Makairól ez idő tájt írott cikkét bizonyára ez a kapcsolat ihlette.

A Juhász Gyula-kutatás számára is adódik néhány új mozzanat e levelekből. Először is pontosan megtudjuk Kosztolányi és Juhász megismerkedésének időpontját: Kosztolányi 1903. október 3-án számol be Csáth Gézának a Négyesy-szemináriumon való sikeres szerepléséről, s ennek kapcsán — nem kis dicsekvéssel — közli vele: »Megismerkedtem Juhász Gyulával, akitől sikerült verseket hoz a Bpesti Napló...« Juhász, akkor a Négyesy-szeminárium titkára, már másodéves volt, s kortársi emlékezésekből tudjuk, nagy tekintély közöttük. (Tóth Árpád mögötte ült, s nem merte megszólítani sokáig, később is csak magázta!) Minthogy egy keltezett levél előtte szeptember 20-áról való, nem kétséges, hogy a megismerkedésre közvetlenül október 3-a előtt, szeptember utolsó vagy október első napjaiban került sor. Igaz, később barátságuk meg-megbicsaklott, de ez is érthető, fiatalok közt nem ritka jelenség. 1903. november 10-én, bizonyára elfeledkezve arról, hogy egy hónappal előbb már írt róla, még nagy lelkesedéssel dicsekszik szintén Csáth Gézának: »Vannak itt okos és jószívű emberek is, sőt mi több, egy igazi modern, gyereklelkű, férfitudású költő barátja is tettem szert: Juhász Gyula a neve.« 1905-ben egy keltezetlen levelében azt írja öccsének és unoka-öccsének Pestre: »Juhászt, ha meglelitek, köszöntsétek a nevemben is. Nem szeretném, ha ellenségemmé lenne; még azt hihetnék, hogy komolyan tudok haragudni oly kicsinységekre is, mint ő.«

Ez bizony erős sértés. Következő leveléből sejthető, mi lehetett oka ennek a barátságtalan nyilatkozatnak: »Egyébként itt küldök egy levelet, azzal a kéréssel, hogy Juhásszal, Mohácsival, Hegedűs B[ite] Gyulával, György Oszkárral s az Ady-imádókkal olvastasd el: Babics Mihály írta, az én édes jó barátom, a gondolkozó, a költő, miután elküldtem neki Ady Új versek-ét... Gyűlöletemnek, mózesi haragomnak ő ad hangot ékesszóló ároni nyelvvel.« Ady mint válaszolt itt mutatkozhatott meg először, s ez választ-hatta, ha ideiglenesen is, szét a barátokat. A Babics, Juhász, Kosztolányi levelezésben megtalálhatók — Dér Zoltán idézi is őket — azok a passzusok, amelyek megvilágítják e szövegrészt. A kettő tehát kölcsönösen kiegészíti egymást, s kitűnően plasztikussá teszi a modern magyar líra úttörőinek ellentmondásosságában is érdekes és irodalomtörténeti fontosságú nézetfejlődését.

Ilyen és hasonló értékű tanulságokat rejt az Életjel Miniatűrök új kis kötete, amely egyaránt gazdag hozzájárulás a magyar irodalomtörténeti kutatáshoz és élvezetes olvasmány a költészetet, irodalmat szerető minden olvasó számára.

Péter László
(7 Nap, 1972. szeptember 29.)

KOSZTOLÁNYI LEVELEI

Nem, ahhoz igazán nem fér kétség, hogy a munka, amit Dér Zoltán Kosztolányi ifjúkorának ismertetésével évek óta végez, irodalomtörténeti szempontból csaknem felbecsülhetetlen értéket jelent. Hogy a költő az lett, aki volt, abban Szabadkának is volt némi része, s mindannak, ami fiatalsága Sturn und Drangjához tartozott az álmos bácskai parasztváros porondján, az önképzőkörben, a hirtelen fellángoló, majd ugyanoly gyorsan kihunyó szerelmekben, az utcán és a családban, amely csak látszatra volt a védettség meleg fészke. Ocsúdás és eszmélés ténye kötődik a szülővárosához. A pálya ivélése itt kezdődik, egészen pontosan meg se határozható helyen persze, valahol a Bácskai Hírlap és Aranyosi mester szalonja között, kifejezési küzdelmek és érzelmi hullámok áradatában, a fiatal Babitscsal és Juhász Gyulával levelezve, miközben a Brenner fiúk felváltva viszik a szerelmesleveleket a szép Lányi Heddához, Decsy Jenő pedig rezesbandával húzatja magának a nótákat.

Mindez a feltárt anyagból derült ki, a negyvennégy levélből, amelyek Budapestről, Bécsből és Párizsból íródtak Szabadkára, illetve Szabadkáról a magyar fővárosba, s amelyeket most Dér Zoltán legújabb könyvében közül, időszaki rendet teremtve és izgalmas magyarázatokat elhelyezve a levelek között.

S ahelyett, hogy Dér Zoltán filológiai szorgalmát dicsérném én is e kitartó és szívós munka láttán, az említett izgalmat szeretném szóná tenni, hogy szinte kongeniális az ifjú Kosztolányi izgalmaival és túlfűtöttségével. Nem elégszik meg ugyanis azzal, hogy felkutatta ezeket a leveleket, s lefűjva róluk a port, nyilvánosságot adott nekik, időnként elébe áll a költőnek, izgatottan a szavába vág, összefüggésekre hívja fel a figyelmet, elemez és magyaráz, szóval irodalomtörténetet ír.

Lesz talán majd kritikusa, aki a kötelező szentvelenségre figyelmezteti, én az izgalmat szeretném további ösztönző erőnek látni. Mert ez az izgalom is megoszlik a fiatal Kosztolányi és e merőben irodalomtörténeti anyagból kiemelkedő század eleji Szabadka között. Dér Zoltánnak az utóbbi érezhetően lenyűgöző látvány, s ez az atlantiszi élmény a *Fecskelányban* már mintha megtalálta volna a szerzőnek leginkább megfelelő formát. Összekötő szövegében valahol mondja is, hogy történelmi regény kontúrjai jelennek meg előtte a levelek olvasása közben, s ebben a regényben nemcsak Kosztolányi alakja lenne fontos, hanem legalább annyira a város is.

A levelek mondanivalója a családban maradt. De a hang és a forma a leghétköznapibb közlendőben is irodalmi. A kéz, amely a leveleket a Brenner fiúknak megcímezi, az unokatestvéré, a hang azonban már Kosztolányié. A képek: Toncsék vacsora utáni vendéglátása testvérpoharakkal, részeg szónoklatokkal, valamiféle Vászó fenyegető dühkitörése, vagy a bordélyházi lány szendesége a helyi lap segédszerkesztője szemében, aki feltehetően Raszkolnyikov Szónóját is ismerte már, éppúgy novellába illenek, mint az ifjú karrierhős figurája, vagy az igazán csak pár vonással felvázolt kolléga, a menhelyi hivatalnok és tehetségtelen újságíró jellegzetes alakja.

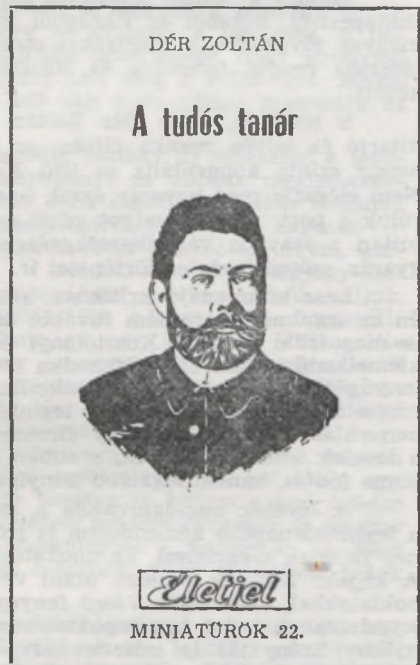
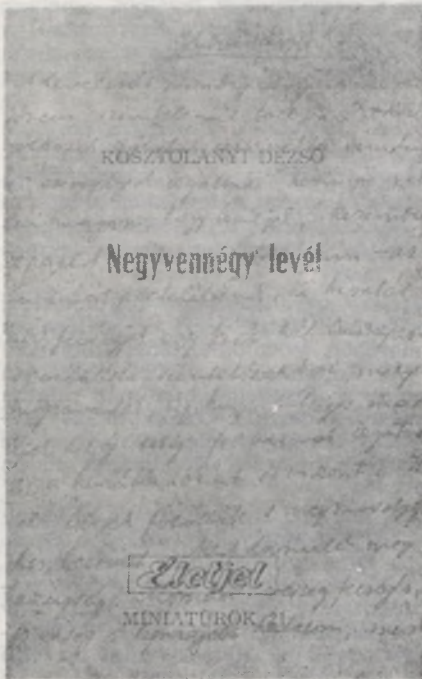
Mostanában sokféle kísérlet folyik Szabadka reaffirmálására, s ezekből Dér Zoltán is alaposan kiveszi a részét. Mi lett volna, ha itt is, a Kosztolányi-dokumentumok feltárásában is a helytörténeti mozzanatokat részesíti előnyben a magyarázatainál, ahelyett, hogy élmény és mű összefüggéseit keresi, amelyek nem is szorulnak mindig magyarázatra! Illetve, ha rábízta volna ezt a feladatot azokra, akikre tartozik: az irodalomtörténészekre... De még azoknak is érdekes lett volna, hogy ki volt Kellert Benő, Bíró János, Blum, a későbbi patikus, aki oly könnyörtelenül »tarolta le« a költőt, kik vetétek körül a fiatal Kosztolányit, kik hatottak rá és segítették egyénisége kialakulásában. Hogy a nyolcadikig Schmausz Dezső, a főispán fia volt a legjobb barátja, az éppoly érdekes lehet, mint amilyen jellemző volt a szakítása. Az ifjú Kosztolányi jellemét világítják meg ezek az apró mozzanatok, akárcsak megalkuvást nem ismerő céltudatossága, amikor a kicsapatást is vállalja az érettségi napjaiban, de nem hátrál meg az ágaskodó, presztizsét féltő kis vidéki tanár előtt, vagy amikor helyreigazítást követel Bródy Sán-

dortól, mert egy fordítása alól elhagyta a nevét, s fölényesen fenyegetőzik: »lehetőleg dicsérjenek is meg, mert... pört indítok a Jövendő ellen, s irodalmi tolvajlással vádolván meg is nyerem«. A későbbi Kosztolányi jelleme és vérmérséklete érződik itt.

De most veszem észre, hogy engem is magával ragadott a levelek hevülete s az izgalom, én is magyarázgatni kezdek, ahelyett, hogy a legnagyobb elismeréssel szólnék Dér Zoltánnak erről a szép szolgálatáról, ahogy megérdemli. Mert elsősorban szolgálat ez a munka, szolgálat a magyar irodalomtörténetnek és ugyanakkor a városnak is, amely egykor csizmás és bundaszagú opstinárjaival külön szín volt és külön egyéniség a bácskai városok között, míg szellemi életével jogosan emelkedett magasan a vidék fölé.

Herceg János
(Üzenet, 1972. 11.)

CSÁTH-JUBILEUM

KEZDEMÉNYEZÉSEINK

Az Életjel szerkesztő bizottsága felfigyelt két olyan szükségletre, amely Szabadka egyetemesebb kulturális érdekeit érinti. A városban ugyanis már hosszabb idő óta érezhetővé vált, hogy az itt élő és tevékenykedő írók, újságírók és más közéleti munkások számára szükség volna egy olyan folyóíratra, amely hozzájárul a város irodalmi és művelődési életének további fejlődéséhez. Más szóval, a szerkesztő bizottság szükségesnek látta, hogy a havonként megrendezett irodalmi estek mellett egy állandó havi sajtóorgánumot is kapjanak az írók és az olvasók. Ezért olyan értelmű javaslattal állt a művelődési közösség elé, hogy meg kellene teremteni egy olyan folyóiratot, amely elsősorban a szabadkai írók közreműködésére építene ugyan, de nem zárkózna önmagába, hanem tágabb teret engedne a már fennálló folyóiratok mellett is mutatkozó igények kielégítésének. A művelődési közösség fölkarolta a kezdeményezést, s hosszas előkészületek után így született meg az Üzenet.

A másik kezdeményezés szintén irodalmi vonatkozásban merült fel, tekintve egyrészt Csáth Géza halálának ötvenedik évfordulóját, másrészt pedig azt a körülményt, hogy Szabadka köztudomásúlag szűkölködik köztéri emlékművekben. Éppen ezért az Életjel szerkesztő bizottsága azzal a javaslattal fordult a községi szkupstinához, hogy a város az évforduló alkalmából helyeztessen el emléktáblát Csáth Géza Petőfi Sándor utcai szülőházán, és valamelyik parkban állíttasson szobrot a jeles írónak. Ez a kezdeményezés szintén megvalósult.

URBÁN JÁNOS BESZÉDE CSÁTH GÉZA SÍRJÁNAK MEGKOSZORÚZÁSOKOR

Ötven évvel ezelőtt vettek búcsút Csáth Gézától hozzátartozói, íróársai, barátai, ismerősei. Az író ötven évvel ezelőtt hunyt el. Teste egyéjé lett szülővárosának fekete homokos humuszával, írói hagyatéka a magyar irodalom közkincsévé vált. Most, ötven év után, itt állunk Csáth Géza író, zenesztéta síremlékénél, sokan olyanok is, akik akkor, távozásakor még meg sem születtünk. Eljöttünk, hogy a modern magyar novellairodalom úttörőjének kijáró tisztelettel emlékezzünk. A drámai feszültségű önvallomások, az élet valóságát részleteiben feltáró meglátásai, merész természettudományi szemlélete, a népzenéről szóló kiváló és felismerő írásai, a nagyra hivatott drámaíró igazolói alkotásai itt maradtak ránk, a számontartás méltó értékeinek. Kezünkbe vesszük műveit és a realista ábrázolással megírt alkotásaiban életre kelnek a szavak. Az életet kereső lépéseket, az önmaga ellen való fordulást, az ezerarcú mindennap rejtett mozzanatait fedezte fel nekünk végső útra indulása előtt, hogy így jusson el az idők vonulásában a mindig újra érkező jelenbe. Ma ismét átérezzük annak az ötven évvel ezelőtti tragikus napnak az író iránti gyászát. Az írói alkotások számontartásának útján emlékünneünk tiszteletadásával helyezzünk koszorút Csáth Géza sírjára.

Csáth Géza sirjánál

KIRÁLY IMRE BESZÉDE AZ UTCANÉVTÁBLA LELEPLEZÉSEKOR

Terebélyesedő városunk új sugárútjaival és új, szép utcáival, virágaival és füves kertjeivel boldogabb, tartalmasabb életet kíván nyújtani minden embernek, aki Szabadka falai között él. De mindaz, ami ma él, történelmünk küzdelmes darabjaiból tevődött össze: alakult ki a múltban olyannak, amilyen volt, a mában olyannak, amilyent már a holnap is megkövetel tőlünk.

Így a város egy darab történelem, és ha figyelmesen járjuk végig, az utcáin olvasható nevekből összerakhatjuk népeink történetét.

Igaz, a történetírásnak ezen az átgondolt útján még csak az első lépéseket tettük meg, de így tovább haladva, hisszük, hogy nemzedékünk teljesíti azt, amit az idő a mi szabad égboltunk alatt feladatunkká tett. Készséggel vállaljuk ezt a feladatot, mert ez igen felemelő rendeltetés: a múltból és a mából hírt adni a jövőnek, hogy lássák és tudják: kik jártak itt előttünk és kik voltak az igényesebb és haladottabb élet fészekrakói.

Ma egy új utcát nyitunk, Csáth Géza utcáját, hogy ezzel is kiegészítsük — az előttünk jártak felidézésével — azt a névsort, amely még holnap is, holnapután is és mindig is kiegészítésre szorul.

Csáth Géza, az író, a zeneesztéta, a muzsikus, az orvos városunk szülőtte volt. A modern magyar irodalom előfutárja innen indult el: 1887. február 13-án született, itt élte ifjúkorát és tragikus körülmények között itt halt meg 50 évvel ezelőtt, 1919. szeptember 11-én. Alkotói hagyatéka gazdag s értéke között még mindig sok a feltárni való. Méltó zászlóhajtás a mai ünnep itt, szülővárosában, s most amikor *Csáth Géza* neve először megjelenik Szabadka falain, a Kertvárosban, ahol a Kosztolányi család sarjai éltek és élnek, szőlítés is ez az utcaavatás azoknak, akik hivatottak, hogy tovább érleljék és tovább vigyék alkotó szellemének termékenyítő erejét.

HERCEG JÁNOS BESZÉDE A CSÁTH-EMLEKTÁBLA LELEPLEZÉSEKOR

A költő, akinek az emlékére ma itt néhányan összeverődtünk, írásaival csodagyerekként jelentkezett, s alig múlt harmincéves, amikor saját akaratából meg kellett halnia. A közbeeső idő gyönyörök és gyötrelmek sűrű váltakozásában telt el, a szinte valószínűtlenül éles józan szemlélet és érzékelés perceivel, s a csupán évmilliárdokkal mérhető álmom mindent feledtető mámorában. Mikor írt? — kérdezhetnék a tájékozatlanok, akiket nyilván meglepett Csáth Géza novelláinak láttelepszerű realitása, kicsit talán még a valóság határát túl is lépő tényközlésével annak a sötét és fájdalmas fogantatású prózának, amely olyan jellegzetesen az övé volt. S erre a kérdésre a megbízható életrajzi adatok tanúsága ellenére se tudunk határozottan válaszolni. Mert egyszerűen lehetetlen megállapítani, hogy valóság és irrealitás milyen arányú összetevőiből születtek novellái, illetve mit adtak írásaihoz a serény és dolgozó hétköznapiak, s mit a mindent felfokozó szenvedély.

Egy bizonyos: a köztisztviselőben álló szabadkai városi főügyész fiának sietős volt a dolga, nyilván ezért érdekelte egyformán a zene, a festészet, az irodalom és a lélektan rejtelme, mint aki a művészetnek csak egy ágazatában nem képes kifejezni azt, pedig olyan türelmetlenül kikívánczozik belőle, s ami lehet az élet dicsérete, de lehet a titok megsejtése is azokban a régiókban, ahol a kisvárosi igénytelenség éppúgy véget ér, mint a vidék hangos és vérbő népeinek annyiszor felrótt dinomdánoma.

Rövid élete, korai fellépésétől a haláláig, tele van meglepetésekkel. Tizennégy éves, amikor néha igen szigorúan beleszól Szabadka zenei életébe, amely pedig Gaál Ferenc, majd Lányi Ernő vezetése alatt kultúraltabb volt, mint a többi vidéki városé. Huszonkét évesen már a Moravcsik-klinika tanársegédje, s ugyanakkor két ismeretlen muzsikussal, Bartók és Kodály »megbotránkoztató« zenéjének lelkes propagátora. Azt hinné az ember, ha majd novellákat ír, magával ragadja a képzelet szárnyalása, ahogy akkoriban mondták, s lírai tirádák zuhataga lepi be minden történetét.

Közben már írja is a novellákat a Nyugatba s a legolvasottabb pesti lapokba, tárgyilagos szemlélettel, száraz és szenttlen stílusban, s még csak

Az emléktábla leleplezése

el se szakad a vidéktől, ahol született: minden egyes történetének van valamilyen bácskai vonatkozása, ha ugyan nem az egész játékkeret adja a szülőföld, a város a maga tisztes polgáiraival, akikkel azonban furcsa és érthetetlen dolgok történnek. S épp ez a kontraszt a meglepő és lebilincselő Csáth Géza novelláiban, hogy a dolgoz és szürke Bácska, az időnként lármásan duhaj vidék ilyen háborzongató helyzeteket és eseményeket rejteget, ahol csendes, jóra való fiúk pusztá kíváncsiságból megölik anyjukat, s ahol szünet nélkül tart ennek a kétlakiságnak kísértettjárása.

De éppen azzal, hogy áttörte a valóság határát, s ott játszatta tovább a realizmus törvényei szerint a mindennapi életből vett emberi sorsokat, a mesétől és a fantasztikumtól egyformán óvakodva, ezzel érte el a maga idejében az akkori magyar próza egészen sajátos eredményeit. Hogy mi van a felszín alatti Bácskában, az Csáth Géza előtt Papp Dánielt és Gozsdú Elekét is élenként foglalkoztatta. De míg az egyiknél gyakran az idill ad háttérrel a mesének, a másiknál pedig a drámai sűrítés oroszos vigasztalansága a szembeötlő, addig Csáth Géza novelláiban egy egész különös és mégis a hihetőség határain belül maradt eredeti világ áll az olvasó elé, az ismerős helyzetrajz hitelességével, s az emberi helyzetek pontos leírásával. Éppen csak az ellentmondások szembeszegülésével, amelyeket azonban az elbeszélő mindig féken tart, a kétlakiság rendezett konfliktusaival, amelyekben az a megdöbbentő, ahogy akkor kezdődnek, amikor más történetekben velük ér véget a mese.

Csáth Géza történeteinek ismeretében, ahol e színes és gazdag vidék árnyékvilága jelenik meg pőren és szegényen, testén a valóság hullafoltjaival, s ahol az elbeszélő meg tudta teremteni az ellentmondások összhangját, talán nem is volt várható más, mint az, hogy a fiatal író a maga életéhez is megteremtse pusztító szenvedélyével a külön világot. Csáth Gézának ez a költői pokolra menése egyáltalán nem hagyott élete és irodalma között látható jeleket, mintegy magyarázatként írásművészte titkának, hanem mintha csak az istenek jutalma és büntetése lett volna az álomnak ez a fájdalmas gyögyöre azért a kimondhatatlan titokért, amelyet a magyar irodalom nagy korában neki adatott meg kimondania.

A jel viszont, hogy itt született és élt, nemcsak a magyar irodalomban fénylik vissza a szülőföldre: az igényre is figyelmeztet, amelyet Csáth Géza ezzel a várossal szemben támasztott, s ily módon e maga korában sokrétű társadalom és többnyelvű nép igényeit is segített ébresztgetni.

LAZAR MERKOVIĆ BESZÉDE A CSÁTH-EMLEKTÁBLA LELEPLEZÉSEKOR

Ezekben a múltó, kegyeletteljes pillanatokban, amikor itt megemlékezéseinkben és tudatunkban is maradandóbb emléket kívánunk állítani Csáth Gézának, ennek a sokoldalú alkotónak, írónak, zeneszerzőnek, kritikusnak, zeneesztétának, orvosnak, apáink és nagyapáink polgártársának, most, amikor ezzel az ünneppel arra törekszünk, hogy felelevenítsük művészi, életmély, tragikus és ellenpólusokkal teli emberi alakját, ellenállhatatlanul is arra kell gondolnunk, hogy városunkban végre megkezdődött e vidék szellemi értékeinek a fölértékelése egy új, korszerűbb és megfelelőbb kritikai megközelítéssel.

Ennek a folyamatnak a jegyében kerültek sorra a mai, Csáth Géza emlékének szentelt rendezvények is, amelyek, ha alkalmi színezetűk van is, elevenen emlékeztetnek bennünket e város, e vidék pozitív, haladó jellegű alkotói folyamatára és történéseire és azokra a személyiségekre, akiket kötelesek vagyunk megmenteni a feledéstől, kiemelni a terhes múlt mélységeiből, a letűnt idők összetett és szövevényes viszonyaiból, és feltárni, megvilágítani valódi, igazi értékeiket.

Ezt a nemes folyamatot mi vagyunk kötelesek véghez vinni — nyelvre és kultúr hagyományokra való tekintet nélkül — tiszteletből és szeretetből azok iránt, akik vállalkozó szellemük és alkotóerejük révén életünkkel és műveikkel hozzájárultak városunk és vidékünk előrehaladásához.

Ez a mi közös és nem csekély feladatunk, amely mindannyiunk vállalkozása kell hogy legyen: horvátoké, magyaroké, szerbeké egyaránt.

Miénk, akik évtizedeken és évszázadokon át tanultunk élni, és megtanultuk: létünket és terveinket csakis együttműködéssel valósíthatjuk meg.

BAGI KÁROLY BESZÉDE A CSÁTH-SZOBOR LELEPLEZÉSEKOR

Városunk szellemi, művelődési életének újabb állomásai következtek el. Bármilyen küzdelmesek is az évek és nagy erőfeszítéseket követelnek tőlünk a tevékenységek minden területén, azokról, akik a szellem fényét messzire világítóan élesztgették itt, Szabadka falai között, nem feledkezhetünk meg. Értékeinket érlelték és hírünket viszik tovább a holnap felé, az eljövendő nemzedékek számára, hogy tudják: kik éltek itt előttünk, kik raktak fészket ezeken a halmokon, és kik járultak hozzá ahhoz, hogy a mindennapi élet fáradtságos munkáján túl az ember szabad érzésvilágának is utat nyissanak.

A szoborleleplezés ünnepélyes pillanata

Csáth Géza, városunk szülötte halálának 50. évfordulóján jöttünk össze most. Az utódok itt épp akkor hajtának zászlót emléke előtt, amikor életműve reneszánszát éli. A modern irodalom egyik előfutárja 1887. február 13-án született Szabadkán. Innen indult el arra az útra, amely az indulás nagy napjaiban sokkal többet ígért, mint amennyi beteljesedett. Kivételes tehetség volt: nagyra hivatott egyéniség, aki az irodalomban, a zenében, a festészetben és az orvostudományban forradalmat akart megvalósítani. Budapesten még mint egyetemi hallgató, majd mint fiatal orvos kapcsolódott be a művészetek vérkeringésébe. Első novellái mehökkentően új hangot hoztak akkor, amikor Ady Dévényinnél tört be új időkben új dalaival. Nem véletlen, hogy az irodalomtörténészek töredékekben maradt műveit ma Franz Kafka alkotásaihoz hasonlítják, s az is jelentős mozzanat, hogy különleges kisugárzó erejével termékenyítően hatott korának legnagyobbjaira: köztük Kosztolányira, szintén városunk szülöttére, akinek unokatestvére volt, és Karinthy Frigyesre, a századforduló és a húszas évek igen jeles írójára.

Csáth Géza a novellairódalomban kétségtelenül maradandót alkotott, de drámaírói törekvései is komoly figyelmet érdemelnek, hiszen a nemzeti romantizmus második fénykorának idején merészen vállalkozott a realista ábrázolásmódra és kíméletlenül leplezte le a hazug boldogság fényében sütkező feudálkapitalista Magyarország uralkodó rétegét s mindazokat a kispolgárokat, parvenü lényeket, akik a hamis fény közelében a szolgai dicsőítés hangjaival igyekeztek maguknak úri életmódot biztosítani Középkelet-Európában a soha le nem tűnőnek vélt császári és királyi, kétfejű sással ékesített nap korongja alatt. Csáth Géza merészen rántotta le a rózsaszínű biedermeieri lepleket és megmutatta az embert olyan esendőnek, amilyen.

Az íróban, a zeneesztétában, az orvosban az alkotói erények biztatón találtak; az ősi erő, a nép felé fordulása kora hangvételének megfelelően azokban a tanulmányokban jutott kifejezésre, amelyeket — mint zenekritikus és esztéta szinte elsőként — már 1906-ban Bartók Béla népzenei kutatásainak forradalmi jelentőségéről írt... »Olyan muzsika ez — írta Bartók szerzeményeiről —, amely első hallásra még a legeslegújabb zenével táplálkozók füleit is megdöbbeníti. Formában, kidolgozásban, hangzásban egyaránt merő újság ez a zene és az alapja, a gyökere mégis ott van mindannyiunkban... Mindebben ráció, zenei tartalom és jövő lakozik«.

Muzsikus is volt és költői lélek is, és tragikus életű. Számára és az utódok számára az volt a legtragikusabb, hogy nem mondhatta el mindazt, amit még el szeretett volna mondani, mert a kábítószerektől fellépő fehér kór harminckét éves korában elsodorta az élok sorából: szülővárosának határában halt meg 1919. szeptember 11-én... Hogy mit és mennyit alkothatott volna még, azt itt és most felmérni nem tudjuk már.

Ma, amikor a színház és a zeneiskola között, az írónak, drámaírónak, zeneesztétának ezzel a szoborművel emléket állítunk, ez az ünnepélyes aktus egyben szellemtörténeti ünnepségsorozat nyitánya is: az egészségvédelem nagy géniuszainak panteonjához hasonlóan itt, ebben a parkban és városunk más jeles helyén emléket állítunk azoknak az alkotóknak, akik népeink szellemi és művészi életét gazdagították és a nyelvi elhatároltságon túl a műalkotás kötötte őket testvéri egységbe ennek a városnak a falai között.

Zászlóhajítás az emlékmű előtt

AZ ÁRNY ZARÁNDOKA

Talán még Kosztolányi sem gondolta, hogy fél évszázadnak kell elmúlnia, amíg az irodalomtörténészek visszatérnek Csáth Gézára. Pedig már régen eljött az a nyugodtabb kor, amelyet emlegetett. De a »hálás utókor« Csáth Gézával szemben mostohának, háládatlannak bizonyult: csak több mint ötven évvel utolsó kötete megjelenése után figyelmeztette ismét a nyugtalan szellemű, a kísérletezés iránt fogékony olvasót jelenvalóságára. Mert mindeddig csupán feledésbe merült művek őrizték a modern magyar széppróza e különös, tragikus sorsú alkotójának az emlékét.

Pedig méltatlanul mellőzött író volt ő, s egy kicsit még ma is az, mert még mindig nem jelöltük ki megnyugtatóan a helyét prózairodalmunk fejlődésében, s meg sem próbáltuk tüzetesebben elemezni munkái számát illetően nem túl terjedelmes, de annál jelentősebb életművét. Való igaz: évtizedeket késtünk megismerésével és megismertetésével, többarcúságának fölismerésével, hiszen csak most tesszük ezt, amikor Franz Kafka szorongással teli, bizarr írásai világirodalmi síkon vetítik eléünk egy nyomozás, félelmetes életérzés sajátos képét, és igazolják ennek az életérzésnek emberi és művészi hitellességét.

Persze, ebből a többarcúságból félreértések is adódhatnak, s kísért a veszély, hogy az a nyereség, amelyhez Csáth Géza juttatta a modern magyar novellát, ilyen félreértések áldozatául esik. Volt idő ugyanis, amikor naturalistának tartották, újabban viszont Franz Kafka magyar elődjeként szokás emlegetni. Egyik besorolás sem alaptalan. Az idegorvosi analízist, amellyel Csáth embereit és helyzeteit jellemezni tudta, az ábrázolás kíméletlen pontosságát, szenvtelenségét naturalista sajátoságként is föl lehetne fogni, — ha ezekben rejlene a mű értelme. Csáth Géza azonban példázatos író, gyilkos objektivitása magasabb szándékot szolgál, titkot nevez meg. S gyakran olyan rejtett titkait az emberi léleknek, amelyekről a kifelé figyelő naturalizmusnak csak sejtelmek lehettek. E titkok előtti orvosi tárgyilagosság már nem a műszer tárgyilagossága, hanem az emberi lét törvényeit tudó lélek magasrendű fegyelme.

Ennek értéke csak nő, ha tudjuk, hogy ez a tudás álom, kéj, örület, kegyetlenség borzongató és riasztó titkai fölé hajolt, s ezek láttán is meg tudta őrizni az orvosi objektivitás epikusfölnyét. Jártassága a modern lélektanban, orvosi gyakorlatának sok tapasztalata nem nőtt rá novellisztikájára. Nem élt vissza az orvosi köresek kínálkozó bőségével, — az emberi lényeg betegségeire figyelt. Azokra az esetekre, fordulékokra, amelyekben a kor közérzetének diagnózisát adhatta. De ezeket aztán nem a titok előtti borzongás romantikus izgalmával, hanem a diagnosztika szemével nézte. Olyan közéről és olyan természetesen. Ez ad súlyt és erőt fantaszტიkumának, s ez juttatja írásait olyan jegyekhez, hogy eredetisége Hoffmann és Poe után és Kosztolányi szomszédosságában is szembeálló tud lenni.

S ugyanilyen eredeti Kalkához mérten is. Nem is tudtak egymásról, de lényegesebb, hogy Kafka a szorongás okát a társadalom mechanizmusában találja meg, s egész szövevényét végigbetűzve tárja föl a kiszolgáltatottság rendszerét. Ezért minősülhet több műve a fasizmus előképeinek. Csáth Géza is dél, de ez a félelem önmagában, az emberi lélekben érzi okait. S ezekre figyel. Arra, hogy az egyensúly látszatai mögött a betöltetlenség milyen kóros aktivitása lappang, s így figyelmeztet az embert fenyegető veszélyekre: nem a külső viszonyok tényekben, hanem a belső hiányban érve tetten az abnormis kütörés barbár erőt, amikor az oktalannak látszó agresszivitás esetét ábrázolja. Nem vitás, hogy műveinek társadalmi érvénye kétségesebb ezáltal, mint Kalkáé, de az eset nála valóban csak emberi köresek, s nem a létezés jellegzetessége.

Csáth Géza írói világának csak egyik pólusa az a riadalom és borzongás, amelyet a lélek alvilágának ismerete ébreszt benne, a másik póluson pedig folyton az egészség, az életvágy és a remény erői dolgoztak. S e két pólus között dinamikus áramlás zajlott, s csak életpályájának korai megszakadása akadályozta meg abban, hogy ez az áramlás a maga nagy művészi lehetőségeit megteremje.

Ezt az áramlást folyton új impulzusokkal látta el sokoldalú műveltsége és érdeklődése: író volt, zeneszerző, volt érzéke a festészethez is, s egyéniségének erejére, művészi intuícióinak élességére vall, hogy szuverén kezdeményezőként lépett föl mindezekben a területeken, olykor a céhbelleket is megelőzve. Nem véletlen, hogy a Nyugatban annyira megbecsülték zenekritikáit, hogy idegorvosi tudása sokszor Kosztolányit is megihlette, hogy festői elképzeléseit később Rippl-Rónai pasztelljein látta igazolva. Joggal vállalhatta tehát magát Hoffmann utódjának, nemcsak fantáziájuk közös járása, de sokoldalúsága miatt is.

Ez a gazdag tehetség azonban hajlamainak termékeny egyensúlyát hamar elvesztette. A köznapok szürkeségével szemben nem a kíméletlen szembesülést választotta megoldásul, hanem a narkózis kínálta mámort. S ezzel az író, aki mindenáron ki akart törni a maga kicsinyes nyúgeiből az álmok boldogító világába, egyre inkább az érdektelen dolgok és a beteges képzelődés kuszaságaiba veszett. Ahogy Kosztolányi írja: nem érezte többé »az ősi tragikumot, a vágyat, amely kielégülésért kiált, és a csömört, mely a kielégülés után jelentkezik.« És ezzel voltaképpen az író terepéről átlépett a betegség terméketlen lejtőire. A kifejlés ismeretes. A kétségbeesett mentő kísérletek ellenére, hogy megszabaduljon az iszonyú szenvedéstől, a morfium végül is felőrölte idegzetét, s utolsó hónapjait már szörnyűségek közepette élte: gyötrelmes féltékenység, testet-lelket emésztő, önmarcangoló és másokat vádoló válság és kórházi tortúrák között, míg nem önmagát meg nem ölte.

Fél évszázad múlt el azóta, de bár sírjára nem állítottunk fekete pácolt nagy tölgyfa keresztet, ahogyan azt szeretne volna, és nem vésettük be Weiner Chopin emlékére írt művének utolsó öt ütemét, mától kezdve utca is, emléktábla is, mellszobor is jelzi, itt született, Szabadkán. Jó, hogy eljött végre az a »nyugodtabb kor«, amikor az irodalomtörténészek visszatérnek rá. »Angyali gyilkosa« volt feleségének és önnönmagának, »zarándoka az árnyak«, ahogyan azt unokafivére mondta róla, akinek nemcsak rokona és barátja, hanem inspirálója, sőt — Németh László szerint — egyben-másban előfutárja is volt. Megnyugtató, hogy visszatérnek rá, mert társtalanságában is nála jelentősebb egyéniségeket is megihletett. Ezért műveit nem kezdi ki az idő, még ha sosem volt — és félő, hogy nem is lesz — annyi olvasójuk, amennyit azok művészi értéke — a korról adott félelmetesen pontos diagnózis miatt — megérdemeine.

Dér Zoltán

Akik Csáth Géza életművét idézték: Dér Zoltán és Szelei István

A MODERN MAGYAR IRODALOM ELŐFUTÁRJA

Azok a katonák, akik 1919. szeptember 11-én néhány kilométerre szülővárosától, Szabadkától, a frissen megvont demarkációs vonalon körülállták az alig harminckét éves dr. Brenner József hűlő tetemét, akit nemrég még Csáth Géának ismert az irodalmi világ, nyilván nem tudhatták, hogy benne az új próza legígéretesebb reménysége veszett el. Az öldrökléshez szokott és szokatott emberek számára a fiatal orvos öngyilkossága csak egy volt az ezer és millió halál közül — nem több egy idegbeteg emberi összeomlásánál, amit ezerszám és sokféle változatban produkáltak a nehéz idők. Az igazi tragédia, az íróé azonban csak halála után teljesedett be, az utókor ítéletében. A két háború közti magyar irodalomtörténet megítélése szerint Csáth azt az intenzitást fejezi ki, amelyet a morfium nyújt az embernek; az ötvenes évek esztéta-ideológusai pedig csak mint különös kísérletezőt emlegetik, az irodalmi naturalizmus elkötelezettjét és egy válfájának művelőjét, aki orvosi diagnózisokat és pszichotikus kóreseteket foglal novellakeretbe, aki tehát Zola biológiai elvére esküszik, ahelyett, hogy az emberi cselekvés társadalmi rugóit kutatná, s éppen ezért mint terhes és dekadens örökségtől igyekeztek emléktől megszabadulni.

Az értékelés e hibás kiindulópontjai, az iskolákba és irányokba való erőszakos besorolás szándéka — ezek voltak az okok, amelyek miatt a magyar próza második vonalában, az epigon naturalisták között jelölték ki a helyét. Holott ha a naturalizmus a valóságosnak, a tipikusnak, a fantáziátlan élet-szerűségnek a költészete, akkor Csáth az irreálisnak, az individuálisnak, a megsejtettnak a költője; ha a naturalizmus a részletek, a megfigyelés és a tapasztalat felől közelíti meg a tárgyat, Csáth a részletben az egészet, az anyagban az anyagtalant keresi, s így az empirikus valóság fölé kerekedve, annak képét, a dologi világot szimbólummá növeszti.

S most, legalább ezen az évfordulón, meg kell mondanunk, hogy nem különben járt el emlékével a hazai magyar irodalmi tudat sem. Ennek természetesen történelmi okai is vannak. A Csáth halálának évével induló jugoszláviai magyar irodalom nem léphetett nyomdakaiba, hisz nem hagyományozott ránk sajátos viszonyaink között tovább fejleszthető eszméket, a kisebbségi életben hasznosítható gondolati örökséget, vagy példamutató írói magatartásformát. Másrészt annak az ízlésnek, művészi szemléletnek és világerzésnek, amely életművéből árad felénk, a magyar irodalom csak egy különleges, vissza nem térő pillanatában, irodalmunk urbanizálódásának csak egy időbelileg szorosan körülhatárolt szakaszában lehetett érvényes, s ezért Csáth Géza szellemi hagyatéka nem épülhetett bele abba az irodalmi képletbe, amit vajdasági irodalomnak nevezett az utókor. Szentelekycék romantikusnak mondható szemléletében, e modernizált miliőelmélet szerint vajdasági író az, akit a táj, a hazai világ ihletett meg, aki az akácok alatt érzi magát otthon, aki Vajdaság topográfiailag is hiteles képét rögzíti palettáján. Igazságtalanság lenne persze, ha ezt a Vajdaság-elvűséget egyszerűen a művészi horizontok erőszakos megszükitésének és összezsugorításának fognánk fel, s szembeállítanánk Csáth oldottabb s korántsem meghatározó vidékélményével. Tudnunk kell, hogy a Kéve, az Akácok, a Kalangya s a húszas-harmincas évek egyéb költői szimbólumai az ugartörő Szentelekycy számára nemcsak — vagy nem elsősorban — művészi program, hanem kényszerűség is, annak a felismerése és tudomásulvétele, hogy az egyetemes magyar irodalom század eleji, városias, antiregionális fejlődési folyamatai a vajdasági magyarságnál — irrelevánsok lévén — megszakadnak, és hogy egy másféle akcentusú költői szóznak az ideje következtelt el, amely a szellemi különfejlődés tényével mint adottsággal kénytelen számolni. A Csáth-novella ilyen szellemi konstellációban nem lehetett organikus eleme az irodalmi fejlődésnek, s maga az író sem képzelhető el ebben a kénytelenségből önmagába vonuló irodalmi tenyészetben, éppúgy — noha más okoknál fogva —, ahogy Adyt sem tudjuk elképzelni a babitsi ezüstkorbán.

Csáth döbbenetesen rövid írói pályája és művészi szándékai tehát csak azok között a határok között nyerhettek értelmet, amelyeket egyik oldalról a századforduló, a másiktól pedig az első világháború vont meg. E két évti-

zedben a kor stílusalakító erői egy Európára jobban odafigyelő eszményt kínáltak fel a magyar íróknak, a világ olyanféle művészi megragadását, amelyben az embert, az ábrázolás tárgyát, nem a regionális tényezők, hanem a lélektani determinánsok határozták meg, az egyéniség jegyei; kanti meghatározással az emberi magánvaló. A kortárs, a fiatal Lukács György jellemezte úgy ezt az írodalmat, hogy benne »az egyéniségek élesebben válnak el egymástól, mint valaha... a modern művészetben csak az eredeti lehet művészi is: ahol nincs kultúra, ott minden konvenció csak művésziellen lehet.« Nos, ebben a korszakban szívódott fel a magyar irodalom vérkeringésébe — mint ahogyan maga Csáth írja a *Muzsikások* c. novellájában — »az új nemzedék izgatót és telhetetlen vágya a szép és művészi iránt« s ennek az új művészi tudatnak ő maga is feltétlen híve és hirdetője volt.

A művészi gyakorlat — mint az esetek többségében — látszólag az ő esetében is ellentmond az elméletnek, s mintha korrigálta volna az »egyén mint olyan« elvét irodalmi tevékenységében. Csáth Géza helyi színeit, a környezeti befolyását írásművészetében ugyanis a mondottak ellenére sem lehet mellőzni, még kevésbé tagadni. A szabadkai magyar lateiner-társadalom, a regőcei sváb parasztvilág, a bunyevác és szerb motívumok, Palics vagy az epreserdő a maguk háromdimenziós fizikai valóságában, kitapinthatóan jelen vannak elbeszéléseiben. S mégis: Palics, Szabadka, Regőce az ő számára csak véletlen színtér, csak kézenfekvő modell, amely nem önmagáért, tárgyi valóságáért, hanem jelképiségéért, szimbólum volta miatt fontos: objektív keret és építőanyag csak, amelynek segítségével konkrét képbe foglalható a nem tárgyi valóság, éppen úgy, ahogy vér és szellem szerint rokona, Kosztolányi Dezső számára is. Egy pillanatra sem kétséges, hogy a Kút gyűlölködő Jausz Konrádjai, Meyer Lőrincel, Huber Francián nem születhettek volna meg a regőcei sváb világ látványa és átélése nélkül, s a Petrovics albró alakjának megrajzolásához is a szabadkai polgárvilág szolgáltatta a mintát. De ez csak staffázs lehetne egy lokálszínes novellához, ha nem mutatna túl önmagán. Mindez csak eszköz és alkalom egy másféle — sokkal rejtettebb világ megsejtetéséhez, a mélyrétegek felszínre hozásához. Érdekes jelenség (talán véletlen, talán törvényszerűség — irodalomtörténeti feladat ezt kikutatni), hogy az urbanizálódó magyar próza, az intellektuális és lélektani érdeklődésű magyar novellairódomlalom úttörői túlnyomó többségükben a magukkal hozott vidékélményt fejlesztik ebbe az irányba: a Cholnokyak, Lovik Károly, Ambrus Zoltán, Kaffka Margit, Török Gyula, nálunk pedig Herceg és Szirmai. Csáthban is így lesz a vidékélmény fermentuma egy nemesebb novellisztikának, amely már nem elégszik meg a tájszínek felrakásával, hanem azt csak eszközül használja magasabbra tekintő művészi céljai eléréséhez.

Arra a kérdésre tehát, hogy e félszázados évforduló alkalmán túl is miért tartjuk elsődrendű feladatunknak Csáth Géza emlékét idézni és ápolni, hogy miért valljuk magunkénak és ma is időszerűnek a mi szellemi közösségünkben, feleletünk Csáth írói és művészi programja lehet: a közvetlen élményből, a vidék motívumaiból a táj misztifikálása nélkül s öncélú ábrázolásának veszélyeit messze elkerülve — hogy úgy mondjuk: a tájat humanizálva és emberileg átlényegítve — teremtett meg egy írodalmat, amelyben nemcsak lokális önmagunkra, hanem emberi mivoltunkra is ráismerhetünk. S ezért tartjuk a mindmáig csak felszínesen ismert s még ma sem teljesen feltárt opusát olyan mérföldkönek, amellyel a magyar próza — a miénk is — önmagát mérheti.

Szeli István

CSÁTH GÉZA-ÜNNEPSÉGEKET RENDEZNEK SZABADKÁN

A magyar irodalom szabadkai barátai évek óta rendszeresen összejönnek az Életjel címmel rendezett »előújtság« előadásaira, melyen helyi és vajdasági előadókon kívül gyakran szerepelnek magyarországiak is. Az idén új kezdeményezéssel bővítette hatókörét az Életjel: kis, egy-másfél íves írásokból Életjel Miniatűrök címmel a bibliofiloknak is csemegéül szolgáló kiadványsorozatot indított. Első számában Lévay Endre esszéje *Új lélekindulás* címmel elemzi a vajdasági magyar irodalom és művészet törekvéseit, a másodikban (*Zsombékok*) Sáfrány Imre állít emléket a jeles szabadkai festőnek, Vinkler Imrének (1928—1967), a harmadikban (*Kortársaim*) Dési Ábel félszáz írástudónak költői portréját rajzolja meg Ács Károlytól Bori Imrén, Herceg Jánoson át Zákány Antalig. Kolozsi Tibor *Örtűz fényében* című tanulmánya (4. sz.) a szabadkai folyóiratok és a könyvkiadás múltját tárja föl mintegy adalékul a vajdasági magyar irodalom történetéhez. A 82 éves kitűnő festőművész, a Magyarországon is jól ismert Balázs Árpád *Bolyongó paletta* címmel önéletrajzát adta ki (5. sz.).

A Csáth Kör jubileumi műsora

A szabadkai irodalmi hagyományok legkitűnőbb ismerője, az Életjel fő szervezője, a kiadványsorozat egyik szerkesztője, Dévavári Zoltán *Az árny zarándoka* címmel, a szabadkai születésű Csáth Géza halálának fél évszázados fordulójára sok ismeretlen adattal gazdag arcképet rajzolt a tragikus sorsú íróról (6. sz.). Nem csupán végzetes szenvedélyének, morfinizmusának az alkotást elébb serkentő, utóbb megbénító következményeit, Csáth betegség-történetét vázolja föl, hanem kiadatlan kéziratok ismeretében tárgyalja és értékeli Csáth drámairói életművét is.

Szeptember 11-én, Csáth Géza halálának 50. évfordulóján, megemlékező ünnepségeket rendeznek Szabadkán. (Az Irodalmi Lexikonban mind születési, mind halálozási adata téves. A Magyar Életrajzi Lexikonban csak a halálozási adata hibás. Helyesen 1887. február 13-án született és 1919. szeptember 11-én halt meg.) A szintén szabadkai születésű, most a Német Szövetségi Köztár-

saságban élő Almási Gábor készítette el Csáth Géza mellszobrát, melyet az évfordulón a városháza és a zeneiskola közötti téren ünnepélyesen lepleznek le. Az Életjel rendezésében lezajló ünnepségek során megkoszorúzzák az írónak a Bajai temetőben levő sírját, emléktáblát lepleznek le szülőházán, majd utcát neveznek el róla. Este a színház kistermében irodalmi esttel adóznak emlékének. A műsor érdekessége, hogy Lévay Endre monodramájában idézi föl Csáth Géza alakját.

P. L.

(Magyar Hírlap, 1969. szeptember 5.)

SZOBORLEPLEZÉS SZABADKÁN

A mai nap jelentős dátum Szabadka művelődéstörténetében: a hatszáz éves városban első ízben leplezték le egy író, egy művész szobrát. Az Életjel, az immár több mint egy évtizede óta rendszeresen megjelenő irodalmi élőújság kezdeményezésére megemlékeztek a szabadkai születésű Csáth Géza halálának ötvenedik évfordulójáról. A modern magyar novellisztika egyik előfutárának az életműve éppen most éli virágkorát.

Az ünnepségen — többek között — megjelent Kovács László, a Tartományi Képviselőház alelnöke is. Az évforduló alkalmából megkoszorúzták a sokoldalú művész — író, kritikus, zeneszerző, festő és orvos — sírját, szülőházán emléktáblát helyeztek el, egy utcát róla neveztek el, a városháza melletti parkban pedig Bagi Károly, a községi székfőnök elnöke leplezte Csáth Géza mellszobrát, Almási Gábor neves szabadkai szobrászművész alkotását.

A jelentős ünnepség nemcsak Szabadka, de Vajdaság irodalmi életének is az ünnepe. Este a Népszínházban előadást tartottak, amelyen földidéztek a tragikus körülmények között elhunyt művész emlékét és kellő elismeréssel adózták életművének. A műsor keretében bemutatták Lévay Endrének Csáth Gézáról írt monodramáját, amely a jugoszláviai magyar irodalomban az első ilyen jellegű mű. A dráma szövege külön füzetben is megjelent. Ezenkívül elhagyta a sajtót Dér Zoltánnak a kiváló íróról szóló tanulmánya is.

(Tanjug, 1969. szeptember 11.)

A SZOBORRÓL

Kedves Szerkesztőm!

Nagyon hálás lennék, ha leveletem »személytelenül« olvasnád, és nem zavarna az a tény, hogy bevezetőül Csáth Géza szobrának leplezését választottam, amire, ki tudja, sor került volna-e, vagy mikor került volna sor, első-sorban nélküled és Dévavári Zoltán nélkül.

Szerintem ez a szobor-ügy fordulópont városunk kulturális életében, és ha nem is gondolom, hogy kultúrelvünk számára az a legfontosabb, hogy pótoljuk, miért csak most, még az sem, hogy milyen sorrendben emelünk szobrot városunk nagyjainak, annál lényegesebbnek tartom, hogy megtört a jég, hogy az első szobor végre ott áll a központ egyik terén. És nemcsak a város egyik elhunyt nagy fia emlékére, hanem mindannyiunk, minden nemzedék biztatására, hogy a jóért és haladásért győzedelmeskedni fog azon az úton, melyet kiválasztottunk magunknak — az egymással történő eszmecsere, egymás meggyőzése útján.

En azt hiszem, hogy évtizedes »kulturárharc« folyt nálunk a szobrokért. Évtizedek, de biztos, hogy egy jó évtized választ el bennünket az első kezdeményezésektől. Mert mindig voltak itt emberek, akik a felszabadulás után úgy vélték, hogy azt is magával hozta a felszabadulás, hogy szabad hazánk felszabadult városában szobrot állítsunk azoknak, akik kiemelkedtek közülünk, elődeink közül, akik városunkért, közösségünkért, a holnapért marandót adtak. Mindig voltak olyanok, akik úgy gondolták, hogy ez történelmi kötelesség. Hogy ez hozzátartozik ennek a városnak a kultúrájához. Mert azt

távolról sem képes úgy jelképezni egy balul sikerült szökőkút, mint egy szobor. Arról már nem is beszélek, hogy a legtöbb, amit tereink szépítésének és kultúránk fejlődésének bemutatására nyilvános emlékműként építhettünk, ez a városháza háta mögötti és az Októberi forradalom téren emelt clochmerle-i intézmény, melyet ugyan megirigyelhetne tőlünk sok, a miénkél nagyobb és gazdagabb város, de mi megirigyelhetnénk nálunk kisebbeket és szegényebbeket, mert parkjaikat és tereiket történelmi emlékeik bronzba öntött jelképe teszi széppé, örökéletűvé.

Nincs okunk arra, hogy másként tekintsünk fejlődésünkre, mint ahogy ezt Lenin tette. A káderek oldják meg a problémákat. De nem szeretném, ha igazságtalanok lennénk. A régebbi káderek vállán jutott fejlődésünk az öngigazgatású szocializmus magaslataig. Az újak nem alkották, formálták azt folyamatosan nélkül. De az újaké az elismerés, amiért a régiak munkájának eredményeiben meg tudták találni az új születését, és amiért el tudták dönteni azt a vitát, azt a nemes vitát, amelyet az elődök egy évtizedig folytattak. Így került sor arra, hogy az Életjel a Te és a Dévavári kezdeményezésére folytatta az eszmecsere és most már véglegesen eldőlt, hogy felállítjuk a város központjában Csáth Géza szobra mellé Boza Sárčević szobrát. **Hisszük** és reméljük, hogy kihozuk a város központjába, ki a szabad terekre Matko Vuković, Kizur István, Lazar Nešić szobrát. (...)

Hisszük és reméljük, hogy ettől kezdve most már így lesz ebben a városban. Együttesen, közös erővel — egymás kultúrájának nemcsak megbecsülésével, hanem megismerésével és elismerésével.

*Őszinte híved:
Kvazimodo Braun István
(Magyar Szó, 1969. szeptember 11.)*

EGY SZOBOR — MINT HÍRNÖK

A napokban említésre méltó műtárggyal gazdagodott Szabadka belterülete. A város központjában, a régi városháza és a társadalombiztosító intézet épülete közötti parkban ott áll Csáth Gézának, a modern magyar irodalom egyik, szabadkai születésű előfutárának mellszobra. Ezúttal nem Csáth Géza érdemeit kívánom méltatni halálának évfordulójával kapcsolatban, megtette ezt helyettem más a szoborleleplezés ünnepségén. Csáth Géza mellszobra ezúttal absztrahálódik a gondolataimban, személyiség nélküli szobor lesz belőle. Egy szobor, amely a város belterületét díszíti.

Szabadka — sajnos — nemigen bővelkedik emlékművekben. És ez a szegénység nem is csupán napjainkra vonatkozik, azaz nem Szabadka kulturális visszafejlődését jelzi, amiről — okkal vagy ok nélkül — olyan sok szó esett az utóbbi időben, hiszen ez a város sohasem jutott el odáig, hogy utcáin, terein, parkjaiban emlékműveket állítson a múlt kimagasló egyéniségeinek, akik akár a tudomány, akár a művészet, akár a társadalmi harc terén kimagasló eredményekkel gazdagították e vidék, vagy éppen a város életét. Akármennyire töröm is a fejem, az egyetlen, Fekete Iván cárnak nevezett Jovan Nenadon kívül nemigen jut eszembe egyetlen más személyiség sem, akinek emlékét valaha is szobor őrizte volna a város falai között. Szabadka — ha voltak is ilyen igényei — megelégedett a Szentháromság szobrával, vagy a Flórián-szoborral, és az új idők háborúra, fasizmusra, rombolásra és gyilkolásra emlékező légkörének kellett beköszönnie ahhoz is, hogy Toma Rosandić emlékműve helyet kapjon a Fasizmus áldozatainak terén, a park előtt.

Tudjuk, érezzük, hogy egy várost nem csupán ipari kapacitásai, nem csupán kibontakozott kereskedelme tesznek városná, hanem a városi ranghoz szorosan, elválaszthatatlanul hozzátartozik a kulturális felépítmény megannyi megnyilatkozása is, kezdve a képzőművészeti élettől, a színházi és zenei életen át egészen a konkrét megnyilvánulási formákig. A műemlékvédelem — ami egyébként szintén meglehetősen alacsony szinten áll erre mifelénk, hiszen egyebek között még csak egy kis emléktábla sem mutatja, hogy hol is állt valaha Kosztolányi Dezső lebontott szülőháza —, szóval a műemlékvédelem nem csupán a régi műemlékek, értékek megvédését, megóvását jelenti, hanem

a múlt értékeinek megőrzését is — ha kell, új szobrok, új emlékművek formájában. Magyarországon járva, a városok utcáiban sorakozó emléktáblákat figyelve, bizonyára némi túlzásnak is tartjuk ezt a múlt értékeihez való ragaszkodást, ezt a túlzást érző hangulatunkat azonban minden bizonnyal befolyásolja az is, hogy itt nálunk viszont nagyon is kevés figyelmet tapasztalunk ezek iránt a kérdések iránt.

Igaz, nem is olyan régen elkészült Kizur István, Lazar Nešić és Matko Vuković kis mellszobra, de arányaik annyira elveszöek, hogy nem is állították ki őket szabad területre, hanem ma is csupán a kultúrpalota vesztibüljéjé díszítik. És igaz az is, hogy az egészségügyi intézet kezdeményezésére és önálló vállalkozásában immár néhány szobor is emelkedik az intézet épülete előtt az orvostudomány kimagasló alakjairól, de ezek a szobrok is egy eléggé félreese helyen vannak, és elsősorban egyetlen intézményhez fűződnek.

A mostani Csáth-szobor, amely — igaz, szintén csak meglehetősen szerényen — a város központjában emlékeztet arra, hogy az irodalom, a művészet terén is akadtak nagyjai Szabadkának, éppen szokatlanságánál, újszerűségénél (legalább is szabadkai vonatkozásban újszerűségénél) fogva magasodik ki a város mindennapjaiból, úgyhogy e szobor felállításával nem is csupán Csáth Géza emlékét idézi fel a városnak a múlt értékeit tiszteletben tartó és ápolni igyekvő nagyközönsége, hanem még inkább egy új törekvés kibontakozását is jelzi. Mert hát ez a Csáth-szobor nem csupán egy író emlékműve — és hadd tegyük hozzá, hogy tulajdonképpen csak az évforduló magyarázza elsősorban, hogy miért éppen Csáth Géza kapott először közterén álló szobrot Szabadkán —, hanem ugyanakkor hírnöke is: a múlt értékei iránt egyre folkozódó érdeklődés és megbecsülés egyik első hírnöke. (...)

A szabadkai Életjel, ez az irodalmi élőújság, amelynek kezdeti célkitűzése az volt, hogy kapcsolatot teremtsen az írók, zenészek és más művészek, valamint a nagyközönség között, igen jelentős ugrást tett fejlődésében akkor, amikor egy esztendővel ezelőtt megindította kis füzeteit, amelyeknek az a céljuk, hogy a betű erejével is hozzájáruljanak a város (nem csupán, de elsősorban a város) kulturális múltjának feltáráshoz, értékeinek regisztrálásához, akár a régebbi múlttól van szó, akár a jelen immár lassan múltba vesző értékeiről. Ennek a múltat felmérő akciónak, indulásnak voltaképpen szerves része a mostani Csáth-szobor megszületése, szerves része az is, hogy az évforduló kapcsán utcát kap Szabadkán ez a század eleji, nagyratörő, de az élet szövevényeiben elbotló író is, és szerves része az a további terv is, amely azt ígéri, hogy Szabadka belátható időn belül újabb szobrokkal is gazdagodik.

Persze, a terv megvalósításához a közösség segítsége is szükséges, és igen biztató jel, hogy az Életjel kezdeményezése megértésre talált a város vezetői körében is. Ezen az úton tovább haladva, minden bizonnyal sikerült eljutnunk odáig, hogy bátran elmondhassuk: lám, ma már ebben a tekintetben sem igaz a kissé lenéző, szokványos megállapítás, hogy Szabadka a világ legnagyobb faluja.

Kolozsi Tibor
(7 Nap, 1969. szeptember 12.)

CSÁTH GÉZA ISMÉT KÖZÖTTÜNK VAN

Alig néhány évvel ezelőtt még szinte ismeretlen volt előttünk Csáth Géza író és zeneesztéta neve, s ez nem is csoda, hiszen az iskolák irodalmi tananyagában sem szerepelt, beleértve a magyar nyelv és irodalom úvidéki tanszékét is. Az írónak és életművének, munkásságának immár fél évszázados elhallgatása nem csupán az egyetemes magyar irodalomtörténet mulasztása, hanem a »vidéki« szellemi élet átka is — a mi reményességünk következménye, mert mulasztásunk jó adag komplexussal is párosul.

Egészen az utóbbi időkhig úgy voltunk szerény, de létező és nem lebecsülendő irodalmi, művészeti, szellemi hagyatékunkkal, örökségünkkel, hogy talán azt jobb nem is feltárni, a szellemi múlt felszínére menteni, mert ezzel majd még »vidékiesebb« magatartást tanúsítunk.

Az írónő (balról) a szabadkai emlékünnepen

Kevés számú — ha szabad így mondanunk — szellemtörténeti bűvárunk kezdeményezése, úttörő munkája nyomán azonban megtört a jég. Dr. Bori Imre egyetemi tanár feltáró és szembesítő tolla, kutatásai nyomán egymás után előbukkantak a múltból olyan vajdasági alkotók, akik miatt nem kell szégyenkezniünk. S a napokban, pontosabban szeptember 11-én teljes bizonyossággal betört a köztudatba egy, a század elején Szabadkán tevékenykedő sokoldalú művész.

A jeles irodalmi portré és munkásságának felmutatása ezúttal északi városunk irodalmi élvajdaságának, az Életjel szerkesztőségének érdeme.

A feledésbe merült művészt idézték egyetlenegy napon a város több részén is. Délelőtt fél tízkor a tragikus körülmények között elhunyt író síremlékét koszorúzták meg a Bajai úti temetőben, majd alig egy óra múlva, a város másik részében, a Kertvárosban utcát neveztek el Csáth Gézaról. Még a délelőtti folyamán emléktábla leleplezésére került sor a Petőfi Sándor utcában. Az író szülőházán két — egy magyar és egy szerbhorvát szövegű — emléktábla jelzi most már, hogy itt élt és dolgozott a századelőn Szabadka szellemi életének egyik kiemelkedő alakja. Az ünnepélyes pillanatokhoz tartozott Herceg János és Lazar Merković írók rövid, de feltáró erejű megemlékezése a művészről.

Sokan az egybegyűltek közül, beleértve diákokat is, talán először halottak Csáthról. Mondottuk már, ez nem az ő bűnük és mulasztásuk. Újszerűen hatott, hogy itt tevékenykedett közöttünk fél évszázaddal ezelőtt, s közülünk sokan nem is tudják: már a tizes években újszerű realista gyökerű, látomásos novellákat, drámákat írt. Egészen fiatalon, jóformán gyermekéveiben ragadt tollat, hogy kritikusai szóval szólhasson a zenéről, a város zenei életéről.

Csáth egyetemi éveit Budapesten töltötte. Írásait már akkor szívesen közölték a fővárosi lapok, közöttük a haladó és az újat istápoló Nyugat című folyóirat. Mi tagadás, egyszerűen büszkék lettünk abban a pillanatban, amikor az író zenekritikusai éleslátását idézték fel. Az író már a század legeszelejeén zseniális megérzésével kelt Bartók és Kodály védelmére. Ha ezen-

kívül más nem is tanúskodna zenei műveltségéről — ez a legmagasabb vizsgatétel volt vidéken, amikor a fővárosban sem tudták, talán Csáthnál nagyobb zeneszerzők sem felismerni a zeneóriások munkásságának jelentőségét.

A Csáth-ünnepségek fénypontja az író mellszobrának leleplezése volt, mert ez az esemény kétségkívül arról tanúskodik: a haladó szellemű hagyományoknak tartósan, a közelet szintjén is emléket akarunk és tudunk állítani. De erről a városelnök, Bagi Károly szóljon nálunk meggyőzőbben:

»...Ma, amikor a színház és a zeneiskola között az írónak, drámaírónak, zeneesztétának ezzel a szoborművel emléket állítunk, remélem, hogy ez az ünnepélyes aktus — egyben szellemtörténeti ünnepsorozat nyitánya is. Azt hiszem, mindannyiunk óhaját fejezzük ki azzal, hogy a már meglévő emlékművek mellett, városunk terein és parkjaiban újabb emlékműveket emelünk megfelelő jubileumok alkalmával azoknak a szellemi és képzőművészeti alkotóknak, a munkásosztály forradalmárainak, akik a haladást szolgálták, a szellemi és művészi életet gazdagították, városunk nevét öregbítették.«

Az ünneplés a zeneiskola hangversenytermében és a színház kistermében vált bensőségesé az esti órákban. A zeneiskolában az újonnan megalakult Csáth Géza Művészetbaráti Kör tagjai olvastak fel, adtak elő szemelvényeket az író novelláiból és legismertebb drámájából, a Janika címűből.

Lévay Endre szabadkai író monodrámát szentelt Csáth emlékének. Az ősbemutatót megelőzően Dévavári Zoltán és dr. Szeli István méltatták az 50 évvel ezelőtt elhunyt magyar írot, akinek írásművészetét többek között Franz Kafka írói világképével rokonítják mind többen. A monodráma íróhőseként Barácius Zoltán idézte a révület és valóság között vergődő író tragikumba sodró napjait. Csáth, a morfinista, kábítószerrel vetett véget életének, amikor Budapest felé tartván, 1919. szeptember 11-én határőrök fogták el a határon. Aki többek között remeklő tanulmányt írt a morfiúmról, fiatalon, 33 éves korában vetett véget önmaga életének. Most már lehetetlenné vált, hogy a továbbfejlődésre képes tehetség még többet adjon a szellemi életnek, amit az ő hagyatékával együtt a magunkénak mondhatunk.

Vlaovics József
(Dolgozók, 1969. szeptember 19.)

A GONDOLAT SZÍNHÁZA

Kettős ünnepe volt szellemi életünknek a múlt héten Szabadkán: a hatszáz éves városban első ízben leplezték le a szobrot és emléktáblát egy írónak, egy művésznek, és bemutatták irodalmunk első monodrámáját. Régi tartozását róttá le a város, ahol az elmúlt évtizedekben nem egy kiváló író, költő, szobrász, muzsikus, színész élt, akik megérdemelnék, hogy méltó emléket állítsunk nekik.

Az Életjel törekvése, hogy ma is és a jövőben is érezzük jelenvalóságunkat, nem maradt eredménytelen: ma már ott áll a városháza melletti parkban Csáth Gézának, a modern magyar irodalom szabadkai születésű előfutárjának a mellszobra. Annak a Csáth Gézának, akinek mindeddig nem jelöltük ki megnyugtató módon a helyét prózairodalmunk fejlődésében, jóllehet az elsők között indított harcot a maradiság ellen és küzdött a korszerű művészi kifejezésért és ábrázolásért. Szép szimbólum, hogy halálának ötvenedik évfordulóján azok idézték tartósan emlékét, akik hivatottak tovább érlelni alkotó szellemének termékenyítő erejét, amely nem szűnt meg azáltal, hogy az író — a narkotikumok hatására és kórházi tortúrák után — önmaga vetett véget életének.

A hullás, a pusztulás utolsó pillanatainak vannak olyan drámaiak, mint a születés percei. Ismételten meggyőződhattunk erről az emlékműsor második részében, Lévay Endre *Féltalom után* című monodrámájának ősbemutatóján. A színmű — irodalmunk első ilyen jellegű műve — ezeket a pillanatokot, ezeket — ahogyan a darab bevezetőjében olvasható — a fekete víziókat idézi

Csáth Géza élete és írásai nyomán, olyan erővel, hogy magával ragadja azokat is, akik nem ismerik a századelő irodalmának ezt a különös hangú magános előőrsét.

Izgalmas művészi produkciót láttunk csütörtökön este. Olyat, amilyent eddig csak nagy ritkán. Komoly intellektuális élményt jelentett, ahogyan Barácius Zoltán — a dráma belső törvényénél fogva — megteremtette a szavak és a gesztusok, a fény és az árnyék arányosságát: egyenrangú alkotó volt a szerzővel, aki hűséges és példás munkatársra talált benne és a legapróbb részleteket is gondosan kidolgozó, a kísérletezés iránt fogékony rendezőben, Pataki Lászlóban, abbéli törekvésében, hogy — egy hiteles költői világ ábrázolásán túlmenően — hozzájáruljon ahhoz, hogy mifelénk is megszülessen végre a gondolat színháza. S mert mindhárman — az író is, az alakító színész is és a rendező is — kellő jártassággal, elhivatottsággal, hozzáértéssel és fölkészültséggel tették ezt, úttörő vállalkozásuk a fölfedezés varázsával hatott és azt a reményt keltette bennünk, hogy példájuk követőkre talál, másokat is alkotómunkára serkent.

Barácius Zoltán alakítását nem lehet hagyományos mércével mérni, mert — akárcsak a költő — újjászülte a szavakat, amelyekkel a szerző művét megalkotta. Úgy építette föl ennek a gazdag és árnyalt nyelvezetnek a segítségével, ezt a kuszált és számunkra, kívülállók számára különös és idegen, rejtélyes és megfeythetetlen álomvilágot, amelyben az író — Csáth Géza — él, mint az építész az épületet: rétegenként, hogy kössön az anyag és szilárd legyen a tartóváz. Úgy kellett megtanulnia a szöveget, mint egy verset; talán még a versmondóénál is nehezebb munka volt ez, mert közben még játszania, alakítania is kellett, és vigyáznia arra, hogy ne egy elborult elme rémlátomásait fejezze ki, hanem egy kivételes szellem megdöbbentő meglátásait. Egy kivételes szellemét, aki egész életében szörnyetegekkel küzdött.

Egy órán át tartott ez a viaskodás önmagával és a létét fenyegető rémmel, egy órán át a kapcsolat a színpad és a nézőtér között, s mi egy teljes órán át követtük megfeszített figyelemmel minden szavát, minden mozdulatát. Hatvan percig állt előttünk egyedül a reflektorfényben a maga szellemi póroságában, amint egyetlen disszonáns hang nélkül, eszköztelenül és mégis kivételes meggyőző erővel életre keltette az ötven évvel

Az emlékkiállítás is nagy érdeklődést váltott ki

Barácius Zoltán Szabadka jeles íróját jelentette meg

ezelőtt elhunyt írónak az idők ködébe vesző alakját. Nem is lankadt az érdeklődés, jóllehet a nézők legtöbbször távol áll Csáth Géza hiperérzékenysége és bizarr világa.

Egy új műfaj születésének voltunk tanúi akkor este a Népszínház kamaratermében. De nemcsak a műfaj új, hanem az a szemléletmód is, ahogyan Petrik Pál a végtelenségig leegyszerűsített, de annál funkcionálisabb díszletét megtervezte. Szólni kell befejezésül róla is, mert kisért a veszély, hogy egyesek a szándékosságot fantáziátlanságnak vélik, holott a kulisszák közül elővillanó csupasz falak és kellékek is ugyanazt a célt szolgálták, mint minden ezen az előadáson: hogy minél érzékletesebben megidézék a művész utolsó delíriumos éjszakáját, a gondolatoknak és érzelmeknek azt a kuszaságát, amelyik végül is a kezébe adta a mindent feloldó mérget.

Déavári Zoltán

(7 Nap, 1969. szeptember 19.)

CSÁTH GÉZA ÜNNEPÉRE

Nem a kábítószer rabja és áldozata, hanem a magyar szecessziós irodalom egyik legjelentősebb és legjellemzőbb egyénisége kapott nemrégiben szobrot Szabadkán. Az írót kellett volna ünnepelnünk, s nyilván csak a véletlenek sajátos összjátéka révén alakult ki az a benyomás, hogy azt a Csáth Gézát láttuk szüntelenül, aki egy végzetes hajnalon megízleli a kábítószer gyönyöreit, s azután a mesterséges örömök mennyországában és a testi-lelki gyötrelmek poklában élte életét, vergődve s mind esendőbb emberséggel próbált megállni a világban. Emberi tragédiának is az egyik legmegdöbbentőbbet kínálta ugyan így fel — de tegyük hozzá, sajnos a Mű helyett, minthogy egyszerre nem tudta a morfiomos delíriumot és az alkotói gyötrelmet vállalni.

Kőesete azonban megközelítőleg sem egyedi jelenség: nemcsak ő, több magyar írótársa is az »élveket« hajszolva pusztult el századunk első évtizedeiben. Maga Csáth Géza Cholnoky Viktortól vette át a gyönyör mesterséges előidézésének örökét, attól a Cholnoky Viktortól, aki a morfiumnak nemcsak fiziológiai, hanem alkotói és társadalomlélektani összefüggéseit is megsejtette, mondván, hogy milyen boldog volt egykoron Tartini, a hegedűs, ott a romantika korában, mert őt még látogatta az alkotás ördöge. Századunkban már úgy kell az alkotónak, a művésznek az ördöghöz elmenni, kábítószerekkel megidézni. Ezt tette Csáth Géza is, s a művészeknek abba a sorába állt, amelynek élén Baudelaire példája csábított. Csáth művészetét sem lehet tehát a morfiomélvézzel magyarázni: sokkal inkább magyarázza művésze a morfiom rabjává vált ember pokolra szállását, életének az irodalom a kulcsa, s nem az élete a művészetének.

Jellegetesen szecessziós életvitel és művészetfelfogás példája tehát a Csáth Gézáé, azt is bizonyítva, hogy a magyar szecesszióknak Szabadka menyire az egyik legfontosabb szigete volt. Gondoljunk a városháza és a múzeum épületének szecessziójára, s most már a városháza melletti kis téren álló Csáth-szobor révén ott van a szecessziós irodalom emléke is — mintegy bezárva a szabadkai szecesszió körét, teljessé téve lényegében a szellemi városképet is.

El kell tehát nem is egyszer zarándokolnunk még a Bajai temetőbe — de a művész előtt tisztelegve, aki a magyar novella egyik legjellegzetesebb művelője volt századunk első évtizedében, különösen a gyermekkor világának szeszélyeit, szecessziós ornamentikájú vonásait rajzolgatva, azt a másik világot, amely az élet felszíne alatt, de a gyermeklélek csúcsein tündökölt, s nyilvánvalóan ezer szál köti ezt a Csáth felfedezte világot ahhoz a költői emlékezés-sorozathoz, amelyet a testvér és barát Kosztolányi festett *A szegény kisgyermek panasza*i című impresszió ciklusával. Nem pusztán emberi tragédiákról van ugyanis szó ebben a művészet megörökítette világban. Nem a *Hét krajcár* közegét kell keresnünk a Csáth-novellákban, hanem a tudatalattinak a művésztette szerveződéséből következő: a véletlennek, a megmagyarázhatatlannak, az indokolatlan tett elvének azt a fatalista felfogását, melyet Csáth oly mesterien tudott megragadni, s oly művészettel tudta kórrajzát és

kórtanát adni klasszikus értékű novelláiban. Álom és valóság kényes egyensúlyát mutatják novellái (ezért is billenhetett az első morfiumpedagok után már fel oly könnyen) — azzal a sajátos vonással, hogy Csáth írásainak javában úgy tetszhet, hogy az álomnak van valóság-értéke és a valóságnak van rossz álom-jellege. Ezt már Csáth Géza, a modern művész tudta megcsinálni, aki eljut végül is addig a pontig, hogy nem tudja megkülönböztetni a két világot, és a teljes azonulás vágyával a deliriosusba költözik, álom-pénzre váltva az életet. Teljes és tragikus — végeredményben pedig csonka és soha be nem fejezhető, ki nem teljesíthető is.

Bori Imre

(Magyar Szó, 1969. szeptember 21.)

Az évfordulót nemcsak városunk, hanem tartományunk irodalombarátai is megünnepelelték

SZOBOR, UTCA, EMLÉKTÁBLA CSÁTH GÉZÁNAK

Szeptember 11-én volt ötven esztendeje, hogy Csáth Géza, a modern magyar irodalom egyik elűfutára, akinek életműve most éli reneszánszát, önszántából távozott az élők sorából. Szülővárosa, Szabadka, az évforduló alkalmából méltó ünnepek keretében emlékezett meg gyötrelmek és gyönyörök között vergődő, tragikus sorsú művészfiáról: szobrot állított neki a Kultúra Székháza előtti parkban, utcát nevezett el róla az egyik kertvárosi új településen és emléktáblát helyezett el a szülőházán. Ez a legnagyobb elismerés, amit Szabadka valaha is adott írónak, művésznek.

Csáth Géza sokoldalú művésztehetség volt: író, zeneszerző, zenei esztéta és festőművész. Mindezekben a területeken újat, merészet, mondhatnánk forradalmi alkotott. Legjelentősebb azonban irodalmi tevékenysége. Új hangú írásával már egészen fiatal korában magára vonta az irodalmi közvélemény érdeklődését. Sorra adta ki érdekesnél érdekesebb novellás köteteit. (*A varázsló kertje, Az albiróék és egyéb elbeszélések, Délutáni álom, Schmith mézeskalácsos, Muzsikusok, A varázsló halála*), valamint zeneesztétikai tanulmá-

nyait (*Puccini, Zeneszerző portrék*). Írt öt színpadi művet is, ezek közül azonban csak *A Janika* c. tragikomédia jelent meg könyv alakban, a többi kiadatlan maradt.

Ez a kivételes tehetségű művészlélek 1887. február 13-án született Szabadkán és itt érte utól a saját akaratóból választott halál is 1919. szeptember 11-én. Családi neve Brenner József volt, polgári foglalkozása pedig orvos. Még egészen gyerek volt, amikor eljegyezte magát a művészetekkel: tizennégy éves korában már zenekritikákat és karcolatokat írt a Bácskai Hírlapba. Ettől kezdve fáradhatatlanul dolgozott és tucatnyi lapban jelentette meg novelláit, zenebírálatait, orvostudományi dolgozatait. Ezek közül a lapok közül legjelentősebb a Nyugat, a Huszadik Század, az Élet, a Szabad Gondolat, a Magyar Szemle, a Világ. Az ország vezető napilapjai is mindenkor szívesen adtak helyet írásainak.

A fiatal Csáth egyike volt kora legnagyobb ígéreteinek. Azután rászokott a morfiumra. A mérgeg fantasztikusan érdekes alkotásokra ösztönözte, végül pedig szétroncsolta idegrendszerét: feleségülkóst és öngyilkost csinált belőle.

Életműve azonban maradandó érték. Gyötrelmek és gyönyörök között vergődve az emberi lélek alvilágát kutatta és olyan megdöbbentő titkokat ismert meg, amelyekről másoknak sejtelveik sem voltak. Idegorvosi analízissel jellemezte írásainak szereplőit és az adódó helyzeteket, kíméletlen pontossággal realista ábrázolásokat adott, hogy utána az álom, kéj, kegyetlenség jelenségei kössék le a figyelmét. Írásainak eredetisége rokon E. T. A. Hoffmann, E. A. Poe és Kafka alkotásaival.

A Csáth-émlékünnep többet jelent Szabadka kultúrtörténetében, mint azt, hogy a város egyik neves szülőtte szobrot kapott. Ez az első előhírnöke egy kibontakozóban levő, messzetelektől akciónak, amelynek az a célja, hogy a város számba vegye azokat a nagy fiait, akik mint írók, művészek, tudósok, társadalmi harcosok kimagasló eredményeket értek el és életművükkel nemcsak a város szellemi és társadalmi életében számítanak nagynak, hanem a város határán túl is nevet szereztek maguknak és gazdagították az egyetemes műveltséget, tudományt. Szilárd elhatározásuk a szabadkaiaknak, hogy szobrot, emléktáblát állítsanak mindazoknak, akik életükkel és művükkel rászolgáltak erre. Szabadka számos új szoborral, emléktáblával gazdagodik az eljövendő évtizedekben és jóvátéve eddigi mulasztásait megőrökíti nagy szülőtteinek emlékét. Ha ez a terv megvalósul, Szabadka minden terét szobrok díszítik majd annak jeléül, hogy a város megbecsüli nagy fiait.

Muhi János
(*Magyar Képes Újság*, 1969. október 1.)

EGY MEGEMLÉKEZÉS MARGÓJÁRA

Nem is olyan régen végigmehettünk Szabadkán, és nemigen láttunk semmiféle emléktáblát és emlékművet. Azok a látogatók, akik más helységekből ideutaztak, olykor észre is vették ezt a hiányt. Ez különösen azokra a személyekre vonatkozott, akik olyan helységekből jöttek, ahol több figyelmet szenteltek azoknak, akik helységük hírnevét kiemelkedő munkásságukkal öregbítették. Mi meg kérdéseikre mondtunk valamit, amit tudtunk, persze érveléseink nem voltak elfogadhatók és meggyőzőek. Ez érthető is, hiszen mulasztásainkról volt szó.

Lassan mi is ébredezünk, megmozdulunk, igyekszünk pótolni mulasztásainkat. Megelevenítjük nagyjainkat, akik hozzánk tartoznak. Ilyen szép ünnepségség volt nemrég a Csáth Gézáról való megemlékezés is az író halálának 50. évfordulója alkalmából.

Vlaovics József »Csáth Géza ismét közöttünk van« című írásában meg is említi, hogy »alig néhány évvel ezelőtt még szinte ismeretlen volt előttünk Csáth Géza író és zeneesztéta neve, s ez nem is csoda, hiszen az iskolák irodalmi tananyagában sem szerepelt, beleértve a magyar nyelv és irodalom újvidéki tanszékét is. Ez — ahogy Vlaovics József tovább írja — nem csupán az egyetemés magyar irodalomtörténet mulasztása, hanem a „vidéki” szellemi élet átka is — a mi renyheségünk következménye, mert mulasztásunk jó adag komplexussal is párosult.«

Valójában ezen a téren úttörő munkát végez dr. Bori Imre egyetemi tanár, akinek tolla nyomán egymás után elevenednek meg olyan régebben élt vajdasági alkotók, akik megérdemlik, hogy munkásságuk révén ne kerüljenek a feledés homályába.

Milyen megható volt, amikor szeptember 11-én Szabadka városának különböző részén is a majdnem feledésbe merült íróról-művészeiről, Csáth Gézáról emlékeztek meg.

Köszönetet érdemelnek az ünnepség megrendezésében részt vevő egyének és legfőképpen a szervező bizottság tagjai, mert valóban alapos munkát végeztek.

A kiemelkedő nagyokat minden nép becsüli, hiszen a kultúrát fejlesztették, elősegítették kiemelkedő munkásságukkal. Csáth Gézáról megemlékezett Lazar Merković író is.

Az emléktábla, a művész mellszobra, szavalatok, beszédek, írások, Dér Zoltán *Az árny zarándoka* című műve az író életútjáról, Lévy Endre *Félálom után* című Csáth Géza emlékezetére írt monodrámája, egy kertvárosi utca neve, Dévavári Zoltán és dr. Szeli István, valamint Herceg János beszédei, a Csáth Géza Művészetbaráti Kör és a program többi pontja, maradandó emléke marad egy szép megemlékezésnek, amelynek koronáját kifejezi az a beszéd, melyet városunk elnöke, Bagi Károly mondott Csáth Géza mellszobrának leleplezésekor. Meggyőző szavai mély gondolatokat fejeztek ki.

Az ünnepségeket követő napokban elővettem Herceg János *Papírhajó* című, 1953-ban megjelent könyvét, és örömmel arra gondoltam, hogy ez az író már előzőleg is megemlékezett Csáth Gézáról, csak valahogyan talán figyelmem kívül hagytuk, és nem tulajdonítottunk ennek az írásnak kellő fontosságot. Különösen meghatottak Herceg János zárómondatai Csáth Gézáról: »Ha fiatalon hal meg egy író, azt szokták mondani, hogy jelentősége nem abban van, amit adott, hanem amit adhatott volna. Csáth Géza azonban fiatalon is befejezett életet zárt le szomorú halálával. Az az út, melyen az ő elbeszélő művészete haladt, tündöklő ugyan, de rövid; olyan, amilyen Csáth Géza élete is volt. Az emlékéit idézve nemcsak az Ady-nemzedék egy nyugtalanító írói egyéniségének áldozunk, hanem ennek a vidéknek s a vajdasági irodalom előőrsének is.«

Sánta Terézia
(7 Nap, 1969. október 24.)

VISSZHANG A HÍDBAN

Csáth Géza Szabadkán szobrot kapott. Halálának ötvenedik évfordulóján leplezték le a városháza mögötti parkban, jövőre újabb, Kosztolányi-szobor kerül a parkba, s aztán még néhány. Nagy adósságokat törleszt a város, mikor adózik nagy fiai emlékének.

Az idej emlékünnepség valóban gazdag volt, a szervezők igyekeztek Csáth Gézához méltóan emlékezni: megkoszorúzták síremlékét, emléktáblát, szobrot lepleztek le, hangverseny, irodalmi összeállítás egészítette ki az ünnepeket.

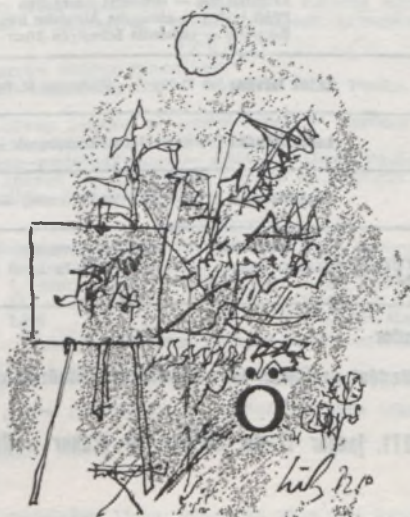
A roppant tehetségű, tragikusan elhunyt író-orvos, mint tudjuk, 1887. február 13-án született, és sokoldalú tehetsége már gyermekkorában megmutatkozott. Tizennégy éves, amikor első kritikái a Bácskai Hírlapban megjelennek. Évekig mint orvos dolgozik, aztán maga is kezelésre szorul, de rajta, aki pedig annyi beteget kigyógyított, nem tudtak segíteni. Mindinkább elhatalmasodik rajta a morfinizmus. Alig múlt harmincéves, mikor meghalt. Fiatalon távozott, élete tragédiákkal volt tele. Beteg volt, mint a kor, amelyben élt. Életével azt példázta, írásaival érzékeltette. Modern volt akkor is, s ma is annak érezzük. A század eleje magyar novellairodalmának jelentős megújítói közé tartozik.

Mégis túl keveset tudunk, s még mindig nem eleget tudunk róla. Jelentőségéhez mérten is, és a mi szükségleteinkhez képest is. Irodalmi múltunk nincs annyira tele ragyogó értékekkel, hogy ne kellene féltve ápolnunk a Csáth Gézánál kisebbek emlékét is.

Jó, hogy a szabadkai Életjel megindította ezt a szép és nemes akciót, s épp olyan jó az is, hogy akiknél állt, azok is felkarolták és támogatták azt.

Nemcsak Csáth Gézának, emlékének tartozunk ezzel, de olvasóinknak is tartozunk irodalmi hagyatékának megismertetésével és népszerűsítésével.

Burány Nándor
(Híd, 1969. 11—12.)

Életjel

XIV. évf. I. (168.) sz.

MEGLÁTOJÓK: Megjelenik havonta, — a szerkesztő bizottság: Budaörs, 1971. január 12-én. Szerkesztő: Budaörs, 1971. január 12-én. Szerkesztő: Budaörs, 1971. január 12-én. Szerkesztő: Budaörs, 1971. január 12-én.

1971. I. 12.

A sikátorok költője

Megemlékezés Laták Istvánról halálának egyéves évfordulóján

Az idő futószalagján:

Lévy Endre: A sikátorok költője

Arcképcsarnok:

Gál László: Meghallt hiélítellenül — fölolvassa Szabó István

Fekete Lajos: Kései búcsúszó — fölolvassa Albert Mária

Major Rándor: Szava ericselő kovács volt... — fölolvassa Apró Ernő

Majtényi Mihály: „Szóllanok megnyíló szájja voltam...” — fölolvassa Heck Paula

Pataki László: A rivaldalány szerelmese

Urbán János: A számonlartás szavaival

Ritmus és gondolat:

Szűcs Imre: Kis szoblató vers — elmondja Sz. Cseh Mária

Laták István: A hillelek — elmondja Karna Margit

Az árobpárti isbola előlt — elmondja Páslhy Máttyás

Szülőföldemen — elmondja Medve Sándor

Egyéválva a mindenséggel — elmondja Süvegcs Elá

Krumplivirág — elmondja Kasza Éva

Földi bodza — elmondja Ábrahám Irén

Búcsúszó — elmondja Sebestyén Tibor

Vándortáska:

Laták István: Kis történet — fölolvassa R. Fazekas Piri

Útitarisznya:

Laták István: Érte már hiába harangoznak — fölolvassa Czehe Gusztáv

Mondat:

Laták István: És csak áll a féldbű ember — fölolvassa Albert János

Hullámzó hangjegyek:

L. v. Beethoven: Két bagelett — zongorán előadja Farkas Lajos

J. Suk: Selanka — klarinéton előadja Burai Károly, zongorán kíséri Szabóné Terényi Mária

Konferál: **Dr. Steinfeld Sándor**

Rendező: **PATAKI LÁSZLÓ**

Az előadást az Életjel és a Népszínház közösen rendezi.

Megjelenik Szabadkán, 1971. január 12-én, kedden 20 órakor a Népszínház kamaratermében.

AZ ÉLETJEL ESTÉI

X. évf. 11. (105.) szám

1967. XI. 17.

Szerkeszti a szerkesztő bizottság: Braun István, DÉR ZOLTÁN (szerkesztő), Dévics Imre, Egető Gabriella, Garay Béla, Lévy Endre, Megyeri Lajos, Mészáros Géza, Szekeres László, URBÁN JÁNOS (felelős szerkesztő)

TIZ EV ÉJSZAKAI
Az élőújság jubileumi estje

Műsor:

1. Gál László: Prológus — elmondta Szilágyi László
2. Részlet Kosztolányi Dezső: Edes Anna c. regényének színpadi változatából

Szereposztás:

Anna	Süveges Eta
Jancsi	Árok Ferenc
Tanácsos	Bata Ferenc
Detektív	Barácius Zoltán

3. Reinitz Béla — Ady Endre: Egyedül a tengerrel — pantomim — előadta Szilágyi László
4. Részlet Csáth Géza: Horváték c. ismeretlen drámájából

Szereposztás:

Horvát	Pataki László
Horvátné	Karna Margit

5. F. Chopin: Forradalmi etűd — zongorán előadta Bordás Lajos
6. Jelenet Makszim Gorkij: Az Anya c. regényéből — előadta R. Fazekas Piri
7. Részlet A. P. Csehov: Cseresznyés kert c. színművéből — hangszalagról előadta Ferenczi Ibi
8. Lévy Endre: Farkas Béla éjszakája — jelenet — előadta Apró Ernő
9. Ember a költészetben — Bessenyei Ferenc budapesti színművész magánszáma

S z ü n e t

10. Kvazimodo Braun István vidám monológja
11. Részletek az Ábrahám-émlékszámából — énekelte Heck Paula, G. Petz Marika és Verseghi József
12. Kopeczky László: Lekvár Sándor az irodalomban — paródia — előadta Fejes György
13. Tapsról tapsra — Rátonyi Róbert magánszáma
14. Részletek az Eisemann-émlékszámából — énekelte Heck Paula, Kunyi Mihály, G. Petz Marika és Verseghi József, táncolta Árok Ferenc és Majoros Katica
15. Kvazimodo Braun István: Így frunk mi — jelenet

Szereposztás:

Főszerkesztő	Bata Ferenc
Végravári	Apró Ernő
I. szerkesztő	Árok Ferenc
II. szerkesztő	Barácius Zoltán
Líci	Majoros Katica

16. Ígérem, jó lesznek . . . — előadta Rátonyi Róbert és Rátonyi Hajnalka (Budapest)

Forgatókönyv: Lévy Endre

Rendező: Pataki László

Zongorán kísért: Bíró Attila (Budapest) és Vadné Dorman Manci

Díszlettervező: Petrik Pál

Narrátor: Dévavári Zoltán

Ügyelő: Kunyi Mihály

Sűgő: Eibensűtz Rózsi

Az előadást 1967. november 17-én, pénteken 19.30 órai kezdettel a Népszínház nagytermében tartottuk meg.

AZ EKHOS SZEKERTŐL A FORGOSZINPADIG
A szabadkai színházszász története
Garay Béla előadása vetített képekkel

Közreműködött: Apró Ernő, Arok Ferenc, Barácius Zoltán, Derdák Irén, Kasza Éva, Stantics Erzsébet és Sebestyén Tibor

Zongorán kísért: Vadné Dorman Mancsi

Az előadást 1967. december 13-án, szerdán 19 órai kezdettel tartottuk meg a Népszínház kamaratermében.

Rendkívüli (107.) szám

1967. XII. 17.

SZENVEDÉLY ÉS JÁTEKOSSÁG

Szophoklésztől a My fair Ladyig

Básti Lajosnak, a budapesti Nemzeti Színház Kossuth-díjas, kiváló művészenek és Zolnay Zsuzsának, a budapesti Nemzeti Színház művésznőjének előadóestje

Műsoron: versek, monológok, magánszámok, humoreszkek, páros jelenetek, szindarab-részletek és paródiák

Bevezetőt mondott: Dévavári Zoltán

Az előadást 1967. december 17-én, vasárnap 17 órai kezdettel tartottuk meg a Népkör nagytermében.

Rendkívüli 108.) szám

1967. XII. 17.

Básti Lajos és Zolnai Zsuzsa előadóestje
SZENVEDÉLY ÉS JÁTEKOSSÁG

Az előadást 1967. december 17-én, vasárnap 20 órai kezdettel a Topolyai Közművelődési Közösség nagytermében tartottuk meg.

Rendkívüli (109.) szám

1967. XII. 18.

SZENVEDÉLY ÉS JÁTEKOSSÁG
Básti Lajos és Zolnai Zsuzsa előadóestje

Az előadást 1967. december 18-án, hétfőn 20 órai kezdettel tartottuk meg a zentai Eugén nagytermében.

XI. évf. 1. (110.) szám

1968. I. 14.

A VAJDASÁGI FILM — FILM U VOJVODINI
A Neoplanta film kisfilmjei

Műsoron:

A borbélyok az első emberek — rendezte: Branko Mlošević

Galambászok — rendezte: Petko Vojnić Purčar

A vajdasági művésztelenek — rendezte: Branko Milošević

A túlsó part — rendezte: Miroslav Antić

Bevezetőt mondott: Branko Milošević újvidéki filmrendező

Az előadást a Szabadkai Moziállalattal közösen rendeztük.

Az előadást 1968. január 14-én, vasárnap 16 órai kezdettel a Népkör nagytermében tartottuk meg.

XI. évf. 2. (111.) szám

1968. II. 29.

Szerkeszti a szerkesztő bizottság: DÉR ZOLTÁN (szerkesztő), Dévics Imre, Egető Gabriella, Horváth Emma, Kvizimodo Braun István, Léway Andre, Megyeri Lajos, Mészáros Géza, Pataki László, Szekeres László, Szilágyi Gábor, URBÁN JÁNOS (felelős szerkesztő)

ZENEI FEJTÖRŐ (6)
Bolyongás a zene birodalmában

Műsoron: ének-, zongora-, hegedű-, klarinét- és csellós számok, kamara- és kórusművek, versek, jellemzések és levéltőredékek

Közreműködött: Balázs Gyöngyi, Bogyó Erzsébet, Csányi Klára, Derdák Irén, Egető Eleonóra, Aleksandar Gradinac, Hényel Mária, Horváth Károly, Horváth Magdolna, Horváth Valéria, Jáger Miklós, Kakas Leonka, Kollár Ilona, Kollár Károly, Kovács Eszter, Kovács Gyöngyi, Krakovszki János, Kurai Margit, Megyeri Piroška, Mezei László, Silvestra Vojnić és a zeneiskola II/B osztályának kamara-kórusa Léway Anna vezetésével

Játékvezető: Dévavári Zoltán

A műsört összeállította: Egető Gabriella

Zongorán kísért: Komáromi Ilona

A helyes választ könyvvel jutalmaztuk.

Az előadást 1968. február 29-én, csütörtökön 19 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

KORTÁRSÁK

Berek Katalin kétszeres Jászai Mari-díjas budapesti művésznő előadóestje

Műsoron: Buda Ferenc, Csoóri Sándor, Nagy László és Szécsi Margit versei
Bevezetőt mondott: Dévavári Zoltán

Az előadást 1968. március 27-én, szerdán 19.30 órai kezdettel a városháza dísztermében tartottuk meg.

OP-OP-OP-OPTIMISTÁK

Az Új Symposion munkatársainak bemutatkozása

Műsoron: versek, novellák, tanulmányok, rajzok, zene- és énekszámok és részlet Guelminé Sándor: A világ halt meg körülöttem című színdarabjából

Főléptek: Bosnyák István, Brasnyó István, Domonkos István, Gerold László, Gion Nándor, Juhász Erzsébet, Jung Károly, Ladik Katalin, Maurits Ferenc, Tolnai Ottó, Utasi Csaba és Végel László

Bevezetőt mondott és az összekötő szöveget írta: Bányai János

Közreműködött: Alentijev Irén, Danyi Magdolna, Hajnal Zita, Oláh Mihály, Szabó Katalin és Szabó Zsolt

Rendező: Sebestyén Tibor

Az előadást 1968. április 23-án, kedden 19 órai kezdettel a gimnázium nagytermében tartottuk meg.

GERILLADALOK

Tolnai Ottó Híd-díjas költő szerzői estje

Műsoron: versek, novellák, útinaplók és karcolatok

Bevezetőt mondott és a szerzővel beszélgetett: Hornyik Miklós

Az előadást 1968. április 29-én, hétfőn 19 órai kezdettel tartottuk meg a gimnázium nagytermében.

HA MEGENGEDIK, BEMUTATKOZUNK ...

Az Eletjel színjátszó csoportjának előadása

Műsoron: Arany János, Babits Mihály, A. Camus, F. Chopin, Fazekas Mihály, Fehér Ferenc, Gárdonyi Géza, József Attila, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső és V. Nezval versel, karcolatai, regényrészletei, levelei és zeneszámai

Közreműködött: Alentijev Irén, Bali Éva, Baranyi Erzsébet, Bogó Erzsébet, Bóka Zsuzsa, Brusznai Erzsébet, Damjánovics Erzsébet, Farkas Edit, Horváth Magdolna, Kollár Ilona, Molcer Mátyás, Sebestyén Tibor és Tóth Anna

A műsört összeállította és rendezte, az összekötő szöveget írta és elmondta: Horváth Emma

Az előadást 1968. május 24-én, pénteken 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

POGÁNY SZÉP SZERELEM

Dudás Kálmán és Fekete Lajos szerzői estje

Az est vendégei: Dudás Kálmán és Fekete Lajos budapesti költők

A hazlátogató költőket Herceg János és Lévy Endre köszöntötte

Műsoron: versek, kritikák, vallomások, prózai írások és zeneszámok

Közreműködött: Alentijev Irén, Bóka Zsuzsa, Brusznai Erzsébet, Farkas Edit, Horváth Magdolna, Kollár Ilona, Molcer Mátyás, Mirko Molnár és Zsáki Verona

A verseket Horváth Emma tanította be.

Konferált: Dévavári Zoltán

Az előadást 1968. június 4-én, kedden 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

TOLL ÉS PALETTA

Gál László és Balázs G. Árpád szerzői estje

- Az idő futószalagján:** Léway Endre: Két művész üdvözlése
- Arcképcsarnok:** Borl Imre: Harmonikus életmű — fölolvasta Kollár Ilona
Herceg János: Konok igazmondás
A vajdasági képzőművészet előfutárja — fölolvasta Horváth Emma
- Ritmus és gondolat:** Gál László: Estefelé — elmondta Bruszniai Erzsébet
Fáklyagyújtogatók között gyufával — elmondta Farkas Edit
Az álmokat csak álmodni szabad — elmondta Boggyó Erzsébet
Üregség — elmondta Bóka Zsuzsa
Szó a szélben — elmondta: Horváth Magdolna
Új világ — elmondta Bali Éva
Kassák Lajos: Múterem — elmondta Bóka Zsuzsa
Festményeim előtt — elmondta Tóth Anna
Egy kép dicsérete — elmondta Farkas Edit
Laták István: Köszöntés — elmondta Damjánovics Erzsébet
- Ecset és paletta:** Szelesi Zoltán: Balázs G. Árpád grafikáiról — fölolvasta Zvekán Róbert
Szenteleky Kornél: Kis konferánsz Balázs G. Árpád Ady-illusztrációi elé — fölolvasta Gönci Sára
Balázs G. Árpád retrospektív kiállítása munkásságának közelegő 50. évfordulója alkalmából — a városháza nagytermének előcsarnokában 19 órakor
- Hullámozó hangjegyek:** Magyar népdalok és klasszikus művekből összeállított dalcsozor — előadta a zeneiskola III. osztályának kamarakórusa, vezényelt Léway Anna
- Könyvespolc::** Kolozsi Tibor: A költő és a pesszimizmus
Az est vendége: Gál László költő és Balázs G. Árpád festőművész
Konferált: Dévavári Zoltán
A szünetben a Forum könyvvásárt rendezett, amelyen Gál László dedikálta Szó a szélben című, legújabb verseskötetét.
Az előadást 1968. szeptember 20-án, pénteken 19.30 órai kezdettel a városháza nagytermében tartottuk meg.

ERTED SZÓLOK

Molcer Máttyás szerzői estje

- Műsoron:** hegedű-, zongora-, gordonka-, klarinét- és szaxofonszámok, kórusdalok és versek
- Közreműködött:** Gál Gyula (zongora — Újvidék), Léway Máttyás (klarinét), Molcer Máttyás (zongora), Mirko Molnár (gordonka), Nagy Károly (szaxofon), Péicsné Tóth Bernadetta (hegedű), a Szabadkai Filharmónia Milán Asić, a Lányi Ernő ME kórusa Varga Péter és a zeneiskola női kara Egető Gabriella vezetésével, valamint a zeneiskola szavalókórusa
- Zongorán kísért:** Molnárné Lutz Irén
- A verseket elmondták:** Bali Éva, Farkas Edit, Zvekán Róbert és az egészségügyi középiskola szavalókórusa
- Betanította:** Horváth Emma
- Konferált:** Dévavári Zoltán
Az előadást 1968. október 21-én, hétfőn 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

NEM MONDHATOM EL SENKINEK . . .

Horváth Emma négynyelvű önálló előadóestje

Műsoron: Ady Endre, Debreczeni József, Fehér Ferenc, József Attila, Juhász Gyula, Karinthy Frigyes, Kassák Lajos, A. de Musset, F. Villon, Tompa László és Vörösmarty Mihály versei és prózai írásai, G. Apollinaire, Đura Jakšić, J. Joyce, Vasko Popa és P. Verlaine költeményei eredetiben és műfordításban, valamint J. S. Bach, F. Kreisler és P. Mascagni zeneszámai

Közreműködött: Péicsné Tóth Bernadetta

Zongorán kísért: Molcer Máttyás

Bevezetőt mondott: Dévavári Zoltán

Az összekötő szöveget elmondta: Bóka Zsuzsa

Az előadást 1968. október 28-án, hétfőn 19.30 órai kezdettel a zenekola hangversenytermében tartottuk meg.

KÉZFOGÁSOK

Vendégeink: Andrassy Lajos, Sz. Simon István és Tóth Béla szegedi, valamint Jan Kos és Ivo Popic szabadkai írók

Közreműködött: Ormai József

Bevezetőt mondott: Urbán János

A műsort 1968. november 19-én, kedden 19 órai kezdettel a bajmoki Jedinstvo—Egység Művelődési Egyesület termében tartottuk meg.

TISZATÁJ

Szegedi írók felolvasódélutánja

Vendégeink: Andrassy Lajos, Sz. Simon István és Tóth Béla

Bevezetőt mondott: Dévavári Zoltán

A műsort 1968. november 20-án, szerdán 17 órai kezdettel a szabadkai tanítóképzőben tartottuk meg.

Tisztelegés az érzelmes festőművész és a kiváló pedagógus, Vinkler Imre emléke előtt

ŐSZI TÁVOZÁS
Megemlékezés Vinkler Imréről

- Az idő futószalagján:** Urbán János: A művész idézése
Arcképcsarnok: Ács Károly: Az ellenőrzött érzelem képviselője
Ritmus és gondolat: Ady Endre: Párizsban járt az ősz — elmondta Horváth Emma
 Sírni, sírni, sírni — elmondta Kolenák Mária
 G. Apollinaire: A Mirabeau híd elmondta Horváth Emma
 Ch. Baudelaire: Őszi ének — elmondta Tóth Anna
 Radé Drainac: Ehségem végtelen — elmondta Bóka Zsuzsa
- Koszorú helyett:** Ács Károly: Színek — elmondta Kolenák Mária
 Danyi Magdolna: In memoriam — elmondta Farkas Edit
 Dér Zoltán: Feloldódtál a csendben... — elmondta Horváth Emma
 Dési Ábel: Félelem és fájdalom — elmondta Apró Erzsébet
 Molcer Máttyás: Gyászkar — előadta az egészségügyi középiskola szavalókórusa
- Hullámzó hangjegyek:** J. S. Bach: A-dúr hangverseny — II. tétel — előadta a zeneiskola harmonikakvartettje (Horváth Valéria, Megyeri Piroska, Rákics Eva, Anica Zivec) — szót játszott Szalma Zsuzsanna — vezényelt Megyeri Lajos
 g-moll fantázia — harmonikán előadta Szalma Zsuzsanna
 Molcer Máttyás--Dér Zoltán: Feloldódtál a csendben... — előadta a zeneiskola kamaraegyüttese, vezényelt Égető Gabriella
 Luis Benett: Csend — trombitán előadta Futó István
- Ecset és paletta:** Vinkler Imre: Konjović emberei — fölolvasta Zvekan Róbert
 Vinkler Imre-emlékkiállítás halálának egy éves évfordulóján — a Képzőművészeti Találkozó szervezésében — a városháza nagytermének előcsarnokában 19 órakor
- Könyvespolc:** Lévy Endre: Új lélekindulás
 Sáfrány Imre: Zsombékok — Vallomás Vinkler Imre művészetéről

A verseket betanította: Horváth Emma
 Konferált: Dévavári Zoltán

Az előadást 1968. november 20-án, szerdán 19.30 óral kezdettel a városháza nagytermében tartottuk meg.

ŐSBEMUTATÓ A PÓDIUMON

Kvazimodo Braun István szerzői estje

A SOFÓR ÉS AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS
Színmű egy felvonásban

Szereposztás:

Vizsgálóbíró	— — — —	Árok Ferenc
Fischer	— — — —	Apró Ernő
Anna	— — — —	Kasza Éva
Sofőr	— — — —	Nagy István
I. nyomozó	— — — —	Szél Péter
II. nyomozó	— — — —	Salamon Sándor
Technikus	— — — —	Sebestyén Tibor
Béla	— — — —	Barácius Zoltán

Rendező: Barácius Zoltán

KIRÁLYVÍZ

Egy szerelem története

Szereposztás:

Marcel Negal	— — — —	Pataki László
Rozmarie	— — — —	Kasza Éva

Rendező: Pataki László

Beevezetőt mondott: Lévy Endre

Az előadást 1968. december 2-án, hétfőn 19.30 óral kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

Szerkeszti a szerkesztő bizottság: DÉR ZOLTÁN (szerkesztő), Dévics Imre, Egető Gabriella, Horváth Emma, Kvizimodo Braun István, Léway Endre, Megyeri Lajos, Mészáros Géza, Molcer Mátvás, Pataki László, Szilágyi Gábor, URBÁN JÁNOS (felelős szerkesztő)

RÉGI NÓTA, HÍRES NÓTA

A Lányi Ernő IME fennállásának 70. évfordulója alkalmából rendezett ünnepség záróelőadása

Műsoron: Balázs Árpád, Bárdos László, J. Brahms, J. Danga, J. Haydn, J. Kern, Kodály Zoltán, Lányi Ernő, M. Praetoris, B. Simić, G. Verdi, A. Vivaldi. I. Zajc zene- és kóruszámái, valamint népdalok szerepeltek

Közreműködött: Jäger József, Kollár Ilona, a Lányi Ernő IME énekkara Varga Péter, harmonikazenekara Megyeri Lajos és a csantavéri iparosdalárda Gogolyák Antal vezetésével

Bevezetőt Urbán János, **záróbeszédet** Đuro Stipić mondott

Zongorán kísért: Molnárné Lutz Irén

Konferált: Dévavári Zoltán

Az előadást 1968. december 14-én, szombaton 19.30 órai kezdettel az iparosgyűlés Petőfi Sándor utcai otthonában tartottuk meg.

A XX. SZÁZAD

Mensáros László budapesti színművész önálló előadóestje

Műsoron: Ady Endre, G. Apollinaire, Babits Mihály, Bartók Béla, Derkovits Gyula, Th. S. Eliot, F. Fellini, A. Ginsberg, M. Gorkij, Görgey Gábor, F. Jammes, Sz. A. Jeszenyin, József Attila, Juhász Gyula, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezso, Th. Mann, Pilinszky János, G. Puccini, Radnóti Miklós, R. M. Rilke, Szabolcska Mihály, Szabó Lőrinc, E. Verhaeren, A. Vozneszenkij és Zelk Zoltán versei, karcolatai, monológjai, írásai, színdarabrészletei és levelei

Bevezetőt mondott: Dévavári Zoltán

Az előadást 1969. január 8-án, szerdán 19.30 órai kezdettel a gyermekszínház kamaratermében tartottuk meg.

Két magyarországi vendégünk:

Péter László irodalomtörténész és Mensáros László színművész

NÉPKÜLTÉSZET ÉS IRODALOM

Péter László szegedi irodalomtörténész előadása

Móricz Zsigmond: Barbárok — regényrészlet — előadta Szemerédi Irén, Szűcs Rozália és Varga Irén

Homérosz: Iliász — részlet a 6. énekből — elmondta Gábor Magda

Kodály Zoltán: Molnár Anna — énekelte Takács Katalin, zongorán kísért Komáromi Ilona

Népdalok: Fölszántatom a szögedi nagyuccát, Nem jó csillag, Fürdik a holdvilág — énekelte Takács Katalin, zongorán kísért Komáromi Ilona

Nyomorúság az életöm — elmondta Szűnyogh János

Rossz a házamon a tetéj — énekelte Takács Katalin, zongorán kísért Komáromi Ilona

Móra Ferenc: Hol termett az istenáldotta búza — részlet — elmondta Borza Judit

Ady Endre: A mesebeli János — elmondta Szalai Ágnes

A verseket V. Lippay Etelka, a dalokat Komáromi Ilona tanította be.

Bevezetőt mondott: Dévavári Zoltán

Az előadást 1969. január 13-án, hétfőn 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

XII. évf. 2. (127.) szám

Kísérleti Színpad

II. évf. 1.(2.) szám

James Cain

A POSTÁS MINDIG KÉTSZER CSENGET

Bűnügyi történet kilenc képben

Szereposztás:

Frank Chambers	— — —	Árok Ferenc
Cora	— — — — —	Kasza Éva
Nick Papadakisz	— — —	Szél Péter
Magde	— — — — —	Bada Irén
Dr. Katz	— — — — —	Apró Ernő
Sackett	— — — — —	Salamon Sándor
Kennedy	— — — — —	Nagy István
Detektív	— — — — —	Pataki Zoltán

Fordította: Kovács György

Rendezte: Barácius Zoltán

Bevezetőt mondott: Dévavári Zoltán

Az előadást 1969. február 27-én, csütörtökön 19.30 órai kezdettel a gyermekszínház nagytermében tartottuk meg.

Rendkívüli (128.) szám

Kísérleti Színpad

II. évf. 2. (3.) szám

James Cain

A POSTÁS MINDIG KÉTSZER CSENGET

Bűnügyi történet kilenc képben

Az előadást 1969. március 3-án, 19.30 órai kezdettel tartottuk meg a gyermekszínház nagytermében.

Rendkívüli (129.) szám

Kísérleti Színpad

II. évf. 3. (4.) szám

OBJEKTÍV SZOMORÚSÁG

Füst Mihály- emlékest

Műsoron: versek, prózaírások és zeneszámok

Közreműködött: Apró Erzsébet, Bali Éva, Bóka Zsuzsa, Brusznai Erzsébet, Farkas Edit, Kolenák Mária, Kollár Ilona, Nagy Ibolya, Repstok Irén, Szilágyi Angelina, Tal-lós Zsuzsa és Tomek Béla

A műsört összeállította és bevezetőt mondott: Horváth Emma

A zeneszámokat zongorán előadta: Molcer Mátyas

Az előadást 1969. március 17-én, hétfőn 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

TAVASZI ÜDVÖZLET

A zeneiskola női kamarakórusának hangversenye

Műsoron: Áprily Lajos, Babits Mihály, J. R. Becher, Csorba Győző, Juhász Gyula, Ladányi Mihály, D. von Liliencron, Molcer Máttyás, Pákoltz István, Szabó Lőrinc és Weöres Sándor versei, J. S. Bach, Bartók Béla, J. Brahms, Kodály Zoltán, P. Konjović, O. di Lasso, Molcer Máttyás, C. Monteverdi, G. Palestrina és R. Schumann szerzeményei

Közreműködött: Apró Erzsébet, Balázs Gyöngyi, Bali Éva, Bóka Zsuzsa, Brusznay Erzsébet, Damjánovics Erzsébet, Farkas Edit, Fodor Valéria, Gubena Éva, Horváth Magdolna, Kocka Lídia, Kolenák Mária, Komáromi Malvin, Kovács Gyöngyi, Branka Kovačević, Kozma Edit, Nagy Gyöngyi, Szabó Mária, Szentgyörgyi Klára, Jelena Skenderović, Takács Katalin, Tóth Erzsébet és Tallós Zsuzsa

A verseket betanította: Horváth Emma

Vezényelt: Égető Gabriella

Konferált: Dévavári Zoltán

Az előadást 1969. március 24-én, hétfőn 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

ZENEI FEJTŐRŐ (7)

Bolyongás a zene birodalmában

Műsoron: J. S. Bach, L. von Beethoven, J. Brahms, F. Chopin, F. Couperin, G. F. Händel, Király Ernő, Kodály Zoltán, Liszt Ferenc, F. Mendelssohn, W. A. Mozart, G. P. da Palestrina, C. Saint-Saëns, F. P. Schubert és C. M. Weber ének-, zongora-, hegedű-, klarinét-, gordonka-, orgona- és harmonikaszámai, Asztalos Sándor, C. Baudelaire, E. L. Manner és Stadler Aurel versei, valamint népdalok

Közreműködött: Komáromi Iona (zongora), Lévai Máttyás (klarinét), Missuray Erzsébet (zongora), Molcer Máttyás (zongora), Mirko Molnar (gordonka), Pécs József (orgona), Péicsné Tóth Bernadetta (hegedű), Segedinčevné Ullreich Irén (zongora), Dragica Tomašev (harmonika), a zeneiskola tanárai, Farkas Edit, Greguss Ferenc, Kolenák Mária, Tallós Zsuzsa, az egészségügyi középiskola tanulói és a Palestrina női kórus Lévai Anna vezetésével

A műsort összeállította, rendezte és vezette: Lévai Anna

A helyes választ könyvvvel jutalmaztuk

Az előadást 1969. április 29-én, kedden 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

Tennessee Williams

ÜVEGFIGURÁK

Színmű 2 részben

Szereposztás:

Amanda	— — — — —	Süveges Eta
Laura	— — — — —	Kasza Éva
Tom	— — — — —	Árok Ferenc
Jim	— — — — —	Barácius Zoltán

Fordította: Bányai Geyza és RácZ Jenő

Rendező: Barácius Zoltán

Az előadást 1969. május 19-én, hétfőn 19.30 órai kezdettel a gyermekszínház nagytermében tartottuk meg.

Életjel

Rendkívüli (164.) szám

MEGEMLEKEZÉS: Megemlékezés a világról elhunyt Leninnél, 100. évfordulóján. Szerkesztő: Horváth Emma, Lányi Erőss, Szegő Anna, Farkas Edit, Szegő Anna, Gergely Anna, Juhász Erzsébet, Körtvélyessy Irén, Nagy Márta, Rónai Mária, Sós Mihály, Szabóczy Katalin, Tallóczy Zoltán, Tomcsa Dóra, Urbán Valéria és Lányi Erőss

1970. XII. 15.

Aki fölrázta álmából

Működők:

Johannes R. Becker,
Sziyegyi Sasipaszov,
Fildócs János,
Gara Gébor,
Rácz Farkas,
Makszim Gorkij,
Miklós Galács,
Gyurkó László,
Hollós Károly Lajos,
Langócsa Hugó,
Ludányi Mihály,
Lányi Sarolta,
Vlagyimir Majakovszkij,
Fyikolaj Iljencov,
Kovács Róbert
és
Szegő Szilárd
művel

a világot

Megemlékezés Leninnél
születésének 100.
évfordulója alkalmából

RENDEZTE:

Horváth Emma

Közreműködők:

Apró Erzsébet,
Acz Ida,
Bencsik István,
Farkas Edit,
Szegő Anna,
Gergely Anna,
Juhász Erzsébet,
Körtvélyessy Irén,
Nagy Márta,
Rónai Mária,
Sós Mihály,
Szabóczy Katalin,
Tallóczy Zoltán,
Tomcsa Dóra,
Urbán Valéria
és
Virág Edit,
valamint
a Lányi Erőss
Művelődési Egyesület énekpára
Varga Póter vezetésével

Megjelenik Szabadkán, 1970. december 15-én,
kedden 19.30 órakor a zenésiskola hangversenytermében.

ISMERETLEN ISMERŐSÖK
 Ifjaltal művészetbarátok bemutatkozása

Műsoron: Balogh Mihály, Bartók Béla, Beer Miksa, G. Biset, C. W. Gluck, Gubics Ferenc, Gulyás József, Király Tibor, Krekovicz Ferenc, Lajber György, Medve Rozália, Megyeri Lajos, Nagy István, Pataki Zoltán, Pásty M. Gyula, Rózsa Iona, Szilasi Vera, G. Ph. Telemann, Terék Mária, Tisity Gábor, Tóth Ibolya, Turu Lajos, Varga István és C. M. Weber versei, novellái, karcolatai és zeneszámai

Közreműködött: Apró Erzsébet, Bambach Róbert, Greguss Ferenc, Fodor Valéria, Horváth Aranka, Jánosi Károly, Kotroba Júlia, Luhovics István, Masa Irén, Petar Matković, Molnár Gabriella, Nagy István, Mlós Nikolić, Onódi Ferenc, Petó István, Röhrig Otto, Sörös Tibor, Szabó Ferenc, Szilágyi Angelina, Takács Eva, Terék Mária, Vajda Ernő, Varga István és Anica Živec, a tanítóképző harmonikazenekara Varga Péter és énekkara Balog Janka vezetésével, valamint Horváth Károly dzsesszegyüttese

A műsor prózai részét Gulyás József, zenel részét pedig Varga István állította össze Zongorán kísért: Bordás Lajos

Rendező: Muszin Imre

Technikai rendező és műsorközlő: Pataki Zoltán

Ügyelő: Szűcs Ferenc

A műsört 1969. május 27-én, kedden 19.30 órai kezdettel a gyermekszínház nagytermében tartottuk meg.

XII. évf. 6–7. (134.) szám

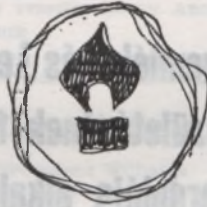
1969. VI. 9.

SZABADKA ÉS A KOSZTOLÁNYI-REGENY
 Kiss Ferenc budapesti irodalomtörténész előadása

A kiváló Kosztolányi-kutató a Pacsirta és az Aranysárkány keletkezésének körülményeiről beszélt

Bevezetőt mondott: Dévavári Zoltán

Az előadást 1969. június 9-én, hétfőn 19 órai kezdettel a gimnázium nagytermében tartottuk meg.

XII. évf. 8–9. (135.) szám

1969. IX. 11.

Szerkeszti a szerkesztő bizottság: Barácius Zoltán, DER ZOLTÁN (szerkesztő), Dévics Imre, Eget Gabriella, Horváth Emma, Kvazimodo Braun István, Léway Endre, Megyeri Lajos, Mészáros Géza, Molcer Máttyás, Pataki László, Szilágyi Gábor, URBÁN JÁNOS (felelős szerkesztő)

AZ ÁRNY ZARÁNDOKA

Emlékezés Csáth Gézára halálának ötvenedik évfordulóján

- 9.30 órákor** Csáth Géza síremlékének megkoszorúzása a Bajai úti temetőben
 Emlékbeszédet mondott Urbán János
 Kosztolányi Dezső: Írás régi könyvben — elmondta Bóka Zsuzsa
 G. Puccini: Zümmögő kórus a Pillangókisasszony c. operából — énekelte a Lányi Ernő ME énekkara, vezényelt Varga Péter
- 10.30 órákor** Ünnepe a Csáth Géza utcában
 Beszédet mondott Király Imre
- 11.00 órákor** Emléktábla telepezése Csáth Géza szülőházán (Petőfi Sándor utca 7.)
 Beszédet mondott Herceg János és Lazar Merkovic
- 11.30 órákor** Csáth Géza szobrának leleplezése a városháza melletti parkban
 A mellszobor Almási Gábor szobrászművész alkotása
 Ünnepi beszédet mondott Bagl Károly, a város elnöke és Melánia Canak, a Művelődési Közösség elnöke
 Kosztolányi Dezső: Részlet a Bús férfi panaszaiból — elmondta Brusznay Erzsébet
 J. S. Bach: Korál — énekelte a Pro musica kamarakórus, vezényelt Eget Gabriella
 Lányi Ernő: Négy eredeti dal — énekelte a Lányi Ernő ME énekkara, vezényelt Varga Péter

18.00 órákor

A Csáth Géza Művészetbaráti Kör emlékműsora
 (a zeneiskola hangversenytermében)
 Illés Endre: Csáth Géza — főolvasza Vujkovics Ferenc
 Csáth Géza: Az utcán — vers — elmondta Takács Éva
 Mesék, amelyek rosszul végződnek — elmondta Dudás Judit és
 Vajda Ernő
 Bölcs Marun meséje — Ady Endre verse — énekelte Franzer Anasztázia, zongorán kísért Vadné Dorman Mancsi
 Részlet a Janika c. tragikomédiából — előadta Muszin Imre
 A bűn lánya — Kosztolányi Dezső verse; Add ide lányom az ajkakat — Caesare Campos verse — énekelte V. Franzer Anasztázia, zongorán kísért Vadné Dorman Mancsi

Rendezte: Muszin Imre
 Konferált: Bambach Róbert

FÉLÁLOM UTÁN

20.00 órákor

Emlékest a Népszínház kamaratermében
 Lírai előhang: A varázsló álma — Pataki László
 Dér Zoltán: Az árny zarándoka
 Kosztolányi Dezső: Csáth Géza — elmondta Horváth Emma
 Dr. Szeli István: A modern magyar irodalom előfutárja
 Bartók Béla: Zongoraszvít — előadta Molcer Mátyas
 Dér Zoltán: Kórházi találkozás — vers — elmondta Kollár Ilona
 Karinthy Frigyes: Búcsúzás — elmondta Kasza Éva
 Lévay Endre: Félálom után — monodráma — ősbemutató

Szereplők:

Író — — — — — Barácius Zoltán
 Férfihang — — — — — Pataki László
 Női hang — — — — — Karna Margit
 Kamasz — — — — — Apró Ernő

Rendező: Pataki László
 Diszlettervező: Petrik Pál

Kiállítás a Népszínház előcsarnokában Csáth Géza műveiből
 Forgatókönyv: Lévay Endre
 Konferált: Dévavári Zoltán

Az Életjel Miniatűrök Csáth-jubileumi kiadványai:
 Dér Zoltán: Az árny zarándoka
 Lévay Endre: Félálom után

Rendkívüli (136.) szám

Kísérleti Színpad

II. évf. 5. (6.) szám

Tennessee Williams
ÜVEGFIGURÁK
 Színmű 2 részben

Az előadást 1969. szeptember 22-én, hétfőn 19 órai kezdettel a gyermekszínház nagytermében tartottuk meg.

XII. évf. 10. (137.) szám

1969. X. 26.

ÚJ DALLAMOK
 Megyeri Lajos szerzői estje

Műsoron: zongora-, harmonika- és zenekari számok

Közreműködött: Bordás Lajos (zongora), Megyeri Lajos (zongora), Missuray Erzsébet (zongora), Molnárné Lutz Irén (zongora), Rákics Éva (harmonika), Szárics Piroška (zongora), a zeneiskola vonósnégyese (Horváth Károly, hegedű, Zlata Kulešević, mélyhegedű, Lakatos Ferenc, hegedű, Lengyel Gábor, cselló) és harmonika-zenekara Megyeri Lajos vezényletével

Konferált: Bambach Róbert

Az előadást 1969. október 26-án, vasárnap 19 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

A négy budapesti író és költő

Rendkívüli (138.) szám

1969. X. 30.

KÖNYVEK ÜZENETE
Budapesti írók és költők estje

Felléptek:

Csoóri Sándor, József Attila-díjas költő
Kiss Ferenc irodalomtörténész
Mátyás Ferenc, József Attila-díjas költő
Somogyi Tóth Sándor, József Attila-díjas író

A magyar könyvkiadás keresztmetszete — 1200 mű bemutatta a magyarországi szép- és szakirodalom egyévi termését. A könyvkiállítás 18 órakor nyílt meg a Kultúra Székházának előcsarnokában.

Az előadást a Kultúra Székházával közösen rendeztük.

Az előadást 1969. október 30-án, csütörtökön 19 órai kezdettel a Kultúra Székházában tartottuk meg.

XII. évf. 11. (139.) szám

Kísérleti Színpad

II. évf. 6. (7.) szám

Először magyar színpadon

John Mortimer

EBÉDIDŐ

Furcsa szerelmi játék egy felvonásban

Szereposztás:

A lány — — — — — Bada Irén
A férfi — — — — — Nagy István
Háziasszony — — — — — Süveges Eta

Fordította: Benedek András

Rendező: Barácius Zoltán

Tankred Dorst
VIGYÁZAT! SZAKADÉK!
Komoly bohózat egy felvonásban

Szereplők:

Antonette — — — — — Süveges Eta
Rudolf — — — — — Salamon Sándor
Dr. Kriegbaum — — — Szel Péter

Fordította: Benedek András

Rendező: Barácius Zoltán

Az előadást 1969. november 17-én, hétfőn 19 órai kezdettel a gyermekszínház nagytermében tartottuk meg.

Rendkívüli (140.) szám

Kísérleti Színpad

II. évf. 7. (8.) szám

John Mortimer

EBÉDIDŐ

Furcsa szerelmi játék egy felvonásban

Tankred Dorst

VIGYÁZAT! SZAKADÉK!

Komoly bohózat egy felvonásban

Az előadást 1969. november 24-én, hétfőn 19.30 órai kezdettel a bajmoki Jedinstvo—Egység Művelődési Egyesület termében tartottuk meg.

Rendkívüli (141.) szám

1969. XI. 25.

VALÓSÁG ÉS VÍZIO

Szirmai Károly Híd-díjas író szerzői estje

Az idő futószalagján:

Dér Zoltán: A legvitálisabb írók egyike

Arcképcsarnok:

Herceg János: Komor világ — Szirmai Károly művészete — fölolvasta Horváth Emma

Ritmus és gondolat:

Szirmai Károly: Felhők között
Fény és sötétség — fölolvasta a szerző
Önkeresés — elmondta Bóka Zsuzsa
Nyomtalan mulások — elmondta Szeles Irén

Mondat:

Szirmai Károly: Az éjszaka motorosai — fölolvasta a szerző

Vándortáska:

Szirmai Károly: Elvándorol az erdő — elmondta Apró Erzsébet
Veszteglő vonatok a sötétben — előadta Drávai Rozália, Gaszó Anna, Juhász Gizella, Nagy Mária, Németh Rózsa, Sziráczy Katalin és Urbán Valéria

Beszélő színpalak:

Szirmai Károly: Hiába — jelenet — előadta Bencsik István és Kollár Ilona

Hullámzó hangjegyek:

F. Chopin: Etüd
C. A. Debussy: Két prelúdium — zongorán előadta Somogyi Marika

Az est vendége: Szirmai Károly

A számokat betanította: Horváth Emma

Konferált: Dévavári Zoltán

Az előadást 1969. november 25-én, kedden 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

Rendkívüli (142.) szám

Kísérleti Színpad

II. évf. 8. (9.) szám

John Mortimer

EBÉDIDŐ

Furcsa szerelmi játék egy felvonásban

Tankred Dorst

VIGYÁZAT! SZAKADÉK!

Komoly bohózat egy felvonásban

Az előadást 1969. december 1-én, hétfőn 19 órai kezdettel a csantavéri színházteremben tartottuk meg.

A SZELLEMI HÍDVERŐJE

Csuka Zoltán József Attila-díjas budapesti író és műfordító szerzői estje

Műsoron: versek, prózai írások és műfordítások**Bevezetőt mondott:** Lévy Andre**Bori Imre Csuka Zoltánról szóló írását fölolvasta:** Dévavári Zoltán**Az est vendége:** Csuka Zoltán

Az előadást 1969. december 3-án, szerdán 19.30 órai kezdettel a Kultúra Színházának dísztermében tartottuk meg.

Csuka Zoltán, irodalmunk műhelyalapítója, a jugoszláv írók állami díjas műfordítója

XIII. évf. 1. (144.)

Kísérleti Színpad

III. évf. 1. (10.) szám

AZ ÉN BABITSOM

Műsoron: versek, regényrészletek, ismertetések, levelek és zeneszámok**Közreműködött:** Apró Erzsébet, Baranyi Erzsébet, Bencsik István, Bóka Zsuzsa, Brusznai Erzsébet, Drávai Rozália, Farkas Edit, Horváth Aranka, Juhász Gizella, Kollár Ilona, Kormányos Teréz, Losonc Gyula, Nagy Mária, Németh Rózsa, Szilágyi Angelina, Sziráczky Katalin, Tallós Zsuzsa és Urbán Valéria
G. F. Händel: Adagio, C. W. Gluck: Melódia, W. A. Mozart: Andante című szerzeményét előadta: Missuray Erzsébet (fuvola) és Somogyi Marika (zongora)**Rendezte:** Horváth Emma**Díszlet:** Balázs Irén

Az előadást 1970. január 9-én, pénteken 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

Ősbemutató

V. Lippay Etelka

TÜNDÉRBORJÚ

Játék a mai életből két felvonásban, három képben

Szereposztás:

Zsuzsi	— — — — —	Dudás Judit
Vali	— — — — —	Masa Irén
Dusi	— — — — —	Sebestyén O. Annamária
Sanyi	— — — — —	Csanádi József
Feri	— — — — —	Horváth Sándor
Gyula	— — — — —	Bambach Róbert
Gidró, ügyosztályvezető	—	Jánosi Károly
Maca, hivatali küldönc	—	Kotroba Júlia
Gyurka, sofőr	— — —	Szűcs Ferenc
Cziporka, öreg munkás	—	Bárányi Jenő

Rendező: Vujkov Géza

Segédrendező: Bambach Róbert

A Csáth Géza Művészetbaráti Kör színjátszó együttesének előadása

Az előadást 1970. február 16-án, hétfőn 19.30 órai kezdettel a gyermekszínház nagytermében tartottuk meg.

V. Lippay Etelka

TÜNDÉRBORJÚ

Színmű

Az előadást 1970. február 23-án, hétfőn 19.30 órai kezdettel a gyermekszínház nagytermében tartottuk meg.

Babits művészetének visszhangja pódiumunkon

MADRIGÁLTÓL A SPIRITUÁLÉIG
A Pro musica kamarakórus hangversenye

Műsoron: J. S. Bach, W. Byrd, F. Couperin, G. G. Gastoldi, Ch. W. Gluck, C. Jennequin, Kodály Zoltán, O. di Lasso, S. Mokranjac, C. Orff, M. Praetorius, J. J. Quantz, M. Radenković, R. Ph. Rameau, O. Vecchi és A. Vivaldi zongora-, fuvola-, gordonka-, cselló-, és kóruszámait, valamint spirituálék

Közreműködött: dr. Basch Júlia, Stevan Firstner, Koczó Katalin, Komáromi Ilona, Lakatos László, Lévy Balogh Judit, ing. Lévy Andre, Missuray Erzsébet, Đuro Molnár, Mirko Molnár, Niederholzer Ferenc, Somogyi Marika, Sostarec Iván, Szentgyörgyi Klári, Dragica Tomašev, Gabriela Tumbas, Varga Enikő, dr Varga István, Varga István és Zónay Ilona

Vezényelt: Égető Gabriella

A hangversenyt 1970. február 28-án, szombaton 19 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

Rendkívüli (148.) szám

1970. III. 7.

V. Lippay Etelka
TÜNDÉRBORJÚ

Az előadást 1970. március 7-én, szombaton 19.30 órai kezdettel Majdnánban, az Ifjúsági Szövetség otthonában tartottuk meg.

XIII. évf. 3. (149.) szám

Kísérleti Színpad

III. évf. 2. (11.) szám

Jean Genet

CSELEDEK

Színpadi játék

Szereposztás:

Madame — — — — — Jakovčević Irén

Claire — — — — — Kasza Éva

Solange — — — — — Sülvegés Eta

Történet napjainkban, Párizsban

Fordította: Vas István

Rendező: Barácius Zoltán

Az előadást 1970. március 9-én, hétfőn 19.30 órai kezdettel a gyermekszínház nagytermében tartottuk meg.

Rendkívüli (150.) szám

Kísérleti Színpad

III. évf. 3. (12.) szám

Jean Genet

CSELEDEK

Színpadi játék

Az előadást 1970. március 10-én, kedden 19.30 órai kezdettel a gyermekszínház nagytermében tartottuk meg.

XIII. évf. 4. (151.) szám

1970. IV. 6.

RIVALDAFÉNYBEN
Emlékezés Ferenczi Ibire halálának tizedik évfordulóján

Műsoron: L. v. Beethoven zeneszámai, A. P. Csehov és C. Figueiredo színdarabrészei, F. G. Lorca verse és Burkus Valéria, Koncz István, Kvazimodo Braun István, Szilágyi László, Urbán János és Vébel Lajos visszaemlékezése

Közreműködött: Albert Mária, Burkus Valéria, Czehe Gusztáv, Dóró Emma, Ferenczi Ibi (hangszalagról), Koncz István, Kvazimodo Braun István, Molcer Mátyás, Pataki László, R. Fazekas Piri, Sz. Cseh Mária, Urbán János és Verseghe József

A forgatókönyvet írta: Lévy Andre

Az összekötő szöveget elmondta: Dévavári Zoltán

Rendező: Pataki László

Díszlettervező: Petrik Pál

Az előadás előtt a színház előcsarnokában megnyílt a Ferenczi Ibi életét bemutató fényképkiallítás.

Az emlékeztet 1970. április 6-án, hétfőn 19 órai kezdettel a Népszínház kamaratermében tartottuk meg.

Kegyeleles látogatás Ferenczi Ibi sírjánál

Rendkívüli (152.)

1970. IV. 21.

V. Lippay Etelka
TÜNDÉRBORJÚ

Az előadást 1970. április 21-én, kedden 19.30 órai kezdettel a bajmoki mozi-teremben tartottuk meg az Amatőrök Színháza elnevezésű szemle keretében.

Rendkívüli (153.) szám

Kísérleti Színpad

III. évf. 4. (13.) szám

AZ ÉN JUHASZ GYULÁM

Műsoron: versek, regényrészletek, ismertetések, levelek és zeneszámok

Közreműködött: Apró Erzsébet, Baranyi Erzsébet, Drávai Rozália, Farkas Edit, Gazsó Anna, Kormányos Teréz, Losonc Gyula, Nagy Mária, Németh Rózsa, Rontó Mária, Szilágyi Angelina, Sziráczky Katalin, Tallós Zsuzsa, Tomek Béla és Urbán Valéria

F. Chopin műveit zongorán előadta: Somogyi Mária

Szólót énekelt: Lakatos László

Rendezte: Horváth Emma

Az előadást 1970. május 11-én, hétfőn 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

XIII. évf. 5. (154.) szám

1970. V. 25.

AHOGY TETSZIK . . .

A Csáth Géza Művészetbaráti Kör szavaló és színjátszó együttesének előadása

Műsoron: Ady Endre, Babits Mihály, B. Brecht, Csáth Géza, Csoóri Sándor, F. Franičević Pločar, József Attila, Kassák Lajos, Kosztolányi Dezső, Radnóti Miklós és W. Shakespeare költeményei, novellái, monológjai és színdarabrészletei, C. A. Debussy és W. A. Mozart zongora- és klarinetszámai, Gubics Ferenc, Kiss Lajos és Krekovič Ferenc versei, karcolatai és humoreszkjei

Közreműködött: Bambach Róbert, Bárányi Jenő, Burai Károly, Drávai Rozália, Farkas Edit, Gazsó Anna, János Károly, Katatics Margit, Kotroba Júlia, Mirjana Kravarušić, Masa Irén, Nagy Mária, Németh Rózsa, Ördög Éva, Ana Prčić, Rontó Mária, Szabó Lajos, Szilágyi Angelina, Sziráczky Katalin, Szűcs Hajnalka, Tallós Zsuzsa és Urbán Valéria

Rendezte és konferált: Bambach Róbert és Horváth Emma

Az előadást 1970. május 25-én, hétfőn 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

SZOBROK VALLOMÁSA

Baranyi Károly és Baranyiné Markov Zlata művészete

Műsor:

Börcsök Erzsébet: Hol elmerengve él egy drága nyár... — fölolvasta Sz. Cseh Mária
 Farkas Béla: Mókuszanya — fölolvasta Csehe Gusztáv
 Jancsics Miklós: Műteremlátogatás egy művészházaspárnál — fölolvasta Barácius Zoltán
 Ady Endre: Harc a Nagyúrral; Egyedül a tengerrel — elmondta ifj. Szabó István
 M. Szemerédi Magda: Verebek és galambok — fölolvasta Barácius Zoltán
 Csuka Zoltán: Időt nem ismerő hevület — fölolvasta Czehe Gusztáv
 G. F. Handel: Largo — énekelte Kocsis Imre, zongorán kísérte Molcer Máttyás
 P. Faragó Aranka: Anyagba formált művészet — fölolvasta Karna Margit
 Ládi István: Lira és konstrukció — fölolvasta Sz. Cseh Mária
 F. P. Schubert: A zenéhez — énekelte Kocsis Imre, zongorán kísérte Molcer Máttyás
 Acs József: Monumentalitás és érzékenység — fölolvasta Barácius Zoltán
 Gál László: Egy kiállításról — fölolvasta ifj. Szabó István

Az est vendégei: Baranyi Károly és Baranyiné Markov Zlata

Konferált: Dévavári Zoltán

18 óraker a Képzőművészeti Találkozó szalonjában kiállítás nyílt a két újvidéki szobrászművész alkotásaiból.

A 75 éves művész munkásságának fél évszázados évfordulója alkalmából miniatürsorozatunkban megjelent Baranyi Károly önéletrajza.

Az előadást 1970. június 1-én, hétfőn 19.30 óraker tartottuk meg a zenekola hangversenytermében.

Redkivüli (156.) szám

Kísérleti Színpad

III. évf. 5. (14.) szám

Ösbemutató

Barácius Zoltán

BÁNTANAK

Jegyzék a háború ellen

Monodrámá

A leány — — — — — Kasza Éva

Az előadást 1970. június 9-én, kedden 19.30 órai kezdettel a Népszínház előcsarnokában tartottuk meg.

XIII. évf. 8—9. (157.) szám

1970. IX. 28.

EG ÉS FÜLD

Herceg János szerzői estje

Az idő futószalagján:

Lévay Endre: Egy emberöltőnk megörökítője
 Majtényi Mihály: Levél Herceg Jánoshoz — fölolvasta Czehe Gusztáv

Arcképcsarnok:

Demény Ottó: Fölnyes irnitudás — fölolvasta Medve Sándor
 Németh László: A félhomály költője — fölolvasta Czehe Gusztáv

Ritmus és gondolat:

Herceg János: Könyörgés a kimondhatatlanért
 Intelem az utánunk jövőeknek — elmondta Horváth Emma

Mondat:

Herceg János: Viharban — elbeszélés — fölolvasta Apró Ernő
 Ég és föld — regényrészlet — fölolvasta Salamon Sándor

Ütitarisznya:

Herceg János: Leányvári levelek — fölolvasta Apró Ernő

Hulámzó hangjegyek:

C. Debussy: Arabeszk — zongorán előadta Katalincs Margit
 J. S. Bach: Gisz-moll prelúdium és fuga — zongorán előadta Missuray Erzsébet

Könyvespolc:

Fehér Ferenc: Egy prózaíró verseskönyve — fölolvasta Medve Sándor

Az est vendége: Herceg János

Konferált: Dévavári Zoltán

Az előadást 1970. szeptember 28-án, hétfőn 19.30 órai kezdettel a zenekola hangversenytermében tartottuk meg.

Szerzői estjeinken lelkesen fogadta közönségünk Ács Károly költőt és Herceg János trótt

XIII. évf. 10. (158.) szám

1970. X. 5.

VÉR ÉS VAS

Somogyi Pál kaposvári író szerzői estje

Az idő futószalagján:

Herceg János: A vándor köszöntése — fölolvasta Barácius Zoltán

Arcképcsarnok:

Bori Imre: Munkásmozgalmunk költője — fölolvasta Garay Béla

Herceg János: Elmúlt idők tanúja — fölolvasta Garay Béla

Porond:

Laták István: Szakszervezeti irodalmi est — fölolvasta Péter László

Ritmus és gondolat:

Somogyi Pál: Az én hazámban — elmondta Tallós Zsuzsa

Ősz a külvárosban — elmondta Losonc Gyula

A mi utcánk — elmondta Cseh Ilona

Vér és vas — elmondta Sós Mihály

Vasmunkások — előadta a szavalókórus (Drával Rozália, Gázsó Anna, Nagy Mária, Németh Rozália, Rontó Mária, Sziráczky Katalin és Urbán Valéria)

Nem én dalolok — elmondta Farkas Edit

Embert szülő holnap, jöjj! — elmondta Tomek Béla

Hajnalpiros derengő ünnep — elmondta Gázsó Anna

Október — elmondta Szilágyi Angelina

Mondat:

Somogyi Pál: A nádasdi erdőszélen — regényrészlet — fölolvasta Vujkov Géza

Kis fehér koporsó — elbeszélés — fölolvasta Horváth Emma

Útitársnnya:

Somogyi Pál: A csupaszív doktor — részlet a készülő önéletrajzi regényből — fölolvasta Horváth Emma

Vándortáska:

Somogyi Pál: Anyám — karcolat — fölolvasta Vujkov Géza

Hullámzó hangjegyek:

R. Matz; Capriccio — gordonkán előadta Mezel László, zongorán kísérte Katatics Margit
F. Chopin: Két etűd — zongorán előadta Missuray Erzsébet

Könyvespolc:

Bellyei László: Történelmi számvetés és írói tanúságtétel — főlolvasta Péter László

Az est vendége: Somogyi Pál

Konferált: Lukács Gyula

Az előadást 1970. október 5-én, hétfőn 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

Rendkívüli (159.) szám

1970. XI. 10.

ÉG ÉS FÜLD

Herceg János szerzői estje

Az előadást 1970. november 10-én, kedden 19.30 órai kezdettel a bajmoki Jedinstvo-Egység Művelődési Egyesületben tartottuk meg.

Rendkívüli (160.) szám

1970. XI. 16.

NYITOT AJTÓ

Versősszeállítás

Műsoron: Oskar Davičo, Debreczeni József, Fehér Ferenc, Jure Kaštelan, Desanka Maksimović, Janez Menart, Ivan Minatti, Vesna Parun, Josip Pupačić, Blažo Šćepanović, Somlyó György, Aco Sopov, Milivoj Slaviček, Gvido Tartalja és Gordana Todorović művel

Közreműködött: Apro Erzsébet, Cseh Ilona, Drávai Rozália, Farkas Edit, Gazsó Anna, Losonc Gyula, Nagy Mária, Németh Rozália, Rontó Mária, Szilágyi Angelina, Sziráczy Katalin, Tallós Zsuzsa, Tomek Béla és Urbán Valéria

Rendezte: Horváth Emma

A Csáth Géza Művészetbaráti Kör szavalócsoportja ezzel a műsorral vett részt a november 5-étől 8-ig Balassagyarmaton megtartott Irodalmi Színpadi Napokon, amelyen a zsűri különdíjjal, intarziás plakettel és oklevéllel jutalmazta.

Az előadást 1970. november 16-án, hétfőn 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

Szép sikerrel szerepeltek fiataljaink a balassagyarmati nemzetközi szemlén

AVARZÜGÁSKOR

Emlékezés Muhi Jánosra halálának egyéves évfordulóján

Az idő futószalagján:	Majtényi Mihály: Avarzügáskor — fölolvassa Garay Béla Gönci Sára: Könnyfátyolos szemmel
Arcképcsarnok:	Lévay Endre: A magányos álmodozó Urbán János: Akit békít az örökzöld — fölolvasta Burkus Valéria
Ritmus és gondolat:	Kakas József: Búcsú helyett Molcer Mátyás: Nénia
Mondat:	Muhi János: Nagyolit — fölolvasta Horváth Emma, Őszi reggel — fölolvasta Nagy Mária
Útitársnya:	Muhi János: Négy karcolat (Az erdő békéje; Őszi vizek; Madártalan égbolt; Toronyóra — fölolvasta Kakas József
Vándortáska:	Muhi János: Nagy szerelmem, a tó — fölolvasta Vujkov Géza
Görbe tűkőr:	Muhi János: Költészet és valóság Szólalj fel — megmondom, ki vagy! — fölolvasta Szabó István
Hullámozó hangjegyek:	J. S. Bach: Adagio — gondonkán előadta Koczó Katalin, zongorán kísérte Lévayné Balog Judit Bartók Béla: Este a székelyeknél — furulyán előadta Lévai Mátyás, zongorán kísérte Molcer Mátyás L. v. Beethoven: Bagatell — zongorán előadta Elizabeta Jašarević

Konferált: Dévavári Zoltán

Az előadást 1970. november 23-án, hétfőn 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

NYITÓT AJTÓ
Versősszeállítás

Az előadást 1970. november 23-án, hétfőn 19.30 órai kezdettel a bajmoki általános iskolában tartottuk meg.

DALLAM ÉS RITMUS

A Szabadkai Harmonikabarátok Egyesületének hangversenye

Műsoron: J. S. Bach, J. Brahms, F. Chopin, A. Götz, C. Heuser, A. Volpi és R. Hürtner művei
Közreműködött: Berkó László, Zlata Bokan, Burai Károly, Elek László, Füstös Erzsébet, Darinka Milović, Petrics Katalin, Szabó Ilona, Szántó Eleonóra, Szügyi Péter, Margita Vojnić és Anica Zivec
Szólót játszott: Rákics Éva és Szalma Zsuzsanna
Vezényelt: Megyeri Lajos
Konferált és Illyés Gyula, Tóth Árpád és Weöres Sándor verseit elmondta: Pribilla Valéria

Az előadást 1970. december 9-én, szerdán 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

AKI FÜLRÁZTA ÁLMÁBÓL A VILÁGOT

Megemlékezés Leninről születésének 100. évfordulója alkalmából

Műsoron: Johannes R. Becher, Sztjepan Scsipacsov, Földeák János, Garai Gábor, Gál Farkas, Makszim Gorkij, Nicolas Guillén, Gyurkó László, Hollós Korvin Lajos, Langston Hughes, Ladányi Mihály, Lányi Sarolta, Vlagyimir Majakovszkij, Nyikolaj Rilkenov, Romain Rolland és Szergej Szmirnov művei

Közreműködött: Apró Erzsébet, Ács Ida, Bencsik István, Farkas Edit, Gazsó Anna, Gergely Anna, Juhász Gizella, Körtvélyessy Irén, Nagy Mária, Rontó Mária, Sós Mihály, Sziráczy Katalin, Tallós Zsuzsa, Tomek Béla, Urbán Valéria és Virág Edit, valamint a Lányi Ernő Művelődési Egyesület énekkara Varga Péter vezetésével

Rendezte: Horváth Emma

Az előadást 1970. december 15-én, kedden 19.30 órai kezdettel a zenekola hangversenytermében tartottuk meg.

ÖRÖK BARÁTAINK

Műsoron: Babits Mihály, Füst Milán és Juhász Gyula versei és prózai írásai

Közreműködött: Apró Erzsébet, Baranyi Erzsébet, Drával Rozália, Farkas Edit, Juhász Gizella, Losonc Gyula, Nagy Mária, Németh Rózsa, Rontó Mária, Szlágyi Angelia, Sziráczy Katalin, Tallós Zsuzsa, Tomek Béla és Urbán Valéria

Az előadást 1970. december 17-én, csütörtökön 17 órai kezdettel a Csantavéri Művelődési Otthonban tartottuk meg.

NYITOTT AJTÓ

Versösszeállítás

Az előadást 1970. december 21-én, hétfőn 10 órai kezdettel a hajdújárás Petőfi-brigád Általános Iskolában tartottuk meg.

ÖRÖK BARÁTAINK

Az előadást 1970. december 23-án, szerdán 19.30 órai kezdettel a zrenjanini Petőfi Sándor Művelődési Egyesületben tartottuk meg.

A SIKÁTOROK KÖLTŐJE

Megemlékezés Laták Istvánról halálának egy éves évfordulóján

Az idő futószalagján:

Lévay Endre: A sikátorok költője

Arcképcsarnok:

Gál László: Meghalt kielégítetlenül — fölolvasta Szabó István

Fekete Lajos: Késél búcsúszó — fölolvasta Albert Mária

Major Nándor: Szava erjesztő kovász volt... — fölolvasta Apró Ernő

Majtényi Mihály: »Szótlanok megnyíló szája voltam...« — fölolvasta Heck Paula

Pataki László: A rivaldafény szerelmese

Urbán János: A számontartás szavaival

Rítmus és gondolat:

Szűcs Imre: Kis szoktató vers — elmondta Sz. Cseh Mária

Laták István: A kültelek — elmondta Karna Margit

Az árokparti iskola előtt — elmondta Páthy Mátyás

Szülőföldemen — elmondta Medve Sándor

Egy éválva a mindenséggel — elmondta Sűveges Eta

Krumplivirág — elmondta Kaszás Éva

Földi bodza — elmondta Ábrahám Irén

Búcsúszás — elmondta Sebestény Tibor

Vándortáska:	Laták István: Kis történet — fölolvasta R. Fazekas Piri
Mondat:	Laták István: És csak áll a féllábú ember — fölolvasta Albert János
Hullámzó hangjegyek:	L. v. Beethoven: Két bagatell — zongorán előadta Farkas Lajos Z. Fibich: Selanka — klarinéton előadta Burai Károly, zongorán kísérte Szabóné Terényi Mária

Konferált: Dr. Steinfeld Sándor

Rendezte: Pataki László

Az előadást, amelyet a Népszínházzal közösen rendeztünk, 1971. január 12-én, 20 órai kezdettel a Népszínház kamaratermében tartottuk meg.

Rendkívüli (169.) szám Irodalmi Színpad IV. évf. 1. (15.) szám

NÉPEK HAZÁJA, NAGYVILÁG!

Műsor:

1. Bevezető — elmondta Losonc Gyula
2. Részletek Ady Endre: A nacionalizmus alkonya c. írásából — elmondta Sziráczky Katalin és Baranyi Erzsébet
3. Ady Endre: Magyar jakobinus dala — elmondta Sós Mihály
4. Kassák Lajos: Mesteremberek — elmondta Tomek Béla
5. Részlet Bartók Béla: Népdalkutatás Kelet-Európában c. írásából — elmondta Sziráczky Katalin
6. Bartók Béla: Szól a duda — szlovák népdalfeldolgozás — zongorán előadta Elizabeta Jašarević
7. Vörösmarty Mihály: A Guttenberg-albumba — elmondta Pribilla Valéria
8. József Attila: Ős patkány terjeszt kört — elmondta Bencsik István
9. Thomas Mann levele Walter H. Perinek — elmondta Losonc Gyula
10. Részlet József Attila: Thomas Mann üdvözlése c. verséből — elmondta Mészáros Sándor
11. Részlet Thomas Mann B. Fucikhoz írt leveléből — elmondta Sós Mihály
12. Radnóti Miklós: Hispánia, Hispánia — elmondta Berkes Éva
13. Anna Ahmatova: A béke dala — Szabó Magda fordítása — elmondta Tallós Zsuzsa
14. Bartók Béla: Két román tánc — előadta a zeneiskola vonószzenekara, vezényelt Mirko Molnar
15. Bartók Béla levele Octavian Beuhoz Bukarestbe — elmondta Apró Ernő
16. Reviczky Gyula: Arany Jánosnak válaszul Kozmopolita költészet c. versére — elmondta Farkas Edit
17. Részlet Kölcsey Ferenc: Parainesis Kölcsey Kálmánhoz c. művéből — elmondta Baranyi Erzsébet
18. Részlet József Attila: A Dunánál c. verséből — elmondta Nagy Marika

Rendezte: Horváth Emma

Az előadást 1971. február 18-án, csütörtökön 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

XIV. évf. 2. (170.) szám

1971. II. 28.

ESTI DAL

Kodály Zoltán-émlékhangverseny

Műsor:

1. Árva vagyok — előadta a zeneiskola kamarakórusa, vezényelt Sándor Géza
2. Katalinka, Villó — előadta a tanítóképző kórusa, vezényelt Balog Janka
3. Túrót eszik a cigány — előadta az Ifjúsági Kórus, vezényelt Pinkava Iván
4. Adagio — gondolkán előadta Koczó Katalin, zongorán kísért Bordás Lajos
5. Hegyi éjszakák — előadta a zeneiskola női kara, vezényelt Egető Gabriella
6. Hat tréfás kánon — előadta a gimnázium kórusa, vezényelt Cvitkó Ferenc
7. Esti dal — előadta a Pro musica énekkar, vezényelt Egető Gabriella
8. Székely nóta, Allegretto scherzando — zongorán előadta Bordás Lajos
9. Kállai kettős — előadta a Lányi Ernő Művelődési Egyesület ének-kara, vezényelt Varga Péter

Bevezetőt mondott: Molcer Máttyás

Weöres Sándor: Magyar etűdök c. versét elmondta: Apró Erzsébet, Dukai Teréz, Gergely Anna, Nagy Marika, Szilágyi Angelina, Tallós Zsuzsa és Tomek Béla

A hangversenyt 1971. február 28-án, vasárnap 19.30 órai kezdettel a zeneiskola nagytermében tartottuk meg.

A TÖBBIT MAJD KÓPÉ...

Kopeczky László szerzői estje

Műsoron: versek, karcolatok, humoreszkek és satirikus írások

Közreműködtek a gimnázium színjátszó együttesének tagjai: Bajza Viktória, Bencsik István, Fiszter Erika, Ilin Zoltán, Jakab Gábor, Kabelik Ibolya, Karvák Gizella, Kopeczky Csaba, Mihály Magdolna, Pátrik Sándor, Pertics Dolóresz, Pribilla Valéria, Somogyi Sándor és Szabó H. Teréz

Az est vendégei: Kopeczky László, Ábrahám Irén, Arok Ferenc, Kasza Éva és Medve Sándor, valamint Megyeri Lajos kíségyüttese (Megyeri Lajos, Rákics Éva, Szalma Zsuzsanna és Szántó Eleonóra)

Rendezte: Sebestyén Tibor

Segédrendező: Tóth Gyöngyi

Az előadás előtt a gimnázium dísztermében megnyílt Török István szabadkai festőművész tárlata.

Az előadást 1971. március 9-én, kedden 19.30 órai kezdettel a Moša Pijade Gimnázium dísztermében tartottuk meg.

Rendkívüli (172.) szám

Irodalmi Színpad

IV. évf. 2. (16.) szám

AZ EN TÓTH ÁRPÁDOM

Műsoron: versek, tanulmányok és zeneszámok

Közreműködött: Acs Ida, Apró Erzsébet, Baranyi Erzsébet, Bencsik István, Dukai Teréz, Farkas Edit, Gergely Anna, Losonc Gyula, Nagy Marika, Szilágyi Angelina, Sziráczky Katalin és Tallós Zsuzsa

L. v. Beethoven: Adagio, F. Chopin: Mazurka, W. A. Mozart: Adagio c. szerzeményét zongorán előadta: Katatics Margit, Lattyák Márta és Nagy Anikó

Rendezte: Horváth Emma

Az előcsarnokban kiállított versillusztrációkat a gimnázium rajzcsoportja készítette.

Az előadást 1971. április 6-án, kedden 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

XIV. évf. 4. (173.) szám

1971. IV. 29.

A VÉGTELEEN TÚL...

Megemlékezés Sulhóf Józsefről halálának egyéves évfordulóján

Az idő futószalagján:	Gál László: Elment a mesemondó — fölolvasta Ábrahám Irén Majtényi Mihály: A végtelenen túl... — fölolvasta Arok Ferenc
Arcképcsarnok:	Acs Károly: Hihetetlen bizonyosság — fölolvasta Apró Ernő Fehér Ferenc: Lelkiismeret-mardosó alázattal... — fölolvasta Ábrahám Irén Majtényi Mihály: A sokoldalú tollforgató — fölolvasta Arok eFrenc Saffer Pál: Onmagával számolt legkevesbé — fölolvasta Sebestyén Tibor
Mondat:	Sulhóf József: Egyetlen pillanat — regényrészlet — elmondta Kollár Iлона
Vándortáska:	Sulhóf József: A nagy mutatvány — részlet — fölolvasta Apró Ernő és Kasza Éva
Útitarisznya:	Sulhóf József: Haló csillagfény — részlet — fölolvasta Salamon Sándor
Beszélő színpalak:	Sulhóf József: Se eleje, se vége — színdarabrészlet
	Szereposztás:
	Döme — — — — — Arok Ferenc
	Boro — — — — — Medve Sándor
	Ági — — — — — Kasza Éva
	Minka — — — — — Bada Irén
	Sulhóf József: Csöpi — regényrészlet
	Szereposztás:
	Doktor — — — — — Salamon Sándor
	Csőpi — — — — — Bada Irén
Hullámzó hangjegyek:	L. v. Beethoven: Holdfény-sonáta — zongorán előadta Molcer Máttyás

Rendező: Barácius Zoltán

Az előadást 1971. április 29-én, csütörtökön 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

Hazavezérlő csillagok

Összeállítás Fehér Ferenc műveiből

Műsoron: versek, naplójegyzetek, ismertetések és zeneszámok

Közreműködik:

Angyal Iloná, Ács Ida, Bakurek Emília, Barkóczi Rózsa, Gergely Anna, Horváth Emma, Horváth Ilonka, Kecsenovics Mária, Kökény Gizella, Kőszegi Magda, Losonc Gyula, Nagy Marika, Póka Éva, Sziráczy Katalin, Sztrázsárkovity Éva, Takács Györgyi, Tallós Zsuzsa, Terék Erzsébet, Topolcsányi Angéla, Varga Berta és Vujkovics Katalin, valamint a Lányi Ernő Művelődési Egyesület vegyes kara Varga Péter és a tanítóképző női kórusa Balogh Janka vezetésével.

Az est vendége: **Fehér Ferenc**
Zongorán kísér: **Molcer Mátyás**
Rendező: **Horváth Emma**

A szünetben Fehér Ferenc dedikálja **Szabadkai diákveim** című, miniatűrsorozatunkban megjelent könyvét.

Az előadás 1972. március 28-án, kedden 19.30 órakor kezdődik a zeneiskola hangversenytermében.

Rendkívüli (174.) szám

Irodalmi Színpad

IV. évf. 3. (17.) szám

Peter Handke
KÜZÖNSEGGYALÁZÁS
Antidráma egy felvonásban

Előadta a Moša Pijade Gimnázium színjátszó csoportja: Bajza Viktória, Bencsik István, Flszter Erika, Gyurec István, Ilin Zoltán, Jakab Gábor, Kabelik Ibolya, Kadván Lídia, Karvák Gizella, Kopeczky Csaba, Mihály Magdolna, Pertics Dolóresz, Pribilla Valéria, Somogyi Sándor, Szabó H. Teréz és Tóth Gyöngyi.

Rendezte: Sebestyén Tibor

Nyelvi tanácsadó: Erdelyi László

Az előadást 1971. május 11-én, kedden 19.30 órai kezdettel a Moša Pijade Gimnázium dísztermében tartottuk meg.

Rendkívüli (175.) szám

Irodalmi Színpad

IV. évf. 4. (18.) szám

Bertolt Brecht
LUCULLUS A BÍRÁK ELŐTT
Egyfelvonásos

Előadta az egészségügyi középiskola színjátszó csoportja: Fodor Gusztáv, Király Valéria, Kiss András, Kocsis Edit, Losonc Gyula, Mészáros Sándor, Pető István, Sós Mihály, Szabó Ferenc, Szeles Irén, Szilágyi Angelina és Tomek Béla

Rendező: Szeles Irén és Kiss Dezső

Az előadást 1971. május 19-én, szerdán 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

XIV. évf. 5. (176.) szám

1971. V. 27.

Ó Z B Ő R

Horváth Emma háromnyelvű önálló előadóestje

Műsoron: Ady Endre, Arany János, Babits Mihály, Csang Vu-kien, C.A. Debussy, Dsida Jenő, Füst Milán, József Attila, Kosztolányi Dezső, J. Prévert, G. B. Shaw és Vercores versei, monológjai, regényrészletel és zeneszámai

Közreműködött: Somogyi Marika (zongora)

Az előadást 1971. május 27-én, csütörtökön 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

XIV. évf. 6-7. (177.) sz.

1971. VI. 10.

FÜLDÉDESANYÁM

Jancsó Adrienne budapesti érdemes művész önálló előadóestje

Műsoron: tragikus és tréfás balladák, dalok, rab- és bujdosóénekek, Mária-énekek, imák, rációlasások és babonák, táncszók és sirató

Közreműködött: Faragó Laura, a Magyar Televízió Röpülj páva népdalversenyének győztese

Az előadást 1971. június 10-én, csütörtökön 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

Rendkívüli (178.) szám

1971. VI. 22.

Ó Z B Ő R

Horváth Emma háromnyelvű önálló előadóestje

Az előadást 1971. június 22-én, kedden 20 órai kezdettel a bajmoki Jedinstvo-Egység Művelődési Egyesületben tartottuk meg.

Rendkívüli (179.) szám

1971. IX. 12.

MERT VÉN SZABADKA, ÁLDALAK

Csuka Zoltán József Attila-díjas budapesti író és műfordító szerzői délutánja

Műsoron: Részletek a szerző önéletrajzából

Bevezetőt mondott: Dévavári Zoltán

A szerzői délután vendége: Csuka Zoltán

Az előadást 1971. szeptember 12-én, vasárnap 16 órai kezdettel a bajmoki Kossuth Építövállalat nagytermében tartottuk meg.

KÉSZ A LETTAR
Színészek kedvenc versei

Műsoron: Ady Endre, Arany János, József Attila, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Petőfi Sándor, Radnóti Miklós, Tóth Árpád és Várnai Zseni költeményei

Közreműködött: Apró Ernő, Abraham Irén, Arok Ferenc, Bada Irén Bata Ferenc, Kasza Éva, Medve Sándor, Nagy István, Pásthly Mátyás, Salamon Sándor és Sebestyén Tibor

Rendezte: Barácius Zoltán

Az előadást 1971. szeptember 20-án, hétfőn 19 órai kezdettel a gyermekszínház nagytermében tartottuk meg.

XIV. évf. 8–9. (181.) szám

1971. IX. 27.

ÜZENET

Az új szabadkai folyóirat estje

Műsoron: versek, novellák, jegyzetek, karcolatok, humoreszkek és zeneszámok

Főlepett: Barácius Zoltán, Bodrogvári Ferenc, Dér Zoltán, Fehér Ferenc, Herceg János, Kolozsi Tibor, Kopeczky László, Lévay Endre, Molcer Mátyás, Molnár Cs. Attila, Németh István és Urbán János

A műsor keretében ösbemutatót tartottunk: Molcer Mátyás: Concertino zongorára, üstdobokra és vonószekarra c. szerzeményét előadta Farkas Edit (zongora) és a szabadkai zenekola vonószekara

Vezényelt: Mirko Molnar

Konferált: Kasza Éva

Az előadást 1971. szeptember 27-én, hétfőn 19 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

XIV. évf. 10. (182.) szám

1971. X. 25.

A MINDENSÉG SZERELME
Juhász Ferenc-est

Közreműködött: Arok Ferenc, Bada Irén és Medve Sándor, a Népszínház tagja, Baranyi Zsuzsanna, Barta Viktória, Brusznai Zsuzsanna, Fodor Erzsébet, Lőrinc Teréz, Maronka Miklós, Máriás Gyöngyi, Molnár G. Imre, Rapos Ilona, Sütös Éva, Szabó Katalin, Utasi Magdolna és Zima Lenke, a tanítóképző színjátszó együttese, valamint Mirko Molnar, Kőkény Mihály, Zlata Kalušević és Mészáros László, a zeneiskola vonósnégyese

Rendező: Sebestyén Tibor

Az előadást 1971. október 25-én, hétfőn 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

XIV. évf. 11. (183.) szám

1971. XI. 15.

NEGYEDSZÁZAD A HANGJEGYEK VILÁGÁBAN
Varga Péter karmesteri munkásságának 25 éves jubileuma

Műsoron: B. Donatti, J. Gallus, Kodály Zoltán, Lányi Ernő, Liszt Ferenc, J. Kern, Varga Péter és G. Verdi szerzeményei, Fehér Ferenc, Illyés Gyula, Urbán János és Weöres Sándor versei

Közreműködött: Molcer Mátyás, Pataki László, Sziráczky Katalin, Szűcs Budai József, Sztrázsárkovity Éva és Vujkov Géza, a Lányi Ernő Iparos Művelődési Egyesület kórusa, a tanítóképző rádióiskolás csoportja, a gyakorlóiskola ének- és zenekara Varga Péter, a tanítóképző leánykara Balogh Janka, az I. G. Kováčic Általános Iskola két énekara Katarina Rudic és Pinkava Iván és a csantavéri Bartók Béla Művelődési Egyesület kórusa Sándor Géza vezetésével

Zongorán kísért: Molcer Mátyás

Konferált: V. Lippay Etelka és Vujkov Ági

Az előadást 1971. november 15-én, hétfőn 19 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

Rendkívüli (184.) szám

1971. XI. 25.

A SZÍNEK ÉS VONALAK POÉTÁJA
Megemlékezés Farkas Béláról halálának harmincadik évfordulóján

Műsor:

1. Dér Zoltán: Aki a lelkiismeretünkkel pörlekedik
2. Lévay Endre: Farkas Béla hagyatéka — fölolvasta Lévay Anna
3. Sáfrány Imre: Madártávtól — fölolvasta Barácius Zoltán

4. J. Brahms: Valcer — zongorán előadta Dolores Engelhardt
5. Völgyi Endre: Farkas Béla napjai — fölolvasta Salamon Sándor
6. Baranyiné Markov Zlata: Farkas Béla művészetének forrása
7. Farkas Béla: Hársfavirág; Apró őszi írások — fölolvasta Horváth Emma
8. Dévavári Zoltán: Felhők és gyertyacsonk
9. Bela Duranci: A színek és vonalak poétája — fölolvasta Kakas József
10. Molcer Mátyás: Valse triste — zongorán előadta Dolores Engelhardt
11. Czako Tibor: Néhány szavam vizsgálásul — vers — elmondta Teréz Erzsébet
12. Farkas Béla: Két karcolat: Az én muzsikusom — fölolvasta Kollár Ilona Vergődés — fölolvasta Horváth Emma
13. Léway Endre: Farkas Béla éjszakája — jelenet — előadja Barácius Zoltán
14. Baranyi Károly és Zlata: Egy szál majoránna a festő sírjára

Az előadás előtt a zenészkola előcsarnokában megnyílt a kiváló festőművész képeinek alkalmi kiállítása, a szünetben pedig Baranyiné Markov Zlata dedikálta Vergődés című, Farkas Béláról szóló kiadványunkat.

Az előadást 1971. november 25-én, csütörtökön 18.30 órai kezdettel a zenészkola hangversenytermében tartottuk meg.

XIV. évf. 12. (185.) szám

1971. XII. 6.

A SZELLEMEK MŰVESE

A hatvanéves Léway Endrét köszöntjük

Műsor:

1. Herceg János: Egymásra nézve
2. Léway Endre: Bolyongások az irodalomban — fölolvasta Garay Béla
3. Dési Ábel: Léway Endre — vers — elmondta Horváth Emma
4. Léway Endre: Nyárfás gyerekei — elbeszélés — fölolvasta Pataki László
5. Kolozsi Tibor: Hatvan esztendő
6. Két népdal — tárogatón előadta Léval Mátyás
7. Dér Zoltán: Kesernyész poézis
8. Léway Endre: Mestergerenda — novella — fölolvasta Kakas József
9. Kópeczky László: Az első padból — humoreszk
10. Léway Endre: Kesztyű — tárcsa — fölolvasta Karna Margit

Az előadást 1971. december 6-án, hétfőn 19.30 órai kezdettel a zenészkola hangversenytermében tartottuk meg.

Rendkívül (186.) szám

1971. XII. 11.

ITT JÁROK A NYOMDOKAIDON

Összeállítás Szenteleky Kornél művelből

Műsoron: versek, jegyzetek, karcolatok, útirajzok, regény- és tanulmányrészletek
 Közreműködött: Apró Erzsébet, Horváth Emma, Kollár Ilona, Kőkény Gizella, Losonc Gyula, Nagy Marika, Szíráczky Katalin, Tallós Zsuzsa és Terék Erzsébet
 Rendező: Horváth Emma

Az előadást 1971. december 11-én, szombaton 19.30 órai kezdettel a szíváci Szenteleky Kornél Művelődési Egyesület nagytermében tartottuk meg a Szenteleky-napok keretében.

Baranyi Károly és Markov Zlata művész házaspár szabadkai közös tárlata megnyitóján

Rendkívüli (187.) szám

1971. XII. 22.

MÁRTÍR KÜLTÖNK

Megemlékezés Schwalb Miklósról halálának harmincadik évfordulóján

Műsor:

1. A cselekvés útján — fölolvasta Sziráczy Katalin
  2. Schwalb Miklós: Felesleges üzlet: én — vers — elmondta Molnár László
  3. Dér Zoltán: A szépirodalom vonzásában
  4. Léway Endre: Viharos évek tanúja — fölolvasta Kakas József
  5. Schwalb Miklós két verse: Tavasz — elmondta Nagy Marika
Osz — elmondta Angyal Ilona
  6. Schwalb Miklós: Benkő Pistát elbocsátották — novella — fölolvasta Losonc Gyula
  7. Schwalb Miklós: Fiú a konyhából — regényrészlet — fölolvasta Horváth Emma
  8. Schwalb Miklós — S. Révai Gabriella: Három vers
Elők — elmondta Bakurek Emília, énekelte Csiffáry Mária
A szén — elmondta Tapolcsányi Angéla, énekelte Molnár Gábor
Zene — elmondta Kecsenovics Mária, énekelte Csiffáry Mária
- Zongorán kísért: Molnárné Lutz Irén
- Az évforduló alkalmából miniatűrsorozatunkban megjelent Schwalb Miklós: A szén című verseskötnye.

Az előadást 1971. december 22-én, szerdán 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

XV. évf. 1. (188.) szám

1972. I. 12.

Szerkeszti a szerkesztő bizottság: Barácius Zoltán, DÉR ZOLTÁN (szerkesztő), Gyollai Mihály, Egető Gabriella, Horváth Emma, Kvazimodo Braun István, Léway Endre, Megyeri Lajos, Mészáros Géza, Molcer Máttyás, Pataki László, Szilágyi Gábor, URBÁN JÁNOS (felelős szerkesztő)

ITT JÁROK A NYOMDOKAIDON

Összeállítás Szenteleky Kornél műveiből

Az előadást 1972. január 12-én, szerdán 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

Rendkívüli (189.) szám

1972. I. 17.

ITT JÁROK A NYOMDOKAIDON
Összeállítás Szenteleky Kornél műveiből

Az előadást 1972. január 17-én, hétfőn 19.30 órai kezdettel a Moša Pijade Gimnázium dísztermében tartottuk meg.

XV. évf. 2. (190.) szám

1972. II. 28.

TÜZKÚT
Összeállítás Weöres Sándor műveiből

Műsoron: versek, írások, népdalok, L. v. Beethoven-, F. Chopin- és Kodály Zoltán-
művek

Közreműködött: Angyal Ilona, Apró Erzsébet, Ács Ida, Barkóczi Rózsa, Faragó Ibolya,
Farkas Lajos, Fábíán Anikó, Gergely Anna, Kecsenovics Mária, Kollár Ilona,
Losonc Gyula, Molcer Pirike, Nagy Marika, Nyerges Csaba, Pribilla Valéria,
Sziráczy Katalin, Sztrázsárkovity Eva, Takács Györgyi, Tallós Zsuzsa, Terék
Erzsébet, Varga Berta és Vujkovic Katalin

Rendező: Horváth Emma

Az előadást 1972. február 28-án, hétfőn 19.30 órai kezdettel
a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

Rendkívüli (191.) szám

1972. II. 29.

ITT JÁROK A NYOMDOKAIDON
Összeállítás Szenteleky Kornél műveiből

Az előadást 1972. február 29-én, kedden 19.30 órai kezdettel a Nép kör
nagytermében tartottuk meg a Lazar Nešić Iskolaközpont tanulói számára.

Rendkívüli (192.) szám

1972. III. 13.

TÜZKÚT
Összeállítás Weöres Sándor műveiből

Az előadást 1972. március 13-án, hétfőn 19.30 órai kezdettel a munkásegylet
nagytermében tartottuk meg a matematikai-nyelvi gimnázium
és a közgazdasági középiskola tanulói számára.

A Tűzkút szavalókórusa

HAZAVEZÉRLŐ CSILLAGOK
Összeállítás Fehér Ferenc műveiből

Műsoron: versek, naplójegyzetek, ismertetések és zeneszámok

Közreműködött: Angyal Iлона, Ács Ida, Bakurek Emília, Barkóczy Rózsa, Gergely Anna, Horváth Emma, Horváth Ilonka, Kecsenovics Mária, Kökény Gizella, Kőszegi Magda, Losonc Gyula, Nagy Marika, Póka Éva, Sziráczky Katalin, Sztrázsárkovity Éva, Takács Györgyi, Tallós Zsuzsa, Terék Erzsébet, Tapolcsányi Angéla, Varga Berta és Vujkovic Katalin, valamint a Lányi Ernő Művelődési Egyesület vegyes kara Varga Péter és a tanítóképző női kórusa Balogh Janka vezetésével

Az est vendége: Fehér Ferenc

Zongorán kísért: Molcer Mátyás

Rendező: Horváth Emma

A szünetben Fehér Ferenc dedikálta Szabadkai diákéveim című, miniatűrsorozatunkban megjelent könyvét.

Az előadást 1972. március 28-án, kedden 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

Rendkívüli (194.) szám

Irodalmi Színpad

V. évf. 1. (20.) szám

Déry Tibor

A TALPSIMOGATÓ

Diákcsíny egy felvonásban

Szereposztás:

Okos Elemér	— — — —	Árokszállási László
Kati	— — — —	Czifra Erika
Rendes Péter	— — — —	Bálint Zoltán
Tisztes Pál	— — — —	Pátrik Sándor
Pettyes Jenő	— — — —	Somogyi Sándor
Ilus	— — — —	Pribilla Valéria
Eszter	— — — —	Bajza Viktória
Klári	— — — —	Fiszter Erika
Baba	— — — —	Pertics Dolóresz
Altiszt	— — — —	Pécsi Erzsébet

Díszlettervező: Szabó Zsombor

Rendezte: Sebestyén Tibor

Az előadást, amelyen a Moša Pijade Gimnázium színjátszó csoportjának tagjai léptek föl, 1972. április 17-én, hétfőn 19.30 órai kezdettel tartottunk meg a gyermekszínház nagytermében.

Rendkívüli (195.) szám

Irodalmi Színpad

V. évf. 2. (21.)

Déry Tibor

A TALPSIMOGATÓ

Diákcsíny egy felvonásban

Az előadást 1972. április 18-án, kedden 18.30 órai kezdettel az Újvidéki Ifjúsági Tribün nagytermében tartottuk meg a Jugoszláviai Magyar Középiskolások Színművészeti Találkozóján. A zsűri a produkciót első díjjal jutalmazta. A szemle kimagaslóan legjobb alakítását Pribilla Valéria nyújtotta. Árokszállási László kiváló játékáért, Bajza Viktória pedig szép beszédjéért, tiszta kiejtéséért kapott díjat.

XV. évf. 4. (196.) szám

1972. IV. 25.

AZ ÉN SZABÓ LŐRINCEM

Válogatás a *Tücsökzene* és *A huszonhatodik év* című versciklusból

Közreműködött: Angyal Iлона, Bakurek Emília, Barkóczy Rózsa, Horváth Ilonka, Kecsenovics Mária, Kökény Gizella, Kőszegi Magda, Losonc Gyula, Pápis Csaba, Petkovic Imre, Póka Éva, Sziráczky Katalin, Sztrázsárkovity Éva, Takács György, Tapolcsányi Angéla, Varga Berta és Vujkovic Katalin

Rendező: Horváth Emma

Az előadást 1972. április 25-én, kedden 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

Szerkeszti a szerkesztő tanács: Barácius Zoltán, Brenner János, Dér Zoltán, GYOLLAI MIHÁLY (felelős szerkesztő), Horváth Emma, dr. Horváth Mátyás, Krekovic Ferenc, Lévay Endre, Miskolczi József, Molcer Mátyás, Novák József, Gojko Novaković, Palusek Béla, Pataki László, Petkovics Kálmán, Szilágyi Gábor, Urbán János

ÜZENET ISKOLÁMBA

Irodalmi műsor a szabadkai tanítóképző megnyitásának századik évfordulója alkalmából

Műsoron: Sava Babić, Bori Imre, Bosnyák István, Deák Ferenc, Domonkos István, Foky István, Ivanka Rackov, Utasi Mária és Petko Vojnić Purčar versei, novellái, tanulmányai és karcolatai

Főllépett: Bodrogvári Ferenc, Bosnyák István, Deák Ferenc, Foky István és Ivanka Rackov, valamint az irodalmi szakkör (Sveller Ilona, Rapos Ilona, Lőrinc Teréz, Mira Petrović, Molnár G. Imre, Zima Lenke és Marija Poljaković)

Varga Péter — Weöres Sándor: Haragosi, Dongó, Róka-rege és Kocsi és vonat című szerzeményét a rádióiskola tagjai adták elő

Zongorán kísért: Varga Péter

Konferált: Dévavári Zoltán

Az előadást 1972. május 13-án, szombaton 17 órai kezdettel a tanítóképző előadótermében tartottuk meg.

A százéves tanítóképző jubileumi műsorának előadói

BABÉRFÁK

Összeállítás a délszláv népköltészetből

Közreműködött: Anyal Ilona, Bakurek Emilia, Barkóczi Rózsa, Berényi Tibor, Gergely Anna, Horváth Ilonka, Kecsenovics Mária, Kőszegi Magdolna, Nagy Marika, Pádis Csaba, Póka Eva, Sziráczy Katalin, Sztrázsárkovity Éva, Takács Györgyi, Tallós Zsuzsa, Tapolcsányi Angéla, Varga Berta és Vujkovic Katalin

Rendező: Horváth Emma

Az előadást 1972. május 29-én, hétfőn 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

FAGYÖNGY

Illyés Kinga marosvásárhelyi művésznő önálló előadóestje

Műsoron: Ana Blandiana, Farkas Árpád, Hervay Gizella, Horváth Gizella, Horváth István, Kányádi Sándor, Király László, Magyar Lajos és Szilágyi Domokos versei, csángó népdalok és balladák Kallós Zoltán gyűjtéséből

Bevezetőt mondott: Dévavári Zoltán

Az előadást 1972. június 10-én, szombaton 19.30 órai kezdettel a gyermekszínház nagytermében tartottuk meg.

GYÖNGYKAGYLÓ

Összeállítás Kassák Lajos verseiből halálának ötödik évfordulója alkalmából

Közreműködtek a Moša Pijade Gimnázium színjátszó csoportjának tagjai: Árokszállási László, Baiza Viktória, Buka Júlia, Czifra Erika, Fiszter Erika, Greguss Katalin, Gyetvai Gabriella, Kabelik Ibolya, Katona Nándor, Mornár Ildikó, Pátrik Sándor, Pertics Dolóresz, Petkovics Olga, Pribilla Valéria és Somogyi Sándor

Rendező: Sebestyén Tibor

Diszlettervező: Szabó Zsombor

Az előadást 1972. szeptember 18-án, hétfőn 19.30 órai kezdettel a munkásegyetem nagytermében tartottuk meg.

CSÖND HELYETT VERS

Ács Károly szerzői estje

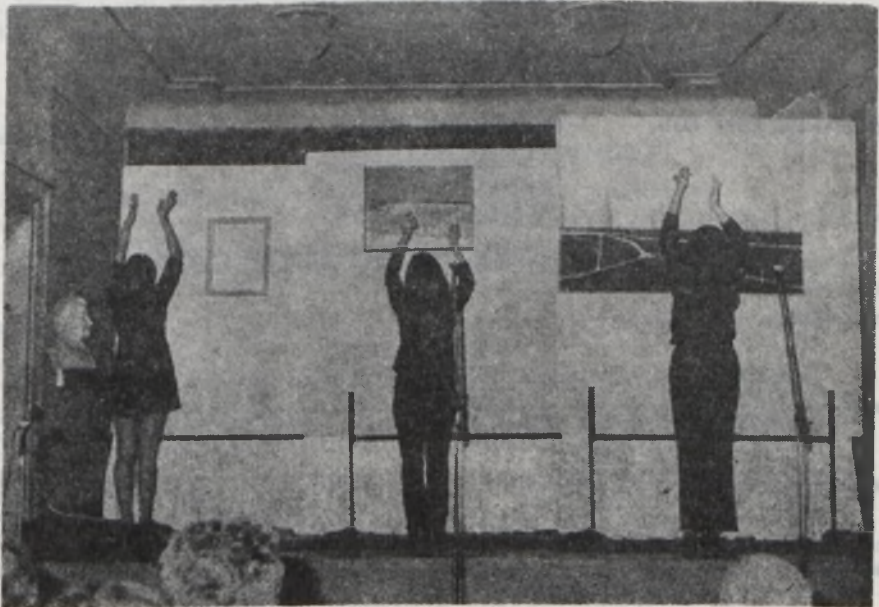
Műsoron: versek, frások és zeneszámok

Közreműködött: Angyal Ióna, Bakurek Emília, Berényi Tibor, Horváth Ilonka, Kecenovics Mária, Kovács Birkás Magdolna, Losonc Gyula, Molnár Angella, Póka Éva, Sziráczky Katalin, Takács Györgyi, Tapolcsányi Angéla, Varga Berta, Viktor Györgyi és Vujkovics Katalin

Az est vendége: Ács Károly

Rendező: Horváth Emma

Az előadást 1972. október 2-án, hétfőn 19.30 órai kezdettel a zeneiskola hangversenytermében tartottuk meg.

Látványos és szuggesztív erejű volt Ács Károly költői estje

AZ EN SZABÓ LŐRINCSEM

Válogatás a *Tücsökzene* és *A huszonhatodik év* című versciklusbólAz előadást 1972. október 6-án, pénteken 16 órai kezdettel
a csantavéri színházteremben tartottuk meg.

Rendkívüli (203.) szám

Irodalmi Színpad

V. évf. 3. (22.) szám

Friedrich Dürrenmatt
KÉSŐ ŐSZI ESTI ÓRÁN
Szabálytalan krimi

Szereposztás:

Korbes Mihály Frigyes — Barácius Zoltán

Hofer Nepomuk — — — — — Árok Ferenc

Titkárnök — — — — — Süveges Eta

Hoteldirektor — — — — — Kakas József

Rendező: Vajda Tibor, az Újvidéki Rádió rendezője

Az előadást 1972. október 16-án, hétfőn 19.30 órai kezdettel
a gyermekszínház nagytermében tartottuk meg.

Rendkívüli (204.) szám

1972. X. 18.

KIS MESE NINCS-ERDŐRŐL

Gyermekversek és mesék

Műsoron: Devecseri Gábor, Fehér Ferenc, Kosztolányi Dezső, A. A. Milne, Móra Ferenc
és Zelk Zoltán versei és írásai, valamint délszláv népdalokKözreműködött: Angyal Iлона, Barkóczy Rózsa, Gergely Anna, Horváth Iлона, Kecse-
novics Mária, Kókény Gizella, Sztrázsarkovity Eva, Takács Györgyi, Tapolcsányi
Angéla és Varga BertaAz előadást 1972. október 18-án, szerdán 11.30 órai kezdettel
a bajmoki Vuk Karadžić Általános Iskolában tartottuk meg.

Rendkívüli (205.) szám

Irodalmi Színpad

V. évf. 4. (23.) szám

Friedrich Dürrenmatt
KÉSŐ ŐSZI ESTI ÓRÁN
Szabálytalan krimiAz előadást 1972. november 13-án, hétfőn 17 órai kezdettel
a zrenjanini Petőfi Sándor Művelődési Egyesület színháztermében tartottuk meg.

Rendkívüli (206.) szám

Irodalmi Színpad

V. évf. 5. (24.) szám

Friedrich Dürrenmatt
KÉSŐ ŐSZI ESTI ÓRÁN
Szabálytalan krimiAz előadást 1972. november 13-án, hétfőn 19 órai kezdettel
a zrenjanini Petőfi Sándor Művelődési Egyesület színháztermében tartottuk meg.

XV. évf. 11. (207.) szám

1972. XI. 20.

VAS-KÖNNYEK

Megemlékezés Dózsa Györgyről születésének 500. évfordulója alkalmából

Műsoron: Ady Endre, Bari Károly, Csoóri Sándor, Illyés Gyula, Juhász Gyula, Kiss Anna,
Kormos István, Kovács István, Kriza János, Nagy László, Petőfi Sándor, Pusztai
Sándor, Székely János és Várnai Zseni versei, valamint Hegedűs Geza és Ne-
meskürty István írásaiKözreműködött: Bakurek Emília, Berényi Tibor, Gergely Anna, Kanalas Mária, Kecse-
novics Mária, Kőszegi Iлона, Molnár Angella, Pápis Csaba, Takács Györgyi,
Tapolcsányi Angéla, Varga Berta, Viktor Györgyi és Vujkovic Katalin

Tárogatószóló: Lévai Máttyás

Rendező: Horváth Emma

Az előadást 1972. november 20-án, hétfőn 19.30 órai kezdettel
a munkásegyletem nagytermében tartottuk meg.

A CSÁTH GÉZA KÖR MŰSORAI

I. évf. 1. szám

1968. X. 2.

VENDEGEK A MŰHELYBEN

1. Urbán János: Bóttal a kezében — vers — elmondta Toldi Ilona
2. Lévai Endre: Nagytata, gyerünk haza! — karcolat — fölolvasta Kéry Gyula
3. Zákány Antal: Sárba fogva — vers — elmondta Danyi Magdolna
4. Bede Béla: Boldogságom halálára — vers — elmondta Toldi Ilona
5. Francz Mihály: Részlet a Fekete szeptember c. regényből
6. E. Knorr: C-dúr szonáta. I. tétel — harmonikán előadta Varga István

Bevezetőt mondott: Dévavári Zoltán

Az est keretében kiállítottuk Petrik Tibor rajzait és festményeit.

A műsört 1968. október 2-án, szerdán 19.30 órai kezdettel a városháza zöld termében tartottuk meg.

I. évf. 2. szám

1968. X. 9

A SZAZADELŐ IRODALMI ÉLETE

1. Almási Tibor: Kő kövön minden megmarad; Diószüret — versek elmondta Kolenár Mária
2. Gulyás József: Közel a félelemhez — vers — elmondta Tóth Anna
3. Stádler Aurél: A század eleji Szabadka irodalmi élete

Az est keretében kiállítottuk Kerekes Sándor rajzait és képeit.

A műsört 1968. október 9-én, szerdán 19.30 órai kezdettel a városháza zöld termében tartottuk meg.

I. évf. 3. szám

1968. X. 16.

A KOSZTOLÁNYI KÖR BEMUTATKOZÁSA

1. Garai László: Halványkék hangok — vers — elmondta Pintér Erika
2. Slobodan Jocić-Boban: Zašto si otišao? (Miért mentél el?) — protestsong — gitáron előadta a szerző
3. Lábadi Károly: B — novella
4. Szombathy Bálint: Ének az üregből; Eléjük küldték a napot — versek — elmondta Fekete Elvira
5. Bognár Antal: A kórház — novella
6. Pataki Zoltán: Pata-pata — vers
7. Kovács Nándor: Kaland; Szerelmi ének május végén; Ünnepe előtt — versek
8. Pataki Zoltán: Fekete Joe balladája — protestsong — előadta a szerző és Kocsis József (gitár)
9. Tóth Károly: Vasárnap reggel; Vizió; Félálomban — versek
10. Danyi Magdolna: Három nap a pisztrángszigeten; Tizennyolc évesen — karcolatok
11. Lábadi Károly: Versek

Bevezetőt mondott: Tóth Kis László

Konferált: Oroszl Ibolya

Az előadás végén kísorsoltuk Petrik Tibor két rajzát.

A műsört 1968. október 16-án, szerdán 19.30 órai kezdettel a városháza kék termében tartottuk meg.

RÉS
A Topolyán élő írók estje

1. Csordás Mihály: Kritika Burány Nándor: Összeroppanás c. könyvéről és Lírai jegyzet
  2. Tóth Ferenc: A halhatatlanság dicsérete — versek, verfordítások
  3. Csernik Attila: Egy kép születése — Tóth Ferenc: Fényhalál c. verse rajzban
  4. Pastyik László: Kritika Jung Károly: Eg az erdő c. verseskönyvéről
  5. Nikola Pejtin: Szonáta. II. tétel — harmonikán előadta Dragica Tomašev
- Az előadás végén kisorsoltuk Csernik Attila két rajzát.

A műsort 1968. október 23-án, szerdán 19.30 órai kezdettel a városháza kék termében tartottuk meg.

Tóth Ferenc és Csordás Mihály irodalmi műhelyünkben

BIZONY, BIZONY, EGY SZÉP NAPON
KOPOG AZ AJTÓ AZ ABLAKON
Koepeczky László és Sáfrány Imre közös estje

Koepeczky László: Beatnik-kongresszus a Pigalle-on; Egy kis külpolitika; Panasz; Elvesztett paradicsom; Homo politicus; Egy-több absztrakt festőről; Zeng hab a számon — versek

Sáfrány Imre: Koepeczky László: Elvesztett paradicsom c. versének illusztrációja
Az előadás végén kisorsoltuk Sáfrány Imre két rajzát.

A műsort 1968. október 30-án, szerdán 19.30 órai kezdettel a városháza kék termében tartottuk meg.

BOLYONGÁSOK
A Péterrévén élő írók bemutatkozása

Műsoron: Dóró Sándor, Kolgier Károly, Lajber György és Zsolnai János versei és humoreszkjei

Az előadás keretében kiállítottuk Bíró Miklós rajzait. A műsor végén kisorsoltunk közülük kettőt. Ezenkívül minden néző egy kis rajzot kapott ajándékba a művésztől.

A műsort 1968. november 6-án, szerdán 19.30 órai kezdettel a városháza kék termében tartottuk meg.

BRAUN ISTVÁN-EST

Műsoron: versek és humoreszkek

Közreműködött: Bóka Zsuzsa, Brusznai Erzsébet, Damjánovics Erzsébet, Horváth Magdolna és Tomek Béla

A műsort 1968. november 13-án, szerdán 19.30 órai kezdettel a városháza kék termében tartottuk meg.

IFJÚ MŰHELY

1. G. F. Händel: Saraband — harmonikán előadta Murényi Mátyás

2. Dóró Lázár: Mit vétettem? — novella

3. Horváth Mihály bemutatta legújabb szobrait

4. Krombholz Károly: Divertimento — harmonikán előadta Luhovics József

5. Beer Miksa: Versek

6. Basch Edit beszélt a teremben kiállított portréjáról

7. Gubics Ferenc: Versek — elmondta Damjánovics Erzsébet

8. J. S. Bach: E-moll prelúdium és fuga — harmonikán előadta Dragica Tomašev, Luhovics József és Varga István

Konferált: Kollár Ferenc

Az előadás után kisorsoltuk Horváth Mihály egy szobrát.

A műsort 1968. november 27-én, szerdán 19.30 órai kezdettel a városháza kék termében tartottuk meg.

APOLLINAIRE-EST

Közreműködött: Apró Erzsébet, Brusznai Erzsébet, Farkas Edit, Tallós Zsuzsa, Tomek Béla és Tóth Anna

Összeállította, rendezte és bevezetőt mondott: Horváth Emma

A műsort 1968. december 5-én, csütörtökön 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben (városháza, 14. sz. terem) tartottuk meg.

Sáfrány Imre festőművész rögtönzött alkotásával lépett föl miniműsorunkban

TANÍTÓKÉPZŐSÜK A KLUBBAN

1. Móra Ferenc: Hol termett az istenáldotta búza? — részlet — fölolvasta Borza Judit
2. Nyomorúság az életöm — kuruc ének — elmondta Szűnyogh János
3. Móricz Zsigmond: Barbárok — részlet — fölolvasta Varga Irén, Szűcs Rozália és Szemerédi Irén
4. Ady Endre: Mesebeli János — vers — elmondta Szalai Ági
5. Homérosz: Illász — részlet — elmondta Gábor Magda
6. Szabó Lőrinc: Hangverseny után — vers — elmondta Kocka Lídia

Bevezetőt mondott: V. Lippay Etelka

A műsort 1968. december 11-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

VENDEGÜNK: CSEPE IMRE

1. Csépe Imre: Mária — novella; Levél Fehér Ferenchez; Szemeidhez — versek
- A műsor után a szerzővel Dévavári Zoltán elbeszélgetett időszerű irodalmi kérdésekről. Az est keretében kiállítottuk Patócs Antal szobrait.

A műsort 1968. december 18-án, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

HIPPIEST

Műsoron: Gregory Corso, Kirby Doyle, Jack Kerouac, Bob Dylan, Allen Ginsberg, Maria-Mireille Bigorie művei

Közreműködött: Beer Miksa, Damjánovics Erzsébet, Kocka Lídia, Terék Mária, Urbán Leona, Vajda Ernő és Vujkov Ágnes.

Rendező: Beer Miksa és Krekovicz Ferenc

A műsort 1969. január 15-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

JÓZSEF ATTILA-EMLEKKÖNYV

Kollár Iлона előadástje

József Attila: Ne légy szeles; Levegőt!; Késél sirató — versek; József Attila levele Vágó Mártához

Fodor András: Ének József Attiláról

Bevezetőt mondott: Horváth Emma

A műsort 1969. január 22-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

GÓG ÉS MAGÓG FIA VAGYOK ÉN

Megemlékezés Ady Endréről halálának 50. évfordulóján

Közreműködött: Sörös Tibor, Urbán Leona, Vujkov Ági és Vujkov Marika Stadler Aurél visszaemlékezett Adyval való találkozására.

A műsort 1969. január 29-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

VÁZLATOK FEKETÉBEN

A Zentán élő írók estje

Műsoron: Molnár Cs. Attila, Simon István, Soós József és Vici Károly versei és írásai

Közreműködött: Kollár Mária, Márkus Klára és Radics Eszter

Konferált: Vici Károly

A műsort 1969. február 5-én, szerdán 19.45 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

Az irodalmi szalon megnyitása

II. évf. 5. (16.) szám

1969. II. 12.

SZÁLL A TAVASZ
Bóka Zsuzsa előadójestje

1. Babits Mihály: Cigány a síralomházban
2. Tóth Árpád: Jó éjszakát!
3. Csokonai Vitéz Mihály: A reményhez
4. Vajda János: Húsz év múlva
5. Babits Mihály: Messze, messze
6. Tompa Mihály: A hangyához
7. Ady Endre: A téli Magyarország
8. Radnóti Miklós: Száll a tavasz

Bevezetőt mondott: Horváth Emma

A műsort 1969. február 12-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

II. évf. 6. (17.) szám

1969. II. 19.

FIATAL TOLLFORGATÓK VETÉLKEDŐJE (1)

Műsoron a tanárképző főiskola és a tanítóképző hallgatóinak a munkái: Beer Miksa, Bíró Dénes, Hajdú Irén, Medve Rozália, Kocka Lídia, Krekovicz Ferenc, Rózsa J. Ilona, Suhajda János, Szép Aranka, Szilasi Vera és Szűnyogh János versei és novellái szerepeltek

Közreműködött: Kocka Lídia, Medve Rozália, Szilasi Vera, Terék Mária, Vajda Ernő és Vujkov Ági

Rendező: Beer Miksa, Bíró Dénes és Vajda Ernő

A műsort 1969. február 19-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

CSÜPP
Brusznai Erzsébet előadóestje

1. József Attila: Ars poetica
2. Tompa Mihály: A madár flaihoz
3. József Attila: Favágó
4. Bertolt Brecht: És mit kapott a katonafeleség?
5. Arany János: Letésem a lantott
6. Kosztolányi Dezső: A bús férfi panaszból
7. Babits Mihály: Új Leoninusok
8. Tóth Árpád: Áprilisi capriccio
9. Radnóti Miklós: Hajnaltól estélig

Bevezető: mondott: Horváth Emma

A műsort 1969. február 26-án, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

LEVÉL A HITVESHEZ
Kollár Mária önálló előadóestje

1. Szophoklész: Antigoné búcsúja
2. Kaffka Margit: Egy régi napló utolsó napja
3. József Attila: Kései sirató
4. Radnóti Miklós: Levél a hitveshez
5. Vici Károly: Portré
6. Soós József: Messzi versek I.
7. Balogh István: Föjlánlítás éneke
8. Kaffka Margit: Hajnali ritmusok

A műsort 1969. március 5-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

FIATAL TOLLFORGATÓK VETÉLKEDŐJE (2)

Műsoron a gimnázium, közgazdasági középiskola és a Lazar Nešić Iskolaközpont tanulóinak a munkái: Huszár Magdolna, Komlósi Mária, Kószó Magdolna, Nagy István, Polyák Kamilla, Söti Erzsébet, Terék Mária, Tóth Ibolya, Túrú Lajos és Varga István versei és novellái szerepeltek

Közreműködött: Kocka Lidia, Masa Irén, Medve Rozália, Szilasi Vera, Terék Mária, Urbán Leona és Vajda Ernő

Rendező: Beer Miksa, Biró Dénes és Vajda Ernő

A műsort 1969. március 12-én, szerdán 19.45 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

FIATAL TOLLFORGATÓK VETÉLKEDŐJE (3)

Műsoron a munkásfiatalok írásai: Balogh Mihály, Csákány Erzsébet, Gubics Ferenc, Király Tibor, Kollár Ferenc, Molnár Máttyás, Rózsa Ilona és Tisity Gábor versei, novellái és regényrészletei szerepeltek

Közreműködött: Csákány Erzsébet, Kollár Ferenc és Tisity Gábor

Rendező: Kollár Ferenc

A műsort 1969. március 19-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

FRANCIS JAMMES-EST

Közreműködött: Borza Judit, Szalai Ági, Szemerédi Irén, Szúnyogh János, Szűcs Rózsi, Urbán Leona és Varga Irén

A műsort összeállította: Stadler Aurél

A bevezetőt fölolvasta: Molnár Cs. Attila

Rendező: V. Lippay Etelka

A műsort 1969. március 26-án, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

FIATAL TOLLFORGATÓK VETÉLKEDŐJE (5)

Műsoron az egészségügyi középiskola diákjainak a munkái: Bíró Dénes, Faragó Ilona, Greguss Ferenc, Komáromi János és István Éva versei és novellái szerepeltek

Közreműködött: Rapos Ilona, Rózsa Ilona, Szalai Ági, Szemerédi Irén, Szilasi Vera, Vajda Ernő, Vujkov Ági és Terék Mária

Rendező: Beer Miksa, Bíró Dénes és Krekovicz Ferenc

A műsort 1969. április 23-án, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

EMLÉKEZÉS EGY FEKETE DÁTUMRA

Megemlékezés az 1941. november 18-i szabaddkai tömeges kivégzésről

Közreműködött: Miroslav Bogdanović, Csíkos József, Csík István, Fehér Gizella, Horváth György, Jaksa József, Nagy István, Nagy László, Nagy Szilveszter, Sika Mihály, Szárics Gyula, Sziveri Gábor és Taskovics Ferenc

Rendező: Szabó István

A műsort 1969. április 30-án, szerdán 19.45 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

FIATAL TOLLFORGATÓK VETÉLKEDŐJE (döntő)

Műsoron: Balogh Mihály, Beer Miksa, Bíró Dénes Csákány Erzsébet, Faragó Ilona, Greguss Ferenc, Gubics Ferenc, Huszár Magdolna, István Éva, Király Tibor, Kocka Lídia, Komáromi János, Kószó Magdolna, Kovacs János, Molnár Máttyás, Nagy Anna, Pásti Gyula, Rózsa Ilona, Szilasi Vera, Szűnyogh János, Terék Mária, Tisity Gábor és Varga István versei és novellái szerepeltek

Közreműködött: Bodor István, Borza Judit, Kocka Lídia, Masa Irén, Medve Rozália, Molnár Gabriella, Muszin Imre, Rapos Ilona, Rózsa J. Ilona, Szemerédi Ági, Szilasi Vera, Szűnyogh János, Terék Mária, Urbán Leona és Vujkov Ági

A műsort 1969. május 7-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

MIRZA

Kasza Katalinnak, a magyarországi szavalóverseny harmadik helyezettjének önálló előadójestje

1. Villon éneke szeretőjéhez — Mészöly Dezső fordítása

2. Simon István: Mirza

3. Garai Gábor: Kedd

A műsort 1969. május 14-én, szerdán 20 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

ÉJFELI ENEK

Műsoron: Gulyás József versei (Sariók; Levél helyett; Ingaóra; Virágének; Keresd meg), valamint Dési Ábel: Gulyás József c. költeménye

Közreműködött: Masa Irén, Molnár Gabriella, Röhrig Ottó és Sebestyén Annamária

Bevezetőt mondott: Kollár Ferenc

A műsort 1969. május 21-én, szerdán 20 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

A VIZSGÁLAT

Részletek Peter Weiss drámai oratóriumából

Közreműködött: Bambach Róbert, Fekete László, Sörös Tibor, Vajda Ernő, Vujkov József és Vujkovicz Ferenc

A bevezetőt írta és rendezte: Bambach Róbert

A műsort 1969. május 28-án, szerdán 19.45 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

ILLÉS SZEKERÉN

Miskolczi József hanglemezek segítségével bemutatta a budapesti Illés-együttest

A műsort 1969. június 4-én, szerdán 19.45 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

AZ NEVET IGAZÁN, AKI UTOLJÁRA NEVET
Kabaré

Irta: Krekovicz Ferenc és Karinthy Frigyes

1. Bevezető — elmondta Jánosi Károly

2. Konferanszié — elmondta Vujkovicz Ferenc

3. Önálló szavalóötperc — előadta Bambach Róbert

4. A fiatal tollforgatók versenyének utódöntője — előadta Miskolczi József és Muszin Imre

5. Öcsároló Jakab kritikája — elmondta Vajda Ernő

6. Vita az irodalmi műhelyben — előadta Beer Miksa és Szűcs Ferenc

Rendező: Muszin Imre

A műsort 1969. június 11-én, szerdán 19.45 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

AZ ISKOLÁJÁT!
Tanévkezdő kabaré

Összeállította: Krekovicz Ferenc

Közreműködött: Jánosi Károly, Kotroba Júlia, Miskolczi József, Molnár Gabriella, Muszin Imre és Ördög Éva

Konferált: Vujkovicz Ferenc

A műsort 1969. szeptember 3-án, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

Sebestyén Tibor és Pribilla Valéria bemutató előtt

EZEK A FIATALOK (1)

1. Bíró Dénes: Most már itt vagyok — elmondta Bambach Róbert
2. Tóth Károly: Odüsszeusz — elmondta Kotroba Júlia
3. Pataki Zoltán: Három árnyék — elmondta Vajda Ernő
4. Beer Miksa: A hajó — elmondta Bambach Róbert, Kotroba Júlia és Vajda Ernő
5. Krekovic Ferenc: Örült inkognitóban — elmondta Muszin Imre

Összeállította: Bambach Róbert

Konferált: Vujkovic Ferenc

Rendező: Muszin Imre

Zene: Krekovic Ferenc

Az esten megjelent Csáth Géza leánya, Székely Endréné is.

A műsort 1969. szeptember 10-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

II. évf. 25. (36.) szám

1969. IX. 12.

EZEK A FIATALOK (1)

A műsort 1969. szeptember 12-én, pénteken 19.30 órai kezdettel Topolyán tartottuk meg.

II. évf. 26. (37.) szám

1969. IX. 17.

ZENÉS BEMUTATKOZÁS

A Szabadkai Rádió újonnan alakult ifjúsági beatzenekarának műsora

Közreműködött: Fekete Vilmos, Nádudvardi Tibor és Nagy Tibor

Bevezetőt mondott: Kollár Ferenc

A műsort 1969. szeptember 17-én, szerdán 19 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

II. évf. 27. (38.) szám

1969. IX. 24.

OLY KORBAN ELTEM ÉN E FÜLDÖN...

Műsoron: Ady Endre, József Attila és Radnóti Miklós versel magyarul és szerbhorvátul
Közreműködött: Bambach Róbert, Horváth Sándor, Mirjana Kravarušić, Mirjana Petrović,
Ana Prčić és Sebestyén Mária

A verseket Danilo Kiš fordította

A műsort 1969. szeptember 24-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

II. évf. 28. (39.) szám

1969. X. 1.

EZEK A FIATALOK (2)

1. Bíró Dénes: Bezárva; Vers — elmondta Horváth Sándor és Molnár Gabriella
2. Tóth Károly: Rózsaszín függöny — elmondta Kotroba Júlia
3. Pataki Zoltán: Ha élni akarok; Kérdezem — elmondta Bambach Róbert
4. Beer Miksa: Eső; Mert engem szeretsz; Inke-ének — elmondta Molnár Gabriella
5. Krekovic Ferenc: Örült inkognitóban II. — elmondta Muszin Imre

Összeállította: Bambach Róbert

Konferált: Vujkovic Ferenc

A műsort 1969. október 1-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

II. évf. 29. (40.) szám

1969. X. 8.

MAYER OTMÁR ÜZENETE

Színpadl körkép

Lukács Gyula visszaemlékezése alapján írta és rendezte: Szabó István

Közreműködött: a Lazar Nešić Iskolaközpont színjátszó együttese

A műsort 1969. október 8-án, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

ERCNÉL MARADANDÓBB (1)

Emlékműsor Puskin születésének 170. évfordulója alkalmából

Közreműködött: Bambach Róbert, Dudás Judit, Horváth Sándor, Sebestyén Annamária és Szűcs Ferenc

Összeállította és rendezte: Bambach Róbert és Sebestyén Annamária

Az ismertetőt írta: Jánosi Károly

A műsort 1969. október 15-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

A KÖNYV KOMÉDIÁJA

1. Ráth Végh István: A könyv komédiája — részletek — elmondta Horváth Sándor

2. Karinthy Frigyes: Szinopszis — elmondta Kotroba Júlia

Rendező: Bambach Róbert

A bevezetőt írta és elmondta: V. Lippay Etelka

A műsort 1969. október 22-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

A fiatalok mindig szép számban látogatták szerda esti előadásainkat

ERCNÉL MARADANDÓBB (2)

Emlékműsor Petőfi halálának 139. évfordulója alkalmából

Közreműködött: Bambach Róbert, Horváth Sándor, Ürdög Éva, Sebestyén Annamária és Szűcs Ferenc

Összeállította és rendezte: Bambach Róbert

A műsort 1969. október 29-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

MAI TÉMÁK, MAI DALOK

Pol-beat-est

Közreműködött: Bambach Róbert, Miskolczi József és Nagy Tibor

Összeállította és rendezte: Bambach Róbert

Technikai munkatárs: Szűcs Ferenc

A műsort 1969. november 4-én, kedden 19.45 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

ERCNÉL MARADANDÓBB (1)

A Puskin-émlékest ismétlése

A műsort 1969. november 10-én, hétfőn 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

MESE- ÉS MONDAVILÁG

Emlékműsor Benedek Elek halálának 110. évfordulója alkalmából

Közreműködött: Borza Judit, Szalai Ágnes és Szemerédi Irén

Összeállította, rendezte és vezette: Beer Miksa

A műsort 1969. november 12-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

CITROMÍZŰ BANÁN

Kísérleti avantgarde kabaré

Közreműködött: Bambach Róbert, Jánosi Károly, Kikánovics Mária, Kotroba Júlia, Masa Irén és Ördög Éva

Összeállította: Krekovicz Ferenc

Az összekötő szöveget elmondta: Horváth Sándor

A műsort 1969. november 19-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

RESPUBLICA

Ünnepi műsor a köztársaság napja alkalmából

Közreműködött: Csíkos József, Pál Judit, Sárícs Gyula és Vajda Eszter

Rendező: Szabó István

A műsort 1969. november 26-án, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

ERCNÉL MARADANDÓBB (3)

Emlékműsor Radnóti Miklós halálának 25. évfordulója alkalmából

Közreműködött: Bambach Róbert, Dudás Judit, Horváth Sándor, Jánosi Károly, Ördög Éva és Szabó Lajos

Bemondó: Szűcs Ferenc

Összeállította és rendezte: Bambach Róbert

A műsort 1969. december 10-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

A BARACKSZEDŐ EPIKÜROSZ

Takács Gyula-est

Közreműködött: Apró Erzsébet, Drávai Rozália, Németh Rózsa, Szeles Irén Sziráczky Katalin és Urbán Valéria

Bevezetőt mondott és a műsort rendezte: Horváth Emma

A műsort 1969. december 17-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

A próba szünetében

III. évf. 1. (51.) szám

1970. I. 7.

HANGLEMEZ-SHOW
Miskolczi József és Krekovicz Ferenc műsora

Vezette: Miskolczi József

A műsort 1970. január 7-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

III. évf. 2. (52.) szám

1970. I. 14.

A MUSICAL VILÁGÁBAN
Zenés beszélgetés

Írta és elmondta: Bambach Róbert

A műsort 1970. január 14-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

III. évf. 3. (53.) szám

1970. I. 23.

ÉRCNÉL MARADANDÓBB (1)
A Puskin-élműsor ismétlése

A műsort 1970. január 23-án, pénteken 18 órai kezdettel a bajmoki Jedinstvo-Egység Művelődési Egyesületben tartottuk meg.

III. évf. 4. (54.) szám

1970. I. 23.

ÉRCNÉL MARADANDÓBB (3)
A Radnóti-émlékszám ismétlése

A műsort 1970. január 23-án, pénteken 19.30 órai kezdettel a bajmoki Jedinstvo-Egység Művelődési Egyesületben tartottuk meg.

KUCKÓ
Kétnyelvű gyermekvers-összeállítás

Műsoron: Miroslav Antić, Csukás Zoltán, József Attila, Móra Ferenc, Antoine de Saint-Exupéry, Grigor Vetez és Weöres Sándor versei és írásai

Közreműködött: Slavica Dimitrijevszki, Drávai Rozália, Dukai Teréz, Juhász Gizella, Nina Kovačević, Slavica Marinković, Nagy Mária, Németh Rózsa, Gordana Petkov, Péntes Anna, Katarina S. Petrušić, Marija Popadić, Marko Sente, Sziráczy Katalin, Marija Stantić, Ljiljana Trečakov, Urbán Valéria és Milica Vujošević

Összeállította, betanította és vezette: Horváth Emma

A műsort 1970. február 11-én, szerdán 19.45 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

PÉNZ, PÉNZ, PÉNZ
Irodalmi összeállítás

Műsoron: Ady Endre, József Attila, Petőfi Sándor és Szabó Lőrinc művei

Közreműködött: Csíkos József, Németh János, Pál Judit, Sörös Tibor, Szabó István, Szabó Lajos és Vajda Eszter

Összeállította és rendezte: Szabó István

A műsort 1970. február 18-án, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

ÉVEIM A JÖVŐ FELE SZAPORODNAK
Kassák Lajos-emlékest

Közreműködött: Dudás Judit, Masa Irén, Ördög Éva és Szabó Lajos

Összeállította és rendezte: Ördög Éva

A műsort 1970. február 25-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

ELMENNEK AZ ANYÁK
Irodalmi összeállítás a nőnap alkalmából

Műsoron: Adalbert von Chamisso, Jevgenyij Alekszandrovics Jevtusenko, József Attila, Mile Klopčić, Ada Negri és Paul Verlaine művei

Közreműködött: Baka Magdolna, Miroslav Bogdanović, Csajkás Gizella, Csíkos József, Nagy Károly, Sárics Gyula és Vajda Eszter

Összeállította: Szabó István

Rendező: Csíkos József

A műsort 1970. március 4-én, szerdán 19.45 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

MIVEL KÖSZÖNTSELEK?
Alkalmi műsor a Lányi Ernő Művelődési Egyesület évi közgyűlésén

Műsoron: Benjámin László, Bertolt Brecht, Csépe Imre, Csoóri Sándor, József Attila és Várnai Zseni versei

Közreműködött: Bambach Róbert, Drávai Rozália, Dudás Judit, Horváth Sándor, Kotroba Júlia, Németh Rozália, Rontó Mária, Sziráczy Katalin és Urbán Valéria

A műsort 1970. március 6-án, pénteken 17 órai kezdettel a Lányi Ernő Művelődési Egyesületben tartottuk meg.

IGAZAK IVAÉDA
Részletek André Schwarz-Bart regényéből

Közreműködött: Szabó Lajos

Az előadás után könyvvásárt rendezett a Forum könyvesboltja.

A műsort 1970. március 11-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

VITAEST A HIPPIMOZGALOMRÓL

A beszélgetést vezette: Beer Miksa

A műsort 1970. március 18-án, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

III. évf. 12. (62.) szám

1970. III. 25.

EGY ÓRA KONCZ ZSUZSÁVAL
Hanglemez-show

Az összekötő szöveget írta és elmondta: Miskolci József

A műsort 1970. március 25-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

III. évf. 13. (63.) szám

1970. IV. 1.

BEMUTATJUK A PLASTIC ONO BAND EGYÜTTEST
Hanglemez-show

Az összekötő szöveget írta és elmondta: Krekovics Ferenc

A műsort 1970. április 1-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

Klubunk mindig látogatott volt

III. évf. 14. (64.) szám

1970. IV. 8.

AZ ISZONY KÖLTŐJE
Gelléri Andor Endre-émlékest

Műsoron: novellák, levelek, vallomások és regényrészletek

Közreműködött: Bambach Róbert, Jánosi Károly, Masa Irén és Szabó Lajos

Összeállította: Dóró Lázár

Rendezte: Szűcs Ferenc

A műsort 1970. április 8-án, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

III. évf. 15. (65.) szám

1970. IV. 22.

NÉGY ÉVSZAK
Versek a természetről

Műsoron: Babits Mihály, Peter Bautz, Paul Eluard, Fran Galović, József Attila, Radnóti Miklós és Pierre Reverdy művei

Közreműködött: Ördög Éva és Szabó Lajos

Összeállította és rendezte: Bambach Róbert

A műsort 1970. április 22-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

LENIN

Részletek Gyurkó László: Jegyzetek Leninről c. dokumentum-oratóriumából

Közreműködött: Bambach Róbert és Dudás Judit

A műsort 1970. április 29-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

A VOLGÁN

Műsoron: Ny. A. Nyekraszov versei

Közreműködött: Pribilla Valéria, Szabó H. Teréz és Szabó Lajos

Összeállította és rendezte: Szabó Lajos

A műsort 1970. május 27-én, szerdán 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben tartottuk meg.

NYOMTALAN MŰLÁSOK

Összeállítás Szirmai Karoly műveiből

1. Őnkeresés — vers — elmondta Sziráczy Katalin
2. Elvándorol az erdő — novella — elmondta Apró Erzsébet
3. Nyomtalan műlások — novella — elmondta Szeles Irén
4. Veszteglő vonat az éjszakában — dramatizált novella — előadta Drávai Rozália, Gászó Anna, Nagy Mária, Németh Rózsa, Rontó Mária, Sziráczy Katalin és Urbán Valéria

Rendező: Horváth Emma

A műsort 1970. június 26-án, pénteken 19 órai kezdettel a Verbászi Művelődési Otthon nagytermében adtuk elő az író születésének 80. évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen.

A Szirmai-est szereplői a Verbászi Művelődési Otthonban

ÉN ES A RÁDIO
Szatirikus összeállítás

Műsoron: Krekovicz Ferenc írásai

Közreműködött: Besnyi Károly, Davcsik Gizella, Gellér Dusán és Németh János

Konferált: Pálfi József

Rendezte: Jánosi Károly

A műsort 1971. március 31-én, szerdán 19 órai kezdettel a városháza sárga termében tartottuk meg.

ELKÉSETT APRILIS

Műsoron: Bálint József, Karinthy Frigyes és Tabi László írásai

Közreműködött: Gódor János, Juhász Sándor, Kovács Némedi Erzsébet, Mester Zoltán, Nemes Rózsa, Pálfi József és Prokec Zsuzsanna

Összeállította és rendezte: Pálfi József

Vezette: Besnyi Károly

A műsort 1971. április 21-én, szerdán 18 órai kezdettel a városháza sárga termében tartottuk meg.

ÉN ES A RÁDIO
Szatirikus összeállítás

A műsort 1971. április 22-én, csütörtökön 16 órai kezdettel a közgazdasági középiskolában tartottuk meg.

Koncz István Híd-díjas költő körünkben

A balassagyarmati díjkiosztás

ÁTERTEKELEM A KORT
Koncz István Híd-díjas költő szerzői estje

Közreműködött: Bambach Róbert, Bencsik István, Besnyi Károly, Davcsik Gizella, Jánosi Károly, Juhász Sándor, Kadvány Lidia, Kovacs N. Erzsébet, Pálfi József, Pribilla Valéria, Prokec Zsuzsa és Varga Tibor

Rendező: Szabó H. Teréz

A műsort 1971. április 28-án, szerdán 19.30 órai kezdettel a városháza sárga termében tartottuk meg.

AMERIKA ÍGÉRET VOLT

Műsoron: Archibald Macleish versei

Közreműködött: Davcsik Gizella, János Károly, Kiss Katalin, Krekovicz Ferenc, Prokoc Zsuzsanna, Szilágyi Angelina, Sziráczy Katalin és Takács György

Összeállította: Szabó Lajos

Rendező: János Károly

A műsort 1971. május 5-én, szerdán 19.30 órai kezdettel a városháza sárga termében tartottuk meg.

HOLTAK ARCA FÜLE

Műsoron: Bari Károly versei

Közreműködött: Bödő Edit, Kiss Edit, Nyitri Mária, Pálfi József, Sándor Mária, Szabó Mária, Sziráczy Katalin és Vujkovicz Katalin

Rendező: Horváth Emma

A műsort 1971. május 12-én, szerdán 19.30 órai kezdettel a városháza kék termében tartottuk meg.

TROMBITÁS FRÉDI MEG A TÖBBIÉK
Hanglemez-show

Műsoron: Az Omega együttes számai

Rendező: Krekovicz Ferenc, Miskolczi József és Szedlák László

A műsort 1971. május 26-án, szerdán 19.30 órai kezdettel a városháza kék termében tartottuk meg.

KÉPEK A JUGOSZLÁVIAI MAGYAR IRODALOMBÓL

1. Bevezető — elmondta Bagi Etelka
2. Debreczeni József: Isten a légerban — vers — elmondta Szabó Katalin
3. Szirmai Károly: Veszteglő vonatok az éjszakában — novella — elmondta Utasi Magdolna
4. Fehér Ferenc: Ének a Tiszáról — vers — elmondta Rapos Ilona
5. Herceg János: Ég és föld — regényrészlet — elmondta Gödér Erzsébet
6. Gál László: A költő — vers — elmondta Kőrösi Márta
7. Tolnai Ottó: Balaton — részletek — elmondta Kőrösi Márta, Rapos Ilona és Szabó Katalin
8. Brasnyó István: Beleszerettem egy illatba — vers — elmondta Fodor Erzsébet
9. Ladik Katalin: Ibrid csillagvizsgáló mester ellen elkövetett merényletről — vers — elmondta Utasi Magdolna
10. Varga Zoltán: Életveszély — regényrészlet — elmondta Bagi Etelka
11. Deák Ferenc: Áfonyák — drámarészlet — elmondta Utasi Magdolna
12. Kopeczky László: A ház — regényrészlet — elmondta Gödér Erzsébet
13. Faragó Jolán: Dávid siratóéneke fiának, Ábsalomnak halálán — elmondta Rapos Ilona

Összeállította és rendezte: Guzsvány Mária

A műsort 1971. június 2-án, szerdán 19.30 órai kezdettel a városháza kék termében tartottuk meg.

VOLT EGYSZER EGY LÁNY
Hanglemez-show

Műsoron: Koncz Zsuzsa énekszámai

Vezette: Miskolczi József

Közreműködött: Krekovicz Ferenc

A műsort 1971. június 9-én, szerdán 19.30 órai kezdettel a városháza kék termében tartottuk meg.

SZENTSGTÖRÉS
Tari István szerzői estje

A verseket a szerző mondta el.

A zeneszámokat Krekovicz Ferenc válogatta össze.

Rendező: Szabó H. Teréz

A műsort 1971. június 16-án, szerdán 19.30 órai kezdettel a városháza kék termében tartottuk meg.

Próbál a szavalókórus

IV. évf. 11. (79.) szám

1971. XI. 11.

ÖNKERESÉS

Sziráczy Katalin és Losonc Gyula előadóestje

1. Szirmai Károly: Önkeresés — elmondta Sziráczy Katalin
2. Tóth Árpád: Esti sugárkoszorú — elmondta Losonc Gyula
3. Bari Károly: Requiem — elmondta Sziráczy Katalin
4. Juhász Gyula: Anna örök — elmondta Losonc Gyula
5. Vesna Parun: Nyitott ajtó — elmondta Sziráczy Katalin
6. P. B. Shelley: Óda a nyugati szélhez — elmondta Sziráczy Katalin
7. Juhász Gyula: Profán litánia — elmondta Losonc Gyula
8. Bari Károly: Azt hiszitek — elmondta Sziráczy Katalin
9. Tóth Árpád: A holdkóros apród története — elmondta Losonc Gyula
10. Kosztolányi Dezső: Zsivajgó természet — részletek — elmondta Sziráczy Katalin
11. Csokonai Vitéz Mihály: Szerlemdal a csikóbőrös kulacshoz — elmondta Losonc Gyula

Rendező: Horváth Emma

A műsort 1971. november 11-én, csütörtökön 19.30 órai kezdettel a városháza kék termében tartottuk meg.

V. évf. 1. (80.) szám

1972. II. 22.

MINT A NÁDIHEGEDŐ

Háromnyelvű (magyar, szerbhorvát és angol) gyermekversek

Műsoron: A. A. Milne, Ljubivoje Ršumović és Zelk Zoltán versei

Közreműködött: Angyal Ilona, Barkóczy Rózsa, Horváth Ilonka, Jelica Kampa, Kecsenovics Mária, Kókény Gizella és Biljana Tamburkovszki

Rendező: Horváth Emma

A műsort 1972. február 22-én, kedden 19.30 órai kezdettel a városháza nagytermében tartottuk meg.

ELETEM KEKJE, CSILLAGÁLMA
Nagy Mária és Tallós Zsuzsa előadóestje

1. A. Sopov: Vers — elmondta Tallós Zsuzsa
  2. I. Minatti: Valakit szeretned kell — elmondta Nagy Mária
  3. J. Menart: Elveszett flúcska — elmondta Tallós Zsuzsa
  4. Tóth Árpád: Lélektől lélekgig — elmondta Nagy Mária
  5. Berzsenyi Dániel: A közelfő tél — elmondta Tallós Zsuzsa
  6. F. F. Chopin: Valse — hanglemezeiről
  7. Ady Endre: A Sion-hegy alatt — elmondta Tallós Zsuzsa
  8. József Attila: A Dunánál — részlet — elmondta Nagy Mária
  9. Csoóri Sándor: Anyám fekete rózsá — elmondta Nagy Mária
  10. W. A. Mozart: Kis éji zene — hanglemezeiről
  11. L. Askenazy: Emberke — elmondta Tallós Zsuzsa
  12. F. F. Chopin: Valse — hanglemezeiről
  13. Babits Mihály: Fortissimo — elmondta Tallós Zsuzsa
  14. A. Ahmatova: A béke dala — elmondta Tallós Zsuzsa
  15. L. v. Beethoven: Pastorale szimfónia — hanglemezeiről
  16. D. Maksimovič: Virágok halála — elmondta Nagy Mária
  17. Babits Mihály: Csipkerózsá — elmondta Nagy Mária
  18. Weöres Sándor: Magyar etűdök — elmondta Tallós Zsuzsa
  19. Kosztolányi Dezső: Üllői úti fák — elmondta Nagy Mária
  20. F. F. Chopin: Valse — hanglemezeiről
  21. Babits Mihály: Új Leoninusok — elmondta Nagy Mária
  22. Tóth Árpád: Őszi kérdés — elmondta Tallós Zsuzsa
  23. Tóth Árpád: A nap vörös aranyban — elmondta Nagy Mária
  24. Váci Mihály: Szóké, szelíden, mint a szél — elmondta Tallós Zsuzsa
- Rendező:** Horváth Emma

A műsort 1972. március 21-én, kedden 19.30 órai kezdettel
a városháza kék termében tartottuk meg.

A VERSMONDÁS MŰVÉSZETE

Előadó: Pataki László

A műsort 1972. szeptember 25-én, hétfőn 19.30 órai kezdettel
új klubhelyiségünkben (városháza, 16. sz. terem) tartottuk meg.

SZÍNÉSZARCKÉPEK A MŰLTBŐL

Előadó: Garay Béla

A műsort 1972. október 23-án hétfőn 19.30 órai kezdettel klubhelyiségünkben
tartottuk meg.

ÁLLATKERTI ÚTMUTATÓ

Műsoron: Devecseri Gábor gyermekversei

Közreműködött: Gergely Anna, Kovács Birkás Magdolna, Lőrinc Teréz, Molnár Angella
és Póka Éva

Rendező: Horváth Emma

A műsort 1972. október 25-én, szerdán 19.30 órai kezdettel a városháza kék termében
tartottuk meg.

NYUGTALANSÁGOK

Összeállítás Ivo Andrić műveiből születésének nyolcvanadik évfordulóján

Műsoron: részletek az Ex ponto és a Nyugalanságok c. kötetből

Közreműködött: Bakurek Emília, Horváth Iona, Kecsenovics Mária, Sziráczy Katalin,
Takács Györgyi, Varga Berta és Vikor Györgyi

Rendező: Horváth Emma

A műsort 1972. november 7-én, kedden 19 órai kezdettel
a Képzőművészeti Találkozó kiállítótermében tartottuk meg.

ÉLETIJEL MINIATÚRÖK

1968

1. **LÉVAY ENDRE: ÚJ LÉLEKINDULÁS**
(Tanulmány)
2. **SÁFRÁNY IMRE: ZSOMBÉKOK**
(Vallomás Vinkler Imre művészetéről)

1969

3. **DÉSI ÁBEL: KORTÁRSAIM**
(Versciklus)
4. **KOLOZSI TIBOR: ÖRTŰZ FÉNYÉBEN**
(Szabadkai folyóiratok és könyvek)
5. **BALÁZS G. ÁRPÁD: BOLYONGÓ PALETTA**
(Önéletrajz)
6. **DÉR ZOLTÁN: AZ ÁRNY ZARÁNDOKA**
(Csáth Géza emléke)
7. **LÉVAY ENDRE: FÉLÁLOM UTÁN**
(MonodrÁma)

1970

8. **BURKUS VALÉRIA: IBOLYA**
(Ferenczi Ibi rivaldafényben)
9. **GAJDOS TIBOR: A CSILLAGOS HOMLOKÚ**
(Hangya András életútja)
10. **GARAY BÉLA: A KULISSZÁK VILÁGÁBAN**
(Önéletrajz)
11. **BARANYI KÁROLY: IKAROSZ SZÁRNYÁN**
(Önéletrajz)
12. **DÉR ZOLTÁN: AZ ELSŐ MŰHELY**
(Kosztolányi Dezső önképzőköri évei)
13. **PETKOVICS KÁLMÁN: A TIZENNYOLC NYÁRFA**
(Dokumentumriport)

1971

14. SOMOGYI PÁL: *MÁGLYA*
(Egy életrajz vajdasági fejezetei)
15. BARANYINÉ MARKOV ZLATA: *VERGŐDÉS*
(Farkas Béla napjai)
16. SCHWALB MIKLÓS: *A SZÉN*
(A mártír költő versei)
17. FEKETE LAJOS: *A BUJDOSÓ VISSZANÉZ*
(Önéletrajzi jegyzetek)
18. CSUKA ZOLTÁN: »MERT VÉN SZABADKA, ÁLDALAK ...«
(Emlékezés két életkorszakra)

1972

19. FEHÉR FERENC: *SZABADKAI DIÁKÉVEIM*
(A költő kibontakozásának első szakasza)
20. LÁNG ÁRPÁD: *IDŐ ÉS MŰVÉSZET*
(Aktivista írások)
21. KOSZTOLÁNYI DEZSŐ: *NEGYVENNÉGY LEVÉL*
(Költő családon belül)
22. DÉR ZOLTÁN: *A TUDÓS TANÁR*
(Toncs Gusztáv élete és munkássága)
23. KOLOZSI TIBOR: *ERZSÉBETLAKTÓL A MAGLAJIG*
(Kizur István forradalmi életútja)

HALOTTAINK

'Hullatja levelét az idő vén fája'

1971

14. TOMCSON PÁL: MÁRKYA
(Egy Mátyás-választás leírása)
15. BARMYŪNE MARKOV ZLATA: VYBRANÉ
(Pecus BarmyŪne)
16. SCHWAB MILOŠ: A SZER
(A mátyás-koró vázlat)
17. FENÉTS LAJOS: ...
(Chimérikus ...)
18. PÉLKA JÓZSEF: ...
(Józeffel ...)

VINKLER IMRE
(1928—1967)

1972

19. FENÉTS LAJOS: ...
(A ...)

Szabadkán született, s bár a művész szemével később végigjárta Párizst, Amszterdamot, Budapestet, nem az idegenből hozott benyomások uralkodtak el rajta elsősorban, hanem az itthon szerzett élmények. A csöndes szabadkai élet valamiképpen szerves részévé lett magányt kedvelő, a hangos zsvajtól visszarettenő, önmagába mélyedő lényének. Itt végezte iskoláit, és a belgrádi képzőművészeti iskolában szerzett diplomával az zsebében ide tért vissza, hogy az általános iskolában, később pedig a gimnáziumban ébresztgesse a kis nebulókban a művészet szeretetét.

Mit is festett, mit is alkotott? ... Tájképeket — a képeiről is végtelenül áradó csenddel, akár a Tisza partján ült, akár a Makkhetes mögötti erdő magányában figyelte művészi szemmel a fákat, az egybeolvadó földet és eget. Életkerete volt a magány, azt kívánta hát másokkal is elfogadtatni, megértetni, megszerettetni. Még városi képeiben is elsősorban a temető vonzotta: a sírok felkiáltójeleivel. És lakóhelyének környéke: a Mlaka a maga hírhedtté vált nyitott szennycsatornájával, hulló vakolatú, nedves házfalaival. S mert a magányt szerette, nem volt idegen lényétől a csendélet sem — furcsa formákkal, képzelt madarakkal, kagylókkal. Eppen ezen az úton jutott el az absztrakt kifejezéssel való kísérletezéshez is, bár a szenzációhajhászó slágerpéldákat sohasem tette igazán magáévá.

A magány szeretete pedig együtt jár valami belülről jövő egyedülvalóság-érzettel. Nem volt tagja a képzőművészek szakmai egyesületének, s a művésztelepek keretébe is csak nehezen kapcsolódott be, de azután részt vett a művésztelepek tárlatain és a Képzőművészeti Találkozó tárlatain is, és persze néhány egyéni tárlata is volt. De sohasem tudta magát beilleszteni a valóságos méretekbe. Mintha valami fordított messzelátón nézte volna önmagában az embert, miniatűr méretekre zsugorítva az életét. Talán ezek a lekicsinyített arányok jutottak érvényre miniatürsorozatában is. Minden bizonnyal igényelte volna környezetétől az emberi és művészi bátorítást, a rendes méretek meghaladó bátorítást is — éppen a fordított messzelátó logikájával. S mert úgy érezte, hogy ezt nem kapja meg, a hiány még csak fokozta magányosságérzetét.

Bizonyosan ez a félrevonulás volt egyik legfőbb oka annak is, hogy az Életjel előadásain is mindössze egy alkalommal lépett fel egy Konjović-ismeretetéssel, bár nem egyszer tanújelét adta, hogy érdeklődéssel és megértéssel kíséri munkálkodását. Ezen az egyetlen szereplésen túlmenően is kétségtelenül szorosan az Életjel kötelékébe tartozott, abból tépte ki a tragikus halál.

1967. november 21-én a döbbenet erejével ért bennünket a tragikus hír, hogy önzezével vetett véget emberi és művészi életének. Művei azonban túléltek őt, és élnek ma is. Ott láthatjuk őket nem egy vajdasági múzeumban, de persze mindenekelőtt a szabadkai városi múzeumban. És sok magánygyűteményben is.

Emlékét halálának egyéves évfordulóján nagyszabású esttel és Sáfrány Imre Zsombékok című írásának megjelentetésével idéztük.

Újságíróként kezdte pályafutását, és ha időközben voltak is kitérései, újságíróként is fejezte be — Szabadkán, azaz Szegeden, ahol orvosi ápolás alatt állt. Igaz, csak a felszabadulás után költözött ebbe az észak-bácskai városba, de jellegzetes, népszerű alakjává lett Szabadkának — elsősorban mint a toll munkása, aki mint munkatárs, a Magyar Szó hasábjain és kívülről bedolgozva, a 7 Nap oldalain szólt az olvasóközönséghez.

Témaköre? ... Rendkívül szerteágazó. Az utóbbi évtizedekben pedig igen röviden így foglalható össze: Szabadka. Szerelmese lett a városnak — jelenének és múltjának. A levéltár poros aktáit bújva bányászt a felszínre azokat az apró-cseprő adatokat, régi eseményeket, törekvéseket, határozatokat és furcsaságokat, amelyek együttvéve a város múltját tárták apró mozaikképekben a nagyközönség elé.

Mindig nyitott szemmel járt, fürkészve figyelte maga körül a zajló napokat, és nemcsak nézett, de látott is. Ebből az örök figyelésből és a múlt iránti érdeklődéséből fakadtak azok, a lapok hasábjain megjelent jóízű, a szegedi mindig fején találó írásai, amelyek mindig mosolygó arcát belopták az olvasó szívébe.

Nem itt született, de — talán szabad így mondanunk — ő volt a legszabadkaibb újságíró. Valósággal összenőtt a várossal: eseményeivel, problémáival, gondjaiva és apró örömeivel, jelenével és múltjával. Nem lakott ugyan bent a városban. Palics környéki, gyümölcsös kertek közé ágyazott házából — mint valami megfigyelőtoronyból —, kilométerek távolságából tartotta kezét a város ütőerén, de ez a kis távolság még csak felfokozta életérzését. Itt dolgozott. Innen járt be a városba újabb és újabb anyagot gyűjteni írásaihoz. És ide jártak ki hozzá barátai egy-egy lélegzetnyi felüdülésre — a gyümölcsösök tiszta levegőjében és Muhi János örök életkedvének ragyogásában, mely átterjedt a környezetére is.

Ez a gyümölcsös kertek közé beágyazott otthon volt második szerelme, mely sokban elősegítette, hogy súlyos betegségének hosszú napjaiban is megmaradjon örökvidám embernek.

Mint újságíró, mint a kultúra magától értetődő ápolója, természetszerűen bekapcsolódott a város mozgalmassá váló kulturális életébe is. Az Életjel kibontakozó munkája szintén vonzólag hatott rá. Ez is egy lehetőség volt arra, hogy még jobban megszilárdítsa a nagyközönséggel való kapcsolatát. Az Életjel számon tartotta őt, s ő mindig készségesen válaszolt a hívó szóra. Valahányszor Szabadkáról és környékéről szólt a műsor, mindig ott találtuk őt is a fellépők között. Emlékezetes például az 1961. október 16-i élőújság, mely a Palicsi rapszódia címet viselte. És Muhi János szinte az alaphangot adta meg Nagy szerelmem, a tó című írásával.

Több mint tíz esztendeje már ennek. És három esztendeje múlt annak is, hogy Muhi János 1969. november 5-én itthagyt bennünket, és a szegedi temetőben alussza háborítatlan álmát. Emléke azonban ma is él közöttünk — a város utcáin, a Palicsi-tó partján és a Palics környéki gyümölcsösök közé ágyazott házacskában. Ezt az emléket idézte az 1970. november 23-án az Életjel rendezésében tartott Muhi János-emlékest is.

LATÁK ISTVÁN
(1910—1970)

A sikátor költője... Ezzel a címmel rendezett emlékműsort halálának egyéves évfordulóján az Életjel. Talán nem is egészen találó a cím, hiszen a sikátor szó nyomorúságot takar ugyan, de mégsem fejezi ki elégsé a szabadkai Jaszibara sivár vigasztalanságát. Laták István pedig a régi Jugoszláviában a Jaszibara költője volt. A rozzant házak között bűzlő szennycsatornában vonaglottak azok az emberi sorsok, amelyekről Laták István, a költő énekelt. Nem mint külső szemlélő, hanem mint a sanyarú körülmények között élő munkásság egyhangú életéből messzire tekintő forradalmi költő.

1928-ban jelent meg első verseskötete. Ekkor nem juthatott el a tanári képzettségig, arra csak az új Jugoszláviában, a kibontakozó szocializmusban kerülhetett sor. Akkor régen még a fizikai munka hozta meg számára a mindennapi szűkös betevő fazatot. Külvárosi borbélyműhelyben találkoztam vele először, ahol segédként dolgozott, de a futballmeccsek helyett költészetéről beszélt a vendégeknek. Költészetéről és sanyarú munkássorsról. Ez a kettő elválaszthatatlanul összeforrt benne.

A felszabadulás után aztán a legelső naptól kezdve egészen szoros kapcsolatba került a nyomtatott betűvel. Újságíró lett. Részt vett az új idők első magyar lapjának, a Szabad Vajdaságnak, a későbbi Magyar Szónak az indításában. Tagja volt a Szabadkáról Újvidékre utazó első szerkesztőségnek. Egy időben a Szabadkai Népszínház igazgatója és dramaturgja lett, aztán vissza került megint a szerkesztőségi íróasztal mellé. És nemcsak a napi beszámolókat, híreket írta, hanem a verseket, elbeszéléseket is. 1928-tól, az indulástól 1970. január 3-án bekövetkezett haláláig tizenhárom kötete jelent meg. Tizenhárom kötet az irodalom — és a munkásmozgalom szolgálatában.

Halála napjáig fáradhatatlanul dolgozott. Délelőtt még bent járt a szerkesztőségben, aztán, lakására hazatérve, hirtelen összeesett, s az orvos már nem tudott rajta segíteni.

Újvidéken érte utol a halál, de Szabadkán alusza örök álmát a forradalmár Hegedűs József és a szintén költő Csépe Imre mellett. Mert ha elszakadt is városától, gyermekkorának, forradalmi múltjának színhelyétől, a Jaszibarától, azért szabadkai volt ő mindhalálig: szabadkai a régi Híd forradalmi gárdájából, s az újságírásba is itt kóstolt bele valamikor a harmincas években — még a Népszava korában. Nagyon is érthető és természetes hát, hogy kezdettől fogva nagy szeretettel és megértéssel támogatta az induló és kibontakozó Életjel munkáját, és ő maga is fellépett a zeneiskola termében tartott rendezvények műsorában.

Aránylag fiatalon érte a halál 1970. január 3-án, Csak akkor őszre lett volna hatvanéves — ha megéri. De ebből a nem egészen hatvan esztendőből gazdag, tanulságos élet sugárzik felénk: a költő, az író és a forradalmár szorosán egybefonódó élete. Ez iránt a gazdag múlt iránt fejezte ki elismerését Szabadka városa is, amikor az elhunyt forradalmár költőnek dízsírhelyét adományozott a bajai úti temetőben. Az Újvidéken elhunyt Laták István nemcsak Újvidék és a Magyar Szó halottja, hanem ott él tovább minden szabadkainak és az Életjel munkatársainak az emlékezetében is.

SULHÖF JÓZSEF
(1906—1970)

Szabadkán született. Pályája ugyan elívelt ebből a városból, de mindig is szeretettel emlékezett rá, a távolban is megmaradt szabadkainak. Újságíró volt, és az újságírástól jutott el az irodalomig is. Németországban, az újságírói akadémián esztétikát tanult, és ezek a tanulmányok kifejezésre jutottak későbbi sokoldalú munkásságában is. Különösen nagy érdeklődéssel fordult a néprajz és a zene felé.

Újságírói pályafutásának első állomása a szabadkai Hírlap szerkesztősége volt, de aztán Újvidékre került, és a szabadkai Napló ottani szerkesztője lett. A felszabadulás után, amikor hazatért a német hadifogságból, a Magyar Szó szerkesztőségében kapott íróasztalt, és a külpolitikai rovatot szerkesztette. Tagja volt ezenkívül a Híd szerkesztő bizottságának, és mint lektor közreműködött a Testvériség-Egység Könyvkiadó Vállalatban is. Életének utolsó éveiben az Újvidéki Rádió szerkesztője volt.

Irodalmi és újságírói munkásságát nemigen lehet különválasztani egymástól. Újságírói erényeit jól érvényesítette irodalmi téren is. Már a két világháború között is írt néhány színdarabot, könyve azonban nem jelent meg. A felszabadulás után első irodalmi sikerét a *V a r á z s v e s s z ő* című háborús kalandregénnyel érte el. Ezt szerbhorvát és szlovén nyelvre is lefordították. A regény megírásakor az újságíró legalább olyan mértékben szóhoz jut, mint az író. A hadifogságban és a hadifogságból hazafelé vezető úton szerzett tapasztalatok elevenednek meg benne, az író élénk fantáziájával vegyítve. Műveit általában szórakoztató mesemondás jellemzi. Csupa mozgalmasság, csupa ritmus a stílusa, és művei bővelkednek izgalmas eseményekben, fordulatokban.

Sokoldalú író volt, hiszen mint újságírót is a sokfelé irányuló érdeklődés jellemzi. Írt színdarabokat, hangjátékokat, regényeket, ifjúsági regényt, elbeszéléseket, zenei és színi kritikákat, zenei és néprajzi tanulmányokat, továbbá megszerkesztett egy operakalauzt, és igen szerteágazó munkásságot fejtett ki mint műfordító is.

Műveinek mozgalmassága, akcióteltsége mellett magára az íróra és újságíróra egyaránt jellemző hatalmas munkabírása, munkaszeretete. Voltak olyan időszakok, például pártkongresszus idején, amikor egy-két társával együtt, a legnagyobb részt vállalva, írta, fordította napokon át a Magyar Szó oldalait.

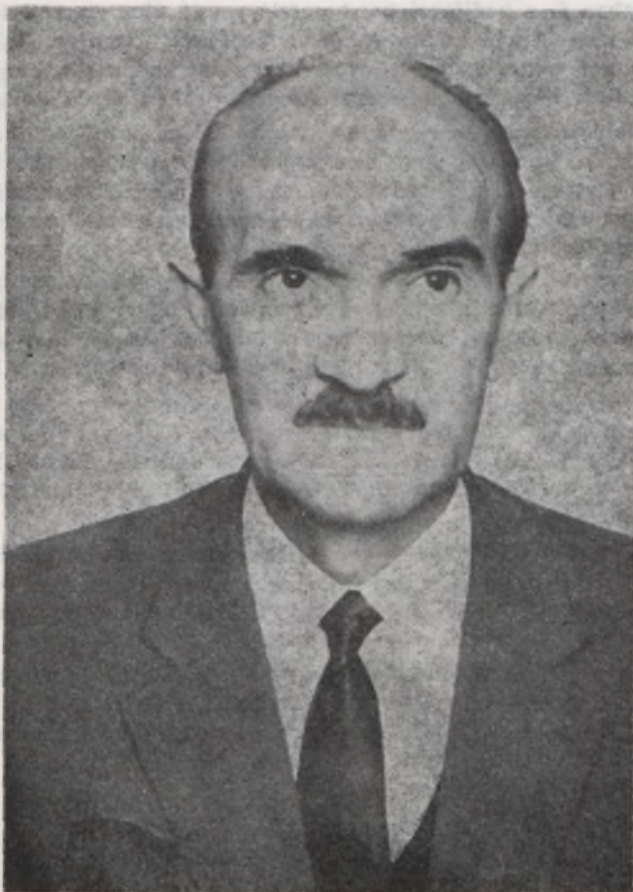
Mint szabadkai születésű, készségesen eleget tett az Életjel szerkesztősége kéréseinek, és egyszer Lányi Ernőről, egy ízben pedig Farkas Béláról emlékezett meg az élőújság műsorában, ezzel is kifejezésre juttatván a művészetek iránti rajongását.

Annak idején az Életjel külön is megemlékezett hatvanadik születésnapjáról. Ki gondolt volna akkor még arra, hogy néhány év múlva, 1970. április 12-én tragikus hirtelenséggel távozik közülünk a nagyra becsült munkatárs, az örökmozgó, örök munkában álló író és újságíró?!

Emléke azonban ma is itt él közöttünk. Az Életjel szerkesztősége 1971. április 29-én emlékesten idézte fel újra jól ismert szellemi alakját. A *végtelesen túl...* címmel emlékeztetve egyik legutóbbi könyvére és fájdalmas távozására.

BENZ MICHÁLY
(1913—1970)

Mindig is távol élt innen, egy dél-bácskai faluban, Bácsföldváron, később pedig Újvidéken újságíráskodott és a rádió lektora volt. Szabadkához nem sok kapcsolat fűzte, és az Életjel élőújságai közül is csupán egynek a műsorában lépett fel — valamikor, hosszú esztendőkkel ezelőtt. És mégis a miénk volt — így messziről is. Mert az együttes fellépés — még ha csak egy alkalommal történt is — összeköti az embert örökre. Bennünk él ma is vaskos, jóízű nevetéssel teli hangja, és bennünk él halk lírája, amely oly ellentétben volt ezzel a vaskos, életvidám hanggal. Mert hát az élet az ellentétek egybeolvadása és kiegyenlítődése.

Mondom, Bácsföldváron élt, és a falu szerelmese volt, a vajdasági táj megéneklője. Énekelt az aszályról, az esőről, a beérett kalászkokról. Valahogy egy kicsit Fehér Ferenc rokonának érezzük ebben a nagy Bácska-szeretetében, amikor a földművesek nyári dalát énekli, vagy belemerül az elpihenő búzaföldekkel teli hangulatába.

A város idegen tőle — még akkor is, amikor már ott él falai között, úgy érzi, elhagyta a Napot és denevérként él csak, és halk költői fohásza így szárnyal a körengeteg felé:

»Szólalj, neved rám, mostohám, város,
cukros szamócát adj számba most...
Kőtenyeredbe rejtem az arcom,
mesélj naposat... vagy csillagost...«

Regényében, a **Magasok vándorában** is a magasba törő hős egy kis vajdasági faluból indul el, hogy szerényen bekopogtasson a városi lap szerkesztőségének ajtaján, jövőt keresve. S ahogy a regénybe ömlesztett líral melegséggel megéneklie ezt a messzeségbe vágó fiút, ahogy eljuttatja a siker csúcspontjaira, a káprázatos írói karrierig, az egymás után megjelenő és sikert arató könyvekig, egészen addig, míg Párizsban is felfigyelnek rá, abban a maga magasba kívánczóságát és végtelen optimizmusát juttatja kifejezésre. Éppen ezért nem elégedhet meg a szűkebb környezetbe beleragadó realitásokkal, éppen ezért kell beleolvadnia valami kitágított, önmaga teremtette külön realitásba.

1970-ben már tudtuk róla, hogy beteg. Már tudtuk róla, hogy nem kér immár cukros szamócát mostohájától, a várostól, visszatért falujába, haza, pihenni. Azért májusban, mikor egy hosszú útról hazatértem, és az újságokat átlapozva, halálhírére akadt meg a szemem, mégis alig akartam hinni a szememnek. A messzeségből, az újvidéki Forum klubjából hallottam hangos, őszinte nevetését: »Lám, lám, csütörtök van, ... nyomják a 7 Napot...«

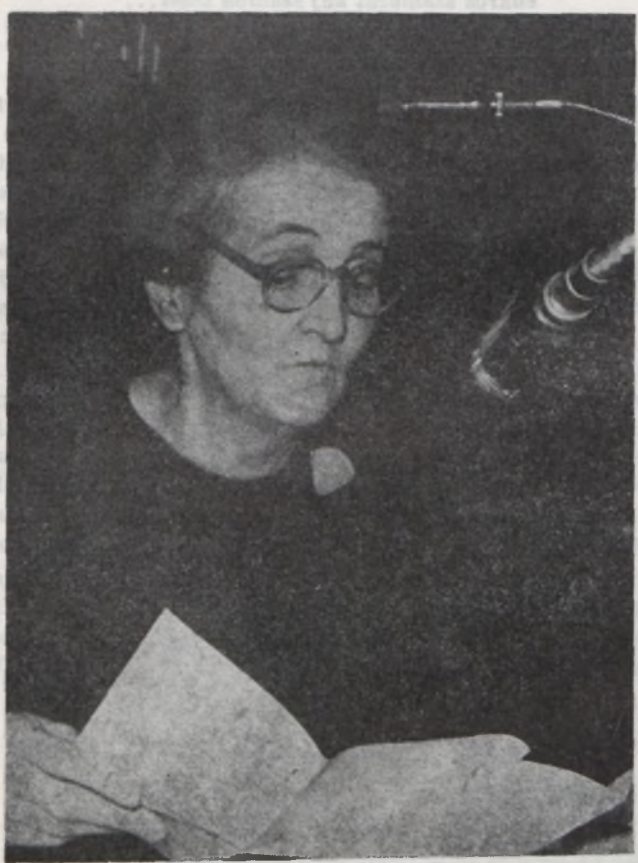
1970. május tizennegyedik napján hagyott itt bennünket, nem volt még hatvanesztendőse sem. De azért ma is itt van még közöttünk. Bizonyítja ez az emlékkönyv is — éppen a magasba törés szándékával folytatott további munkával. A **Magasok vándorát** nem nyelheti el a szürke föld...

Mindig is társul hozzá, egy-egy alkalommal felváltva, Borscsök Erzsébettel. Mindig is társul hozzá, egy-egy alkalommal felváltva, Borscsök Erzsébettel. Mindig is társul hozzá, egy-egy alkalommal felváltva, Borscsök Erzsébettel.

BÖRCSÖK ERZSÉBET (1904—1971)

Az életrajz írója — egy alkalommal felváltva, Borscsök Erzsébettel. Mindig is társul hozzá, egy-egy alkalommal felváltva, Borscsök Erzsébettel. Mindig is társul hozzá, egy-egy alkalommal felváltva, Borscsök Erzsébettel.

1971. május kilencedikén hunyt el...

Talán furcsa, hogy éppen ebben az esztendőben, már halála után jelent meg a Fórum kiadásában élete első regénye, a *Sári*, melyet még húszéves korában írt, s amelyben az első világháborút követő évek légkörét vetíti elénk. Temesvárról szól a némileg saganos hangvételű regény, de voltaképpen az egész húszas évek Európájának íze keveredik belé.

Éppen ez a furcsa vegyülék jellemző Börcsök Erzsébet minden művére. A bánáti élet, a Karas vidékének megszólaltatója volt első jelentkezése óta, és nem lett hűtlen önmagához egészen haláláig. Bánát szerelmese volt, egy olyan vidéké, amelyről előtte nemigen írt még senki. Ez a local couleurje azonban lényegesen különbözik a bácskai táj írószerelmeseinek, mondjuk Csépe Imrének a tájszeretetétől, mert Börcsök Erzsébet a táj mögött elsősorban a városi életet érzi és érti — annál is inkább, mert hiszen szinte minden művében ott áll ő maga is a szereplők között, az ő életének egy kis darabja is beleszövődik a sorok közé, akár a *Végtelen fal*, vagy az *Eszter*, vagy az imént említett *Sári* című regényéről van szó, akár elbeszéléseiről, amelyek az *Emberek a Karas mellől* és a *Vándor a Nisavánál* című kötetében tárultak az olvasóközönség elé.

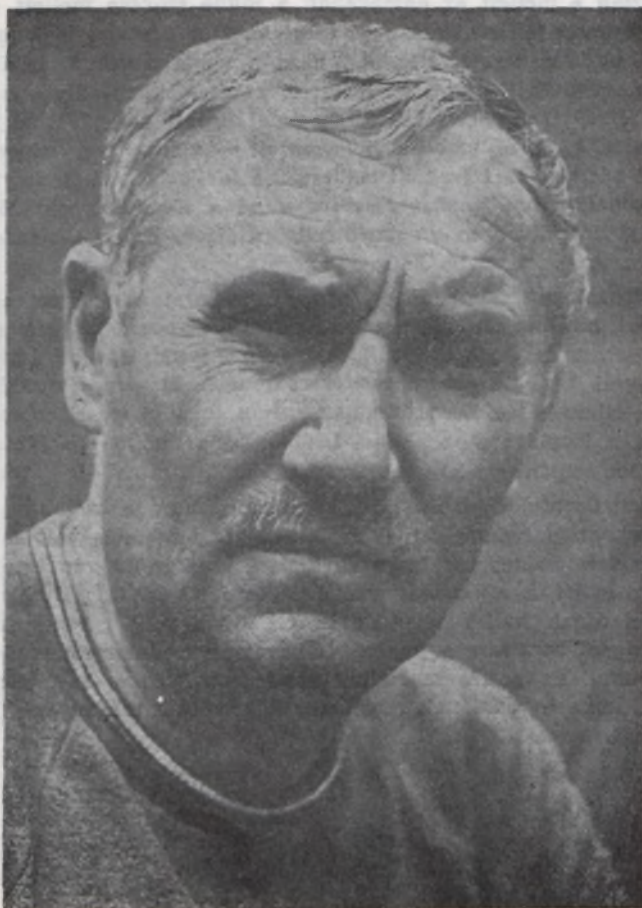
Van aztán e mellett az önmagának a műbe szövése mellett egy másik, éppen ebből fakadó jellegzetessége is. Mert ha már ő maga is benne rejlik a sorok között, egészen természetes hát, hogy a maga nevében, tehát mint nő, mint asszony szemlélődik, mint nő méri föl az események súlyát és jelentőségét, mint nő érzékeli az életet és női szemmel figyeli szereplőit is. Nemcsak a tájhoz ragaszkodik, de az embereket is szereti — valami nagy-nagy megértéssel: a bánáti városok és falvak kisembereit, a kistisztviselőket, folyton költözőkődő vasutasokat, nyugdíjasokat és mind-mind a többieket, akikről ír, akiknek sorsa egybefonódik ezen a soknemzetiségű tájon. És ez a nemzetiségi összetartozás írásainak harmadik jellegzetessége.

Nagy irodalomszeretete vitte minden bizonnyal a magyartanári életpályára is. Mert hát hosszú évekig tanárkodott Versecen. És úgy emlékszem, tanárnő volt akkor is, amikor Szenteleky Kornél felfigyelt első írásaira, és az újvidéki *Reggeli Újság* irodalmi mellékletében, *A Mi Irodalmunkban* közreadta első kis elbeszélését. És csakhamar ezután további írásai jelentek meg a *Kalangyában*, a *Naplóban*, az akkori *Híd*ban is, a halála előtti esztendőben pedig különösen sok írása jelent meg a *7 Nap*ban.

Mondom, Szenteleky Kornél, a jugoszláviai magyar irodalom nagy szervezője és útmutatója fedezte fel — és mindvégig büszke is volt felfedezettjére. Nagyon is természetes hát, hogy az *Életjel*, amikor megrendezte emlékezetes Szenteleky-estjét, a műsorban való fellépésre meghívta Börcsök Erzsébetet is, az egykori útnak indító nevében. És ezenkívül még egyszer szerepelt az *Életjel* élőújság-műsoraiban: a jugoszláviai magyar irodalomról rendezett diákvetélkedők során. Ez a két szabadkai vendégszereplés is hozzájárult ahhoz, hogy *Észak-Bácska* e városának népe még közelebből megismerje Bánát szerelmését.

DÉVICS IMRE
(1922 — 1971)

Ha Dévics Imrére emlékezem, három arc jelenik meg előttem egy időben: a kultúrmunkásé, a színházigazgatóé és a képzőművészet nagy pártfogójáé. Nem is tudnám hamarjában megmondani, hogy melyik is igazi arca. Talán-talán mind a három együtt, szorosan egybefonódva, elválaszthatatlanul egymástól.

Dévics Imre előbb Topolyán kezdte meg fáradhatatlan munkásságát, s folytatta aztán Szabadkán is, amikor mint a Népszínház igazgatója első kötelességeiképpen azon fáradozott, hogy a város színházlátogató közönsége, de ezenkívül a színházi előadásokra szomjazó falusi közönség is olyan előadásokat láthasson, amelyek nem csupán a szórakoztatás könnyebb igényeit elégítik ki, hanem valami maradandóbb nyomot is hagynak az emberben. A vidéki színház feladata nem könnyű, hiszen afféle mindenesnek kell lennie, nehéz volt hát természetesen az igazgató szerepköre is.

Hanem azért talán nem is a színházigazgató szerepkörére emlékezem leginkább Dévics Imrével kapcsolatban. Kultúrmunkás lénye sokkal inkább összenőtt egy másik művészeti ággal, a képzőművészettel. Ő maga nem volt festőművész, de minden törekvése arra irányult, hogy szabad fejlődési teret nyújtson a környezetünkben nem túlságosan rózsás körülmények között munkálkodó képzőművészeknek. Az ő nevéhez fűződik a topolyai művésztelep megteremtése, ahol összejöhetnek a festők, hogy ihletet szerezzenek az új környezetből, hogy néhány napra kikapcsolódjanak megszokott mindennapi munkájukból, s hogy esetleg megbeszéljék kisebb-nagyobb problémáikat is.

A művésztelepen kívül más nyomai is maradtak Topolyán Dévics Imre művészetszeretőinek. Amikor pedig Szabadkára költözött, itt is tovább folytatta lelkes munkáját, hozzájárulván ahhoz, hogy a nyári képzőművészeti találkozók rendszeresítése révén Szabadka is bekapcsolódjon az ország képzőművészeti vérkeringésébe, hogy a gazdagodó képtárral s a rendszeressé vált tárlatokkal egybefogva, tanúságot tegyen arról, hogy ezen a téren is figyelemre méltó eredményeket mutathat fel.

Eppen elsősorban a képzőművészetek iránti elhivatottságérzete hozta elsősorban kapcsolatban annak idején az Életjel induló mozgalmával is. Tíz esztendőn át állandó tagja volt élőlírást szerkesztő bizottságának, s ebben a feladatkörében is igyekezett előre vinni a képzőművészet ügyét. Nemcsak hogy előadásokat, felolvasásokat tartott időről időre műsorainkban, hanem mint a szerkesztő bizottság tagja egyike volt azoknak, akik megszervezték Farkas Béla és Oláh Sándor jeles festőművészek retrospektív tárlatát.

És nem volna teljes a kép, ha meg nem említenénk, hogy színházi és képzőművészeti szervező munkássága mellett nem egyszer jelentkezett újságjaink hasábjain is, hogy egy-egy képzőművészeti vagy színházi problémát fejtegetsen, hogy felhívja a figyelmet a város kulturális élete szempontjából nagy fontosságú kérdésekre.

Még ötvenéves sem volt, amikor 1971. december 31-én hosszú, nehéz betegség után örökre lehunyta szemét a szabadkai kórházban. Nagy úrt hagyott maga után városunk kulturális és művészeti életében.

CSÉPE IMRE
(1914—1972)

A harmincas évek közepén, pontosan 1936-ban valósággal belerobbant irodalmunkba, olyan új színnel gazdagítva a jugoszláviai magyar költészetet, ami addig hiányzott belőle: a falu népballadaszerű hangjával. Amit Laták István jelentett a város sanyarú sorsban tengődő munkásnépének kiáltó megszólaltatásában, ugyanaz volt Csépe Imre a falu szempontjából.

Falusi, kishegyési szegény családból származott. Elemi iskoláinak elvégzése után béres lett a szomszédos Szekics falu földbirtokosainál. Aztán kubi-kolt, s a későbbiek során, már mint ismert költő is nagy küzdelmet folytatott az étellel. Volt iskolaszolga, könyvügynök, színész, lapszervező, míg végre 1956-ban a Magyar Szó szabadkai szerkesztőségének tagjaként újságíró lett, s ettől kezdve került csak egyenes vágányra az élete.

Amikor 1936-ban első verseivel jelentkezett, előbb a lapok irodalmi rovatáiban, majd a Kalangyában, neve csakhamar ismerté vált a határokon kívül is. Jelentek meg versei a Népszavában, a Csillagban, a Kanadai Magyar Újságban, a Látóhatárban és a Tiszatájban is. Az östehetség hangja szólt a verseiből, ez lopta be a nagyközönség szívébe. Első kötetei ugyan csak a felszabadulás után jelentek meg, de ekkor aztán nem volt olyan megjelent könyve, amely az utolsó példányig el ne kelt volna. Ő maga is járta a falvakat, itt is, ott is fellépett irodalmi estek keretében, és mindenütt nagy szeretettel fogadták. Nyugodtan elmondhatjuk, hogy a nép körében Csépe Imre volt a jugoszláviai lagyar irodalom legnépszerűbb, legszívesebben olvasott költője, írója.

Mert nemcsak verseket írt, hanem novellákat is, amelyeknek témáit szintén a népi életből ragadta ki, sőt legutóbb egy regénnyel is jelentkezett, amelynek soraiba egy kicsit a maga hányatott falusi életét és szerelmét is beleszötte, ezért vált annyira őszintévé és hitelessé.

Szabadkán élt, s ha egy kicsit félrehúzódt is a társadalmi élettől az utóbbi esztendőkből, amikor már betegeskedett is, azért eleget tett mindig az Életjel hívásának, és nem csupán az élőlűjság nagy műsoraiban szerepelt, de a Csáth Kör fiataljainak meghívására megjelent az Életjel irodalmi műhelyében is, és elbeszélgetett az irodalombarátokkal.

1972. május 18-án halt meg a szegedi kórházban. Amikor a szabadkai bajai úti temetőben örök nyugalomra helyezték Laták István mellé, olyan nagy tömeg kísérte el utolsó útjára, amilyenre nemigen volt példa az utóbbi időben. Az olvasók őszinte fájdalommal búcsúztak tőle, s még egészen ismeretlen emberek is elhelyeztek sírjára egy-egy csokrot. De különösen szembetűnő és különösen jellemző volt a költőre az a kis csokor, amelyet fejfájára helyeztek, s amelyet temetésre jöttükben útközben, Kishegyész környékén szedtek a mezőkről az újvidéki írók: pipacs és búzavirág, a végtelen földek, a falu szimbóluma, a falué, amelyet Csépe Imre annyira szeretett, s amelyet olvasóival is megszerettetett.

A távozása okozta seb még frissen és fájdalmasan ég bennünk. S hogy nem felejtjük el, azt kifejezzük azzal is, hogy 1973 tavaszán emlékest keretében idézzük újra magunk elé jellegzetes alakját.

Dr. STEINFELD SÁNDOR
(1905—1972)

Orvos volt... És forradalmár... És egy kicsit a nyomtatott szó szerelme is — nem is csupán orvosirói minőségben, hiszen dr. Palics Miklós mindig őszinte, mindig bátor, szókimondó és mindig korszerű orvosi cikkei, megállapításai mellett és mögött ott áll Somorja Sándor is, a munkásmozgalom soraiból jelentkező versfaragó és versfordító, aki szintén ő volt valaha — még Mayer Ottmárék idejében, a régi Híd karában. És ehhez a régi Somorja Sándorhoz tulajdonképpen szorosan hozzákapcsolódik a felszabadulás után a hadifogságból hazatérő dr. Steinfeld Sándor is, a megújuló vajdasági magyar újságírás közismert és közkedvelt Stafija.

Mint Mayer Ottmár és társainak egykori lelkes munkatársa, a felszabadulás utáni új körülmények között ő vette át a Híd zászlaját, és ő folytatta azt a munkát is, amelyet Mayer Ottmárék a régi Jugoszláviában a kis Híd-füzetek kiadásával és terjesztésével kezdtek meg. Tulajdonképpen ezekből a háború után újra sorozatosan megjelenő kis füzetecskékből, a Korunk Kérdéseiből bontakozott ki aztán az évek folyamán egész kiterebélyesedő könyvkiadásunk, a Híd egykori füzetecskéiből lett idővel a Testvériség-Egység, végül pedig a Forum Könyvkiadó Vállalat is.

Dr. Steinfeld Sándor tehát, aki valamikor még Moša Pijadétól tanulta a marxizmust a börtön falai között, aki mint orvos a bilecai táborban ápolgatta a csendőrökkel megveretett tanítómesterét, az új jugoszláviai betűtermés megsokszorozódásához is hozzájárult — nemcsak mint a Híd újraindítója, de egy időben mint a Magyar Szó helyettes főszerkesztője is.

És a sokfelé ágazó múltja predesztinálta arra, hogy ott álljon az Életjel kiterebélyesedő munkájának támogatói között is — az első sorokban. Igaz, előújságunk rendezvényein nemigen szerepelt — tulajdonképpen egyetlen igazi, szomorú fellépése volt: 1971. január tizenkettedikén ő konferálta az Életjel Laták István emlékének szentelt emlékestjét mint az elhunyt költő jó barátja és régi harcostársa, de ha nem is aktív szereplésével, a kibontakozó szabadkai kulturális élet e megnyilatkozásának lelkes támogatásával mindig ott állt az Életjel mellett, és nem lehetett elképzelni az élőújság jóformán egyetlen számát sem anélkül, hogy ott ne ült volna a közönség soraiban.

1972. június 24-én, amikor mindenkit megdöbbenő tragikus hirtelenséggel és váratlansággal ragadta el a halál az aznap reggel megbeszélte esti program elől, az Életjel is szegényebbnek érezte magát, az Életjel is gyászolt. Gyászolta benne a humanista orvost, a forradalmár múltú tollforgatót, a jugoszláviai magyar betű szerelmesét, a szabadkai társadalmi és kulturális élet népszerű és jellegzetes alakját, gyászolta benne az Életjel barátját és munkatársát.

Hatvanhét éves volt, amikor örökre távozott körünkől, de megszokott arcát ott látjuk ma is — legalább gondolatban — az Életjel-estek termet megtöltő közönségének soraiban.

KIRÁLY IMRE
(1926—1972)

Király Imre nem volt író, és nem lépett fel az élőújság egyetlen előadásán sem. Hogy mégis a maga halottjának is tekintí az Életjel, annak az az egyszerű magyarázata, hogy az íróembernek mindig szüksége van valami közvetítőre a közönség felé. Megjelenő könyv esetében ez a közvetítő a szerkesztő és a kiadó. Az élőújság azonban igazi kiadó nélkül jelenik meg, és voltaképpen nem hagy maga után könyvszerűen kitapintható, maradandó nyomot. És mégis, Király Imre kiadója volt az Életjelenek. Ha ő maga nem is lépett fel verssel, elbeszéléssel, riporttal, zeneszámmal a pódiumon, munkája azonban mindig ott volt a felolvasók, szavalók, énekesek és zenei előadók színpadra lépő alakja mögött.

Ha azt mondjuk, hogy Király Imre volt a szabadkai munkásegyletem igazgatója, ezzel még nem sokat mondtunk, amint az sem magyarázza meg egészen az Életjellel való kapcsolatát, ha elmondjuk, hogy ő volt a művelődési közösség szabadkai végrehajtó bizottságának elnöke is. Mert ez a pusztá megállapítás csupán arra emlékeztet, hogy mint pedagógusnak induló, s a politikai életbe is bekapcsolódó, mindig előretekintő ember nagy figyelmet fordított a közoktatás és a kulturális élet kibontakozására. Volt a Szocialista Szövetség szabadkai járási bizottságának titkára, és volt legutóbb a közoktatásügyi intézmények tartományi szövetségének elnöke is. Mindez azonban még nem magyarázza meg az Életjellel való kapcsolatát. Ez a termékeny kapcsolat azoknál az elképzeléseknél kezdődik, amelyekkel Király Imre felépítette az igazgatása alatt álló munkásegyletem egész szerteágazó munkáját.

Mert a munkásegyletem, amelybe élete javát építette — mint Petkovics Kálmán írta róla —, nem elégedett meg a dolgozó emberek általános képzettségében mutatkozó hiányok pótlásával, nem elégedett meg még a szakmai képesítésben nyújtott hathatós segítségével sem, hanem ottont adott az alkotás műhelyeinek, teljesen beleépült a város kibontakozó szellemi és művészeti életébe, felkarolta a képzőművészeket, írókat és előadóművészeket egyaránt. A Király Imre igazgatta munkásegyletem volt az Életjel megértő »kiadója« is, biztosítván számára a folyamatos működéséhez szükséges anyagi eszközöket. És hogy ez a kiadói szerepkör valamivel kézzelfoghatóbb legyen, meg kell említeni azt is, hogy a munkásegyletem anyagi támogatásával jelennek meg az Életjel nagy visszhangot keltett minatürjel is, amelyek elsősorban a város múltjának feltáráshoz kívánnak hozzájárulni. Mindezek mögött a vékonyabb-vastagabb füzetek mögött ott érezni a munkásegyletem és Király Imre pártoló, támogató kezét.

Ezért tekintí saját halottjának az Életjel Király Imrét, aki 1972. július 21-én élete virágában, negyvenhét éves korában mondott örökre búcsút Szabadkának, a munkásegyletemnek és az Életjel irodalmi élőújságnak is.

SZIRMAI KÁROLY
(1890—1972)

Temerinben született. Újvidéken és Budapesten tanult, majd mint a ver-
bászi cukorgyár tisztviselője — Szenteleky Kornél oldalán — élénk tevékeny-
séget fejtett ki a jugoszláviai magyar irodalom kiterelvényesítésén — úgy is
mint író, és úgy is mint szerkesztő, hiszen Szenteleky halála után Radó Imrél-
vel és Kende Ferencsel együtt ő szerkesztette a Kalangyát.

Mint szerkesztő, igyekezett Szenteleky nyomdokain járni — abban az
értelemben, hogy valóban élő kapcsolatot teremtett a Kalangya és valamennyi
olyan író között, aki ígéretet jelenthetett a jugoszláviai magyar irodalom
szempontjából.

Mint író elsősorban a novellát kedvelte, de verseket is írt. Amit ezek-
ben a ritka versekben kifejezett, tulajdonképpen ugyanaz nyilatkozott meg
prózai műveinek javában is. Szirmai Károly ugyanis a prózában is költő-
nek mutatkozott, legalábbis legértékesebb prózai műveiben. Nem a virágos
szavak tették azzá, hanem a sallangok nélkül az olvasók elé tárt, nem egészen
határozott kontúrokból megjelenő, víziószerű kép, mely az embert nem is a
valóságában, hanem az élethez és halálhoz való egyidejű kettős viszonyulásá-
ban, bizonyos örökös önmagával szembenállásban mutatja be.

Bár újabb írói munkásságában meglehetősen háttérbe szorult ez a ví-
ziószerűség, hőseiből azonban ekkor sem tűnt el a szorongásérzet, s éppen ez
emlékeztetett legigénytelenebbnek látszó elbeszélésében is a háború előtti Szir-
mai Károlyra.

Amikor az Életjel megszervezte a jugoszláviai magyar irodalom téma-
köréből összeállított középiskolai vetélkedőjét, 1963 márciusában a műsorban
természetesen föllépett Szirmai Károly is, az azóta szintén elhunyt Börcsök
Erzsébettel együtt. Amikor pedig magának Szirmainak a szerzői estjére ker-
ült sor 1969. november 25-én — mint már a Valóság és vízió cím is kife-
jezi — éppen ez a felemás, sajátosan álomlátó Szirmai került az előtérbe, nagy-
betegesen is fiatalosan — megint csak ellentétben emberi önmagával. Teste
ugyan összetörten hatott, alig tudott fölmenni a dobogóra, hogy néhány kere-
setlen szóval megköszönje a közönség figyelmét, felolvasott műveiből azonban
olyan életerő áradt, ami a vízióból életre kelt novellahősök bizonytalan tán-
torgásához tette hasonlatossá az élő ember feltörő zokogással vegyített bú-
csúzását is. Felesége akkor azt mondta: »Károly nem éri meg az újévet!« De
megérte, ellenben rövidesen életpárja búcsúzott el tőle, átlépve a csend vízi-
óinak realitásba hajló határát. Ő maga itt ünnepelte meg közöttünk még
nyolcadik születésnapját is, s a Csáth Kör szavaloí elmentek hozzá Verbász-
ra, hogy a születésnapjára műsor keretében fellépve, elmondják legjellegzetesebb
munkáit az összegyűlt közönség előtt.

Az Életjelnek ez az évkönyve már munkában állt, amikor 1972. október
6-án megérkezett a szomorú hír, hogy Szirmai Károly nincs többé. A maga
valóságában nincs. De víziószerű lény — a novellából sugárzó valóságfölötti
hangulat tükröződésében — itt maradt közöttünk. Hiszen olyan szoros szá-
lak fűzték Szabadkához — az Életjelhez, a 7 Naphoz és az Üzenethez is.

UTÓSZÓ

AZ ÉLETJEL tevékenysége az elmúlt öt esztendő alatt annyira kitebélyesedett, hogy az élőűjság rendezvényein kívül szellemi életünk más területein is — a társult munka formáiban — érvényesítette termékenyítő erejét. A szerkesztő bizottságot e kötet összeállításakor az a gondolat vezérelte, hogy az itt közzétett írások híven tükrözzék sokoldalú törekvéseit. A pódiumunkon elhangzott előadásokból szemelvényeket helyszűke miatt nem közölhattünk.

*

A BÍRÁLATOK mérlegelésekor azokat az írásokat is figyelembe vettük, amelyek akár rendezvényeink, akár kiadványaink fogvatékosságaira is rámutattak. A szerkesztőség azonban mellőzte az olyan kritikákat, illetve recenziókat, amelyeknek a hangvétele és tartalma programunk lényegét tagadja, kétségbe vonja törekvéseink helytállóságát és olyan kitételekkel terhes, amelyek nem felelnek meg valóságunknak.

*

AZ ELMÚLT öt év alatt csaknem annyi előadás hangzott el, mint az ezt megelőző tíz évben: 103. Az előadók száma ezerről ezeröttszázra emelkedett s rendezvényeinket több mint harmincezer ember hallgatta végig. Örvendetes jelenség, hogy mind az előadók, mind a hallgatók között megkétszereződött a fiatalok száma. Áldozatot nem kímélő lelkes közreműködésükért meleg köszönettel tartozunk.

*

AZ ELŐŰJSÁG tizenöt év alatt összesen 207 estet rendezett. Az első tíz évben megtartott 104 műsorról előző évkönyvünkben számoltunk be. Az újabb 103 szám közül 1967 november közepétől 5, 1968-ban 15, 1969-ben 19, 1970-ben 24, 1971-ben és 1972-ben pedig 20—20 jelent meg.

*

IRODALMI (KÍSÉRLETI) SZÍNPADUNK együttese 24 előadást tartott: 1968-ban 1, 1969-ben 8, 1970-ben, 1971-ben és 1972-ben pedig 5—5 alkalommal lépett közönség elé.

*

A CSÁTH GÉZA KÖR — amellet, hogy vers- és prózamondói nagystéinken rendszeresen szerepeltek — 85 miniműsört is tartott. Tagjai 1968-ban 11, 1969-ben 39, 1970-ben 18, 1971-ben 11, 1972-ben pedig 6 ízben mutatkoztak be önálló programmal a közönségnek, vagy láttak vendégül más előadókat.

FIATAL ELŐADÓINK hazai és külföldi szemléken is nagy sikerrel szerepeltek. Kollár Ilona és Bóka Zsuzsa 1969-ben a zsabylai tartományi vetélkedőn jogot szerzett arra, hogy részt vegyen a köztársasági szavalóversenyen, s azon az előbbi a harmadik helyen végzett. Egy évvel később ifjúsági színjátszó együttesünk a legjobbnak bizonyult az Amatőrök Színjátéka elnevezésű bajmoki találkozón. Ugyanabban az évben versmondóink különdíjjal és oklevéllel tértek haza a balassagyarmati nemzetközi Irodalmi Színpadi Napokról. Brusznjai Erzsébet egyszer, Pribilla Valéria pedig kétszer első lett versmondásban a Jugoszláviai Magyar Középiskolások Művészeti Vetélkedőjén. Ez év áprilisában a Jugoszláviai Magyar Középiskolások Színművészeti Találkozóján a bíráló bizottság fiataljaink előadását első díjjal jutalmazta és Pribilla Valéria produkcióját a kimagaslóan legjobb alakításnak minősítette; ugyanakkor Árokszállási László érett játékáért, Bajza Viktória pedig szép kiejtéséért kapott díjat. A Csáth Kör ötévi munkáját az Ifjúsági Szövetség szabadkai községi választmányának illetékes bizottsága is igen eredményesnek értékelte és a művészetbaráti kört ez év novemberében Szabadka Ifjúsága-díjjal, plakettel és oklevéllel tüntette ki.

*

EGYETLEN VÁLLALKOZÁSUNK sem ért volna el komoly visszhangot, ha lelkes közönségünk nem támogat bennünket, akkor is, amikor új kezdeményezésekkel léptünk a nyilvánosság elé. Az Irodalmi Színpad, a Csáth Géza Művészetbaráti Kör és az Életjel Miniaturók csak így juthattak el arra a szintre, amelyen már szellemi életünk új, többet ígérő lépteire lelhettünk.

*

ÖT ÉV munkáját felölelő kötetünk városunk és környezetünk kulturális politikáját is tükrözi. Az itt egybegyűjtött írásokat a szabadkai községi képviselő-testület, a művelődési közösség és a munkásegyetem segítségével és sokoldalú támogatásával jelentethettük meg.

Ez az évkönyv az elmúlt öt év munkáját összegezi, de az Életjel első két, tizenöt évvel ezelőtti előadásáról szóló, utólag előkerült írást is közöl, hogy ezzel is teljesebbé tegye az élőújságunkról kialakult képet.

A fényképfelvételeket BRENNER JÁNOS, DORMAN LÁSZLÓ, FŐZŐ JOZSEF, IFJÚ GÁBOR, KOCZÓ FERENC, MOLNÁR MEGYERI ISTVÁN, PERTICS LAJOS és VALIHORA ISTVÁN készítette.

*

Első évkönyvünk 48. oldalán tördelési hiba miatt Garay Béla és Barácius Zoltán képaláírása fölcserélődött.

TARTALOM

Fehér Ferenc: Szó és szerep	5
Lévay Endre: Öt év számadása	7
Az ÉLETJEL visszhangja	
Irodalmi esték	19
Irodalmi (Kísérleti) Színpad	65
Kiadványaink	99
Csáth-jubileum	175
Az ÉLETJEL estéi	199
A Csáth Géza Kör műsorai	235
ÉLETJEL Miniatűrök	255
Kolozsi Tibor: Halottaink	257
Utószó	281